

REKENING 2017

Foto op de omslag:
Fotograaf:

Aduarderzyl
provincie Groningen

Inhoudsopgave

Inleiding en leeswijzer	5
-------------------------------	---

Deel 1 2017 in vogelvlucht

2017 in vogelvlucht	8
---------------------------	---

Deel 2 Programmaverantwoording

1. Ruimte en water	23
2. Milieu en energie	37
3. Platteland en natuur	55
4. Bereikbaarheid	73
5. Economie	101
6. Cultuur en maatschappij	123
7. Openbaar bestuur	147
8. Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	161

Deel 3 Paragrafen

1. Weerstandsvermogen en risicobeheersing	179
2. Financiering	207
3. Bedrijfsvoering	217
4. Lokale heffingen	225
5. Onderhoud kapitaalgoederen	233
6. Grondbeleid	237
7. Verbonden partijen	239

Deel 4 Jaarrekening

1. Financieel beleid 2017 en rekeningresultaat 2017	257
2. Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening	258
3. Toelichting op overzicht van baten en lasten in de jaarrekening	260
4. Balans	278
5. Toelichting op de balans	280
Controleverklaring	315
Afkortingenlijst	319

Inleiding en leeswijzer

Algemeen

Hierbij presenteren wij u de Rekening 2017. In de Rekening 2017 leggen wij verantwoording af over onze doelen, prestaties en middelen zoals die door Provinciale Staten zijn vastgesteld in onze Begroting 2017. Tussentijds hebben wij aan Provinciale Staten via onze P&C-cyclus verantwoording afgelegd over de voortgang van de Begroting 2017.

Ten aanzien van onze doelen en prestaties zoals opgenomen in ons Collegeakkoord 2015-2019 zijn in 2017 op vele terreinen resultaten geboekt. Deze resultaten zijn onder meer terug te vinden in het eerste deel van deze Rekening 2017 waarin we de highlights hebben weergegeven die zich in 2017 hebben voorgedaan. Een uitgebreide verantwoording van onze prestaties is opgenomen in deel 2, de Programmaverantwoording.

We hebben 2017 afgesloten met een positief vrij besteedbaar resultaat van ca. € 6,6 miljoen, waarvoor wij in onze voordracht enkele bestedingsvoorstellen doen.

De rekening is opgesteld volgens de comptabiliteitsvoorschriften, vervat in het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV). Het BBV bevat de regels voor de opzet en de inrichting van de begroting en de jaarstukken voor gemeenten en provincies.

Digitale versie rekening

De rekening is via [onze website](#) te downloaden.

Leeswijzer

De Rekening 2017 is opgebouwd uit vier delen, aangevuld met een bijlagenboek.

Deel 1 Rekening in één oogopslag

In deel 1 is '2017 in vogelvlucht' opgenomen, waarin de highlights van het afgelopen jaar zijn uitgelicht. Ook is in dit deel een financiële samenvatting van de rekening weergegeven.

Deel 2 Programmaverantwoording

De Programmaverantwoording vormt inhoudelijk gezien de kern van de rekening. Dit deel is opgezet volgens de programma-indeling die vanaf 2017 leidend is. Deze indeling bestaat uit de acht programma's en 21 deelprogramma's volgens de zeven kerntaken van het Profiel provincies Kompas 2020 ([voordracht nr. 22/2016](#)).

Ieder programma bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Inleiding waarin de prioriteiten 2017 aan de orde komen;
2. Uitwerking op deelprogrammaniveau, opgebouwd uit:
 - a. Beleidsdoel;
 - b. Verantwoording indicatoren;
 - c. Verantwoording prestaties waarbij onderscheid is gemaakt in prioriteiten en regulier;
3. Totaal lasten/baten/saldo en toelichting.

Deel 3 Paragrafen

De voorgeschreven zeven paragrafen in deel 3 zijn nadere toelichtingen op onderwerpen die van belang zijn voor het inzicht in de financiële positie.

Deel 4 Jaarrekening

In dit deel is het financieel beleid 2017 en het rekeningresultaat opgenomen. Daarnaast treft u in deel 4 het Overzicht van baten en lasten en de Balans en een toelichting op beide aan.

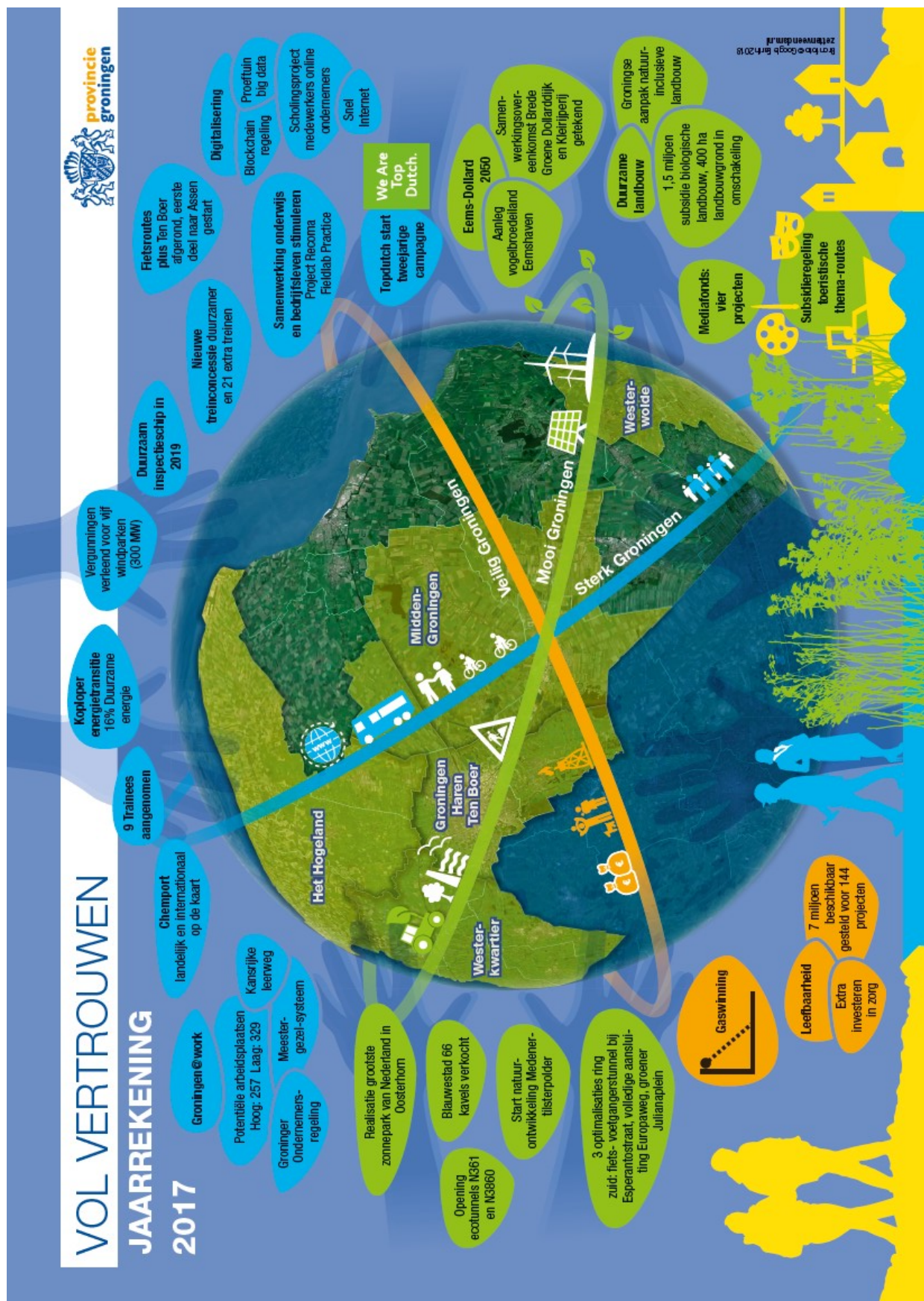
Bijlagen

De bijlagen bij de rekening hebben we opgenomen in een apart bijlagenboek.

Deel 1

2017 IN VOGELVLUCHT

2017 in vogelvlucht

Inleiding

Wij hebben in ons Collegeakkoord 2015-2019 'Vol vertrouwen' aangegeven te willen werken aan een mooi, veilig en sterk Groningen. In dit deel van de Rekening 2017 worden de belangrijkste resultaten van het afgelopen jaar beschreven.

Sterk Groningen

Werkgelegenheid

Werk voor alle Groningers is ook in 2017 de belangrijkste drive geweest achter ons economisch beleid.

Het programma Groningen@Work draait op volle toeren. Samenwerking met kennisinstellingen en bedrijfsleven is een belangrijke pijler. Ons doel is werkgelegenheid creëren en werkloosheid terug te dringen. In 2017 is hier concreet invulling aan gegeven door onder meer de aanstelling van twee gebiedsregisseurs in Oost-Groningen, met de uitvoering van het sectorplan Groningen op Voorsprong en met de start van het initiatief 1000-banenplan (voorheen ABC genoemd).

Groningen@Work kent drie programmalijnen die nauw met elkaar samenhangen:

- Innovatief en groen Groningen
- Werkend Groningen
- Aantrekkelijk Groningen

Innovatief en groen Groningen

Groningen wil voorop lopen in het realiseren van een circulaire, duurzame en innovatieve economie.

Op het terrein van circulaire economie werken we nauw samen met de provincies Drenthe en Groningen. In 2017 heeft dat geleid tot het eerste grote circulaire economie congres in Noord-Nederland. Hieraan namen 360 mensen deel. Daarnaast is een gezamenlijke grondstofstromenanalyse opgesteld.

Ook hebben we in 2017 gewerkt aan plannen voor het vergroenen van de chemie. In september heeft een slotconferentie plaatsgevonden met de Europese Commissie waarbij de regio Groningen-Drenthe voorbeeldregio Biobased economy (BBE) en Groene Chemie was. Daarnaast is Chemport Europe gepresenteerd in Brussel en staat als voorbeeldregio op de kaart. De focus ligt op het vergroenen van de gehele chemische industrie en daarmee leggen we ook de basis voor het vergroenen van de maakindustrie.

Om ondernemers te ondersteunen hebben we in het voorjaar van 2017 de Groninger Ondernemersregeling opengesteld. Deze regeling is bedoeld voor ondernemers die bijvoorbeeld hulp kunnen gebruiken bij het opstarten van een onderneming of deel willen nemen aan een meester-gezel-traject.

De provincie Groningen wil een voortrekkersrol vervullen in de landelijke ICT-agenda die door het ministerie van Economische Zaken is gepresenteerd. Hierbij benutten wij de dynamiek in de ICT-sector van onze provincie en stimuleren wij ICT-toepassingen gekoppeld aan de maatschappelijke uitdagingen van onze Noordelijke Innovatieagenda. Met als doel de nummer 1 ICT-regio te worden. De ICT-agenda is als beleidsterrein toegevoegd. Dit heeft in 2017 geleid tot de volgende initiatieven:

- We hebben onder andere samen met het ministerie van EZK een SBIR (Small Business Innovation Research: een competitie, waarbij de ondernemingen met de beste offertes een opdracht krijgen voor een haalbaarheidsonderzoek) voor blockchaintoepassingen georganiseerd.
- Binnen de verschillende EFRO-calls - rondes waarbij EFRO-aanvragen kunnen worden ingediend - zijn onder andere een proeftuin en een valorisatieproject voor big data toegekend.
- Er is een scholingsproject gefinancierd voor huidige en toekomstige medewerkers van online ondernemers. Deze ondernemers hebben om competitief te zijn en te blijven ook universitair geschoold personeel nodig.

Werkend Groningen

We zetten een Meester-Gezel-systeem op. Dit is één van de activiteiten die we uitvoeren om de (jeugd)werkloosheid te voorkomen/terug te dringen. Het betreft hier een werkwijze waarin een oudere werknemer begeleiding biedt aan een jongere met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Twee partijen zijn inmiddels geaccrediteerd, de accreditatie van een derde partij is momenteel in behandeling. Eind 2017 zijn er 20 aanvragen ingediend (dit zijn 20 deelnemers).

Daarnaast faciliteren we de totstandkoming van bedrijfsmatige praktijkscholen. Verschillende bedrijven in onze provincie slagen er onvoldoende in om de juiste arbeidskrachten te vinden voor het type werk dat ze verrichten. Hierdoor wordt werk aan buitenlandse toeleveranciers uitbesteed en de doorontwikkeling van noordelijke bedrijven geremd. Het benutten van de reguliere onderwijs- en kennisinstrumenten biedt onvoldoende soelaas. Een aantal bedrijven hebben de handen ineen geslagen om een praktijkscholen (met verschillende specialismen) op te zetten met als inzet te komen tot scholing op maat. Zij werken hierbij samen met onderwijsinstellingen. Wij faciliteren dit initiatief en brengen verschillende marktpartijen bij elkaar. Via het project Kansrijke Leerweg wordt voor kandidaten met een afstand tot de technische arbeidsmarkt een bedrijfsopleiding ontwikkeld en praktijkbegeleiding aangeboden. Het gaat hier om werkzoekenden van alle leeftijden, ook zonder startkwalificatie, die op deze wijze een grotere kans op een baan krijgen. Op vijf locaties verspreid over de provincie ontstaan op deze wijze bedrijfsopleidingen gekoppeld aan vijf ondernemingen. Op respectievelijk 25 januari 2018 (JC Electronics) en 21 maart 2018 (Witec) zijn twee bedrijfsscholen geopend. In de loop van 2018 komen er nog twee bij.

Aantrekkelijk Groningen

We willen snel Internet realiseren voor de hele provincie. In 2016 is de provinciale regeling 'Snel internet Groningen' vastgesteld. Drie partijen hebben een subsidieaanvraag ingediend. Op 20 juli 2017 hebben wij besloten Rodin Broadband Groningen B.V. een subsidie te verstrekken voor de uitrol van snel internet in de provincie Groningen, deels in de vorm van een lening en deels in de vorm van een subsidie à fonds perdu. Met Rodin Broadband is een leningsovereenkomst opgesteld en getekend. De verwachting is dat vóór de zomer van 2018 zal worden gestart met de daadwerkelijke aanleg.

In het kader van de retailagenda Groningen hebben we het ondernemerschap als een van de speerpunten benoemd. Hierbij benadrukken we vooral het professionaliseren van het ondernemerschap. In het najaar van 2017 hebben bestuurlijke overleggen plaatsgevonden waarbij met gemeentelijke portefeuillehouders is gesproken over de gewenste aanpak om de detailhandelsstructuur in de provincie te versterken. Versterken van ondernemerschap was daarbij een belangrijk gespreksthema.

Voor veel ondernemers is het lastig om financiering te vinden voor hun vernieuwings- en/of uitbreidingsplannen. Er zijn veel aanbieders van financiering en nog veel meer verschillende constructies waaronder businessplannen gefinancierd kunnen worden. Wij willen het mkb bij deze zoektocht faciliteren. De gedachte is om één of meer fysieke loketten te openen waar ondernemers hun financieringsvraag neer kunnen leggen en concreet verder worden geholpen. De NOM heeft ons voornemen om een fysiek financieringsloket voor mkb-ondernemers op te zetten (het zogenaamde 'House of Finance') uitgewerkt in een businessplan. Dit businessplan onder de werktitel 'NOM Financieringsdesk' voorziet in een fysiek financieringsloket voor alle noordelijke mkb-ondernemers. Het businessplan is eind 2017 besproken met vertegenwoordigers van de drie noordelijke provincies. Zowel Fryslân en Drenthe zijn niet direct voornemens een dergelijk loket te openen. Omdat er in die provincies andere projecten lopen die deze functie deels vervullen. Voor de provincie Groningen geldt dit niet. Daarom is besloten om samen met de NOM een Gronings loket in te richten: Flinc+. Het loket is geopend op 25 januari 2018.

Begin 2017 is de internationale acquisitiecampagne TopDutch gestart, gericht op het verleiden van Tesla om zich te vestigen in het Noorden van Nederland. Deze campagne was een groot succes. Het bracht trots en beweging in het Noorden. In de zomer heeft een tweede succesvolle campagne plaats gevonden. Samen met de provincies Drenthe en Fryslân is besloten deze campagne een meerjarig vervolg te geven. In 2017 is de opdracht voor een tweejarige campagne TopDutch gegund aan het bureau Initio. Samen met de drie noordelijke provincies gaat Initio de komende twee jaar zorgen voor vier tot zes campagnes om internationale ondernemingen te verleiden zich in Noord-Nederland te vestigen. De focus ligt daarbij in eerste instantie op de vergroening van de chemie, agro en logistiek. Momenteel wordt gewerkt aan de start van de vervolgcampagne.

Onderwijs

De minister van OCW vraagt van het mbo om fors te investeren in vernieuwing van het beroepsonderwijs. Aangestuurd wordt op een sterkere betrokkenheid en weerspiegeling van het regionale bedrijfsleven in het beroepsonderwijs. Om de samenwerking tussen het onderwijs en (innovatieve) bedrijven verder te stimuleren is de subsidie Regionaal Investeringsfonds MBO (RIF-MBO) in het leven geroepen. Wij cofinancieren inmiddels twee RIF-projecten:

In het project ReCoMa (Regionaal Comakership Laboratorium) werken studenten en docenten van diverse opleidingen samen met regionale bedrijven aan innovatie, met onder meer aandacht voor de '21st century skills'.

Het project 'Fieldlab Practice 'van beving naar binding', dit project moet leiden tot een inhoudelijke samenwerking tussen het bedrijfsleven en het beroepsonderwijs die het mogelijk maakt om de (urgente) regionale vragen aan te pakken. Deze vragen betreffen de integrale en innovatieve aanpak van zowel de gevolgen van de aardbevingen, energiezuinig en duurzaam wonen als die van de demografische ontwikkeling, het levensloopbestendig bouwen, wonen en werken. De vragen wil het Alfa-college signaleren, analyseren, prioriteren en aanpakken en vertalen naar een flexibel, multidisciplinair en inspirerend 'fieldlab' en onderwijsprogramma.

Slim en Groen vervoer

De provincie Groningen zoekt voortdurend naar innovatieve en duurzame mogelijkheden om de mobiliteit, infrastructuur en het onderhoud ervan slimmer en groener te maken. Ook in 2017 zijn er weer flinke stappen gezet.

Fiets

De provincie Groningen besloot tot 2020 ruim € 4 miljoen in de verbetering van het fietsverkeer te steken. Met dit geld wordt het aantal fietsenstallingen en fietskluizen bij overstappunten uitgebreid. Verder wordt een aantal fietspaden en fietsoversteken veiliger gemaakt. Een belangrijk onderdeel van het fietsbeleid van de provincie Groningen zijn de Fietsroutes Plus. De Fietsroute Plus tussen Ten Boer en Groningen is afgerond en de aanleg van het eerste deel van de Fietsroute Plus naar Assen (tot Haren) is gestart. Ook worden de Fietsroutes Plus herkenbaarder gemaakt.

Met deze investeringen wil de provincie meer Groningers op de fiets krijgen. De fiets is duurzaam, stoot geen uitlaatgassen uit en zorgt voor beweging. De concrete plannen van de provincie staan in het Uitvoeringsprogramma Fiets 2017-2020.

Trein

Vanaf 13 december 2020 tot en met 2035 neemt Arriva het regionale treinvervoer voor zijn rekening in het Noorden, inclusief de verbinding naar Leer. Er komen meer treinen bij en de treinen worden duurzamer en stiller doordat ze worden voorzien van batterijen die de remenergie opslaan. Daarnaast kan door de batterijen de dieselmotor uitgezet worden, als de trein vijf minuten of langer stilstaat. Er zullen 21 extra treinen gaan rijden in Groningen en Fryslân. Hiervan zijn er 18 nieuw. Deze treinen hebben een stillere motor en rijden op 100% biodiesel.

Arriva gaat zich de komende jaren samen met de provincies inzetten om het vervoer nog duurzamer te maken.

Bus

In Groningen en Drenthe zijn twee waterstofbussen en meerdere elektrische bussen op de Airportlink en Qlink groen in de dienstregeling gaan rijden. Beide typen bussen stoten geen CO₂ uit en passen daarmee in het beleid van de provincies Groningen en Drenthe, die steeds schonere bussen willen laten rijden. De komende jaren zal het overige dieselpark stap voor stap worden vervangen door elektrische en waterstofbussen. Zo is in de in 2017 gestarte aanbesteding van het busvervoer in Groningen en Drenthe opgenomen dat in 2020 alle stadsbussen in Groningen elektrisch dienen te zijn en dat dan ook Qlink paars en Qlink blauw gereden dienen te worden met elektrische bussen. Ook is in deze aanbesteding de verplichting opgenomen voor de opschaling met twintig waterstofbussen in 2020. Tevens is in de aanbesteding van het busvervoer het versnellen van het verduurzamen als een gunningscriterium meegenomen om zo inschrijvers te prikkelen sneller stappen naar zero emissie te zetten. De resultaten van deze aanbesteding worden in 2018 bekend.

Inspectieschip

De provincie Groningen krijgt een uniek duurzaam inspectieschip. Het nieuwe vaartuig wordt het eerste door batterij-energie aangedreven inspectieschip in Nederland. Het schip wordt ingezet voor toezicht, handhaving en begeleiding van de scheepvaart en evenementen in Groningen. Het vaartuig maakt gebruik van de nieuwste technische ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid zoals energiebesparing en gebruik van restwarmte en er worden duurzame materialen toegepast. Zo wordt het een voorbeeld van schone energie, een echt duurzaam 'vlaggenschip'! Het inspectieschip wordt in februari 2019 opgeleverd.

3D-geprinte betonnen ligger

De eerste geprinte verkeersbrug voor autoverkeer ter wereld is getest in Groningen. Proefexemplaren op schaal van de liggers van geprint gewapend beton werden getest door er gewichten op te leggen. Liggers zijn de balken die het brugdek vormen. In totaal werden er totaal tien platen op de ligger gelegd met een gewicht van meer dan zes ton. De ligger bezweek niet onder het gewicht. Het ter plekke produceren van een infrastructureel bouwwerk heeft milieuvoordelen. Er zijn geen hulpmaterialen, zoals bekisting, nodig. Dit levert aanzienlijk minder afval op en er hoeven minder schaarse grondstoffen te worden gebruikt. Bij de 3D-geprinte brug gaat minder beton verloren doordat er nauwkeuriger gewerkt wordt. De provincie Groningen voert de proef uit samen met het bedrijf FDN uit Amsterdam. De brug zal geplaatst worden in de omgeving van Blauwestad.

Blauwe Loper

De provincie heeft € 6 miljoen gereserveerd voor de Blauwe Loper en de aanbesteding is gestart. Met een lengte van 800 meter wordt het de langste fietsbrug van Europa. De brug krijgt een beeldbepalend uiterlijk en moet een voorbeeld van duurzaamheid worden. Aannemers zijn uitgedaagd om met een ontwerp te komen dat voldoet aan deze ambitieuze eisen. Met de komst van de Blauwe Loper kunnen bewoners vanuit Blauwestad gemakkelijker bij de voorzieningen in Winschoten komen, zoals scholen of winkels. Omgekeerd kunnen inwoners van Winschoten zo sneller naar recreatieve voorzieningen in Blauwestad.

Tafelbrug en spoorbrug Zuidhorn

De werkzaamheden aan de nieuwe tafelbrug en de spoorbrug Zuidhorn zijn afgerond. De nieuwe tafelbrug tussen Noordhorn en Zuidhorn heeft de Betonprijs 2017 gewonnen. De brug won de prijs in de categorie 'constructief ontwerp'.

Infrastructuur

Het onderzoek naar stil en reflecterend asfalt is afgerond met positief resultaat. Uit de drie proefvlakken bij de provinciale weg N980 tussen Oldekerk en Sebaldeburen blijkt dat stil asfalt waarin reflecterend materiaal is verwerkt, net zo stil is als normaal stil asfalt en ingezet kan worden bij wegwerkzaamheden. Door reflecterend asfalt aan te leggen kan de provincie tot 30% besparen op de openbare verlichting. De proef is uitgevoerd op verzoek van Adorp en Sauwerd. Tijdens een informatieavond over de herinrichting van de bebouwde kom van beide dorpen kwamen bewoners met het verzoek te onderzoeken of een combinatie van reflecterend en stil asfalt mogelijk was. De bedoeling is om dit asfalt te gebruiken op de provinciale weg N361 bij Adorp, Sauwerd en Winsum.

STOPcontact

In Blauwestad is een slimme en duurzame bank neergezet waarmee je je telefoon en elektrische fiets kunt opladen, het STOPcontact. De energie van het STOPcontact komt uit de SolaRoad Kit, een wegoppervlak met zonnepanelen die duurzame energie leveren en deze wordt opgeslagen in twee zeezoutaccu's die verpakt zitten in een multifunctionele bank.

Structuurvisie Eemsmond-Delfzijl

In april is de Structuurvisie Eemsmond-Delfzijl vastgesteld. Hiermee is het ruimtelijk kader en het milieubeleid voor verdere planvorming van 15 grote ruimtelijke projecten in het gebied Eemsdelta vastgesteld. De structuurvisie is een uitwerking van de omgevingsvisie provincie Groningen 2016-2020 en zorgt ervoor dat de effecten van duurzame en economische groei op de omgeving worden beheerst en negatieve effecten zoveel mogelijk worden voorkomen.

Organisatie van de provincie

Participatieopgave: elf werkplekken gecreëerd

Iedereen die kan werken maar daarbij ondersteuning nodig heeft, valt sinds 1 januari 2015 onder de Participatiewet. De wet is er om zoveel mogelijk mensen met of zonder arbeidsbeperking werk te laten vinden. In 2015 en 2016 zijn negen werkplekken gecreëerd voor de doelgroep. In 2017 is het aantal gecreëerde werkplekken verhoogd naar elf. Dit is conform de wettelijke opgave.

Negen trainees aangenomen

In juni 2017 zijn er voor het tweede jaar op rij trainees gestart. De provincie heeft negen trainees voor een jaar aangenomen. Naast de reguliere werkzaamheden hebben zij kennis gemaakt met de provinciale organisatie en zichzelf ontwikkeld aan de hand van trainingen op het gebied van persoonlijke effectiviteit en communicatie.

F-vleugel: Het nieuwe werken

In 2017 is de F-vleugel in het provinciehuis geopend. Het is een dynamische en innovatieve werkomgeving geworden, waar ambtenaren 24/7 terecht kunnen. Bij het realiseren van de F-vleugel is met name aandacht besteed aan duurzaamheid, de combinatie tussen werk en ontspanning en de flexibele openingstijden ten behoeve van een moderne werkomgeving.

Loket Slim en Groen

Loket 'Slim en Groen' opende in 2017 haar deuren. Bij het digitale loket kunnen medewerkers van de provincie Groningen terecht voor ondersteuning op het gebied van verduurzaming van projecten.

Inkoopbeleid

Het inkoop- en aanbestedingsbeleid van de provincie is aangepast aan de nieuwe wet- en regelgeving en aan de politieke doelstellingen van GS.

Renovatie buitengevels

Al tijdens de planvorming voor Basisrenovatie+ was duidelijk dat na de binnenkant van het pand ook aan de buitenzijde groot onderhoud noodzakelijk zou worden. De belangrijkste thema's van het project zijn het verhogen van het gebruikers comfort (onder andere minder tocht en koudeval) en de duurzaamheid van het pand (onder andere minder energieverbruik) wat zich moet gaan vertalen in een energielabel A. Het jaar 2017 stond in het teken van de voorbereiding van dit project.

Energie

Landelijke energiedoelstellingen behaald

In 2017 heeft de provincie Groningen de 16% duurzame energie gehaald, gelijk aan de landelijke energiedoelstellingen voor 2023. En daarmee dus officieel koploper energietransitie! De energiedoelstellingen die de provincie Groningen heeft vastgesteld zijn al lange tijd ambitieuzer dan de landelijke doelen. Afsproken is dat er in 2020 21% duurzame energie wordt opgewekt en dat lijkt te worden overtroffen. Op basis van de van verleende SDE-subsidies stijgt het aandeel hernieuwbare energie in de provincie Groningen in 2020 naar 34%.

Provincie in gesprek met bewoners over duurzame energie

De provincie heeft in 2017 tijdens 19 bijeenkomsten gesproken met inwoners en ondernemers over de energietransitie. Dat heeft een goed beeld opgeleverd over de randvoorwaarden die Groningers stellen aan nieuwe energieprojecten: participatie, andere eigendom- en verdienmodellen en efficiënt gebruik van de ruimte. De opbrengst is samenvattend: Eerlijk, Efficiënt en Eigen. De opbrengst wordt de basis voor het nieuw beleid duurzame energie.

Klimaattop Noord-Nederland

Tijdens de Nationale Klimaattop 2016 zijn de eerste klimaatacties in gang gezet. Maar dat alleen is niet genoeg. Daarom heeft de provincie Groningen, samen met de Fryslân en Drenthe, de klimaattop 2017 naar de regio gehaald. Zo'n 200 initiatieven uit de regio meldden zich aan voor het evenement. Een selectie van pioniers, ondernemers, onderwijsinstellingen en plannenmakers uit Drenthe, Fryslân en Groningen lieten zien dat er in deze regio hard gewerkt wordt aan de energietransitie. Ruim 1.000 mensen bezochten het evenement. Er werden maar liefst 20 afspraken ondertekend.

Geurhinder en luchtkwaliteit

Gestart met ontwikkeling meetnet en app voor luchtkwaliteit en geurhinder Oosterhorn
In Oosterhorn is geur één van de oorzaken van hinder. De provincie is begonnen met het ontwikkelen van een meetnet en een app. Dit om geurhinder in het Oosterhorngebied te verminderen, een goed beeld te krijgen van de hinder die mensen ervaren en de eventuele gezondheidsrisico's. Het meetnet gaat gedurende meerdere jaren roet, fijnstof, koolstof en grof-stof meten. De meetresultaten worden zichtbaar in de app. Met behulp van de app kunnen inwoners ook zelf geurhinder melden. De veroorzaker kan via de app reageren op de melding, en de app kan inwoners ook vooraf waarschuwen als er geurhinder wordt verwacht.

*Revolverend Fonds Groningen (zie ook **Mooi Groningen, Leefbaarheid**)*

Kort na de oprichting van het Revolverend Fonds Groningen heeft het fonds subsidie toegekend aan zes projecten, met een totaalbedrag van € 1,6 miljoen. Het betrof de aanvraag voor ledverlichting, zonnepanelen, driedubbel glas, twee keer maatregelen voor energiebesparing en de aankoop van een dorpswinkel. Gedurende het jaar zijn er meerdere aanvragen ingediend. (Begin 2018 is het Revolverend Fonds Groningen gewijzigd naar Fonds Nieuwe Doen Groningen.)

Isolatieveiling

De isolatieveiling die in het voorjaar 2017 was gestart, waarbij inwoners van twaalf gemeenten gezamenlijk isolatie kunnen inkopen, is een groot succes gebleken. In totaal hebben 600 deelnemers meegedaan, waarvan 200 uit de gemeente Zuidhorn. De populairste maatregel was het aanbrengen van vloer- en spouwmuurisolatie.

Energiebesparing bij bedrijven

Bedrijven in Nederland met een fors energieverbruik zijn wettelijk verplicht om energiebesparende maatregelen te nemen die zichzelf binnen vijf jaar terugverdienen. De provincie gaat bedrijven waarvoor zij vergunningverlener is, bewegen werk te maken van deze maatregelen. Daarvoor maakt de toezichthouder Energie van de Omgevingsdienst Groningen afspraken met bedrijven. In 2017 is een inventarisatie gemaakt en een team samengesteld om deze werkzaamheden uit te voeren.

Daarnaast faciliteren wij Groningen Seaports bij het doorlichten van bedrijven om energiebesparingsmogelijkheden in kaart te brengen. Hieruit is inmiddels naar voren gekomen dat er interessante besparingsmogelijkheden zijn.

Wind op land, meerdere primeurs

De provincie Groningen ligt goed op koers om in 2020 855,5 megawatt wind op land te hebben gerealiseerd. Dit is in lijn met de taakstelling van het Rijk. In 2017 heeft de provincie de omgevingsvergunning verleend aan vijf windparken. Samen zijn de parken goed voor ongeveer 300 megawatt. Daarnaast is in 2017 de hoogste windmolen van Nederland in de Eemshaven geplaatst, genaamd 'David'. Deze windturbine levert stroom voor 5.000 huishoudens. Ook zijn er drie windturbines geplaatst op de Oostpolderdijk. De realisatie van windturbines op een primaire waterkering betekende een wereldwijde primeur.

Mooi Groningen

Optimalisaties Aanpak Ring Zuid

Binnen het project Aanpak Ring Zuid gaan de fiets- en voetgangerstunnel onder het spoor ter hoogte van de huidige spoorwegovergang bij de Esperantostraat en de volledige aansluiting van de Europaweg op de zuidelijke ringweg er komen en krijgt het Julianaplein een groenere aanblik. De drie 'optimalisaties' zijn bij gunning al opgenomen in de overeenkomst met Combinatie Herepoort. Ruim een jaar later constateert de stuurgroep dat zij binnen budget en planologisch uit te voeren zijn en worden zij definitief in het project opgenomen.

Crowdfunding culturele projecten

Volgens de provincie is crowdfunding een manier om het publiek meer te betrekken bij culturele projecten. De provincie Groningen leverde een bijdrage aan culturele projecten die gebruikmaken van crowdfunding via de website voordekunst.nl. Projecten die worden gefinancierd met crowdfunding krijgen hun inkomsten vooral via particuliere donateurs, die elk een kleine bijdrage leveren. De bijdrage van de provincie gold voor Groningse culturele projecten die worden aangeboden via de website voordekunst.nl en nog financiering tekort komen. De provincie droeg maximaal 25% van het benodigde bedrag bij.

Erfgoedmonitor

De provincie heeft eerst een proef uitgevoerd in de toekomstige gemeente Midden-Groningen. Daarbij zijn bijna 900 gebouwen in kaart gebracht. De provincie is nu gestart met de erfgoedmonitor voor de hele provincie. Hiermee worden Groninger monumenten in kaart gebracht. Het is de bedoeling dat alle monumenten in de provincie in een database komen te staan, met daarin de staat van onderhoud en de eventuele kosten die nodig zijn om de panden te restaureren. De provincie hoopt dit in 2019 voor alle Groninger monumenten in beeld te hebben. De provincie en gemeenten gebruiken de uitkomsten om inzichtelijk te maken welke keuzes de provincies moet maken voor het erfgoed in onze provincie.

Mediafonds

De beoordelingscommissie van het Mediafonds is gevormd en na twee rondes zijn vier projecten gesubsidieerd. Het Mediafonds is erop gericht regionale media de kans te geven om dieper in te gaan op actuele onderwerpen in de Groningse samenleving. Daarbij gaat het om zowel krant, als radio, tv en internet. Het onderwerp mag lokaal zijn, maar moet voor een bredere doelgroep interessant zijn.

Opstelterrein De Vork

Voor het opstelterrein dat van het Hoofdstation in Groningen verhuist naar De Vork in Haren was een landschapsplan opgesteld. Bij de werkzaamheden zijn er onverwacht waardevolle archeologische resten in de grond zijn aangetroffen. Om ervoor te zorgen dat de vondsten zo goed mogelijk bewaard blijven is het landschapsplan op een aantal onderdelen aangepast. De aanleg van het opstelterrein bij De Vork is het eerste uitvoeringsproject van het project Groningen Spoorzone.

Eemsdelta 2050

Vogelbroedeiland

Het vogelbroedeiland in de Eemshaven is aangelegd. Met dit eiland wordt het broedgebied voor de sterns vergroot. Het dient ook als hoogwatervluchtplaats voor steltlopers.

Samenwerkingsovereenkomst Brede Groene Dollard Dijk

Tussen de provincie Groningen en het Waterschap Hunze en Aa's is een samenwerkingsovereenkomst getekend voor de uitvoering van de Brede Groene Dollarddijk. Voor de versteviging van deze dijk wordt klei uit onder andere de Dollard gebruikt en geen asfalt, zoals tot dusver het geval was.

Marconi

De aanleg van het kwelderlandschap Marconi is in uitvoering en wordt in het voorjaar van 2018 opgeleverd. Voor de kust van Delfzijl worden kwelders aangelegd met sediment uit de haven van Delfzijl en het Eems-Dollardestuarium. Deze plek is een testlocatie om kennis over succesvolle natuurlijke kwelderontwikkeling te vergroten.

SOK Kleirijperij

De samenwerkingsovereenkomst (SOK) voor de pilot Kleirijperij is door alle partijen ondertekend en de voorbereidende werkzaamheden voor de uitvoering zijn gestart. In de pilot Kleirijperij worden verschillende manieren onderzocht om slib om te vormen tot klei.

Zilte teelt Dubbele Dijk

Het project 'Zilte landbouw' heeft een subsidie van € 3,1 miljoen ontvangen vanuit het Interreg 'North Sea Region'-programma, 'Salfar'. Deze subsidie wordt onder andere ingezet binnen het pilotproject Dubbele Dijk, waarbij binnendijs een zone van ongeveer vijftig hectare wordt ingericht waar geëxperimenteerd wordt met het telen van kokkels, zeewieren en zilte gewassen.

Natuur en landschap

380kV

Het ministerie van EZ heeft € 19,6 miljoen geboden ter compensatie voor de aanleg van de hoogspanningsverbinding Eemshaven-Vierverlaten. De provincie krijgt de leiding over de projecten in het gebied om mogelijke schade aan de natuur, het landschap of cultuurhistorie te compenseren.

ZWK

Het laatste deel van het Natuurnetwerk binnen de provincie dat nog moet worden ingericht ligt in het Zuidelijk Westerkwartier. Het Zuidelijk Westerkwartier verbindt het Natuurnetwerk natte natuurgebieden langs het Dwarsdiep met de natuurgebieden rond het Leekstermeer en de Drentsche Aa. Wij combineren hier natuurontwikkeling met de inrichting van waterbergingsgebieden. Hiervoor zijn in 2017 elf inrichtingsplannen gemaakt en ingericht.

Medenertilsterpolder

In de Medenertilsterpolder is gestart met een combinatie van natuurontwikkeling en natuurcompensatie voor onder andere 380kv-hoogspanningslijn van TenneT, de Fietsroute Plus naar Winsum en de spoorverdubbeling op de lijn Groningen-Leeuwarden. Het gebied tussen Winsum en Aduard moet een paradijs worden voor weidevogels, zoals de grutto en de kievit.

Faunapassages

De provincie heeft ook in 2017 weer een aantal faunapassages aangelegd. Onder de N361 bij Vlinderbalg Lauwersoog is een ecotunnel geopend en via een tunnel onder de N3860 bij Westerbroek kunnen dieren veilig oversteken naar het Zuidlaardermeer.

Landbouw

Biologische landbouw

De provincie Groningen wil de reguliere landbouw verder verduurzamen met aandacht voor dierenwelzijn, natuur en landschap. De aanpak richt zich op het stimuleren van boeren om om te schakelen naar biologische landbouw. Hiervoor is in 2017 veel animo geweest. In totaal is voor ruim € 1,5 miljoen aan subsidie aangevraagd. Inmiddels is er 400 hectare landbouwgrond in omschakeling naar biologisch.

Natuurinclusieve landbouw

Om de verduurzaming van de landbouw te stimuleren wil de provincie concreet werk maken van zogeheten natuurinclusieve landbouw. Hierbij profiteert de landbouw van de natuur en andersom. De provincie wil samen met onderzoeksinstituten en boeren optrekken om kennis en ervaring op te doen. Gedeputeerde Henk Staghout gaf op 13 april tijdens een bijeenkomst in Garnwerd het startsein voor een traject, om met de betrokkenen tot een gezamenlijke 'Groningse aanpak' te komen.

Blauwestad

In Blauwestad zijn 66 kavels verkocht. Dat is bijna drie keer zoveel als het jaar ervoor. In juni begon de bouw van de nieuwe wijk Havenkwartier, waar 150 duurzame woningen moeten komen. In december kregen de eerste bewoners de sleutel.

Lauwersoog

De provincie Groningen heeft de werkzaamheden aan de provinciale weg in Lauwersoog (N361) succesvol afgerond. De weg is hier nu veiliger, mooier en de doorstroming van het verkeer is verbeterd.

Werelderfgoedcentrum Lauwersoog

Het Werelderfgoedcentrum in Lauwersoog kwam een stap dichterbij door de ondertekening van de samenwerkingsovereenkomst tussen gemeente de Marne, het havenbedrijf Lauwersoog, Staatsbosbeheer, het Zeehondencentrum, stichting Werelderfgoedcentrum Waddenzee en de provincie. In dit centrum wordt het unieke verhaal verteld over het Wad en Lauwersmeergebied.

Deltaplan Agrarisch Waterbeheer

De provincie Groningen en de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's hebben de bestuursovereenkomst Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) ondertekend. Dit Deltaplan is een initiatief van de landbouwsector en heeft als doel een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de waterkwaliteit, het verminderen van het watergebruik en het realiseren van een economisch sterke en duurzame landbouw. De ondertekening van de bestuursovereenkomst betekent dat provincie en waterschappen ernaar streven daarnaast ruim € 6 miljoen beschikbaar te stellen om DAW-initiatieven uit de landbouwsector te ondersteunen.

Erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap

Vier organisaties kregen een opdracht van de provincie Groningen om ervaring op te doen met onderwerpen op het gebied van erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap. Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Het Groninger Landschap en Stichting Libau gaan hiervoor projecten uitvoeren. Het gaat om een project om de rivier de Hunze weer zichtbaar te maken in de stad Groningen, herstel en ontwikkeling van het Biessumerbos in Delfzijl, een belevingskaart van Ulrum en een studie om de monumentale boerderij de Enne Jansheerd in Maarhuizen duurzamer te maken. Voor de opdrachten is maximaal € 100.000 beschikbaar.

Toerisme en recreatie

In ons toeristisch beleid ligt de focus op het versterken van promotie en marketing, routeontwikkeling en vaarrecreatie en het stimuleren en faciliteren ondernemerschap. We willen bewerkstelligen dat de toeristisch-recreatieve potentie van onze provincie beter benut wordt, dat meer toeristen kiezen voor een bezoek aan onze provincie en dat de toeristische bestedingen en de werkgelegenheid in de toeristische sector in onze provincie toenemen.

Voor de promotie en marketing werken we nauw samen met Marketing Groningen. In 2017 is een nieuwe toeristische campagne gelanceerd. Ook is in 2017 subsidie verleend of een opdracht gegeven voor projecten van het Routebureau Groningen, Fietsplatform, Wandelnet en Waterrecreatie. In oktober 2017 is de nieuwe subsidieregeling toeristische themaroutes provincie Groningen opengesteld. Ook is in 2017 een nieuwe brochure 'Varen in Groningen' samengesteld en uitgevoerd. Vanuit een groep van ruim 70 ondernemers in het Westerkwartier is inmiddels een voorstel ingediend om routes te realiseren en een app te ontwikkelen om deze routes te ontsluiten.

Zonnepark Woldjerspoor op voormalige vuilstort

Niet eerder in Nederland is een zonnepark gerealiseerd op een voormalig vuilstort. Met het zonnepark is een lastig in te zetten locatie getransformeerd tot een bron van duurzame energie.

Kansenkaart zonneparken

Inmiddels is 57 MWp aan zonneparken gerealiseerd. In 2019 is dat naar verwachting 340 MWp. In januari 2017 is het grootste zonnepark van Nederland geopend. Op het industriegebied Oosterhorn is een zonnepark gerealiseerd met 116.400 zonnepanelen op een terrein van 30 hectare. In het project 'zon op de kaart' combineren we digitale kaarten van Rijkswaterstaat, gemeenten, waterschappen en Enexis, om inzicht te krijgen waar kansen liggen voor zonneparken. Zo ontstaat een kansenkaart voor zonneparken.

Leefbaarheid

Asielzoekersbeleid

In 2017 hebben 20 van de 23 gemeenten hun taakstelling gehaald hebben voor het huisvesten van vergunninghouders. Daarnaast heeft de provincie een bijdrage geleverd aan meerdere projecten die de integratie van vluchtelingen verbeteren, zodat zij beter hun weg kunnen vinden in onze samenleving en er bij horen.

Leefbaarheid (groei en krimp): tussenbalans leefbaarheid in Groningen

In de zomer van 2017, halverwege de huidige bestuursperiode, is de Tussenbalans door ons college vastgesteld en aangeboden aan Provinciale Staten. In de Tussenbalans is de inzet op de verschillende beleidsvelden bekeken en is de vraag gesteld: wat gaat goed, wat kan er beter? De bevindingen zijn verwoord in de Tussenbalans.

We zien dat de opgave Leefbaarheid goed op stoom is. Wij hebben gesproken met gemeenten, zorg- en welzijnsinstellingen en andere maatschappelijke organisaties, koepels van zorgconsumenten en kennisinstellingen. Hun actuele ervaringen en inzichten zijn verwerkt in deze Tussenbalans. Waar een aanpassing van beleid nodig is geven wij dit aan, en ook hoe wij dat gaan doen. Onze provinciale rol is immers niet statisch, onze inzet wordt aangepast aan de behoefte.

Addendum zorg

In juli 2017 is besloten om tot 2020 € 3,6 miljoen te investeren in de zorg in Groningen. De uitwerking van het beleid is als een Addendum Zorg toegevoegd aan het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020. De uitvoering is begonnen. Er zijn in 2017 twee aanvragen gedaan. Beide zijn toegekend, waaronder het plan voor De Tirrel in Winsum als leef-, zorg-, en leercentrum voor jong en oud. Voor het programmaonderdeel bewonersinitiatieven zorg is aan twee projecten subsidie toegekend. Zo is subsidie gegeven voor de realisatie van een Omgangshuis in Stadskanaal waarbij ouders en kinderen in complexe scheidingssituaties in staat worden gesteld om elkaar in een veilige omgeving te ontmoeten.

Leefbaarheidsprogramma

In de uitvoering van ons Leefbaarheidsprogramma hebben wij ongeveer € 7 miljoen beschikbaar gesteld voor 144 projecten (inclusief 127 projecten voor bewonersinitiatieven) die een belangrijke bijdrage leveren aan verbetering van de leefbaarheid in de provincie Groningen. Zo worden in centrumkernen in Stadskanaal en Midden Groningen door vermindering van overvloedige vierkante meters winkelruimte leegstaand (verpauperd) vastgoed herbestemd. Ook wordt de openbare ruimte opgeknapt en heringericht. En er wordt een kwaliteitsimpuls gegeven aan maatschappelijke voorzieningen.

Daarnaast hebben we bijgedragen aan de realisatie van het Multifunctioneel Centrum (MFC) in Grijpskerk en de verbouw van 't Mainschoar veur mekoar - dorps huis als sociale ontmoetingsplek in Kolham.

Lobby krimp

Groningen, Fryslân, Drenthe, Gelderland, Zeeland en Limburg, de zes provincies waarbinnen regio's liggen die het meest te maken hebben met de negatieve effecten van bevolkingsdaling, hebben gezamenlijk een 'position paper' gemaakt ('Nederland in Balans'), waarin gepleit wordt voor stevige investeringen op het gebied van economie en arbeidsmarkt, (digitale) bereikbaarheid, de particuliere woningvoorraad en de aanpak van leegstand van maatschappelijk vastgoed. Steun van het Rijk is hierbij onontbeerlijk.

*Fonds Nieuwe Doen voorheen Revolverend Fonds Groningen (zie ook **Sterk Groningen, Energie**)*

Voor maatschappelijke initiatieven is de komende tijd in totaal € 25 miljoen beschikbaar in de vorm van leningen, via het Fonds Nieuwe Doen. Dit fonds ondersteunt projecten gericht op zorg, leefbaarheid en energie.

Gaswinning

In het kader van de landelijke verkiezingen en de komst van een nieuw kabinet hebben wij in 2017 een intensieve lobby gevoerd om de problemen in Groningen als gevolg van de gaswinning nogmaals bij de nationale politiek op de kaart te zetten. Zo werd het eerste landelijke lijsttrekkersdebat waarin de gevolgen van gaswinning nadrukkelijk aan de orde kwam, in ons provinciehuis gehouden. Ook tijdens de formatie zijn vele contacten gelegd om te komen tot de goede keuzes op gebied van verlaging gaswinning, schadeherstel, versterking en perspectief. Met de start van kabinet Rutte III is direct het overleg gestart met de minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK), de provincie en de betreffende gemeenten voor de nadere uitwerking van het regeerakkoord en fundamentele oplossingen voor het dossier. De NCG en de maatschappelijke organisaties zijn adviseurs in dit overleg. Onze inzet is een andere aanpak voor Groningen en de Groningers, waarbij de schadeafhandeling en de versterkingsoperatie onafhankelijk van de NAM plaatsvindt, het opstellen van een onafhankelijk publiek schadeprotocol, een perspectief voor Groningen en een effectieve uitvoering van het Meerjarenprogramma van de NCG. Daarnaast blijven wij lobbyen voor een verantwoord afbouwplan voor de gaswinning.

De aardbevingsproblematiek heeft verstreckende gevolgen voor onze provincie en haar inwoners op sociaal, maatschappelijk, economisch, ruimtelijk en veiligheidsgebied. In aansluiting op de motie 'Een nieuw perspectief' hebben wij in 2017 met de aardbevingsgemeenten gewerkt aan een toekomstperspectief voor het gebied. Hierbij zijn vertegenwoordigers van het maatschappelijke middenveld betrokken. We starten niet op nul, want er zijn door de regio al veel initiatieven en (deel)visies zoals woon- en leefbaarheidsplannen ontwikkeld.

Op 31 maart werd het schadeprotocol wat tot dan toe onder invloed van de NAM stond stopgezet. Door ons college in nauwe samenspraak met regionale partijen is gewerkt aan het gewenste nieuwe schadeafhandelingsstelsel waarbij de NAM uit het stelsel is en het Rijk haar verantwoordelijkheid neemt om te komen tot een volledig onafhankelijk Instituut Mijnbouwschade. Tot ons verdriet vloten de gesprekken met het Rijk op dit punt helemaal niet. De regio heeft daarbij haar verantwoordelijkheid opgepakt en een uitgewerkt voorstel gemaakt en voorgelegd. Op basis van dit voorstel is in januari 2018 een nieuw protocol gemaakt dat in zeer belangrijke mate aan de eisen van de regio voldoet.

Wat betreft versterking is er in het laatste kwartaal van 2017 overleg geweest over het Meerjarenprogramma van de NCG. Op basis van de resultaten en de geringe voortgang van de versterkingsoperatie pleiten wij voor een andere aanpak waarin de NAM geen rol meer speelt. Uitkomst van dat overleg is dat er nu geen nieuw, volwaardig meerjarenprogramma vastgesteld moet worden maar dat we ons moeten beperken tot het vaststellen van de uitvoeringskaders van de versterking van de huizen die in het derde en vierde kwartaal 2017 worden voorzien van een inspectierapport en voor de huizen die in het eerste kwartaal van 2018 worden geïnspecteerd. Hierin wordt ook voorzien dat er mogelijke wijzigingen zullen gaan plaatsvinden naar aanleiding van de gesprekken met de minister van EZK.

In november 2017 heeft de Raad van State uitspraak gedaan over de vernietiging van de instemmingsbesluiten voor de gaswinning uit het Groningenveld. Op grond van deze uitspraak moet de minister van EZK in 2018 komen tot een nieuw instemmingsbesluit. Voor ons is duidelijk dat een substantiële verlaging van de gaswinning uit het Groningenveld leidt tot een belangrijke verlaging van de veiligheidsrisico's die Groningers lopen. Dit is volledig in lijn met het beleid wat wij vanaf de start van ons college op dit punt hebben gevoerd.

Erfgoedadviesteam/erfgoedloket

De provincie heeft subsidie beschikbaar gesteld voor een erfgoedloket en een erfgoedadviesteam voor het aardbevingsgebied. Het budget voor de subsidieregeling is beschikbaar gesteld door de Nationaal Coördinator Groningen. Eigenaren van gebouwd erfgoed met vragen over het herstel van schade en versterking kunnen bij het erfgoedloket terecht voor specialistisch advies en verwijzing naar mogelijkheden voor financiering. Het erfgoedadviesteam ondersteunt het loket en overheden met specifieke kennis en deskundigheid.

Verdubbeling N33 Midden

Er zijn zeven alternatieven meegenomen in de effectenonderzoek naar de verdubbeling van de N33 Midden. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau, die in 2016 ter visie lag, ging uit van drie alternatieven. Op basis van wensen uit de omgeving zijn hier vier extra alternatieven bijgekomen. Zo is het alternatief van werkgroep Tjuchem verder uitgewerkt tot Alternatief X1. En ontstond er vanuit de werkgroep Landbouw een nieuw tracé, Alternatief X2.

Focus op BRZO

De focus op BRZO-bedrijven vanuit Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) is aangescherpt en dit werpt zijn vruchten af. Naast aangekondigde inspecties voert de Omgevingsdienst Groningen, samen met de omgevingsdiensten van de provincies Fryslân en Drenthe, onaangekondigde inspecties uit. Uit de laatste onaangekondigde inspectie blijkt dat de BRZO-bedrijven feilloos door de keuring zijn gekomen.

Deel 2

PROGRAMMAVERANTWOORDING

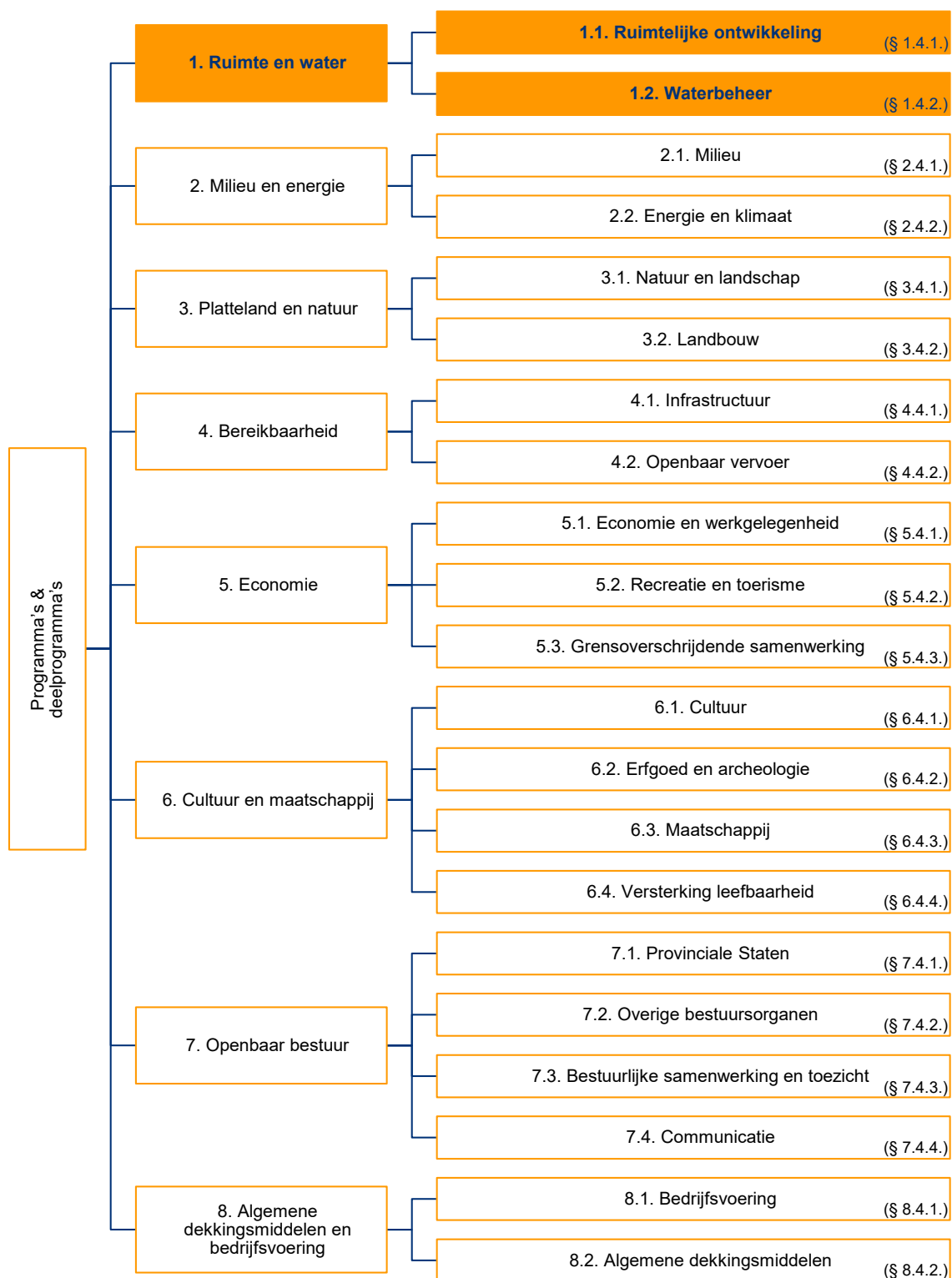
1. Ruimte en water

1.1. Inleiding

Voor het programma Ruimte en water is het volgende onderwerp als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2017:

1. *Waterveiligheid; inzet voor het Zuidelijk Westerkwartier*
In 2017 is het voorontwerp Provinciaal Inpassingsplan voor de waterbergingsgebieden Dwarsdiep, De Dijken (Bakkerom) en Drie Polders opgesteld. Dit voorontwerp is gebaseerd op de eveneens in 2017 opgestelde inrichtingsplannen voor de waterbergingsgebieden. Tevens is er een Milieueffectrapport opgesteld. Wij hebben de genoemde plannen vastgesteld.

1.2. Verantwoording per deelprogramma

1.2.1. Ruimtelijke ontwikkeling

Beleidsdoel

Een zo hoog mogelijke ruimtelijke kwaliteit in onze provincie, zowel in stedelijk gebied als in het buitengebied

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Aantal verkochte bouw kavels Blauwestad	1	3	23	66 ¹⁾	26	21	13	14

NB. In de Begroting 2017 was voor 2017 een streefwaarde van 9 kavels opgenomen. (Deze streefwaarde was gebaseerd op de GREX 2016.) Op basis van de GREX 2017, vastgesteld bij de Rekening 2016, is deze aangepast naar 26 kavels.

De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

¹⁾ Betreft de stand ultimo 2017 (18 vrije kavels, 14 projectmatige kavels en 34 kavels in het woningbouwproject in Het Havenkwartier - hofwoningen). Het verschil met de streefwaarde (26 kavels) kan worden verklaard uit het feit dat niet 20 (streefwaarde hofwoningen) maar de gehele grondkavel voor fase 1 (34 kavels) werd overgedragen en voor wat betreft de vrije en projectmatige kavels uit het feit dat de vraag uit de markt (totaal 32) groter was dan de streefwaarde (6 kavels).

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Extra aandacht voor ruimtelijke kwaliteit bij ruimtelijke ontwikkelingen op gebied van duurzame energie door: - Mee te werken aan pilots voor kleinschalige windenergie; - Bij te dragen aan verkennende studies; - Uitvoering te geven aan de maatwerkbenadering voor zonneparken in het buitengebied. (Zie voor verdere uitwerking programma Milieu en energie, deelprogramma Energie en klimaat.)	- Extra aandacht voor ruimtelijke kwaliteit bij ruimtelijke ontwikkelingen op gebied van duurzame energie door: - Paddepoel Energiek kleinschalige windturbines: De maatwerkmethode is succesvol afgerond. Realisatie is aan de initiatiefnemers. - Wij zijn betrokken bij verkennende gesprekken met Coöperatie Steendam. Die heeft te kennen gegeven ook de mogelijkheden voor kleine windenergie te willen onderzoeken. - Wij hebben subsidie verstrekt voor de visie op zonneparken voor de gemeenten Zuidhorn en Leek en voor een visualisatie van wind- en zonne-energie in Middag-Humsterland. - De maatwerkmethode voor zonneparken is toegepast en afgerond in Zuidbroek (van der Valk), Zuidwending, Stadskanaal en Finsterwolde. Voor de parken Tripscompagnie en zonnepark Oostwold loopt het maatwerktraject nog. Zonnepark Dijkpark Ten Boer bevindt zich in de verkennende fase.
- Maatwerkmethode toepassen bij andere ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied zoals: - Agrarische schaalvergroting; - Uitbreiding niet agrarische bedrijven;	- Er zijn geen agrarische bouwblockvergrotingen > 2 ha geweest. (Er waren geen initiatiefnemers die een plan hebben ingediend.) - Voor de uitbreiding van het vuilverwerkingsbedrijf in Doezum is de maatwerkmethode gestart.

- Uitbreiding en inrichting nieuwe kampeerterrainen en recreatie-bungalowparken.	- In 2017 waren er geen initiatieven op dit gebied.
--	---

Regulier

• Up-to-date houden Omgevingsvisie provincie Groningen 2016-2020 en Omgevingsverordening provincie Groningen 2016.	• De eerste actualisering van de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening is afgerond door vaststelling van de wijzigingen door de Statenvergadering van 15 november 2017.
• Opstellen nieuwe bevolkings- en woningbehoefteprognoses.	• De prognoses worden periodiek herzien. In de periode voorjaar 2016 tot voorjaar 2017 zijn voor alle gemeenten actuele prognoses opgesteld.
• Realiseren woningbouwdoelstelling conform de grondexploitatie Blauwestad (minimaal negen bouwkavels) en passend binnen de Woonvisie Oldambt en het Regionaal Prestatiekader Oost-Groningen: - Verbreding woningbouwproduct met projectmatige woningbouw (kavel en woning) in vier nieuwe deelgebieden in het Havenkwartier; - Mogelijke ontwikkeling woningbouw op havenhoofd Havenkwartier (bredere doelgroep); - Samenhangende marketingcampagne (vastgoedaanbod c.q. omgeving en beleving van Blauwestad).	• Realiseren woningbouwdoelstelling conform de grondexploitatie Blauwestad (minimaal 26 bouwkavels) en passend binnen de Woonvisie Oldambt en het Regionaal Prestatiekader Oost-Groningen: - In 2017 zijn 14 kavels in de deelgebieden voor projectmatige woningbouw overgedragen. Het bouw- en woonrijp maken van deze gebieden is afgerond of in de eindfase (bestrating en groenvoorziening, beschoeiing). De uitbreiding met twee nieuwe projectmatige gebieden is in voorbereiding (start verkoop voorjaar 2018). - De voor fase 1 gedimensioneerde grondkavel (34 kavels) is overgedragen. De eerste woningen zijn eind 2017 opgeleverd. Daarnaast zijn de visiedocumenten (stedenbouwkundig plan, twee kleinschalige woningbouwplannen) bestuurlijk geaccordeerd, verdere uitwerking en vaststelling in 2018. Deze visievorming vindt plaats in samenhang met de aanleg van nieuwe brugverbindingen in Het Havenkwartier/De Wei en realisatie van de Blauwe Loper. - Continuering marketingcampagne 2016, versterking makelaarsteam in combinatie met een focus op het genereren en opvolgen van verkoopleads, deelname aan beurzen en landelijke Open Huizendagen, diverse reportages in (landelijke) media, uitvoering vastgoed gerelateerde evenementenkalender.

• Uitvoeren inrichtings- en landschapsmaatregelen Blauwestad (verbeteren omgevingsbeleving en verkleinen civieltechnische uitstraling), in concreto: - Sloop en restauratie van gebouwen; - Beheer en onderhoud kavels; - Realiseren en uitvoeren landschapsplan.	• Uitvoeren inrichtings- en landschapsmaatregelen Blauwestad (verbeteren omgevingsbeleving en verkleinen civieltechnische uitstraling), in concreto: - Afronding sloop en sanering incl. meerwerk, start renovatiewerkzaamheden en uitvoering groeninrichtingsplan; conform planning met uitloop in 2018. - Inventarisatie probleemlocaties en vaststelling aanpak; in samenwerking met de gemeente Oldambt, lopend conform planning. Overdracht van diverse openbare gebiedsdelen en kunstwerken aan de gemeente Oldambt, conform inventarisatie en planning. - Realisatie landschapsplan vindt plaats in samenwerking met Prolander en de gemeente Oldambt. De geplande afronding ligt in het voorjaar van 2018. Daarop vooruitlopend zijn in 2017 diverse locaties nieuw ingericht. In samenhang met het landschapsplan zijn projecten geïnteriseerd voor de Investeringsagenda Ring Blauwestad (leefbaarheid, recreatieve gebiedsontwikkeling), uitvoering vanaf 2018.
• Vaststellen Structuurvisie Eemsmond-Delfzijl.	• De Structuurvisie Eemsmond-Delfzijl is op 19 april 2017 door uw Staten vastgesteld.

Lasten en baten deelprogramma Ruimtelijke ontwikkeling

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	4.088.432	1.219.705	2.010.906	1.892.126	118.780
Kapitaallasten	20.327	373.560	51.000	51.001	-1
8100 Ruimtelijk beleid en ontwikkeling	41.081.112	1.046.030	10.903.234	2.623.393	8.279.841
8200 Wonen	-216.340	28.800	1.299.480	1.363.508	-64.028
Totaal lasten	44.973.531	2.668.095	14.264.620	5.930.027	8.334.593
Apparaatskosten	0	0	0	39.631	39.631
8100 Ruimtelijk beleid en ontwikkeling	4.189.681	518.734	8.488.603	5.113.187	-3.375.416
8200 Wonen	5.839	2.980	0	0	0
Totaal baten	4.195.520	521.714	8.488.603	5.152.818	-3.335.785
Totaal saldo lasten-baten	40.778.011	2.146.381	5.776.017	777.210	4.998.807

LASTEN		
Apparaatskosten		118.780
Kapitaallasten		-1
Programmakosten		
8100 Ruimtelijk beleid en ontwikkeling		
In de begroting is ermee rekening gehouden dat binnen de Grondexploitatie Blauwestad voor € 8,3 miljoen aan kosten zouden worden gemaakt. De gerealiseerde kosten bedragen € 4,8 miljoen. De oorzaken van deze onderschijding (ca. € 3,5 miljoen) zijn onder andere dat er nog geen bijdrage voor de Blauwe Loper heeft plaatsgevonden (€ 1,1 miljoen), diverse grondwerkzaamheden hebben nog niet plaatsgevonden (€ 0,3 miljoen) en diverse overige werkzaamheden (€ 1,2 miljoen) hebben nog niet plaatsgevonden en/of zijn goedkoper uitgevallen. Daarnaast is het onderdeel 'onvoorzien' nagenoeg niet aangesproken (€ 0,8 miljoen). De middelen die in het jaar 2017 niet tot besteding zijn gekomen, worden doorgeschoven naar het jaar 2018 welke onderdeel vormt van de reeds vastgestelde Grondexploitatie 2018 Blauwestad. Op basis van de Grondexploitatie 2018 is tevens een bedrag van € 3,1 miljoen vrijgevallen vanuit de voorziening.	6.639.979	
Bij de Voorjaarsnota 2017 is in totaal € 2.500.000 beschikbaar gesteld voor het opstarten van de Retailagenda (€ 1.250.000 in 2017 en 2018). Vervolgens hebben we in de tweede helft van 2017 gewerkt aan het opzetten van een uitvoeringsregeling voor de besteding van deze middelen. Aangezien deze uitvoeringsregeling nog niet operationeel was in 2017, kon in 2017 nog geen gebruik worden gemaakt van het beschikbaar gestelde geld. Bij de Najaarsnota 2017 gingen we hier nog wel van uit. Het volledige budget van € 1.250.000 is toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten. In het najaar van 2017 hebben bestuurlijke overleggen plaatsgevonden waarbij met gemeentelijke portefeuillehouders is gesproken over de gewenste aanpak om de detailhandelsstructuur in de provincie te versterken. (Voor beleidsmatige verantwoording Retailagenda zie ook deelprogramma 5.1.)	1.250.000	
Het organiseren van activiteiten gericht op de ruimtelijke kwaliteit van het gaswinningsdossier, de energietransitie en de ontwikkelingen in de landbouw gaat langzamer dan verwacht. Ook zijn de subsidie-mogelijkheden voor het maken van plannen gericht op versterking van de ruimtelijke kwaliteit door gemeenten en andere partners niet volledig benut. Daardoor resteert een bedrag van € 309.118. De niet bestede middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	309.118	
Voor de uitvoering van de Omgevingsvisie bedroegen de bestedingen in 2017 bijna € 0,7 miljoen. De niet bestede middelen (ca. € 74.000) vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	74.001	
Overige afwijkingen	6.743	
		8.279.841

LASTEN		
8200 Wonen		
• Uit het SDV-programma is een project eerder afgerond dan gepland waardoor de kosten in 2017 tegenvielen.	-212.422	
• Uit het programma voor ISV-Bodemprojecten hebben we een vrijval van € 102.362. De vrijval benutten we ter dekking van het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid en daarom moeten de middelen weer beschikbaar komen in de reserve Leefbaarheid krimpgebieden.	102.362	
• Eveneens uit het SDV-programma hebben we op een project vrijval gehad omdat het project € 46.000 lager is uitgevallen in kosten. De vrijval benutten we ter dekking van het gaswinningsdossier en daarom moeten de middelen weer beschikbaar komen in de reserve Leefbaarheid krimpgebieden.	46.000	
• Overige afwijkingen	32	
		-64.028
Totaal afwijking lasten		8.334.593

BATEN		
Apparaatskosten		39.631
Programmabaten		
8100 Ruimtelijk beleid en ontwikkeling		
• Geraamde baten in verband met de grondexploitatie Blauwestad zijn € 8,3 miljoen. De daadwerkelijke opbrengsten binnen de Grondexploitatie Blauwestad bedragen € 3,1 miljoen. Naar de balanspost Voorraad bouwgrond is een bedrag van ca. € 1,56 miljoen geboekt. Dit bedrag is bepaald als gevolg van het saldo gemaakte kosten en opbrengsten binnen de grondexploitatie. Doordat er minder lasten zijn gemaakt is er een lager bedrag dan begroot geboekt naar de balanspost Voorraad bouwgrond. Dit resulteert in een negatieve afwijking van € 3,5 miljoen. Daarnaast zijn de baten in verband met de inzet voor de Blauwestad € 0,14 miljoen hoger uitgevallen.	-3.389.157	
• Overige afwijkingen	13.741	
		-3.375.416
Totaal afwijking baten		-3.335.785
Saldo afwijking lasten-baten		4.998.807

1.2.2. Waterbeheer

Beleidsdoel

Zorgen voor integrale waterveiligheid en zoetwatervoorziening

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	De regionale waterkeringen voldoen aan de norm voor hoogte ¹⁾			741 km	881 km			1015 km	
2	De regionale waterkeringen voldoen aan de norm voor stabiliteit ²⁾				881 km				

- ¹⁾ In het stedelijk gebied van het waterschap Hunze en Aa's op uiterlijk 1 januari 2015; in het landelijk gebied van het waterschap Hunze en Aa's op uiterlijk 1 januari 2020.
Voor de Eemskanaal-Dollardboezem van het waterschap Noorderzijlvest op uiterlijk 1 januari 2019; voor de overige boezems van het waterschap Noorderzijlvest op uiterlijk 1 januari 2020. In totaal moet 1015 km aan de norm voldoen. Er zijn geen streefwaarden per jaar benoemd.

- ²⁾ Voor de boezems van de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's uiterlijk op 1 januari 2029.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

Vaststellen Provinciaal Inpassingsplan (PIP) voor de gebieden Dwarsdiep, De Dijken (Bakkerom) en Driepolders die worden ingericht voor waterberging in combinatie met de realisering van het Natuurnetwerk Nederland.	Het voorontwerp-PIP is in het vierde kwartaal 2017 vastgesteld. Het PIP wordt in 2018 definitief vastgesteld. Het opstellen van het PIP is een proces met de gebieden dat nogal wat tijd vergt. De formele procedure wordt in twee ronden doorlopen.
---	--

Regulier

Rapportage voortgang realisering veiligheidsnormen regionale waterkeringen.	Bij brief van 24 januari 2018 is de voortgang van de realisering van de veiligheidsnormen van de regionale waterkeringen aan uw Staten aangeboden.
---	--

Beleidsdoel

Verbeteren waterkwaliteit

Realisatie- en streefwaarden

		Gerealiseerd				Streefwaarden			
Nr.	Omschrijving	2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	De KRW-wateren voldoen in 2021 en uiterlijk in 2027 aan de specifiek vastgestelde doelen				n.v.t. ¹⁾				

¹⁾ Het volgende ijkmoment voor de KRW is 2021.

Prestaties*Gepland**Gerealiseerd***Prioriteiten**

N.v.t.

N.v.t.

Regulier

N.v.t.

N.v.t.

Bijdrage Verbonden partij Waterbedrijf Groningen aan dit beleidsdoel

Zorg dragen voor de drinkwatervoorziening (het produceren en leveren van drinkwater) in haar verzorgingsgebied.	Het Waterbedrijf Groningen heeft zorg gedragen voor de drinkwatervoorziening (het produceren en leveren van drinkwater) in haar verzorgingsgebied.

Beleidsdoel

Duurzaam gebruik grondwater

Realisatie- en streefwaarden

		Gerealiseerd				Streefwaarden			
Nr.	Omschrijving	2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
					n.v.t.				

NB. Evt. indicatoren met streefwaarden zijn op dit moment niet te benoemen.

Prestaties**Prioriteiten**

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten deelprogramma Waterbeheer

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	1.060.503	470.243	671.978	568.013	103.965
Kapitaallasten	137.285	122.380	0	0	0
3100 Waterkeringen en waterberging	718.007	645.680	538.300	702.208	-163.908
3300 Grondwater	616.425	126.600	131.450	182.992	-51.542
3900 Waterhuishouding	910.727	134.540	486.440	217.630	268.810
Totaal lasten	3.442.947	1.499.443	1.828.168	1.670.842	157.326
Apparaatskosten	0	0	0	0	0
3100 Waterkeringen en waterberging	188.611	122.380	0	118.241	118.241
3300 Grondwater	335.559	373.180	373.180	335.467	-37.713
3900 Waterhuishouding	0	0	0	0	0
Totaal baten	524.170	495.560	373.180	453.708	80.528
Totaal saldo lasten-baten	2.918.777	1.003.883	1.454.988	1.217.134	237.854

LASTEN		
Apparaatskosten		103.965
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
3100 Waterkeringen en waterberging		
• Waterkeringen		
We hebben met cofinanciering van met name waterschappen projecten uitgevoerd ten behoeve van het project Dubbele Dijk en ten behoeve van het beverbeheerplan. De kosten hiervoor zijn door ons betaald, ook het aandeel van de andere partijen. Als gevolg van deze voorfinanciering hebben we een overschrijding, die gecompenseerd wordt door de baten van de waterschappen. (Zie ook baten.)	-108.228	
• Flankerend beleid waterberging	-67.343	
We hebben een stuk grond overgedragen aan een natuurterreinbeherende organisatie (baten € 10.013). De boekwaarde van deze grond was € 67.343. Als gevolg van het te nemen verlies op de boekwaarde onttrekken we € 57.330 aan de reserve ESFI.		
• Overige afwijkingen	11.663	
		-163.908
3300 Grondwater		
• Sinds 2017 hebben we een deel van de uitvoering van ons geohydrologische onderzoek in handen gegeven van de provincie Drenthe. Wij betalen hiervoor € 80.000. Dit bedrag wordt onttrokken aan de voorziening Grondwaterheffing. (Tot en met 2016 voerden we de betreffende taken zelf uit en hadden we een vergelijkbaar bedrag aan apparaatskosten, die eveneens werden onttrokken aan de voorziening.)	-80.000	
• Overige afwijkingen	28.458	
		-51.542
3900 Waterhuishouding		
• De Natura 2000-beheerplannen zijn nog niet in uitvoering gegaan in 2017 waardoor het geheel ontvangen bedrag van de rijksmiddelen voor hydrologische maatregelen resteert. Deze middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	263.100	
• Als gevolg van de stelselwijziging voor het vastleggen van subsidie lasten hebben we een subsidie van € 75.000 als lasten moeten nemen in 2017 ook al is het betreffende project nog niet voltooid. De extra benodigde middelen zijn gereserveerd in de reserve PLG2 en worden nu onttrokken aan die reserve.	-75.000	
• Het verrichten van metingen, het monitoren en het onderzoeken van grond- en oppervlaktewater wordt uitgevoerd op basis van programma's. Mede als gevolg van metingen in het kader van de Kaderrichtlijn Water (KRW) zit er fluctuatie in het jaarlijks aantal uit te voeren activiteiten. In 2017 waren er minder activiteiten uit te voeren dan jaarlijks gebruikelijk is. Als gevolg daarvan is een bedrag van € 74.928 niet besteed. De middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	74.928	
• Overige afwijkingen	5.782	
		268.810
Totaal afwijking lasten		157.326

BATEN		
Apparaatskosten		0
Programmabaten		
3100 Waterkeringen en waterberging		
• Waterkeringen	108.228	
We hebben met bijdragen van met name waterschappen projecten uitgevoerd ten behoeve van het project Dubbele Dijk en ten behoeve van het beverbeheerplan. (Zie ook lasten.)		
• Overige afwijkingen	10.013	118.241
3300 Grondwater		
• Overige afwijkingen	-37.713	-37.713
Totaal afwijking baten		80.528
Saldo afwijking lasten-baten		237.854

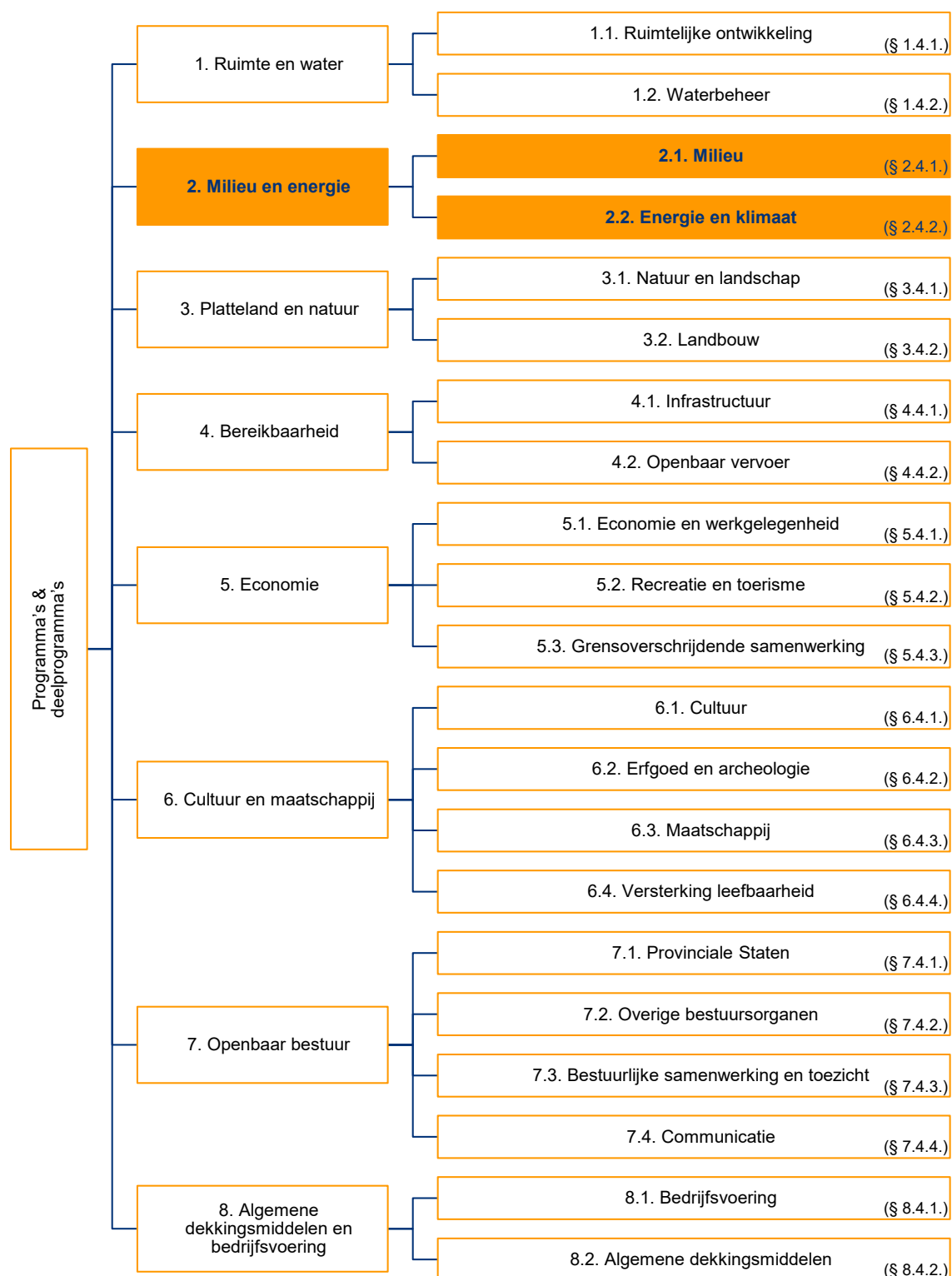
2. Milieu en energie

2.1. Inleiding

Voor het programma Milieu en energie zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2017:

1. *De gaswinning; de aardbevingsproblematiek als gevolg van mijnbouwactiviteiten*
In het kader van de landelijke verkiezingen en de komst van een nieuw kabinet hebben wij in 2017 met resultaat een actieve lobby gevoerd om de problemen in Groningen als gevolg van de gaswinning nogmaals bij de nationale politiek op de kaart te zetten. In december 2017 is een overleg gestart met de minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK), de provincie en de betreffende gemeenten om te werken aan de nadere details van de uitwerking van dit akkoord en fundamentele oplossingen voor het dossier. De NCG en de maatschappelijke organisaties zijn adviseurs in dit overleg. Er is ingezet op een andere aanpak voor Groningen en de Groningers, waarbij de schadeafhandeling en de versterkingsoperatie onafhankelijk van de NAM plaatsvindt, het opstellen van een onafhankelijk publiek schadeprotocol, een perspectief voor Groningen en een effectieve uitvoering van het meerjarenprogramma van de NCG. Daarnaast blijven wij lobbyen voor een verantwoord afbouwplan voor de gaswinning.
Bij [brief d.d. 16 januari 2018](#) hebben wij uw Staten geïnformeerd over de stand van zaken van de onderwerpen die spelen rondom het gaswinningsdossier.
2. *Omgevingswet*
De invoering van de Omgevingswet wordt uitgesteld tot medio 2021. Bij de implementatie wordt nauwe verbinding gezocht met de opgaven, met de informatiestrategie en met de rollendiscussie bij gemeentelijke herindeling. De verbinding zoeken met de afdelingen, ketensamenwerking, participatie en informatiekwaliteit zijn belangrijke issues.
3. *Uitvoeringsagenda Duurzame Ontwikkeling*
Na vaststelling van het Programma Duurzame Ontwikkeling begin 2017 is er een start gemaakt met de uitvoering van het programma. Door actieve communicatie, het organiseren van activiteiten op het gebied van duurzaamheid wordt duurzaamheid steeds zichtbaarder in de provinciale taken. Door actief mee te denken in de ontwikkeling van nieuw beleid en in projectvoorstellen zorgen we dat aan de voorkant een duurzame afweging wordt gemaakt.
4. *Energiebesparing, het behalen van de taakstelling windenergie en ruimte bieden voor nieuwe duurzame energieproductie*
(Een voorbeeld is *Vergroening Infrastructuur en Mobiliteit*. Dit vindt plaats in samenhang met het programma Energietransitie. Zie ook programma 4 (Bereikbaarheid).)
Dit jaar zijn vijf windparken definitief vergund. Daarmee spannen we ons maximaal in om de taakstelling van 855,5 MW in 2020 te halen. In het kader van het proces ruimte voor hernieuwbare energie hebben we de bevolking tijdens de energiedialoog gevraagd om ons kaders, uitgangspunten en inhoudelijke ingrediënten voor nieuw beleid op het gebied van energie en ruimte aan te reiken. Dit heeft vele reacties opgeleverd die door ons zijn verzameld in een eindverslag. De essentie uit deze bijdragen is door ons tot een drie-eenheid teruggebracht: Eerlijk, Efficiënt en Eigen. Door middel van een maatschappelijke tender windenergie willen wij op basis van vooraf gestelde, heldere en transparante spelregels een selectie maken samen met de omgeving.
De energiebesparing bij bedrijven heeft enigszins vertraging opgelopen in verband met organisatorische problemen bij de ODG, maar er is inmiddels een team gestart met toezicht en er wordt nu verwacht een versnelling te kunnen maken.

2.2. Uitwerking naar deelprogramma's

2.2.1. Milieu

Beleidsdoel

Behoud en ontwikkeling van de milieukwaliteit in Groningen door het voorkomen en wegnemen van milieuhinder

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Percentage verleende omgevingsvergunningen met uitgebreide procedure binnen wettelijke termijn van 26 weken	50%	57%	82%	n.n.b. ¹⁾	>90%	>90%	>90%	>90%
2	Percentage verleende omgevingsvergunningen met reguliere procedure binnen 8 weken	85%	97%	97%	n.n.b. ¹⁾	100%	100%	100%	100%

¹⁾ De cijfers uit de jaarrapportage van de ODG geven geen goed beeld van de realisatiewaarden van deze beleidsindicatoren.

NB. De streefwaarden uit de Begroting 2017 voor 2017 (resp. 80% en 95%) zijn aangepast op basis van het Milieuplan 2017-2020. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Uitvoering Milieuplan 2016-2020: - Uitvoeren gebiedsgerichte uitwerking.	- Uitvoering Milieuplan 2017-2020 (door ons college vastgesteld op 16 december 2016): Dit verloopt conform planning. - Gebiedsgerichte uitwerking is opgenomen in de Structuurvisie Eemsdelta. Daarnaast is: - de geluidsbelastingskaart 3^e tranche opgesteld; - de gezondheidskaart voor geluid geactualiseerd op basis van de gegevens van de nieuwe geluidsbelastingkaart; - besloten om de geur-app verder voort te zetten; de aanbesteding voor de geur-app en het meetnet loopt op dit moment; - het project Bodemgezondheid in de landbouw van start gegaan.
- Optimaliseren kwaliteit VTH-dienstverlening. - ACTUEEL: Afvalbedrijven	- De Omgevingsdienst Groningen (ODG) is bezig om met het verbeterplan de kwaliteit van de dienstverlening te verbeteren. Eind 2019 is de afronding van het verbeterplan gepland. - De provincie heeft zitting in een werkgroep, opgericht ten aanzien van financiële zekerheid, waarbij er op aan wordt gedrongen de financiële zekerheidsstelling ook toe te passen op afvalbedrijven. - In november 2017 heeft een voordracht voor uw Staten plaatsgevonden naar aanleiding van de aanbevelingen in het rapport van de Noordelijke Rekenkamer 'Provinciale grip op

	Groningse bedrijven met grote risico's voor hun omgeving'.
- Implementatie Omgevingswet: - in IPO-verband bijdrage leveren aan de totstandkoming van de Omgevingswet; - verder voorbereiden van de organisatie op de implementatie van de wet.	- Implementatie Omgevingswet: - In IPO-verband zijn bijdragen geleverd over conceptwetgeving en over de ontwikkeling van het digitale stelsel en aan de totstandkoming van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). - Op regionale schaal is de samenwerking met de ketenpartners geïntensiveerd in het Platform Omgevingswet. Onder andere is als pilot een gezamenlijk opleidingsprogramma ontwikkeld en wordt meegewerkt aan een door de universiteit opgezet onderzoek naar (vergroting van de) effectiviteit van participatie. - Er is meegewerkt aan de ontwikkeling van het Gegevensknooppunt Groningen. Hierin wordt samengewerkt om de kwaliteit, toegankelijkheid en uitwisselbaarheid van ieders informatie te vergroten. - Intern zijn voorbereidende inventarisaties uitgevoerd om de werkprocessen waar nodig beter met elkaar te verbinden en ketengerichter te maken.
- Opgave Gaswinning: - Bijdrage leveren o.a. via toezicht op Brzo-installaties in het aardbevingsgebied.	- Opgave Gaswinning: - Toezicht wordt conform het jaarprogramma VTH door de ODG uitgevoerd.

Regulier

Verbeteren Meldingen toezicht en handhaving (zie brief PS d.d. 25 februari 2016).	Per 1 september 2017 is het nieuwe meldingenproces in werking getreden. Hiermee is de verantwoording en terugmelding van klachten en meldingen op het gebied van milieu geborgd.
---	--

Bijdrage Verbonden partij Omgevingsdienst Groningen aan dit beleidsdoel

Uitvoeren vergunningverlenende, toezichthoudende en handhavingstaken op het gebied van het omgevingsdomein voor de deelnemers (waaronder de provincie Groningen), waarmee de deelnemers de kwaliteit van de uitvoering van deze taken willen verbeteren.	De ODG is bezig om met het Verbeterplan de kwaliteit van de dienstverlening te verbeteren. Eind 2019 is de afronding van het Verbeterplan gepland.
--	--

Beleidsdoel

Duurzaamheid verankeren en een plaats geven in alle portefeuilles, opgaven en beleidskeuzes en in de genen van de medewerkers

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Binnen drie jaar weegt iedere medewerker binnen de provincie People, Planet en Prosperity af bij alle trajecten, projecten en beleid				n.n.b.	n.n.b.			
2	Aan het einde van de collegeperiode is duurzaamheid zichtbaar in het provinciaal beleid				n.n.b.	n.n.b.			
3	Aan het einde van de collegeperiode ligt er een plan hoe het provinciehuis toekomstbestendig en duurzaam wordt				n.n.b.	n.n.b.			

Prestaties**Gepland****Gerealiseerd****Prioriteiten**

Uitvoering geven aan de Uitvoeringsagenda Duurzame Ontwikkeling; het bevorderen van duurzaamheid in de gehele organisatie, met specifiek het inbrengen en borgen van duurzaamheid in de zes beleidsopgaven. Het streven is om in alle beleidskeuzes de afweging tussen People, Planet, Profit/Prosperity mee te nemen.	Duurzaamheid wordt steeds meer meegenomen in beleidskeuzes, en bij steeds meer medewerkers is duurzaamheid een overweging in hun werkzaamheden: Circa 25% van de medewerkers is betrokken geweest bij het maken van een duurzame afweging via projecten, ambitiewebsessies, cursussen, lezingen en bijeenkomsten. Alle medewerkers zijn via hun werkoverleggen geïnformeerd over het programma Duurzame Ontwikkeling. 31 van de 38 projecten uit het programma zijn gestart en hebben een duurzame aanpak toegepast. Duurzaamheid is in verschillende nieuwe beleidsnota's goed opgenomen, zoals de Fietsstrategie 2017-2020 'Verbinden met de fiets', Kwaliteitsgids Groningen en Kaders revolverende fondsen. Er is een plan van aanpak opgesteld hoe het provinciehuis kan voldoen aan BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method) en welke ambitie wij daarin hebben.

Regulier

N.v.t.

N.v.t.

Beleidsdoel

Stimuleren van een zorgvuldig gebruik van de ondergrond waarbij sprake is van een veilig en verantwoord niveau van gaswinning waardoor het vertrouwen bij de Groninger bevolking wordt hersteld

Realisatie- en streefwaarden

		Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Nr.	Omschrijving	2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
					n.v.t.				

NB. Voor gaswinning worden geen afzonderlijke streefwaarden benoemd omdat de provincie niet bepalend is in de besluitvorming over het niveau van gaswinning. De provincie trekt samen met gemeenten, maatschappelijke instellingen en inwoners op om de gaswinning tot een verantwoord niveau terug te brengen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

• Toezien op een effectieve uitvoering van het Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen 2016-2020 van Nationaal Coördinator Groningen (NCG) met de drie pijlers: - Schadeherstel; - Versterkingsopgave; - Ontwikkelen kansrijk deel meerjarenprogramma door koppelmansen. Onze rol ligt met name bij de derde pijler. Concrete activiteiten voor 2017 zijn pas aan te geven nadat een uitvoeringsprogramma voor 2017 door NCG is opgeleverd.	• Het Meerjarenprogramma (MJP) 2017-2021 is in december 2016 vastgesteld en is uitgevoerd door de NCG. Door middel van de Bestuurlijke Stuurgroep heeft de provincie in nauwe samenspraak met de gemeenten toegezien op de uitvoering hiervan en actief voorstellen gedaan om het gevoerde beleid bij te sturen. De provincie heeft in samenspraak met de betrokken gemeenten in december jl. punten aangedragen voor de MJP-brief van 2018. - Er is met de NCG, ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en maatschappelijke partijen hard gewerkt aan een nieuw schadeprotocol, waarbij NAM op afstand komt van de schadeafhandeling. Het nieuwe schadeprotocol moet een snelle, ruimhartige en maatschappelijk gedragen schadeafhandeling garanderen, waarbij een onafhankelijk instituut de schadeafhandeling op zich neemt, gefinancierd door een publiek schadefonds. Daarnaast moet het Rijk ook haar verantwoordelijkheid nemen en dat bijdragen wat naast de wettelijke aansprakelijkheid van NAM nodig is. - De versterkingsoperatie komt mondjesmaat op gang. Wij hebben gepleit voor een stads- en dorpsvernieuwingsaanpak waarbij de inwoners meer in regie komen ten aanzien van hun eigen leefomgeving. We constateren dat wij als medeopdrachtgever de realisatie van de uitvoering op dit moment niet kunnen versnellen. - Koppelmansen worden nog beperkt benut. Tegelijk hebben wij het traject gestart van het ontwikkelen van een toekomstvisie voor het aardbevingsgebied.
---	--

• Indienen mogelijk beroepsschrift t.a.v. instemmingsbesluit minister: • Volgen resultaten aanvullende rapport door NAM in verband met winningsbesluit 2016.	• Op 13 en 14 juli heeft de zitting bij de Raad van State (RvS) plaatsgevonden. De provincie heeft als een van de partijen beroep ingesteld tegen het besluit van de minister op het winningsplan van NAM. In het kader van het ijkmoment heeft de minister zijn analyse op 25 juli aan de regio voorgelegd. Hierop hebben wij op 26 juli onze reactie gegeven. Op basis van adviezen van Staatstoezicht op de Mijnen (SodM), heeft de minister besloten de gaswinning per 1 oktober te verlagen naar 21,6 miljard kuub. Op 15 november heeft de Raad van State (RvS) het instemmingsbesluit van de minister vernietigd (zie brief d.d. 28 november 2017). De leveringszekerheid moet nader onderbouwd worden, er moet meer duidelijkheid komen over de (seismische) risico's en de afbouw van de gasbehoefte moet inzichtelijker worden gemaakt. Voor het komende jaar heeft de RvS een voorlopige voorziening getroffen en bepaald dat NAM 21,6 miljard kubieke meter gas mag winnen. De minister moet zodoende een beter gemotiveerd, nieuw besluit nemen in 2018.
---	---

Regulier

• Voeren van flankerend beleid in het totale aardbevingsgebied met een scherpe focus op onze provinciale belangen, te weten leefbaarheid (inclusief wonen en zorg), erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap, energie en duurzaamheid, natte en droge infrastructuur en industrie.	• Er zijn volop initiatieven gefinancierd in de hele provincie om, met een gebiedsgerichte aanpak, de leefbaarheid op peil te houden. Voor energie zijn er regelingen voor verbetering van de energieprestatie. Hiertoe zijn bij het Rijk extra middelen verworven en alle bewonersbegeleiders worden bijgeschoold op energiegebied. Daarnaast zal een pilot worden gestart waarbij een aantal woningen nog eens extra verduurzamingsmaatregelen uitgewerkt krijgt waar de woningeigenaar zelf in kan investeren. N.B. In december jl. is een proces met het ministerie van EZK en de regio (incl. NCG en maatschappelijke organisaties) opgestart om te komen tot fundamentele oplossingen voor het dossier. Dit zal moeten leiden tot een totaalpakket van maatregelen voor de bovengrond, zodat het vertrouwen van de inwoners wordt hersteld en mensen in de provincie Groningen net zo veilig en prettig kunnen wonen/werken/leven als in de rest van Nederland.
---	--

Lasten en baten deelprogramma Milieu

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	7.099.105	3.526.257	4.251.116	4.482.067	-230.951
Kapitaallasten	0	0	0	0	0
4100 Bodemsanering	5.834.832	1.867.866	1.957.563	2.759.475	-801.912
4101 Afval en duurzaam bodembeheer	683.504	2.746.030	3.429.459	2.513.664	915.795
4102 Gaswinning	47.007.271	257.400	4.010.969	505.233	3.505.736
4400 Vergunningverlening, toezicht en handhaving	8.155.682	5.287.299	5.962.584	6.709.671	-747.087
4500 Ontgrondingen	961.384	15.000	15.000	7.259	7.741
4600 Duurzame ontwikkeling	202.299	145.000	311.482	140.599	170.883
4900 Milieubeleid	544.172	484.000	529.868	563.892	-34.024
Totaal lasten	70.488.249	14.328.852	20.468.041	17.681.861	2.786.180
Apparaatskosten	0	-446.460	0	64.780	64.780
4100 Bodemsanering	94.833	0	0	387.789	387.789
4101 Afval en duurzaam bodembeheer	477.381	20.000	578.335	391.465	-186.870
4102 Gaswinning	47.049.752	547.480	3.848.667	472.103	-3.376.564
4400 Vergunningverlening, toezicht en handhaving	1.372.935	557.900	711.927	1.576.501	864.574
4500 Ontgrondingen	43.380	51.200	51.200	32.967	-18.233
4600 Duurzame ontwikkeling	11.208	0	0	0	0
4900 Milieubeleid	0	0	0	1.120	1.120
Totaal baten	49.049.489	730.120	5.190.129	2.926.726	-2.263.403
Totaal saldo lasten-baten	21.438.760	13.598.732	15.277.912	14.755.135	522.777

LASTEN		
Apparaatskosten		-230.951
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
4100 Bodemsanering		
In de bijgestelde raming zijn de programmakosten voor bodemsanering geraamd op € 1.957.563. Dit bestaat uit een bijdrage vanuit de reserve Bodemsanering en een decentralisatie-uitkering. De werkelijke kosten bedragen € 2.759.475. Het verschil wordt veroorzaakt doordat aan projecten (onder andere Eendracht Appingedam, Schoolkade Musselkanaal, Electronicaweg Stadskanaal en Kerkstraat Veendam) meer bijdragen zijn gedaan dan dat wij bij de Najaarsnota 2017 verwachtten. De extra benodigde middelen worden onttrokken aan de reserve Bodemsanering.	-801.912	
		-801.912
4101 Afval en duurzaam bodembeheer		
De rentebaten met betrekking tot de uitgezette middelen voor nazorg stortplaatsen en baggerspeciedepots zijn lager uitgevallen waardoor er minder aan de voorziening is toegevoegd.	901.610	
Overige afwijkingen	14.185	
		915.795
4102 Gaswinning		
De 'oude' interimregeling waardevermeerdering is per 1 juli 2016 definitief gesloten en het ministerie van EZK is eigenaar van de 'nieuwe' regeling waardevermeerdering. De regeling wordt uitgevoerd door het SNN. Uitbetaling van de subsidie vindt plaats na oplevering. De 'oude' regeling laat aan zowel de lasten- als batenkant dezelfde afwijking zien. De verwachting is dat medio 2018 deze regeling financieel is afgewikkeld.	3.290.000	
Voor de advisering bij het dossier Gaswinning was in 2017 een werkbudget beschikbaar van € 454.000. De uitgaven in 2017 bedroegen € 218.000, met name voor inhuur van specifieke expertise, het organiseren van werkbezoeken voor ministers en Kamerleden, vergaderingen en lobbyvoering. Op het werkbudget resteert een bedrag van € 235.000. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	235.000	
Overige afwijkingen	-19.264	
		3.505.736

LASTEN		
4400 Vergunningverlening, toezicht en handhaving		
In het kader van de handhaving bij Talen hebben wij kosten gemaakt voor de uitvoering van de bestuursdwang bij Talen (€ 619.208). Hiervoor is een kostenverhaal bestuursdwang (€ 615.376) opgenomen. Via de bestemming van het rekeningresultaat wordt voorgesteld om de kosten inzake de bestuursdwang te dekken ten laste van het weerstandsvermogen binnen de Algemene reserve.	-619.208	
In het kader van de handhaving bij North Refinery hebben wij kosten gemaakt voor onder andere juridische ondersteuning, monsternamen en extra toezicht (€ 306.752). Daarnaast hebben we de in 2016 getroffen voorziening voor tank 301 opgehoogd met € 30.000. Via de bestemming van het rekeningresultaat wordt voorgesteld de kosten te dekken ten laste van het weerstandsvermogen binnen de Algemene reserve. Hierop worden de baten (€ 44.127, zie baten) in mindering gebracht.	-336.752	
Voor de voorbereiding op de invoering van de Omgevingswet is bij de Voorjaarsnota 2017 € 1,7 miljoen beschikbaar gesteld voor de jaren 2017-2019. De middelen voor 2017 (€ 330.000) zijn als gevolg van uitstel van de Omgevingswet niet volledig tot besteding gekomen en zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	178.859	
In 2017 hebben wij voor de ontwikkeling van de geur-app en e-neuzen middelen beschikbaar gesteld. De ontwikkeling van de geur-app heeft vertraging opgelopen door de ontwikkeling van het in de geur-app geïntegreerde meetnet. De niet bestede middelen voor verbeterde controle toezicht en handhaving worden overgeboekt naar 2018 via de bestemming van het rekeningresultaat.	92.718	
Inzake bestuurlijke strafbeschikkingen hebben werkzaamheden plaatsgevonden. Hiervoor krijgen we middelen van het Rijk (zie baten).	-47.700	
Overige afwijkingen	-15.004	-747.087
4500 Ontgrondingen		
Overige afwijkingen	7.741	7.741
4600 Duurzame ontwikkeling		
Op basis van een tussenevaluatie is geconstateerd dat de projecten uit het uitvoeringsprogramma Duurzaamheid goed verlopen en dat we stappen maken maar dat doorontwikkeling noodzakelijk is. De niet bestede middelen (€ 104.268) blijven beschikbaar voor verdere uitvoering van het programma Duurzame ontwikkeling en worden naar 2018 overgeboekt via de bestemming van het rekeningresultaat.	104.268	
In 2017 hebben wij voor de ontwikkeling van de geur-app en e-neuzen middelen beschikbaar gesteld. De ontwikkeling van de geur-app heeft vertraging opgelopen door de ontwikkeling van het in de geur-app geïntegreerde meetnet. De niet bestede middelen voor Duurzaam bouwen worden overgeboekt naar 2018 via de bestemming van het rekeningresultaat.	34.465	
Overige afwijkingen	32.151	170.883
4900 Milieubeleid		
Als gevolg van het aantal MER-verzoeken hebben we dit jaar meer kosten gemaakt dan vooraf was voorzien.	-68.822	
In 2017 hebben wij in het kader van het milieuplan voor de monitoring middelen beschikbaar gesteld. De niet bestede middelen vallen vrij ten gunste van de Algemene middelen.	45.868	
Overige afwijkingen	-11.070	-34.024
Totaal afwijking lasten		2.786.180

BATEN		
Apparaatskosten		64.780
Programmabaten		
4100 Bodemsanering		
• Voor diverse bodemsaneringsprojecten zijn bijdragen ontvangen van eigenaren van verontreinigde grond en bijdragen van gemeenten. De verkregen bijdragen komen ten gunste van het exploitatiebudget voor de betreffende projecten. De extra middelen worden gestort in de reserve Bodemsanering.	387.789	387.789
4101 Afval en duurzaam bodembeheer		
• Voor de nazorg stortplaatsen en baggerspeciedepots is als gevolg van lagere kosten minder onttrokken aan de voorziening Nazorg stortplaatsen en baggerspeciedepots (zie lasten).	-174.095	
• Overige afwijkingen	-12.775	-186.870
4102 Gaswinning		
• Betreft interimregeling waardevermeerdering. Zie lasten.	-3.290.000	
• Van de NAM ontvangen we een vergoeding voor personele inzet in de Commissie Bodemdaling. Vanwege minder uitgevoerde werkzaamheden is de vergoeding € 63.000 lager dan begroot.	-63.000	
• Overige afwijkingen	-23.564	-3.376.564
4400 Vergunningverlening, toezicht en handhaving		
• Vanwege de aanleg van een viertal windparken zijn dit jaar hogere legesopbrengsten gegenereerd waardoor een overschot is ontstaan. Na aftrek van de kosten worden de meeropbrengsten toegevoegd aan de egalisatiereserve Wabo (€ 1.051.096).	1.125.379	
• Als gevolg van het toepassen van een voorzichtige waardering worden alle thans openstaande vorderingen uit hoofde van het opleggen van bestuursdwang en dwangsommen volledig (100%) voorzien. Wij hebben daarom ook nog voor een openstaande vordering uit voorgaande jaren in 2017 een voorziening getroffen. Dit heeft geleid tot een nadeel van € 422.000. Daarnaast is nog een bate van € 10.000 ontvangen in 2017, waardoor per saldo het nadelig effect op dit onderdeel uitkomt op € 412.000 nadelig.	-412.000	
• Inzake bestuurlijke strafbeschikkingen hebben werkzaamheden plaatsgevonden. Hiervoor krijgen we middelen van het Rijk (zie lasten).	95.400	
• Inzake afwikkeling North Refinery heeft de verkoop van verkochte onderdelen (de ontmantelde installaties) baten opgeleverd.	44.127	
• Overige afwijkingen	11.668	864.574
4500 Ontgrondingen		
• Overige afwijkingen	-18.233	-18.233
4900 Milieubeleid		
• Overige afwijkingen	1.120	1.120
Totaal afwijking baten		-2.263.403
Saldo afwijking lasten-baten		522.777

2.2.2. Energie en klimaat

Beleidsdoel

Versnellen van de energietransitie

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Realisatie taakstelling wind (aantal MW)	380,3	446,3	453	453	453	465	470	855,5
2	Percentage duurzame energie t.o.v. totale energievoorziening	12,3	15,2	15,6	n.n.b. ¹⁾	17,9	27,6	28,7	33,0
3	Energie door zonneweides (aantal MWp zonPV)			0	42 ²⁾	30	110	300	300
4	Energiebesparing per jaar (%)			0	0,5 ³⁾	1,5	1,5	1,5	1,5
5	Lokale initiatieven ondersteunen			5	14	10	15	20	
6	Aantal energieneutrale dorpen			0	⁴⁾	0	0	5	

NB. De streefwaarden vanuit het Programma Energietransitie 2016-2019 gelden voor de gehele programmaperiode en worden niet jaarlijks gemeten. Voor de realisatie van deze streefwaarden zijn wij afhankelijk van andere partijen.

De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

¹⁾ Streven is 60% in 2035 en 100% in 2050. Het aandeel hernieuwbare energie in de provincie Groningen bedraagt 15,6% in 2016. Er zijn nog niet voldoende gegevens beschikbaar om het aandeel hernieuwbare energie in 2017 te kunnen bepalen (naar verwachting niet eerder beschikbaar als eind 2018).

²⁾ Betreft zonnepark Sunport Delfzijl (bedrijventerrein Oosterhorn), zonnepark Wolderspoor (vuilstort) en zonnepark Vierverlaten. Verder is reeds 265 MWp vergund, is 92 MWp in aanvraag en is 277 MWp in voorbereiding. Verwachting is dat doelstelling van 300 MWp ruimschoots gehaald gaat worden.

³⁾ De energiebesparing bij bedrijven heeft enigszins vertraging opgelopen in verband met organisatorische problemen bij de ODG, maar er is inmiddels een team gestart met toezicht en er wordt nu verwacht een versnelling te kunnen maken.

⁴⁾ De provincie helpt zes dorpen en buurten energieneutraal te worden.

Prestaties

Gepland

Gerealiseerd

Prioriteiten

Uitvoeren project Wind op Land (taakstelling 855,5 MW Wind in de Omgevingsvisie 2016-2020 aangewezen concentratiegebieden);	Vijf windparken zijn definitief vergund. Daarmee spannen we ons maximaal in om de taakstelling in 2020 te halen.
Starten van een traject samen met onze inwoners, gemeenten, grondeigenaren en alle andere partijen die zich willen inzetten voor duurzame energie, om in beeld te brengen waar en onder welke voorwaarden wij daarvoor ruimte kunnen bieden. Dit teneinde nieuw beleid duurzame energie te kunnen vormgeven.	We hebben de bevolking tijdens de energiedialoog gevraagd om ons kaders, uitgangspunten en inhoudelijke ingrediënten voor nieuw beleid op het gebied van energie en ruimte aan te reiken. Dit heeft vele reacties opgeleverd die door ons zijn verzameld in een eindverslag. De essentie uit deze bijdragen is door ons tot een drie-eenheid teruggebracht: Eerlijk, Efficiënt en Eigen. Door middel van een maatschappelijke tender windenergie willen wij op basis van vooraf gestelde, heldere en transparante spelregels een selectie maken samen met de omgeving.
Uitvoeren project Energiebesparing bij de bedrijven om de jaarlijkse doelstelling van 1,5% te realiseren.	In samenwerking met de ODG is eind 2017 een team van toezichthouders en handhavers gestart. De bedrijven worden hierbij uiteraard zorgvuldig begeleid.

Regulier

• Uitvoeren programma Energietransitie 2016-2019: - Energiebesparing: ▪ Versnelling aanbrengen in verbetering energie-efficiency in industrie; ▪ Selecteren kansrijke gemeenten voor een 'Gresco'-aanpak. - Duurzame energie: ▪ De vliegende brigade ondersteunt 5 gemeenten. - Energiesysteem 2.0/ kennis en Internationalisering: ▪ Voortzetten opbouw en uitbouw activiteiten Noordwest-Duitsland, onder andere naar aanleiding van eurocommissaris Sevkovic. - Openstellen en uitvoeren revolverend fonds.	- Energiebesparing: ▪ De eerste scans ten behoeve van energiebesparing bij de grote bedrijven in onze provincie zijn uitgevoerd. ▪ De Groninger wethouders hebben de wens en ambitie uitgesproken intensiever samen te werken om het energieverbruik binnen Groninger gemeenten terug te dringen. Alle Groninger gemeenten worden gezien als kansrijke gemeenten. In navolging hiervan is een kwartiermaker aan de slag gegaan. Samen met de gemeenten is inzichtelijk gemaakt wat de belemmeringen op dit moment zijn en welke ideeën er leven om het terugdringen van het energieverbruik van het gemeentelijk vastgoed te versnellen. - Duurzame energie: ▪ De vliegende brigade heeft de gemeenten ondersteund op tal van onderwerpen, zoals het tot stand brengen van de gebiedsvisies voor zonneweides. - Energiesysteem 2.0/kennis en internationalisering: ▪ De provincie is in overleg met de relevante stakeholders om te verkennen welke acties ondernomen kunnen worden om een Duits windpark aan te lande in de Eemshaven. - Het revolverend fonds is momenteel actief. In het Revolverend Fonds Groningen is € 25 miljoen beschikbaar gesteld om maatschappelijke initiatieven op het gebied van leefbaarheid, zorg en energie te stimuleren en financieel te ondersteunen. Hiervan is € 10 miljoen gelabeld voor energie. In 2017 zijn 24 leningen verstrekt voor een bedrag ca. € 2,5 miljoen.
• Uitvoeren programma lokale energietransitie;	• In 2017 is met succes verder gewerkt is aan de realisatie van het programma Lokale energietransitie. Daarvoor zijn de verschillende actielijnen uitgevoerd, zoals het werven van initiatieven, het ondersteunen van startende en gevorderde energiecoöperaties, het vormgeven van de menukaart, het verstrekken van startsubsidies en het werven van projecten die in aanmerking komen voor financiering uit het Revolverend Fonds Groningen.

• Vaststellen Provinciaal Inpassingsplan (PIP) windenergie in de Oostpolder (3^e kwartaal 2017)	• De inpassing van het PIP is via een Wabo-besluit gelopen. Hierover zijn uw Staten geïnformeerd via een brief d.d. 9 juni 2017. De vergunningsprocedure loopt en naar verwachting staan de windmolens er in 2020.
• Vanuit andere portefeuilles bijdrage leveren aan de energietransitie.	• Vanuit mobiliteit is er samengewerkt aan de green deal elektrische laadinfrastructuur. Voorts wordt bijvoorbeeld gewerkt aan: - de vergroening van de chemie ('biobased' grondstoffen en groene waterstof) en circulaire economie (zie programma 5. Economie en werkgelegenheid); - OV en infrastructuur (zie inleiding programma 4. Bereikbaarheid: Verduurzaming openbaar vervoer en duurzame infrastructuur, ook heeft ontwerp en aanbesteding plaatsgevonden van een duurzaam inspectieschip); - energie-inkoop (eisen ten aanzien van nieuw energiecontract: energie moet 100% duurzaam zijn en komen uit nieuwe bronnen in de regio).

Bijdrage Verbonden partij Omgevingsdienst Groningen aan dit beleidsdoel

• Uitvoeren vergunningverlenende, toezichthoudende en handhavingstaken op het gebied van de energiebesparende maatregelen bij bedrijven.	• In samenwerking met de ODG is een team van toezichthouders en handhavers eind 2017 gestart. Dit team zal vanaf nu het toezicht opstarten. De bedrijven worden hierbij uiteraard zorgvuldig begeleid.
--	--

Lasten en baten deelprogramma Energie en klimaat

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	2.154.645	1.233.122	1.643.701	1.408.779	234.922
Kapitaallasten	20.401	16.610	0	0	0
4601 Energie en klimaat	-1.519.163	137.810	3.181.871	3.163.640	18.231
4602 Energietransitie	876.790	1.083.457	3.183.946	1.697.238	1.486.708
Totaal lasten	1.532.673	2.470.999	8.009.518	6.269.657	1.739.861
Apparaatskosten	0	0	0	22.992	22.992
4601 Energie en klimaat	194.348	0	0	22.266	22.266
4602 Energietransitie	158.503	0	230.084	526.324	296.240
Totaal baten	352.851	0	230.084	571.582	341.498
Totaal saldo lasten-baten	1.179.822	2.470.999	7.779.434	5.698.074	2.081.360

LASTEN		
Apparaatskosten		234.922
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
4601 Energie en klimaat		
• Overige afwijkingen	18.231	18.231
4602 Energietransitie		
• Voor het Programma Energietransitie 2016-2019 is € 6,9 miljoen beschikbaar. De bestedingen tot en met 2017 bedroegen € 2,4 miljoen. In 2017 bleven de lasten € 0,9 miljoen achter op de raming vanwege het feit dat de bemensing van start is gegaan in 2016 en omdat energiebesparing bij bedrijven, door onder andere de interne organisatie van de ODG vertraging heeft opgelopen. De niet bestede middelen zijn - gesaldeerd met het verschil bij de baten - toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	892.062	
• Voor de vogelradar Eemshaven zijn we nog bezig met de criteria over hoe, wanneer, op welke manier en met welke andere partijen zo slim mogelijk gebruik gemaakt kan worden van dit radarsysteem. Van de hiervoor beschikbaar gestelde € 600.000 willen wij in 2018 de vogelradar aanschaffen, waarna het systeem kan worden geïnstalleerd. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	600.000	
• Bij de Integrale Bijstelling 2013 hebben uw Staten middelen beschikbaar gesteld voor het programma Windenergie op land. Voor het programma is nog afgerond € 1,4 miljoen beschikbaar. De bestedingen tot en met 2017 bedroegen € 1,1 miljoen. In 2017 zijn vergunningen verleend voor vijf windparken op land. Daarvoor hoefden minder kosten te worden gemaakt dan begroot. De aankoop van een onbestemde woning in de Eemshaven, waarvoor een bijdrage van € 50.000 is geraamd, is in 2017 niet doorgegaan, dit wordt naar verwachting 2018. De niet bestede middelen zijn - gesaldeerd met het verschil bij de baten - toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	214.463	
• Voor de Noordelijke Klimaatop zijn kosten gemaakt. Deze worden gecompenseerd door de bijdragen van de provincies Fryslân, Drenthe en Groningen.	-168.776	
• Het tekort bij Revolverend fonds leefbaarheid en energie wordt veroorzaakt door de aanloopkosten zoals de automatisering, website en wervingskosten om de bedrijfsvoering van Stichting Revolverend Fonds adequaat in te richten. Bij de Najaarsnota 2017 is de meerjarenraming van deze kosten - en dus ook de kosten voor 2017 - bijgesteld. Bij de definitieve beschikking eind december bleken de kosten voor 2017 hoger te zijn uitgevallen. De overbesteding wordt verrekend met het jaar 2018 via de reserve Overboeking kredieten.	-146.500	
• Het project inzake het toezicht van de Omgevingsdienst Groningen (ODG) op de energiebesparing bij zowel grote als kleine bedrijven (onder bevoegd gezag) is vertraagd. In 2017 is het plan van aanpak goedgekeurd waarna een energieteam is samengesteld. Eind 2017 is de eerste inventarisatie van het bedrijvenbestand en bedrijfsgegevens gemaakt. Het project krijgt in 2018 een vervolg. De niet bestede middelen worden naar 2018 overgeboekt via de bestemming van het rekeningresultaat.	82.982	
• Overige afwijkingen	12.477	1.486.708
Totaal afwijking lasten		1.739.861

BATEN		
Apparaatskosten		22.992
Programmabaten		
4601 Energie en klimaat		
• Overige afwijkingen	22.266	22.266
4602 Energietransitie		
• Zie de toelichting bij de lasten met betrekking tot de Noordelijke Klimaatop.	168.776	
• Zie voor het Programma Energietransitie 2016-2019 de toelichting bij de lasten. Aan de batenkant zijn niet begrote bijdragen van derden ontvangen voor in totaal € 121.935. Dit bedrag is - gesaldeerd met het verschil bij de lasten - toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	121.935	
• Overige afwijkingen	5.529	296.240
Totaal afwijking baten		341.498
Saldo afwijking lasten-baten		2.081.360

3. Platteland en natuur

3.1. Inleiding

Voor het programma Platteland en natuur zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2017:

1. *Waddengebied/Eems-Dollard-estuarium*

Het Programma Eems-Dollard 2050 is volop in uitvoering. In het BO MIRT van 20 december 2017 is de voortgang ervan door de opdrachtgevers met de minister besproken. Met 'Duurzame economie en versterking ecologie inzet voor Waddengebied' is de ontwikkeling van de gebiedsagenda voor de Wadden 2050 ingezet. Het programma ED2050 sluit met haar scope en adaptieve aanpak naadloos aan op deze ontwikkeling en dient als showcase voor de gebiedsagenda. In het programma werken Rijk en Regio, daarbij ondersteund door onder andere het Waddenfonds en het Hoog Water Beschermingsprogramma, nauw samen aan onderstaande drie programmalijnen:

1. Vitale Kust

Binnen dit deelprogramma is het vogelbroedeiland Eemshaven gerealiseerd. De overige acht projecten zijn in uitvoering. Zo zijn voor het project tussengebied Dubbele Dijk twee aanbestedingen in voorbereiding en zijn voor de Rijke Dijk de ecologische effecten en alternatieven in beeld gebracht. Tussen de provincie Groningen en het Waterschap Hunze en Aa's is een samenwerkingsovereenkomst getekend voor de uitvoering van de Brede Groene Dollarddijk.

Voor de Kleine Polder Termunten is met bewoners een conceptinrichtingsplan opgesteld en voor Polder Breebaart is het ontwerp definitief vastgesteld. De aanleg van het kwelderlandschap Marconi is in uitvoering en wordt in het voorjaar van 2018 opgeleverd.

2. Nuttig toepassen slib

De samenwerkingsovereenkomst voor de pilot Kleirijperij is door alle partijen ondertekend, vervolgens zijn voorbereidende werkzaamheden voor de uitvoering gestart. Fase één van het onderzoek naar potentiële toepassingen voor geperste elementen van zout slib uit de Eemsdelta is positief afgerond. De tweede fase waarin de toepassingsmogelijkheden van geperste blokken van zout baggerslib verder worden verkend en geëvalueerd, is gestart. Voor het project Waddenslib voor zandgrondverbetering worden voorbereidingen getroffen voor een vervolg van de pilot. Voor de pilot Ophogen landbouwgronden is een plan van aanpak opgesteld. Er is een beoordelingsinstrument voor nuttige toepassingen voor slib opgezet waarmee kosten en baten inzichtelijk kunnen worden gemaakt.

3. Hydromorfologische verbetering

Er is een speciaal hydromorfologisch model ontwikkeld voor de Eems-Dollard, waarmee een eerste verkenning van mogelijke oprichtingsoplossingen is verkend. Op basis hiervan heeft de stuurgroep Economie & Ecologie besloten de maatregelrichting versterking buitendijkse sedimentatie nader te laten uitwerken. Met de Duitsers is een gezamenlijke meetcampagne voorbereid voor de interactie Eemsrivier en -estuarium. Het meetplan is gereed en er zijn organisatorische afspraken gemaakt. De meetcampagne start in 2018.

In de samenwerking met Duitsland is een gemeenschappelijke verklaring getekend waarin onder andere afspraken zijn gemaakt over samenwerking voor een gezamenlijke ecologische sedimentmanagementstrategie en een intensievere samenwerking op het gebied van monitoring.

2. *Realiseren Natuurnetwerk Nederland*

In het Zuidelijk Westerkwartier is, onder meer in de prioritaire gebieden waar ook een waterbergingsopgave ligt, grote vooruitgang geboekt in het maken en vaststellen van elf inrichtingsplannen. In de Medenertilsterpolder is een combinatie van natuurcompensatie en ontwikkeling van natuur vanuit een gebiedsproces gestart.

In Westerwolde is een bestek voor 500 ha nieuwe natuur gemaakt, waarvan de start in 2018 is voorzien. Ook in Westerbroek, Lagewal en Meerweg zijn bestekken gemaakt om in 2018 in uitvoering te worden genomen.

Voor de verwerving is in 2017 voornamelijk de focus gelegd op de integrale gebiedsprocessen. Een aantal (lang lopende) transacties zijn afgerond die de basis hebben gelegd voor inrichting.

3. *Vitale landbouw, inclusief biologische landbouw*

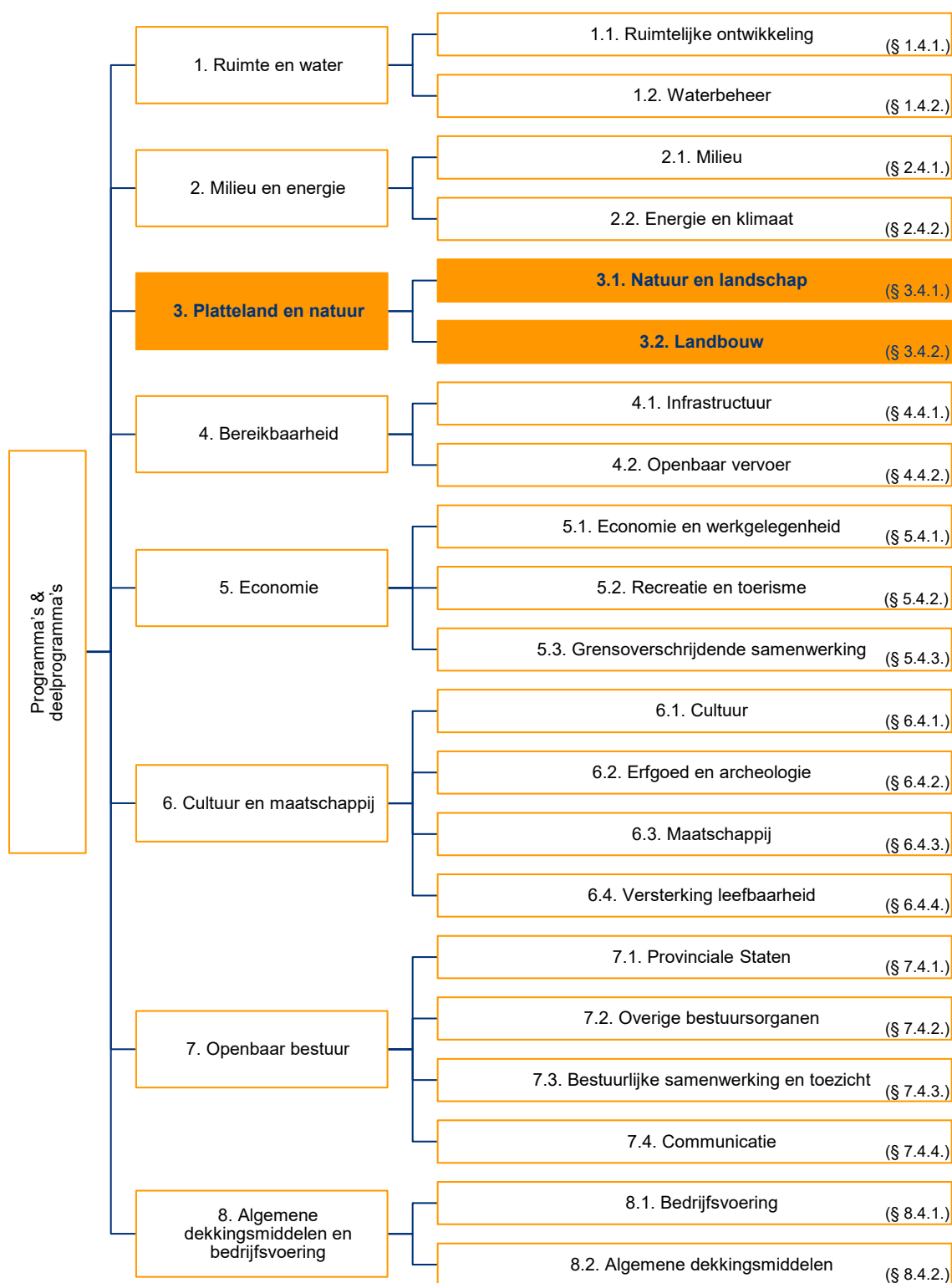
Naast het ontwikkelen van een vitale, duurzame landbouwsector in Groningen, als algemene doelstelling, is voor de komende jaren het stimuleren van de biologische landbouw een meer specifieke doelstelling. Hier wordt invulling aan gegeven vanuit het Programma Duurzame Landbouw Groningen 2017-2020. De aanpak richt zich op het stimuleren van agrarische ondernemers om te schakelen naar biologische landbouw. Voor deze aanpak is in 2017 veel animo geweest en inmiddels is er 400 ha landbouwgrond in omschakeling naar biologisch.

4. *Intensieve veehouderij*

In de Omgevingsvisie is als beleid geformuleerd, dat vanaf 1 januari 2019 geen uitbreiding van bestaande intensieve veehouderij meer wordt toegestaan.

Om dit op een goede manier te begeleiden, is in samenwerking met LTO een stappenplan uitgewerkt om te komen tot een versnelde verduurzaming van de sector. Met dat doel heeft begin 2017 de eerste openstelling van POP3 plaatsgevonden, waar veel gebruik van is gemaakt door de ondernemers.

3.2. Uitwerking naar deelprogramma's

3.2.1. Natuur en landschap

Beleidsdoel

Beschermen en ontwikkelen van de biodiversiteit binnen en buiten het Natuurnetwerk Nederland

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Toename areaal verworven gronden ten behoeve van NNN (in ha)	62	54	35	47 ¹⁾	165	149	n.n.b.	
2	Toename areaal ingerichte gronden ten behoeve van NNN (in ha)	540	557	240	71 ²⁾	300	100	n.n.b.	
3	Verkoop ruilgronden ten behoeve van NNN (in ha)				81 ³⁾	60		n.n.b.	

NB. Evt. Indicatoren met streefwaarden buiten het Natuurnetwerk Nederland (NNN) zijn op dit moment niet te benoemen. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

¹⁾ Verwerving vindt plaats op vrijwillige basis. De grondmarkt komt langzaam op gang. Dit is inclusief 12 ha SKNL (functieverandering landbouw-natuur).

²⁾ De oplevering van de Medenertilsterpolder (30 ha) wordt in 2018 voorzien.

³⁾ Betreft voor het merendeel ingezette ruilgrond in gebiedsprocessen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

• Verwerven van strategische grondvoorraad ten behoeve van uitruil gronden binnen het NNN Zuidelijk Westerkwartier (zie ook inleiding programma 1. Ruimte en water).	• Grondverwerving op vrijwillige basis komt langzaam op gang. Er is veel ruilgrond nodig en weinig beschikbaar in de gebiedsprocessen. Enkele transacties zijn doorgeschoven naar 2018 in verband met fosfaatregulering landbouw.
• Uitvoering integrale gebiedsopgaven Waddengebied: Programma Lauwersmeer/Lauwersoog: - Ontwikkelen van Lauwersoog tot een duurzame en toekomstgerichte (vissers)haven én een aantrekkelijk verblijfsgebied; - Uitvoering van het meerjarige project Rondje Lauwersmeer 'Beleef Lauwersmeer'; - Afronding van de herinrichting van de N361 in Lauwersoog en start van de herinrichting van de Strandweg Lauwersoog; - Planuitwerking voor het Werelderfgoedcentrum Waddenzee in Lauwersoog. - Eemsdelta: - Uitvoering van de eerste jaarschil van het Programma Eems-Dollard 2050 (ED2050) met o.a. als resultaat	• Uitvoering integrale gebiedsopgaven Waddengebied: Programma Lauwersmeer/Lauwersoog: - Vergunningen zijn aangevraagd voor de Pilot op diepte brengen Westgat. - Het project Rondje Lauwersmeer is in uitvoering conform planning. - Het project Herinrichting N361 Lauwersoog is afgerond en het project Strandweg is in uitvoering door de gemeente De Marne. - Het project Werelderfgoedcentrum Lauwersoog (slechtweervoorziening) is in de financieringsfase. In 2017 is een Samenwerkingsovereenkomst ondertekend. Het beoogde realisatiejaar is 2020. - Eemsdelta: - De uitvoering van de eerste jaarschil van het Programma ED2050 is in volle gang. De aanleg van de Dubbele Dijk en de

planontwikkeling Groote en Kleine Polder, Kleirijperij in bedrijf en Dubbele Dijk in aanleg; - Ontwikkeling van economie en leefbaarheid binnen Ecologie en Economie in balans (E&E) met o.a. als resultaat een ambitie vergroening en verduurzaming industriecluster, gedeeld door E&E-partners en de ecologische plus (van bedrijven wordt naast de wettelijk vastgelegde compensatieverplichting een extra inspanning gevraagd om natuur en milieu te respecteren en waar nodig te verbeteren) is in uitvoering voor nieuwvestigers.	start van de pilot Kleirijperij hebben enige vertraging opgelopen. Voor de Dubbele Dijk zijn twee aanbestedingen in voorbereiding: één voor het werven van ondernemers en één voor het ontwerpen en inrichten van het tussengebied. Voor de Kleine Polder is samen met bewoners een conceptinrichtingsplan opgesteld. De Groote Polder is onderdeel van de Verkenning Kustontwikkeling Delfzijl Termunten. - Met de industrie is afgesproken dat de Stuurgroep Ecologie en Economie in balans functioneert als klankbordgroep voor de Industrieagenda en opkomende issues die gerelateerd zijn aan dit proces. Met TenneT zijn afspraken gemaakt over het realiseren van een 'ecologische plus' gekoppeld aan de tijdelijke 380 kV-hoogspanningsverbinding.
--	--

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Bijdrage Verbonden partij Prolander aan dit beleidsdoel

• Het vertalen van provinciaal beleid op het gebied van plattelands- en gebiedsontwikkeling in concrete gebiedsprojecten.	• Er zijn diverse projecten in het Natuurnetwerk Nederland in planvoorbereiding of uitvoering (voorbeelden zijn het Zuidelijk Westerkwartier, de verbindingzone in Westerbroek, Westerwolde, de Medenertilsterpolder en diverse ontsnipperingsmaatregelen).
---	---

Bijdrage Verbonden partij Waddenfonds aan dit beleidsdoel

• Het behartigen van de belangen van de deelnemende provincies (waaronder dus de provincie Groningen) met betrekking tot het beheer van het Waddenfonds en de besteding van middelen ten laste van dit fonds.	• Lauwersmeergebied en Eemsdelta zijn belangrijke onderdelen van opgave Waddengebied (zie ook Prioriteiten). In samenwerking met het bedrijfsleven is gewerkt aan een programma voor vergroening van de chemie. De vier Waddengemeenten werken aan een integraal programma voor de Waddenkust. Met provincies Noord-Holland en Fryslân is een meerjarenprogramma uitgewerkt voor het Investeringskader Waddengebied waarin concrete initiatieven zijn benoemd die in 2018 samen met initiatiefnemers worden bekeken of zij bijdragen aan de opgaven en hoe deze initiatieven verder te brengen.
---	---

Beleidsdoel

Beschermen en versterken van het landschap en het culturele erfgoed

Realisatie- en streefwaarden

		Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Nr.	Omschrijving	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					n.v.t.	n.v.t.			

NB. Evt. Indicatoren met streefwaarden zijn op dit moment niet te benoemen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

• Digitaal ontsluiten van de Kwaliteitsgids.	• De digitale kwaliteitsgids is in december 2016 gelanceerd. Op 1 december 2016 is de digitale kwaliteitsgids als website gelanceerd. In 2017 is de website aangevuld met inspirerend informatiemateriaal van gemeenten. Ook is gewerkt aan een nieuwsbrief en een blog.
--	--

Regulier

• Uitvoeren integrale gebiedsopgaven Waddengebied.	• Lauwersmeergebied en Eemsdelta zijn belangrijke onderdelen van opgave Waddengebied. Met de Waddenprovincies wordt gewerkt aan diverse majeure opgaven binnen het Investeringskader Waddengebied, waaronder versterken ecologie Waddenzee, goede kennishuishouding en vergroten van de beleefbaarheid van het Waddengebied. In het Meerjarenprogramma Investeringskader Waddengebied zijn concrete initiatieven benoemd die ook op deze opgave betrekking hebben.
--	--

Bijdrage Verbonden partij Prolander aan dit beleidsdoel

• Het vertalen van provinciaal beleid in concrete gebiedsprojecten (Prolander is de uitvoeringsorganisatie voor de provincies Drenthe en Groningen op het gebied van plattelands- en gebiedsontwikkeling);	• De 16 ondertekenaars van het Landschapsconvenant Groningen hebben zich op 3 maart 2015 verbonden aan dit beleidsdoel. Gezamenlijk initiëren zij projecten, dragen zorg voor burgerparticipatie en collectief beheer door de verschillende partijen in het gebied. Prolander verleent de beschikkingen namens de provincie Groningen. Concrete projecten zijn 'Pilot herstel wijken Wildervank', 'Levend Landschap', gezamenlijk beheer van houtsingels in het Westerkwartier, herstel van houtwallen in het Gorecht en 'Herstel Kolk Oudeschans'.
--	---

Bijdrage Verbonden partij Waddenfonds aan dit beleidsdoel

• Het behartigen van de belangen van de deelnemende provincies (waaronder dus de provincie Groningen) met betrekking tot het beheer van het Waddenfonds en de besteding van middelen ten laste van dit fonds.	• Lauwersmeergebied en Eemsdelta zijn belangrijke onderdelen van opgave Waddengebied. In samenwerking met het bedrijfsleven wordt gewerkt aan een programma voor vergroening van de chemie, diverse partners werken op verzoek van Waddenprovincies aan een integraal programma voor duurzaam kusttoerisme en met provincies Noord-Holland en Fryslân is een meerjarenprogramma uitgewerkt voor het Investeringskader Waddengebied. Het Waddenfonds zal voor een aantal van de daarin benoemde initiatieven een relevante financieringsbron blijken te zijn.
---	--

Lasten en baten deelprogramma Natuur en landschap

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	3.899.571	2.148.365	2.549.245	3.177.442	-628.197
Kapitaallasten	0	23.410	0	0	0
5100 Natuurontwikkeling	11.871.199	8.241.455	15.656.642	14.930.066	726.576
5200 Natuurbeheer	9.328.616	9.985.210	10.555.261	11.079.293	-524.032
5201 Landschap	642.412	1.345.000	3.329.527	3.468.363	-138.836
5202 Waddengebied	372.968	257.429	2.298.544	868.571	1.429.973
5300 Beheer flora en fauna	961.684	1.152.300	1.277.465	1.542.510	-265.045
Totaal lasten	27.076.450	23.153.169	35.666.684	35.066.245	600.439
Apparaatskosten	0	0	0	2.876	2.876
5100 Natuurontwikkeling	5.405.405	0	16.000	5.611.365	5.595.365
5200 Natuurbeheer	98.023	0	219.000	227.166	8.166
5201 Landschap	0	0	0	5.000	5.000
5202 Waddengebied	150.002	0	195.000	295.000	100.000
5300 Beheer flora en fauna	0	0	0	0	0
Totaal baten	5.653.430	0	430.000	6.141.406	5.711.406
Totaal saldo lasten-baten	21.423.020	23.153.169	35.236.684	28.924.839	6.311.845

LASTEN		
Apparaatskosten		-628.197
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
5100 Natuurontwikkeling		
• Door een achteraf gezien niet geheel duidelijke rapportage van RVO hebben we onnodig het budget voor langdurige subsidies in het kader van functieverandering opgehoogd.	431.171	
• De inrichtingsdoelstellingen voor 2017 zijn niet volledig behaald, bijvoorbeeld de inrichting van de Medenertilsterpolder. Realisatie van de betreffende projecten wordt later.	361.186	
• Op het budget Projecten natuur is € 261.402 overgebleven. We hebben in 2017 minder subsidieaanvragen gekregen dan verwacht.	261.402	
• We hebben in 2017 meer grond kunnen verwerven dan verwacht voor de realisatie van het EHS Zuidlaardermeer/Midden-Groningen. De extra benodigde middelen worden gedekt met middelen uit de reserve EHS Zuidlaardermeer/Midden-Groningen.	-165.740	
• Voor POP3 betalen we uitvoeringskosten die we in rekening krijgen van RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) en van het SNN. Deze kosten zijn in 2017 hoger uitgevallen dan begroot.	-148.896	
• Onze bijdrage aan de gemeenschappelijke werkorganisatie in het aandeel natuur heeft geleid tot een tekort. In IPO-verband heeft een begrotingswijziging ertoe geleid dat onze bijdrage hoger is geweest dan het budget.	-79.611	
• Op de projecten voor natuurcompensatie hebben we in 2017 € 69.966 overgehouden, onder andere door het doorschuiven van het project Medenertilsterpolder.	69.966	
• Overige afwijkingen NB. Tenzij anders vermeld blijven overschotten op budgetten beschikbaar in de reserve PLG2 c.q. w orden extra benodigde middelen onttrokken aan deze reserve.	-2.902	
		726.576
5200 Natuurbeheer		
• Voor uitvoeringskosten in het kader van SNL (Subsidie Natuur en Landschap) en ANLB (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer) die we in rekening krijgen van RVO hebben we over 2017 voor € 642.200 aan niet begrote lasten gehad (conform verdeelsleutel provincies). Deze kosten werden voorheen door het Rijk betaald en hebben wij voor 2017 nog niet begroot. De extra benodigde middelen worden onttrokken aan de reserve PLG2.	-642.200	
• Er zijn minder subsidies voor natuurbeheer verstrekt in het kader van SNL. Deze middelen blijven beschikbaar binnen de reserve PLG2.	178.000	
• Voor de kosten die te maken hebben met leges Wet natuurbescherming hebben we in de begroting geen rekening gehouden met andere kosten dan apparaatskosten die gepaard gaan met vergunningen. Dit zijn met name advertentiekosten. De overschrijding gaat ten koste van rekeningresultaat.	-40.028	
• Overige afwijkingen	-19.804	
		-524.032

LASTEN		
5201 Landschap		
• Voor Landschap zijn in 2016 veel projecten opgestart. Voor dat jaar gaven die projecten nog niet volop lasten en daarom bleef in 2016 ook een fors bedrag over als restant. In 2017 lopen die projecten volop én hebben we nieuwe projecten gesubsidieerd. Daarom hebben we nu een tekort. De benodigde middelen worden onttrokken aan reserve PLG2.	-481.823	
• Het project Haren 6e module Onnerpolder kent tot nu toe lagere kosten. Het project loopt door, er is nog € 306.840 beschikbaar. De niet bestede middelen blijven beschikbaar binnen de reserve PLG2.	306.840	
• Als gevolg van vertraging bij SBB en IVN voor de projecten Vogelacademie en Gastheerschap Lauwersmeer, hebben we een overschot op het budget Nationaal Park Lauwersmeer. De niet bestede middelen blijven beschikbaar binnen de reserve PLG2.	35.991	
• Overige afwijkingen	156	
		-138.836
5202 Waddengebied		
• Uw Staten hebben bij de Voorjaarsnota 2017 voor de opgave Waddengebied in totaal € 4,5 miljoen extra middelen beschikbaar gesteld (tevens is binnen de bestaande middelen voor provinciale meefinanciering € 4,5 miljoen hiervoor beschikbaar). De bestedingen in 2017 bedroegen € 573.000. Het laat zich voor de Opgave Waddengebied - met een budget van € 1,5 miljoen voor 2017 - lastig plannen hoeveel middelen in een kalenderjaar voor de opgave nodig zijn, onder meer omdat het tempo van bestedingen wordt bepaald door initiatiefnemers. Belangrijkste reden voor de onderbesteding is dat we met de opgave Waddengebied voor een belangrijk deel inspelen op het Investeringskader Waddengebied dat we samen met de provincies Fryslân en Noord-Holland uitvoeren. De voorbereidingen van de uitvoering hebben meer tijd gekost dan verwacht. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	927.000	
• De in 2017 via een decentralisatie-uitkering ontvangen rijksmiddelen voor het Meerjarenprogramma Eems-Dollard 2050 hebben we nog niet besteed en zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	248.000	
• De in 2016 via een decentralisatie-uitkering ontvangen rijksmiddelen voor waddenslib hebben we in 2017 nog niet besteed. Deze middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	100.000	
• We hebben de jaarlijkse betaling aan de provincie Fryslân voor taken in het kader van Natuurbeschermingswet, die deze provincie namens ons uitvoert, met € 23.000 verlaagd. Daarnaast zijn de bijdragen 2015 en 2016 door Fryslân verlaagd met in totaal € 57.300. Deze middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	80.300	
• Een subsidieontvanger heeft ons in 2017 gemeld af te zien van het project Eerherstel voor de iep en dus van onze subsidie. Deze middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	46.980	
• Overige afwijkingen	27.693	
		1.429.973

LASTEN		
5300 Beheer flora en fauna		
• De begroting van het Faunafonds is bijgesteld vanwege hogere schades. Bijstelling van de begroting BIJ12 vindt plaats in IPO-verband en is niet door ons te beïnvloeden. De extra benodigde middelen worden onttrokken aan de reserve PLG2.	-515.929	
• Ons jaarlijks budget voor monitoring is een bedrag dat gemiddeld besteed wordt over een periode van 6 jaar. Aangezien de uit te voeren monitoring niet elk jaar hetzelfde is, fluctueert de uitgave per jaar. Zo kan het zijn dat er in een bepaald jaar een overschrijding van de gemiddelde jaarlijkse begroting is doordat er een dure vegetatiekartering moet plaatsvinden. De kosten voor de monitoring in de jaren daarop, zoals in 2017 zullen geringer zijn. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve PLG2 (voor de 'dure' jaren).	213.720	
• Van het uit 2016 overgeboekte restantkrediet voor een proefproject ter voorkoming van ganzenschade is geen besteding gedaan. In 2017 zijn een tweetal initiatieven om juridische en budgettaire redenen niet tot uitvoering gekomen en daarom resteert het bedrag van € 32.165 ook aan het eind van 2017. De niet bestede middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	32.165	
• Overige afwijkingen	4.999	
		-265.045
Totaal afwijking lasten		600.439

BATEN		
Apparaatskosten		2.876
Programmabaten		
5100 Natuurontwikkeling		
Voor de overige natuur in onze provincie hebben we in 2017 boekwinst op verkochte gronden behaald (€ 1.528.000), zowel binnen als buiten het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Het betreft gronden die zijn overgedragen van Rijk naar provincie in het kader van het decentralisatieakkoord Natuur. Daarnaast hebben we voor een totaalbedrag van € 539.000 aan pachtinkomsten ontvangen. De baten worden benut voor de financiering van het NNN.	2.067.000	
Niet begroot voor 2017 waren de EU-bijdragen voor Reitdiep (€ 1.020.443) en Ter Wupping (€ 817.793).	1.838.236	
We hebben boekwinst gehaald op verkochte grond en gebouwen in het kader van EHS Midden-Groningen. De gronden en gebouwen zijn in het verleden overgedragen van Rijk naar provincie in het kader van het decentralisatieakkoord Natuur met als doel de verkoopopbrengsten te benutten voor de financiering van de aanleg van het NNN.	1.486.262	
Voor projecten die we zelf in uitvoering hebben, hebben we baten ontvangen van partijen waarmee we samenwerken: € 37.738 voor het inrichtingsgebied Zuidelijk Westerkwartier en € 55.832 voor het project Vitale kust (van waterschap Noorderzijlvest); € 80.000 voor het Broedeiland (van Groningen Seaports) en € 24.785 voor de natuurcompensatie (een bijdrage van TenneT).	198.355	
Overige afwijkingen	5.512	
NB. De baten (ook die voor de financiering van het NNN) worden toegevoegd aan de reserve PLG2 en blijven beschikbaar voor de betreffende budgetten.		
		5.595.365
5200 Natuurbeheer		
Overige afwijkingen	8.166	
		8.166
5201 Landschap		
Overige afwijkingen	5.000	
		5.000
5202 Waddengebied		
De in 2017 via een decentralisatie-uitkering ontvangen rijksmiddelen voor waddenslib hebben we in 2017 nog niet besteed. Deze middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	100.000	
		100.000
Totaal afwijking baten		5.711.406
Saldo afwijking lasten-baten		6.311.845

3.2.2. Landbouw

Beleidsdoel

Verduurzaming en innovatie in de landbouw, met ruimte voor schaalvergroting binnen begrenzing

Realisatie- en streefwaarden

		Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Nr.	Omschrijving	2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
					n.v.t.				

NB. Evt. Indicatoren met streefwaarden zijn op dit moment niet te benoemen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

Uitvoeren van een 'stappenplan duurzame veehouderij', waarmee de intensieve veehouderij in de provincie voor 2019 substantiële stappen richting verduurzaming wil zetten. De provincie zal dit plan ondersteunen met flankerend beleid en dan met name in de vorm van een concrete openstelling in het kader van POP3.	- De eerste openstelling POP3 heeft plaatsgevonden. Er zijn 52 aanvragen ingediend, met een totale subsidieomvang van € 3,6 miljoen. - Onderzoek LTO naar sector en markt intensieve veehouderij is afgerond. De tweede openstelling POP3 - maatregel 2, investeringen - is in voorbereiding.
--	--

Regulier

- Uitvoeren van de AgroAgenda Noord-Nederland met als belangrijke icoonprojecten/onderdelen: - Innovatieprogramma Landbouw Veenkoloniën 2012-2020; - Versnellingsagenda Melkveehouderij; - project Potato Valley; - project Bodem.	De tweede openstelling - maatregel 7 - vond plaats vanaf 8 december 2017 en loopt tot en met 1 maart 2018. Het betreft een gezamenlijke openstelling van Noord-Nederland waarin de beleidsdoelstellingen van de AgroAgenda Noord-Nederland zijn opgenomen. Projecten dienen dus binnen deze regeling bij te dragen aan de doelstellingen van de AgroAgenda. Voor de Veenkoloniën zijn er aparte POP-openstellingen geweest in 2017: maatregel 1, maatregel 2 en maatregel 8. Uitvoering van de overige genoemde icoonprojecten verloopt volgens plan, bijvoorbeeld het project The Potato Valley.
Vaststellen Provinciaal Inpassingsplan (PIP) met het oog op de toepassing van het Groninger Verdienmodel bij uitbreiding van een agrarisch bedrijf op een aangrenzend bouwperceel.	Uw Staten hebben het PIP agrarische bouwpercelen (ter voorkoming van uitbreiding van een agrarisch bedrijf op een bestaand nabijgelegen bouwperceel zonder dat de maatwerkmethode en/of het Groninger Verdienmodel worden toegepast) vastgesteld in uw vergadering van 31 januari 2018 (hamerstuk).

Beleidsdoel

Stimuleren van biologische landbouw

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Aantal hectare biologische landbouw		4.130	4.143; 87 ha in omscha- keling	4.145; 466 ha in omscha- keling	> 4.130	> 4.130	> 4.130	≥ 5.130

NB. Het jaar 2015 was het peiljaar. Bron: Skal Biocontrole.

De cursieve streefwaarde is toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Opstellen van een evaluatie van de resultaten 2016 inzake biologische landbouw, met daaraan gekoppeld een overzicht van voornemens voor een vervolg (toezegging aan uw Staten via brief d.d. 15 juni 2016). Dat vervolg bestaat uit: - Kennisoverdracht d.m.v. bijeenkomsten, excursies, cursussen en adviesgesprekken; - Communicatie en netwerkvorming; - Ondersteuning projectinitiatieven.	- Op basis van de resultaten 2016 is een vervolgaanpak geformuleerd, die onderdeel is geworden van het Programma Duurzame landbouw provincie Groningen 2017-2020, (vastgesteld met de Voorjaarsnota 2017). - Uitvoering van speerpunt 'Stimuleren biologische landbouw' als onderdeel van het Programma Duurzame landbouw provincie Groningen 2017-2020 loopt volgens plan. Een korte weergave van resultaten 2017: Kennisoverdracht: - Er zijn 24 keukentafelgesprekken gevoerd met potentiële omschakelaars. - Er zijn 2 oriëntatiecursussen georganiseerd (melkvee, akkerbouw) en 2 studiegroepen opgestart (melkvee, akkerbouw). - Er is een Nederlands-Duits netwerk ontwikkeld van boeren en afnemers in de Eems-Dollard Regio. - Ook is voorlichting en informatie verstrekt op de landelijke Biobeurs 2017 en tijdens open dagen van proefboerderijen in Groningen. - Communicatie en netwerkvorming: - Er is een website ontwikkeld en gelanceerd (www.biologischelandbouwgroningen.nl). - Tevens is gestart met het periodiek uitgeven van een digitale nieuwsbrief. - Voor een delegatie afkomstig uit Noord-Nederland is een excursie georganiseerd naar de Biofach in Nürnberg. - Ondersteuning projectinitiatieven: - Er is subsidie verleend aan een aantal projecten over teelt en verwerking van biologische producten. - Er is een investeringsregeling opengesteld (POP3) waarbij voor € 1,5 miljoen subsidie is aangevraagd voor investeringen in technieken en
---	--

	materialen die de biologische productie in Groningen stimuleert.
--	--

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten deelprogramma Landbouw

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	926.312	225.925	322.351	434.321	-111.970
Kapitaallasten	0	0	0	0	0
6100 Landbouw	570.841	700.000	3.498.157	3.408.277	89.880
Totaal lasten	1.497.153	925.925	3.820.508	3.842.598	-22.090
Apparaatskosten	0	0	0	2.360	2.360
6100 Landbouw	0	0	0	0	0
Totaal baten	0	0	0	2.360	2.360
Totaal saldo lasten-baten	1.497.153	925.925	3.820.508	3.840.238	-19.730

LASTEN		
Apparaatskosten		-111.970
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
6100 Landbouw		
Innovatieve kwaliteitssprongen, ombouw/uitbreiding biologische landbouw en natuurinclusieve landbouw vallen binnen het Programma Duurzame landbouw provincie Groningen 2017-2020 waarvoor uw Staten bij de Voorjaarsnota 2017 € 1,43 miljoen extra beschikbaar hebben gesteld voor de looptijd van het programma (in totaliteit is € 3,3 miljoen beschikbaar). De beschikbare middelen zijn in de begroting vrijwel gelijkelijk over de jaren verdeeld; 2017 is het eerste jaar en als gevolg van het nog in voorbereiding zijn van projecten zijn niet alle middelen besteed. Besteed in 2017 is € 0,7 miljoen. De niet bestede middelen (€ 468.799) zijn - na aftrek van een bedrag van € 13.600 dat nog verrekend moest worden met de reserve PLG2 - toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	468.799	
Uit het jaarlijks budget van de reserve Provinciale Meefinanciering worden projecten, die met provinciale meefinanciering worden gefinancierd, gedekt. Voor de investeringen in de landbouw zijn dit jaar meer uitgaven gedaan dan bij de Najaarsnota 2017 werd ingeschat. De uitgaven worden onttrokken aan de reserve Provinciale Meefinanciering.	-396.037	
Overige afwijkingen	17.118	89.880
Totaal afwijking lasten		-22.090
BATEN		
Apparaatskosten		2.360
Programmabaten		0
Totaal afwijking baten		2.360
Saldo afwijking lasten-baten		-19.730

4. Bereikbaarheid

4.1. Inleiding

Voor het programma Bereikbaarheid zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2017:

1. *Pilot Waterstofbus*

Het proces om te komen tot twee waterstofbussen en de benodigde infrastructuur om bussen op waterstof te laten tanken is het afgelopen jaar doorlopen en heeft erin geresulteerd dat de twee waterstofbussen zijn aangekocht en de tankinstallatie in Delfzijl is geplaatst. De twee bussen worden inmiddels ingezet in de reguliere busdienstregeling.

2. *Slim vervoer*

In 2017 zijn de eerste belangrijke stappen gezet om grootschalig testen met autonoom vervoer mogelijk te maken in Groningen en Noord-Nederland als regio. Een voertuig van een Franse leverancier (EasyMile) is uitvoerig getest op het testtraject bij de Eemshaven en ook met 5G-techniek in Loppersum en bij het 5G-lab op het Zerniketerrein (in combinatie met 360-graden-camera's). Daarnaast zijn meerdere samenwerkingen aangegaan met kennisinstellingen als de Hanzehogeschool en verschillende bedrijven. Wij blijven hierbij ons achterliggende doel (de bereikbaarheid en leefbaarheid van dunbevolkte gebieden) ook scherp in de gaten houden. De testen op de weg moeten bijdragen aan de ontwikkeling om dit uiteindelijk mogelijk te maken. De basis om verder uit te groeien tot dé pilotregio staat hiermee, ook voor grootschaligere testen de komende jaren. We hebben voor 2018 aan het eind van 2017 met een andere leverancier een overeenkomst getekend (NAVYA) om op de weg te gaan testen (onder andere voortzetting van de testen met 5G-techniek en een route met passagiers bij het Ommelander Ziekenhuis in Scheemda) met een beter voertuig. Daarnaast is bereikt dat Groningen Airport Eelde de enige plek is waar in Nederland met onbemande drones getest mag worden en zijn wij samen met ProRail en Arriva gestart met de voorbereiding om de eerste test met een zelfrijdende personentrein te realiseren. Samen met provincie Fryslân hebben we ook een begin gemaakt met het kijken naar de mogelijkheden om ook op het water te gaan testen. Hiermee zijn we de enige regio die alle modaliteiten beschouwt. Voor de testen op de weg hebben we bovendien ook onze naam inmiddels zo gevestigd dat het Rijk ons geregeld hiervoor benadert en weet te vinden en werken we ook op meerdere punten samen met de RDW om de ontwikkelingen op het gebied van autonoom vervoer verder te brengen.

3. *Verduurzaming openbaar vervoer / duurzame infrastructuur*

Voor de bus hebben we de landelijke overeenkomst zero-emissie bus 2030 ondertekend en voor de trein hebben we als enige provincie de landelijke visie CO₂-neutraal spoor 2050 ondertekend. We hebben de ambitie om dit voortvarend op te pakken en zijn dan in 2017 ook al gestart met de implementatie van zero-emissie busvervoer en de voorbereiding van pilots met zero-emissie treinvervoer. Naast de twee eerdergenoemde waterstofbussen, rijden er op de Airportlink en Qlink groen reeds elektrische bussen. De komende jaren zal het overige dieselpark ook stap voor stap worden vervangen door elektrische en waterstofbussen. Zo is in de in 2017 gestarte aanbesteding van het busvervoer in Groningen en Drenthe opgenomen dat in 2020 alle stadsbussen in Groningen elektrisch dienen te zijn en dat dan ook Qlink paars en Qlink blauw gereden dienen te worden met elektrische bussen. Ook is in deze aanbesteding de verplichting opgenomen voor de opschaling met 20 waterstofbussen in 2020. Tevens is in de aanbesteding van het busvervoer het versnellen van het verduurzamen als een gunningscriterium meegenomen om zo inschrijvers te prikkelen sneller stappen naar zero-emissie te zetten. De resultaten van deze aanbesteding worden in 2018 bekend. Voor de trein geldt dat de aanbesteding van de regionale treindiensten voor de concessieperiode december 2020 tot en met december 2035 in 2017 is afgerond. Door deze aanbesteding wordt onder andere gerealiseerd dat bij alle treinen de remenergie zal worden opgevangen in een batterij en deze opgevangen energie weer gebruikt wordt bij het rijden. Tevens zijn bij de aanbesteding 18 nieuwe treinen aangeboden die vanaf december 2020 zullen worden ingezet en die gaan rijden op HVO-biodiesel. Diezelfde treinen kunnen later ook nog omgebouwd worden naar zero-emissie treinen. Voor de bestaande treinvloot die mee overgaat naar de nieuwe concessie is door middel van de aanbesteding afgedwongen dat de vervoerder mee moet werken met het ombouwen van het materieel naar zero-emissie treinen. De eerste gesprekken hierover zijn reeds in 2017 gestart. Daarbij wordt in eerste instantie gekeken naar het ombouwen van treinen van diesel naar batterij-waterstof.

Bij aanbestedingen in de grond-, weg- en waterbouw brengen we sinds 2017 standaard de kansen voor verduurzaming in kaart en wegen we die mee in de beoordeling. Zo wordt bij ieder nieuw infrastructuurproject een duurzaamheidsscan uitgevoerd waarin ook energie een belangrijker rol speelt en minimaal een aandeel krijgt bij de gunningscriteria.

Daarnaast steken we binnen het blauwe werkveld nadrukkelijk in op het reduceren van het energieverbruik bij zowel de realisatie van werken als tijdens de gebruiksfase. Reductie behalen gebeurt door enerzijds bij aanbestedingen onze aannemers te stimuleren minder energie te gebruiken tijdens de uitvoering en anderzijds door vooraf in kaart te brengen welke componenten grootverbruikers zijn en te onderzoeken hoe hun energieverbruik kan worden teruggebracht. Voorbeelden hiervan die we in 2017 al in projecten hebben toegepast zijn het toepassen van asfalt dat bij een lagere temperatuur wordt gefabriceerd, een pilot met het vervangen van cement in beton en de reductie van grondstromen.

Voor de gebruiksfase kijken we naar alternatieve methoden van verlichten, bijvoorbeeld door het toepassen van reflecterend materiaal op het asfalt, doelgerichte en zuinigere verlichting maar ook alternatieve manieren van energieopwekking in combinatie met lokale opslag.

In 2017 zijn wij bijvoorbeeld gestart met een onderzoek, bij de O-rotondes in de N360, naar een smartflower die in de energiebehoefte van de verlichting van een rotonde kan voorzien. Ook wordt bij de rotondes bij Leens en Wehe den Hoorn ingezet op een combinatie van energieopwekking met kunst.

Ook is in 2017 een pilot gehouden met het 3D-printen van een brug nabij het Havenkwartier in het verlengde van het Redersplein in Blauwestad. Voor de realisatie van de energietransitie zijn innovaties essentieel. Daarom werken we samen met ingenieursbureaus en aannemers in het innovatieplatform. Op deze manier denken we groot en werken we de ideeën in een pilot uit alvorens het op grote schaal toe te passen. Samen maken we zo de infrastructuur in Groningen Groen en Slim. Al deze aspecten komen bijvoorbeeld samen bij het project N33-midden waarbij de ambitie is om het werk energieneutraal en circulair uit te voeren. En ook bij het project Aanpak Ring West Groningen zal dit nadrukkelijk een rol gaan spelen.

4. Wegwerken achterstallig onderhoud

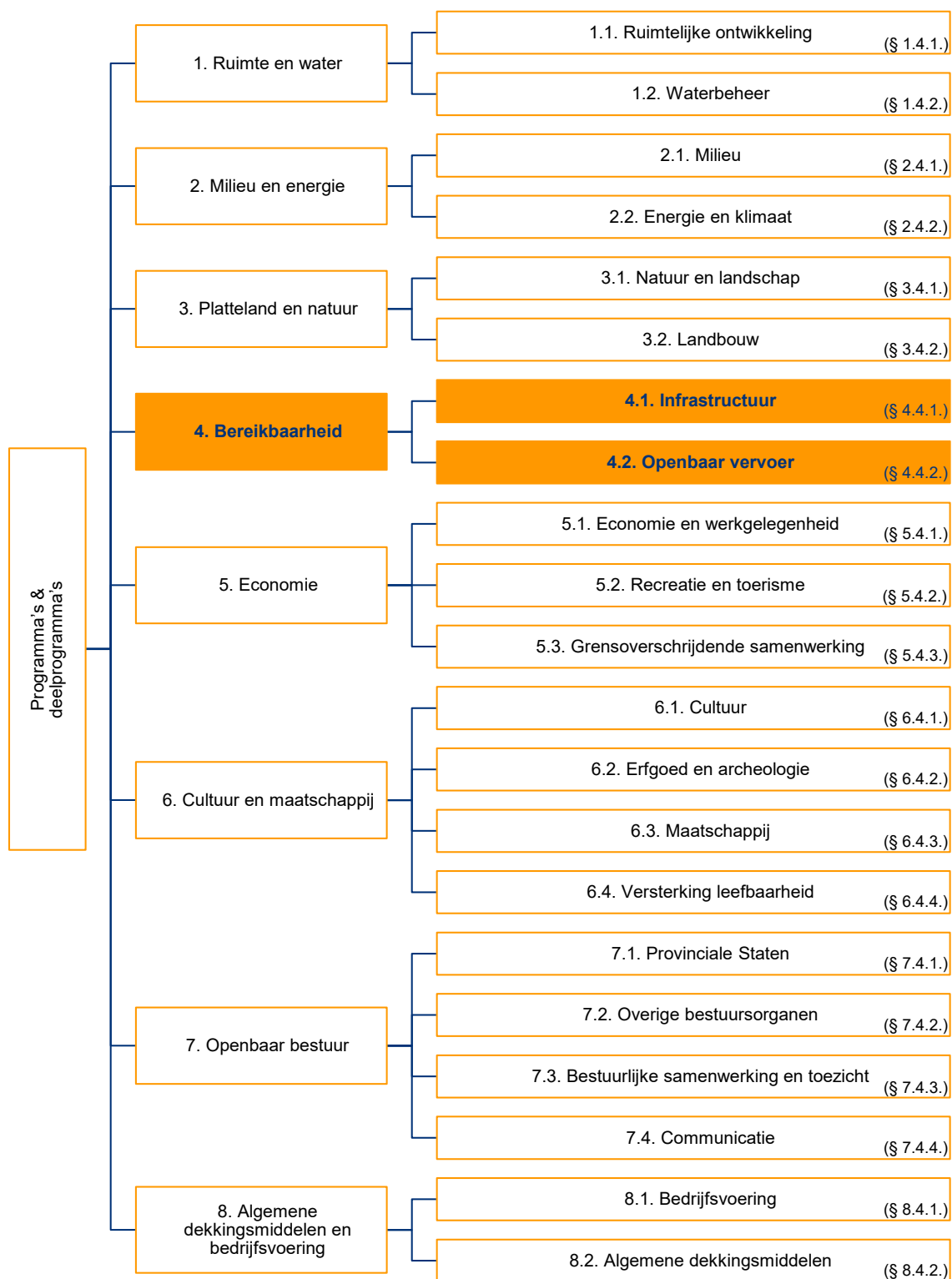
In 2017 zijn meerdere opdrachten verstrekt voor groot onderhoud aan onze wegen en kanalen. Een overzicht van de gerealiseerde grotere projecten is opgenomen in paragraaf 4.2.1. Uitvoering van groot onderhoud aan wegen wordt in een aantal gevallen uitgevoerd in combinatie met herinrichting of grote infrastructurele projecten zodat efficiënt wordt gewerkt en hinder beperkt blijft. Deze gecombineerde aanpak leidt soms tot vertraging (denk bijvoorbeeld aan de herinrichting Roodeschool of aanleg rondweg Bedum). Wij verwachten dat alle geplande projecten binnen de looptijd van het meerjarenprogramma beheer en onderhoud provinciale infrastructuur 2017-2020 worden afgerond.¹

5. Fiets

Op 18 juli 2017 hebben wij - op basis van de door u vastgestelde fietsstrategie 2016-2025 - het Uitvoeringsprogramma Fiets 2017-2020 'Verbinden met de fiets' vastgesteld. Sindsdien is dit programma in uitvoering en zijn we onder andere gestart met de uitwerking van ketenmobiliteit, is in samenwerking met het UMCG onderzoek voorbereid naar het ongevallenbeeld van fietsers en het uitwerken van een strategie voor de herkenbaarheid van onze hoofdfietsroutes. Daarnaast is gestart met realisatie van het eerste gedeelte van de fietssnelweg Assen-Groningen, heeft de gemeente Haren, met subsidie van de provincie, haar deel van de Fietsroute Plus Groningen-Haren (Kerklaan/Jachtlaan) opgeleverd en is de zogeheten fietsmakelaar aangesteld.

¹ In het geval van achterstallig onderhoud dient er een voorziening te worden gevormd om dit op te lossen. Wij hebben er voor gekozen om niet in één keer een voorziening te vormen, maar bij de Voorjaarsnota 2016 meerjarig extra middelen beschikbaar te stellen voor de uitvoering van het Meerjarenprogramma Beheer en onderhoud 2017-2020. Deze middelen worden ingezet om in de komende periode de onderhoudstoestand van onze infrastructuur stapsgewijs weer op voldoende niveau te krijgen, zodat aan de verschillende richtlijnen en normen wordt voldaan. Dit is in lijn met artikel 6.6 van de notitie materiële vaste activa van de commissie BBV.

4.2. Uitwerking naar deelprogramma's

4.2.1. Infrastructuur

Beleidsdoel

Een fietsnetwerk van voldoende kwaliteit en veiligheid

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Groei fietsintensiteit Fietsroutes Plus ¹⁾ (2010 = 100): - Groningen-Zuidhorn - Groningen-Bedum	83 75	86 75	87 108	100 108	n.v.t. n.v.t.			> 115 > 115
2	Fietsintensiteit overige fietsroutes in 2020 gelijk t.o.v. 2010 ¹⁾ (2010 = 100)	96	100	106	99	n.v.t.			100
3	Klanttevredenheid Fietsroutes Plus > een 8 ²⁾			7,9	n.n.b.	> 8	> 8	> 8	> 8
4a	Daling ernstige verkeersslachtoffers Fietsroutes Plus 50% 3 jaar na realisatie ¹⁾								
4b	Aantal ernstige slachtoffers ¹⁾		3	2	n.n.b.	n.v.t.			

¹⁾ Er zijn voor de afzonderlijke jaren geen streefwaarden vastgesteld in de Beleidsnota Fiets. In de door uw Staten vastgestelde Fietsstrategie is deze indicator niet meer opgenomen.

²⁾ Realisatiewaarde heeft betrekking op Fietsroutes Plus Groningen-Zuidhorn en Groningen Bedum; Het gemiddelde cijfer was een 7,9 (2012). In het Uitvoeringsprogramma Fiets 2017-2020 hebben wij aangegeven drie jaar na realisatie van een Fietsroute Plus de beleving van de gebruikers te gaan meten. In de Fietsstrategie is als streefwaarde opgenomen een klanttevredenheid van minimaal een 8.

NB. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties

Gepland

Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.

N.v.t.

Regulier

Aan het eind van 2016 vindt naar verwachting besluitvorming plaats over de Fietsstrategie die de Beleidsnota Fiets gaat vervangen. Op basis daarvan zullen wij een Actieplan Fiets vaststellen voor de periode 2017-2020. Daardoor kan in deze begroting nog niet worden gemeld welke activiteiten c.q. werkzaamheden in dit verband in 2017 zullen worden uitgevoerd.	In december 2016 hebben uw Staten de Fietsstrategie 2016-2025 vastgesteld die de Beleidsnota Fiets vervangt. Via de Voorjaarsnota 2017 hebben uw Staten extra middelen beschikbaar gesteld om uitvoering aan de Fietsstrategie te kunnen geven. In onze brief van 18 juli 2017 hebben wij uw Staten geïnformeerd over het uitvoeringsprogramma voor de periode 2017-2020. Inmiddels is dit programma in uitvoering en zijn we onder andere gestart met de uitwerking van ketenmobiliteit, is in samenwerking met het UMCG onderzoek voorbereid naar het ongevallenbeeld van fietsers en het uitwerken van een strategie voor de herkenbaarheid van onze hoofdfietsroutes. Daarnaast is gestart met realisatie van het eerste gedeelte van de fietssnelweg Assen-Groningen (zie ook hieronder) en is de zogeheten fietsmakelaar aangesteld.

Kwaliteitsverbetering van het fietspad langs het Noord-Willemskanaal;	Via voordracht 18/2017 en de Voorjaarsnota 2017 hebben uw Staten krediet beschikbaar gesteld om de eerste fase van de fietssnelweg Groningen-Assen tussen de Van Ketwich Verschuurlaan in Groningen en de Witte Molen in Haren aan te leggen. Het eerste deel van de fietssnelweg tussen de Van Ketwich Verschuurlaan en de fietstunnel A28 is in uitvoering en voor ca. 35% gereed. In het voorjaar is het hele werk gereed. (Het tweede deel tot aan Witte Molen wordt voor de zomer aanbesteed en is eind 2018 gereed. Twee knelpunten op het traject, omgeving Meerwegbrug en de fietsbrug over de Drentse Aa komen na 2018 in uitvoering.)
Realisatie Fietsroute Plus Groningen-Haren (Helperzoom-Kerklaan, zie voordracht nr. 71/2015);	Het gedeelte van de Fietsroute Plus Groningen-Haren in de gemeente Haren is eind 2017 opgeleverd. De werkzaamheden op het grondgebied van Groningen en uit te voeren door de gemeente Groningen zijn in 2017 niet gestart. Dit komt vooral door de tijd die de afweging heeft gevraagd over de situering van het fietspad. Uiteindelijk is door de gemeente gekozen het fietspad aan de oostzijde van de Helperzoom te gaan aanleggen. (Aanleg vindt in de tweede helft van 2018 plaats.)
Evaluatie 3E-aanpak op de fietsroute Hoogezand-Groningen.	Eind 2017 zijn maatregelen ten aanzien van de onbewuste gedragsbeïnvloeding uitgevoerd en zijn we gestart met onderzoek naar de effecten hiervan. In dit verband worden gebruikers geconsulteerd. Omdat in 2018 nog de nodige infrastructurele maatregelen worden uitgevoerd zullen we in het kader van de evaluatie van de 3E-aanpak, na afronding van de werkzaamheden, de gebruikersenquête uitvoeren.

Beleidsdoel

Een wegennet van voldoende kwaliteit en veiligheid

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Ring Zuid Groningen filevrij	☹	☹	☹	☹ ¹⁾	☹ ¹⁾			☺ 2021
	Ring West Groningen filevrij	☹	☹	☹	☹ ¹⁾	☹ ¹⁾			☺ 2025
	N33 en N46 filevrij	☺	☺	☺	☺	☺			☺
2	Maximaal 15 minuten rijtijd buitengebied naar stroomweg of gebiedsontsluitingsweg A	☺	☺	☺	☺	☺			☺
3	Daling % provinciale wegen met I/C-verhouding > 80%	15%	15%	17%	18%	n.v.t. ²⁾			0%
4	De onderhoudsachterstand van de wegen bedraagt niet meer dan de landelijke norm van 6-9 % ³⁾		13%	12%	11%	terugbrengen onderhoudsachterstand van 12% naar ca. 10%	10%	9%	8%
5	Kwaliteit kunstwerken op voldoende niveau houden			☹/☺	☺	☺			☺

¹⁾ In de jaren 2017-2020 kans op extra filevorming door werk in uitvoering Ring Zuid.²⁾ Voor 2017 is geen streefwaarde benoemd.³⁾ De landelijke norm bedraagt 7-9%, niet 6-9% zoals abusievelijk vermeld in de Begroting 2017. In de Begroting 2017 is alleen voor 2017 een streefwaarde opgenomen. In de Begroting 2018 zijn niet alleen voor 2017 maar ook voor de jaren 2018 en verder streefwaarden opgenomen, aflopend van 11% in 2017 naar 7% in 2021.

NB. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

Uitvoering meerjarenprogramma Beheer en onderhoud 2017-2020;	Het vaste, jaarlijkse onderhoud wordt volgens planning uitgevoerd. Hieronder wordt nader ingegaan op het variabel onderhoud: de grotere onderhoudsprojecten voor wegen en kunstwerken.
Groot onderhoud uitvoeren aan ca. negen wegvakken op de wegen N860, N995, N964, N363, N996, N388, N366 en N46;	- N860 Westerbroek-Waterhuizen: voorbereiding gestart inclusief 3E-aanpak fietspad, uitvoering 2018 omdat overmatige overlast voor omgeving hiermee wordt voorkomen; - N995 Bedum-Onderdendam: in ontwerpfasen in verband met aanleg rondweg Bedum, verwachting uitvoering niet eerder dan 2019; - N964 Winschoten-Heiligerlee-Rijksweg A7: werk is gereed; - N363 Roodeschool-Oosteinde: het onderhoud wordt uitgevoerd in combinatie met de herinrichting (zie ook herinrichting Roodeschool), uitvoering naar verwachting in 2019; - N996 Loppersum-Garrelsweer: door capaciteitsproblemen bij de voorbereiding is

	de uitvoering vertraagd. Werk zit in de fase van aanbesteding, uitvoering zal plaatsvinden in 2018; • N388 Grijpskerk-Zoutkamp: werk is in voorbereiding, overleg over classificatie/inrichting van deze wegverbinding (Gebiedsontsluitingsweg of Erftoegangsweg) is nog niet afgerond, uitvoering in 2018; • N366: groot onderhoud is uitgesteld en wordt nu uitgevoerd in het kader van de wegverbreding. Zie in dit verband project 'Afronding wegverdubbeling N366 Veendam-Pekela' onder het kopje regulier. Hierdoor hoeft dan maar één keer gestremd te worden. • N46 Garsthuizen-Zijldijk: werk is gereed.
• (Groot) onderhoud uitvoeren bij drie beweegbare bruggen (Zuidbroeksterbrug, Nulwegbrug en Gasselterbrug), één sluis (Robbengatsluis), elf vaste kunstwerken (bruggen Poortmanswijk, Pekelderhoofddiep, Woldendorp en Andelstermaar, fietsbruggen Nieuwolda en Jipsinghuizen, viaducten Groningerweg, Friesestraatweg en Zijldijk, tunnel Heerenlandsweg en fietstunnel Schoollaan), geleiderails (N860) en twee geluidsschermen (N366).	• Zuidbroeksterbrug: Gepland onderhoud is uitgevoerd; • Nulwegbrug en Gasselterbrug: voorbereiding vervanging installaties en brugdek heeft meer tijd in beslag genomen dan eerder verwacht. Vervanging installaties en brugdek wordt afgerond in 2018; • Brug Robbengatsluis: conservering gereed; • Brug Poortmanswijk: Dit onderhoud is uitgesteld naar 2018 omdat er nog een grondaankoop loopt. Bovendien kan later meegelift worden in de wegverbreding: er hoeft dan maar één keer gestremd te worden (zie ook Afronding wegverdubbeling N366 Veendam-Pekela); • Brug Pekelderhoofddiep: De berekeningen zijn gereed. Het bestek is in voorbereiding. Uitvoering (ook) naar 2018 om dezelfde redenen als hierboven genoemd; • Brug Woldendorp: is gereed; • Brug Andelstermaar: betonreparatie onderkant brug en coating damwand gereed; • Fietsbrug Nieuwolda: werk is gereed. Er is gebruik gemaakt van een speciale duurzame herstmethode waardoor het niet nodig was hardhout te vervangen. • Fietsbrug Jipsinghuizen: werk is gereed; • Viaduct Groningerweg: werk is aanbesteed, uitvoering voorjaar 2018. Het viaduct is duurzaam gerenoveerd door toepassing van kathodische bescherming. • Viaduct Friesestraatweg: eerste offertes te hoge prijs. Nieuwe offertes binnen. Uitvoering in 2018; • Viaduct Zijldijk: werk is gereed; • Tunnel Heerenlandweg: werk is gereed; • Fietstunnel Schoollaan: wegens capaciteitsgebrek uitgesteld. Bestek in voorbereiding, uitvoering in 2018; • Geleiderail N860: in voorbereiding, uitvoering 2018 samen met groot onderhoud (zie ook groot onderhoud wegvakken);

	• Geluidsschermen N366 en geluidsscherm brug Pekelderhoofddiep: worden gezamenlijk uitgevoerd in 2018 in verband met meeliften wegverbreding (minder stremming nodig).
--	--

Regulier

• Start ombouw Ring Zuid Groningen;	• In november 2017 werd bij het herijkingsmoment bekend dat de drie optimalisaties voor Aanpak Ring Zuid definitief door kunnen gaan. Dit omdat ze binnen het budget passen en planologisch uit te voeren zijn. Het gaat hierbij om: 1) pakket maatregelen vergroening en duurzaamheid nieuwe Julianaplein; 2) volledige aansluiting van de Europaweg; 3) Esperanto fiets- en voetgangerstunnel. Daarnaast is geconstateerd dat de opdrachtnemer Combinatie Herepoort meer tijd nodig heeft voor de afronding van het definitieve ontwerp. De werkzaamheden aan de definitieve infrastructuur van de Zuidelijke Ringweg zullen pas beginnen als dit definitieve ontwerp afgerond is. Naast het uitwerken van het ontwerp stond 2017 in het teken van het voorbereiden van de uitvoerende werkzaamheden zoals het verleggen van kabels en leidingen, de sloop van woningen aan de H.L. Wichersstraat, het doorlopen van planologische procedures en de voorbereidende werkzaamheden voor de tijdelijke wegen. Onderdelen van het project zijn in uitvoering genomen: de bus op- en afrit bij Hoogkerk is in december 2017 geopend en de Helperzoomtunnel wordt deze zomer in gebruik genomen. Hoewel de grootschalige werkzaamheden nog moeten starten, is voor de omgeving al duidelijk merkbaar dat de werkzaamheden de komende jaren in volle omgang plaats gaan vinden. (De oplevering van het project Aanpak Ring Zuid is voorzien in 2021.)
• Start Verkenning Ring West Groningen;	• Zoals wij uw Staten in september per brief hebben geïnformeerd, is de eerste fase van de voorverkenning afgerond. In deze fase hebben provincie en gemeente een analyse uitgevoerd naar de verwachte ontwikkelingen zoals trends in de mobiliteit, duurzaamheidskansen, woningbouwplannen en hebben wij onderzoek gedaan naar de meerwaarde van een nieuwe Ring West op een alternatieve locatie. Op basis van de resultaten van deze analyses hebben wij de opdracht verder aangescherpt en inmiddels een adviesbureau opdracht verleend om, in een participatietraject met de omgeving, te komen tot een aantal ruimtelijke scenario's.

	(De planning is om de voorverkenning in 2018 af te ronden).
Afronden verkenning verdubbeling N33-Midden (Zuidbroek-Appingedam);	- In het najaar is het rapport verkenning N33-Midden grotendeels afgerond. - Er is een aankoopstrategieplan opgesteld. Hiervoor hebben uw Staten bij de Najaarsnota 2017 middelen (€ 1,5 miljoen) beschikbaar gesteld om anticiperende grondaankopen te doen als 'buitenkanalen' zich voordoen. - In januari 2018 is het besluit genomen over het voorgenomen voorkeursalternatief, waarna een consultatieronde zal volgen. Wij hebben u hierover bij brief van 24 januari 2018 geïnformeerd. Deze besluitvorming is later dan verwacht vanwege noodzakelijke nadere analyses om tot een gedegen besluit te kunnen komen. Daarbij ging het met name om de onderbouwing van de effecten van de verschillende alternatieven om een gedegen voorkeursalternatief te bepalen.
Afronden optimalisatie rotondecomplex Hoogkerk;	Het project Rotondecomplex Hoogkerk is momenteel in uitvoering. De aanpassingen op Drents grondgebied zijn inmiddels gerealiseerd. Als gevolg van een slechte draagkracht van de ondergrond, is meer tijd nodig. (De werkzaamheden worden naar verwachting in het tweede kwartaal van 2018 afgerond.)
Afronding maatregelenpakket N360;	- De werkzaamheden bij de komentree Ruischerbrug zijn inmiddels afgerond. Daarmee zijn de maatregelen behorende bij fase 1 (maatregelen binnen de bebouwde kom van Groningen) uitgevoerd. (De maatregelen uit fase 2, te weten maatregelen bebouwde kom Ten Boer en aanpassingen kruisingen Dorpsstraat Garmerwolde en Bovenreigerweg waren eerder al in 2016 afgerond.) - De werkzaamheden voor fase 3 hebben betrekking op de aanleg van drie rotondes op de N360 bij Ten Post, Garmerwolde en Wirdum. Op diverse locaties is in het najaar gestart met het verleggen van kabels en leidingen voor de aanleg van deze rotondes. Bij rotonde Ten Post is vertraging ontstaan doordat grondverwerving een probleem is. De voorbereiding voor onteigening is opgestart.
Afronding wegverdubbeling N366 Veendam-Pekela.	Afronding heeft niet kunnen plaatsvinden omdat er geen overeenstemming met AkzoNobel was over de oplossingsrichting van de financiële bijdrage volgens de NKL (Nadeelcompensatieregeling verleggen kabels en leidingen provincie Groningen 2006, incl. wijzigingen 2013) voor het vervangen van de pekelleiding en de

	benodigde grondaankoop. Het betreft een vergoedingssystematiek voor een bijdrage in de kosten voor het verleggen van kabels en leidingen ten behoeve van infrastructuur. Die overeenstemming is in januari 2018 bereikt. Bijna alle voorbereidende werkzaamheden zijn in 2017 afgerond. (De aanbesteding wordt in het voorjaar van 2018 gestart. Start uitvoering vanaf september 2018 en gereed medio 2019.)
--	--

Beleidsdoel

Betere verkeersveiligheid in de hele provincie Groningen

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Maximaal 25 verkeersdoden en 300 ziekenhuisgewonden in 2020	18 84	23 629 ¹⁾	14 580	n.n.b. ²⁾ n.n.b. ²⁾	n.v.t. n.v.t.			25 300

¹⁾ In 2015 is sprake van hoge aantallen ziekenhuisgewonden ten opzichte van de voorgaande jaren. Oorzaak hiervan is de wijziging in registratie door de politie. In de jaren voor 2015 is er minder geregistreerd in verband met andere prioriteiten.

²⁾ De realisatiegegevens komen jaarlijks in het vierde kwartaal van het daaropvolgende jaar beschikbaar. Dit betekent dat de gegevens over 2017 eind 2018 beschikbaar komen. Deze gegevens zijn afkomstig van de landelijke Dienst WVL. Er zijn voor de afzonderlijke jaren geen streefwaarden vastgesteld.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

In het najaar stellen wij een nieuw Meerjarenuitvoeringsprogramma (MUP) verkeersveiligheid provinciale wegen vast voor de periode 2017-2020. Daardoor kan in deze begroting nog niet worden gemeld welke activiteiten/werkzaamheden in dit verband in 2017 zullen worden uitgevoerd.	- Bij brief van 14 maart 2017 hebben wij uw Staten het Meerjarenuitvoeringsprogramma Verkeersveiligheid Provinciale wegen (MUP) voor de periode 2017-2020 ter informatie toegestuurd. - Uitvoering is gegeven aan het vervolg van de 3E-aanpak (engineering, education en enforcement) op de N361 (Groningen-Lauwersoog) en de 3E-aanpak op de N366 (Veendam-Ter Apel). - In samenwerking met het UMCG is onderzoek voorbereid naar het ongevallenbeeld van fietsers en zijn de maatregelen bij de kom van Bourtange uitgevoerd. - In samenwerking met de provincies Drenthe en Fryslân is gestart met de Noordelijke Proeftuin. Hierin wordt het verbeteren van de verkeersveiligheid in het noorden een impuls gegeven door het proactief inzetten van maatregelen. - Er is gestart met overleg met gemeente Eemsmond over de herinrichting Uithuizen (uitvoering 2019); - Er is begonnen met de planvorming voor de aanpak komtraverse Doezum-Grootegast (uitvoering 2018).
In 2017 wordt in samenhang met groot onderhoud en vervanging van riolering Roodeschool (N363) heringericht. Dit betreft een project uit het vigerende MUP.	In de Najaarsnota 2017 hebben wij uw Staten op de hoogte gesteld dat het ontwikkelde plan voor de herinrichting van de komtraverse Roodeschool niet binnen het beschikbare budget kan worden uitgevoerd en dat daardoor dit herinrichtingsplan wordt herzien. De realisatie van dit project kon daardoor niet in 2017 starten.

Beleidsdoel

Een vaarwegennet van voldoende kwaliteit en veiligheid

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Faciliteren van schaalvergroting in de binnenvaart				n.v.t. ²⁾	n.v.t.			1)
2	Gefaseerd aanpakken van knelpunten uit de nota beheer provinciale vaarwegen				n.v.t. ²⁾	n.v.t.			1)
3	Kwaliteit boordvoorziening op voldoende niveau houden			☹	☹	☹			😊

1) De Nota beheer provinciale vaarwegen Groningen 2011-2020 bevat een lijst met knelpunten. Er zijn echter destijds geen middelen beschikbaar gesteld voor de aanpak hiervan. Aangegeven is dat bij onderhoud of vervanging bekeken moet worden of het knelpunt kan worden opgelost en aan de gewenste streefwaarde of richtlijn kan worden voldaan. Er is dus daarom in de nota geen concrete beleidshorizon opgenomen waarbinnen de knelpunten moeten worden opgelost. Dit betekent dat er dus ook niet al per kalenderjaar streefwaarden zijn vastgelegd.

2) Realisatie remmingwerken, bochtverruiming en opruimen sluis Zuidbroek in 2018-begin 2019.

Prestaties

Gepland

Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.

N.v.t.

Regulier

De vaarwegen waar de beroepsvaart-intensiteiten het hoogst zijn betreffen het Winschoterdiep, het A.G. Wildervanckkanaal en het Aduarderdiep. Wij zullen, bij positieve besluitvorming op onze voordracht nr. 52/2016, de remmingwerken van de bruggen over het Winschoterdiep en A.G. Wildervanckkanaal gaan vervangen in combinatie met het verwijderen van de sluis Zuidbroek en bochtverruiming. Wij verwachten deze werkzaamheden in 2017 te kunnen afronden.	De uitvoering van dit gecombineerde project is niet in 2017 gestart. Met name de voorbereiding van het deelproject rondom de bochtverruiming en de bijbehorende verlegging van de regionale kering heeft meer tijd gekost dan verwacht. Voor het uitvoeren van de werkzaamheden zou grond moeten worden verworven. Na verkennende gesprekken met de eigenaar is gebleken dat deze niet bereid was de grond te verkopen. Dit zou leiden tot onteigening en daarmee vertraging in de uitvoering. Dit heeft ons doen besluiten over te gaan tot aanpassing van het ontwerp waardoor voor het onderdeel bochtverruiming grondaankoop niet meer nodig is. (De aanbesteding van het gecombineerde project vindt begin 2018 plaats en de uitvoering zal duren tot begin 2019.)
Afronding baggerwerk Winschoterdiep;	Het baggerwerk is opgedeeld in diverse deelprojecten. Het laatste deelproject is aanbesteed en in uitvoering. Vanwege tussentijdse onenigheid met de aannemer, waardoor vertraging is opgetreden, zal het werk in 2018 worden opgeleverd.
Uitvoering diverse damwandprojecten in Winschoterdiep, Oude Eemskanaal en	De projecten in het Noord-Willemskanaal en Winschoterdiep zijn opgeleverd. Het project in

Noord-Willemskanaal;	het Oude Eemskanaal is in uitvoering. De oplevering heeft niet plaatsgevonden in 2017. Dit komt vanwege onduidelijkheid rondom de aardbevingscomponent. Dit is ondertussen opgelost en de NAM zal de extra aardbevingskosten voor haar rekening nemen.
• Afronding opwaardering Termunterzijldiep;	• De opwaardering van het Termunterzijldiep is in 2017 afgerond.
• Uitvoering brug Aduard;	• Het project is in uitvoering. De brug is in aanbouw en de wegen worden aangelegd. De aankoop van gronden is afgerond. Oplevering van de brug is gepland in september 2018. Door het faillissement van de betrokken aannemer heeft het mechanische en elektrotechnische gedeelte vertraging opgelopen. Door een aangetroffen grondverontreiniging is de ingebruikname door het wegverkeer uitgesteld tot medio 2019. (Oplevering van het totale project (incl. sloop oude brug en ingebruikstelling uitvalswegen naar nieuwe brug) is gepland in november 2019.)
• Uitvoering rondweg Aduard en aansluiting Nieuwklap;	• Het project is in uitvoering. De bouw van de bruggen en de onderdoorgang is in een vergevorderd stadium. De zettingsperiode is afgelopen zodat ook met het eerste werk aan de wegen is begonnen. Oplevering van het project wordt tweede helft van 2018 verwacht. De openstelling van de rondweg wacht op de aansluiting op de nieuwe brug bij Aduard. Door een aangetroffen grondverontreiniging is dit stukje rondweg pas medio 2019 gereed.
• Uitvoering vervanging tafelbrug Zuidhorn.	• Het project zit in de afrondende fase van de uitvoering. De brug is in gebruik genomen zodat iedereen weer gebruik kan maken van de brug. Het bouwkundige deel van het werk is opgeleverd. Door het faillissement van de betrokken aannemer heeft de oplevering van het mechanische en elektrotechnische gedeelte vertraging opgelopen. Oplevering hiervan is voorzien in het voorjaar van 2018.

Lasten en baten deelprogramma Infrastructuur

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	23.286.467	12.555.179	15.748.746	16.163.634	-414.888
Kapitaallasten	5.646.957	5.903.403	3.063.688	3.154.239	-90.551
2100 (Re)constructie wegen en fietspaden	16.752.212	4.528.361	15.724.186	12.992.347	2.731.839
2101 Onderhoud en beheer wegen en fietspaden	10.567.609	7.853.994	8.844.868	9.369.171	-524.303
2102 Verkeersmanagement	1.328.109	907.204	809.432	1.268.774	-459.342
2103 Verkeersveiligheid	829.552	2.128.100	993.100	348.533	644.567
2104 Diensten voor derden wegen	0	0	0	0	0
2200 (Re)constructie waterwegen	6.413.024	0	3.832.397	5.137.413	-1.305.016
2201 Onderhoud en beheer vaarwegen	2.556.231	364.437	379.300	100.578	278.722
2202 Kunstwerken vaarwegen	2.368.413	-353.750	389.118	2.016.897	-1.627.779
2203 Diensten hoofdvaarwegen	466.344	-106.437	8.000	1.798.200	-1.790.200
2900 Diensten voor derden waterwegen	203.067	0	0	324.380	-324.380
2900 Mobiliteitsbeleid	24.181.786	9.992.054	11.824.102	16.220.384	-4.396.282
Totaal lasten	94.540.476	43.772.545	61.616.937	68.894.551	-7.277.614
Apparaatskosten	0	-4.984.005	0	355.548	355.548
2100 (Re)constructie wegen en fietspaden	11.443.886	4.053.188	10.773.488	885.345	796.741
2101 Onderhoud en beheer wegen en fietspaden	846.153	143.200	143.200		742.145
2102 Verkeersmanagement	130.454	64.200	42.000	375.515	333.515
2103 Verkeersveiligheid	0	0	0	179.460	179.460
2104 Diensten voor derden wegen	0	0	236.390	227.078	-9.312
2200 (Re)constructie waterwegen	212.137	0	0	406.080	406.080
2201 Onderhoud en beheer vaarwegen	540.310	501.300	501.400	536.758	35.358
2202 Kunstwerken vaarwegen	291.034	510.600	510.600	330.957	-179.643
2203 Diensten hoofdvaarwegen	5.889.203	4.774.163	4.754.830	5.905.724	1.150.894
2204 Diensten voor derden waterwegen	970.056	209.842	210.860	1.630.526	1.419.666
2900 Mobiliteitsbeleid	24.063.030	275.864	2.473.472	440.455	-2.033.017
Totaal baten	44.386.263	5.548.352	19.646.240	22.843.674	3.197.434
Totaal saldo lasten-baten	50.154.213	38.224.193	41.970.697	46.050.878	-4.080.181

LASTEN		
Apparaatskosten		-414.888
Kapitaallasten		-90.551
2100 (Re)constructie wegen en fietspaden		
Er zijn 75 investeringsprojecten (met een gezamenlijke begroting van circa € 98,8 miljoen bestaande uit diverse financiers) afgesloten waardoor een positief resultaat is ontstaan van bijna € 2,3 miljoen. Dit bedrag valt vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	2.271.241	
Voor zeven projecten uit het RSP-programma Bereikbaarheid Lauwers-meersgebied zijn de kosten voor 2017 lager uitgevallen dan geraamd. Het gaat om projecten met een gezamenlijke begroting van ca. € 44 miljoen bestaande uit diverse financiers en een meerjarige looptijd.	991.218	
De uitvoering van het project Kadewerken Noord-Willemskanaal was ook afhankelijk van het beschikbaar komen van middelen bij de Voorjaarsnota 2017. Hierna kon daadwerkelijk met de realisatie worden gestart. Dit betekent dat de uitvoering van het grootste deel van het project in 2018 gaat plaatsvinden waardoor de genoemde dekkingsmiddelen in 2017 slechts gedeeltelijk behoeften te worden aangesproken. De restantmiddelen worden naar 2018 overgeboekt via de bestemming van het rekeningresultaat.	905.773	
De realisatie van de capaciteitskredieten laten een overschrijding zien van ca. € 737.902 ten opzichte van de begroting. Dit bedrag wordt voor ca. € 435.000 verklaard door een administratieve correctie van de geboekte lasten op het project Aanleg rondweg Aduard inclusief aansluiting Nieuwklap (met een begroting van ca. € 16,7 miljoen). De geboekte lasten van dit project zijn namelijk in 2017 nader geanalyseerd. Uit deze analyse bleek dat er voor circa € 435.000 aan kosten op dit project waren geboekt welke op het capaciteitskrediet realisatiefase horen. Een en ander conform de afspraken met PS middels voordracht 41/2011. Hieruit volgde een niet begroot beslag op het capaciteitskrediet realisatiefase van ca. € 435.000. Het overige verschil van ca. € 302.902 wordt verklaard doordat de uitgaven op de capaciteitskredieten op de planning van de begroting vooruit liepen. Ten opzichte van de totale realisatie van circa € 7,9 miljoen van de capaciteitskredieten is dit 3,83%. De middelen voor de capaciteitskredieten zijn conform de systematiek van voordracht 41/2011 gedekt en hebben hierdoor geen effect op het provinciale resultaat.	-737.902	
Bij elf MIT-projecten (met een totale begroting van ca. € 38,8 miljoen bestaande uit diverse financiers) is meer gerealiseerd dan begroot voor het jaar 2017 waardoor mutaties investeringen ten laste van reserve MIT een tekort vertoont. Op projectniveau zijn er geen overschrijdingen.	-384.578	
Wegens het eerder administratief afronden van een aantal infrastructurele projecten laat het krediet Mutaties reserve afkoopsommen wegen en waterwegen een overschrijding zien. De mutatie van dit krediet was niet begroot voor het jaar 2017, maar kan gedekt worden uit de reeds binnen de reserve Afkoopsommen wegen en waterwegen gereserveerde middelen.	-186.644	
Voor drie projecten (Reconstructie aansluiting Beijum-Noord (Oostelijke Ringweg Groningen), Reconstructie aansluiting Beertsterweg (Oostelijke rondweg Winschoten) en Vervanging brug Lauwerzijl) zijn de kosten voor 2017 hoger uitgekomen dan geraamd. Dit wordt volledig gedekt uit de reserve ESFI. Het gaat om projecten met een gezamenlijke omvang van € 23,3 miljoen bestaande uit diverse financiers en een meerjarige looptijd. Op projectniveau zijn er geen overschrijdingen.	-159.843	
Overige afwijkingen	32.575	
		2.731.839

LASTEN		
<i>De hiernavolgende productgroepen 2101, 2102, 2201 en (deels) 2202 maken deel uit van het Meerjarenprogramma Beheer en Onderhoud 2017-2020. Bij dit vierjarige programma worden overschrijdingen en onderschrijdingen per jaarschijf 'opgevangen' binnen deze looptijd van vier jaar: de eindstand wordt ultimo 2020 bepaald. Dat er afwijkingen ontstaan bij de verschillende productgroepen per jaarschijf, is dus mede een gevolg van de systematiek in dit meerjarenprogramma.</i>		
2101 Onderhoud en beheer wegen en fietspaden		
Overige kosten wegen laat een overschrijding zien van € 529.404. Dit is het gevolg van een administratieve correctie over voorgaande jaren. In 2016 is de afrekening van projecten ten onrechte ten gunste van overige lasten wegen geboekt in plaats van hoofdrijbaanverhardingen. Dit is in 2017 gecorrigeerd.	-529.404	
De kosten voor wegmeubilair vallen per saldo € 446.391 lager uit. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door lagere bestedingen op wegmarkeringen (€ 258.041) doordat projecten (onder andere N366 en N365) in 2017 nog niet tot uitvoering zijn gekomen. Daarnaast zijn de bestedingen op de posten verlichting, geleiderails en geluidschermen lager uitgevallen doordat eveneens een aantal projecten zijn doorgeschoven naar 2018.	446.391	
De kosten voor berm en sloten zijn hoger uitgevallen doordat het maaien en slootschonen minder door eigen personeel is uitgevoerd en daardoor meer is uitbesteed.	-333.291	
Het product vaste kunstwerken laat in de jaarschijf 2017 een overschrijding zien van € 235.064 doordat naast het regulier onderhoud een vijftal projecten zijn uitgevoerd die waren doorgeschoven uit 2016. Dit past binnen de systematiek van het meerjarenprogramma.	-235.064	
Beplanting valt in 2017 lager uit dan begroot doordat onder andere het snoeien bij de ringweg (N370) en de aanplant N975/976 naar 2018 zijn geschoven vanwege een zeer nat najaar.	232.360	
Hoofdrijbaanverhardingen laat in het eerste jaar van het meerjarenprogramma een beperkte overschrijding zien van € 99.869. Deze wordt verrekend binnen de systematiek van het meerjarenprogramma.	-99.869	
Overige afwijkingen	-5.426	
		-524.303
2102 Verkeersmanagement		
De kosten voor 2017 van het Incident Management Contract met RWS waren abusievelijk niet begroot. Voor een groot deel worden deze kosten verrekend met Groningen Bereikbaar (zie baten).	-205.964	
Het product Verkeersinstallaties is in de jaarschijf € 150.488 hoger uitgekomen, voornamelijk veroorzaakt door een eindafrekening van € 125.000 uit voorgaande jaren. Dit past binnen de systematiek van het meerjarenprogramma.	-150.488	
De kosten voor de gladheidsbestrijding zijn hoger uitgevallen dan begroot, doordat in 2017 onder andere extra onderhoud aan de sensoren van het gladheidsmeldsysteemstrooibeurt is uitgevoerd.	-102.890	
		-459.342

LASTEN		
2103 Verkeersveiligheid		
In 2017 is het Meerjarenuitvoeringsprogramma Verkeersveiligheid vastgesteld. Voor de uitvoering van dit vierjarenprogramma is totaal € 4,0 miljoen beschikbaar. Doordat projecten die een bijdrage kunnen ontvangen vanuit dit meerjarenprogramma veelal een lange aanlooptijd hebben, voordat tot daadwerkelijke realisatie en besteding van de middelen wordt overgegaan, zijn in 2017 de lasten lager uitgevallen dan begroot. Deze restantmiddelen zijn - gesaldeerd met het verschil bij de baten - gestort in de reserve Overboeking kredieten en zullen worden overgeboekt naar 2018.	585.403	
Het krediet Duurzaam Veilig laat een onderschrijding zien van € 62.250. Dit is inclusief de bijdrage uit dit krediet van € 40.100 voor het project 1e fase fietssnelweg Noord-Willemskanaal (voordracht 18/2017). Doordat dit project grotendeels in 2018 uitgevoerd zal worden behoefte deze bijdrage in 2017 slechts voor een bedrag van € 5.900 te worden aangesproken. Een bedrag van € 34.200 wordt daarom via de bestemming van het rekeningresultaat naar 2018 overgeboekt ter dekking van dit project.	62.250	
Overige afwijkingen	-3.086	
		644.567
2200 (Re)constructie waterwegen		
De post Mutaties investeringen ten laste van de reserve MIT laat een overbesteding zien als gevolg van onder meer het feit dat de werkzaamheden voor de project Rondweg Aduard zijn doorgeschoven van het jaar 2016 naar 2017. De totale kosten hiervoor bedragen circa € 1.600.000. In de begroting was hiermee onvoldoende rekening gehouden. Deze kosten worden gedekt uit de daarvoor door uw Staten beschikbaar gestelde MIT-middelen.	-1.673.329	
Het product Mutaties investeringen ten laste van de reserve ESFI laat een onderschrijding zien. Dit wordt veroorzaakt door een tweetal projecten, te weten Kadewerken Noord-Willemskanaal en Opwaardering Termunterzijldiep. De uitvoering van het project Kadewerken Noord-Willemskanaal was ook afhankelijk van het beschikbaar komen van middelen bij de Voorjaarsnota 2017. Hierna kon daadwerkelijk met de realisatie worden gestart. Dit betekent dat de uitvoering van het grootste deel van het project in 2018 gaat plaatsvinden waardoor de genoemde dekkingsmiddelen in 2017 slechts gedeeltelijk behoeften te worden aangesproken. Hierdoor was voor ca. € 121.000 aan begrote middelen niet benodigd in 2017. Het overige verschil komt met name door het project Termunterzijldiep. Sinds 2017 is nieuwe regelgeving vanuit het BBV (besluit Begroting Verantwoording) van kracht. Onderdeel van de nieuwe regelgeving is de verplichte activering (afschrijving van kosten) van materiële vaste activa met maatschappelijk nut welke onderdeel zijn van het provinciaal areaal. Hierdoor is het noodzakelijk om expliciet onderscheid te maken tussen eigendom van derden en provinciaal eigendom. Bij de inschatting ten tijde van de Najaarsnota 2017 is er ten onrechte van een verkeerde eigendomspositie uitgegaan. Dit is bij de jaarafsluiting gecorrigeerd. De inschatting van de realisatiekosten van het gehele project voor het jaar 2017 wijkt circa 12% af en is in lijn met de werkelijke realisatie.	814.571	
Door het afsluiten van 27 investeringsprojecten (met een gezamenlijke begroting van ca. € 84 miljoen bestaande uit diverse financiers) is een negatief resultaat ontstaan. Dit is onderdeel van het rekeningresultaat.	-431.321	
Overige afwijkingen	-14.937	
		-1.305.016

LASTEN		
2201 Onderhoud en beheer vaarwegen		
De kosten voor baggerwerk zijn lager uitgevallen, doordat onder andere het project Baggeren Reitdiep € 221.000 lager is uitgevallen. Daarnaast is ca. € 100.000 minder uitgeven dan begroot doordat de begrote onvoorziene kosten (€ 40.000) niet behoefde te worden aangesproken en is het opstellen van het baggerbeheerplan doorgeschoven naar 2018.	321.702	
Overige afwijkingen	-42.980	278.722
2202 Kunstwerken vaarwegen		
Voor het project Afstandsbediening bruggen zijn in de begroting 2017 de verwachte inkomsten (€ 1.314.462) als gevolg van formatieve besparingen opgenomen. Doordat de planning van dit project is uitgelopen en de werkzaamheden nog in uitvoering zijn, is in 2017 nog geen formatieve besparing aan de orde. Daarentegen zijn wel investeringskosten (€ 527.894) ten laste van 2017 geboekt. Deze kosten worden (voor)gefinancierd uit de reserve Afkoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep.	-1.842.356	
De kosten voor onderhoud en beheer van de bruggen en sluizen zijn per saldo € 214.577 lager uitgevallen doordat diverse kleinere onderhoudsprojecten zijn doorgeschoven naar 2018.	214.577	-1.627.779
2203 Diensten hoofdvaarwegen		
De provincie voert voor het Rijk het onderhoud uit voor de vaarweg Lemmer-Delfzijl. In 2017 zijn per saldo voor € 1.790.200 aan kosten gemaakt. Deze kosten zijn weer in rekening gebracht bij RWS.	-1.790.200	-1.790.200
2204 Diensten voor derden waterwegen		
Voor diensten voor derden (onder andere RWS, provincie Drenthe en diverse gemeenten) zijn € 324.380 aan kosten gemaakt. Deze kosten zijn weer in rekening gebracht bij de betrokken partijen.	-324.380	-324.380

LASTEN		
2900 Mobiliteitsbeleid		
De lasten voor infrastructurele projecten duVV zijn hoger uitgekomen dan begroot. Dit komt grotendeels doordat oude projecten definitief zijn afgerekend. Als gevolg van de stelselwijziging met betrekking tot subsidies hebben wij de last voor, aan diverse gemeenten toegezegde, bijdragen in één keer genomen. Dit is niet meegenomen in de begrotingswijziging aangezien op dat moment het beeld nog niet compleet was en een deel betrekking had op de eigen projecten. De kosten worden gedekt uit het beschikbare saldo binnen de reserve duVV.	-3.560.544	
Via het Provinciefonds hebben wij in voorgaande jaren middelen ontvangen voor het programma Beter Benutten van de Regio Groningen-Assen (RGA). Ook de middelen bestemd voor RGA/Groningen Bereikbaar worden door het ministerie via het Provinciefonds bij ons gestort. Deze middelen hebben wij vervolgens weer overgemaakt aan de RGA.	-1.131.785	
De kosten voor de uitvoering van het Actieplan Fiets zijn lager uitgevallen dan begroot. Doordat de uitvoering van het project 1e fase fietssnelweg Noord-Willemskanaal grotendeels in 2018 zal plaatsvinden zijn de beschikbare dekkingsmiddelen vanuit het Actieplan Fiets in 2017 beperkt benut. Dat komt omdat de uitvoering van het project ook afhankelijk was van het beschikbaar komen van middelen bij de Voorjaarsnota 2017. Pas daarna kon het proces richting realisatie worden gestart. Hierdoor zal € 466.900 via de bestemming van het rekeningresultaat worden overgeboekt naar 2018. Daarnaast zijn bij de Voorjaarsnota 2017 middelen vrijgemaakt vanuit het MIT voor het fietsbeleid. Vanwege het moment waarop deze middelen beschikbaar zijn gekomen zullen deze middelen pas vanaf 2018 worden ingezet.	828.353	
De kosten voor MIT-projecten zijn € 704.947 hoger uitgevallen dan begroot. Dit is onder meer het gevolg van de bijdrage aan Groningen Bereikbaar. Daarnaast hebben wij als gevolg van een stelselwijziging de subsidie aan de gemeente Groningen voor de realisatie van de Fietsroute Plus Groningen-Haren (onderdeel Helperzoom) ineens ten laste van 2017 moeten brengen. Deze lasten worden gedekt uit de hiervoor gereserveerde middelen binnen de reserve MIT.	-704.947	
Als gevolg van miscommunicatie met de RGA zijn in 2017 geen afspraken gemaakt over de inzet van middelen binnen het krediet Vervoersmanagement, die additioneel zijn ten opzichte van de middelen die RGA jaarlijks zelf voor vervoersmanagement uitgeeft. Een bedrag van € 30.260 blijft beschikbaar binnen de reserve duVV. De overige middelen vallen vrij ten gunste van de algemene middelen.	72.500	
Binnen het Verkeer en Vervoerberaad is per saldo in 2017 een overschot ontstaan doordat de aanbesteding voor de vernieuwde educatieaanpak pas in september 2017 kon starten. Hierdoor is slechts een deel van het gereserveerde budget hiervoor uitgegeven. De middelen blijven beschikbaar binnen de reserve duVV.	69.336	
Overige afwijkingen	30.804	
Totaal afwijking lasten		-4.396.283
		-7.277.614

BATEN		
Apparaatskosten		355.548
Programmabaten		
2100 (Re)constructie wegen en fietspaden		
• De capaciteitskredieten verkenningfase en ondersteuning zijn niet in de begroting 2017 opgenomen. Zoals ook bij de lasten is toegelicht, is het verschil verrekend met de reserve Overboeking kredieten.	1.080.567	
• De uitvoering van werkzaamheden bij zeven projecten uit het RSP-programma Bereikbaarheid Lauwersmeersgebied (met een gezamenlijke begroting van ca. € 44 miljoen bestaande uit diverse financiers) had voor 2017 een te optimistische planning van de kosten.	-556.826	
• Er zijn 75 investeringsprojecten (met een gezamenlijke begroting van circa € 98,8 miljoen bestaande uit diverse financiers) afgesloten waardoor een positief resultaat is ontstaan van € 257.575. Dit bedrag valt vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	257.575	
• Overige afwijkingen	15.426	
		796.741
2101 Onderhoud en beheer wegen en fietspaden		
• De inkomsten voor hoofdrijbaanverhardingen vallen € 742.145 hoger uit dan begroot. Dit is grotendeels te herleiden naar opbrengsten vanuit de afrekening van oude projecten (ca. € 540.000). Daarnaast zijn vergoedingen voor schades (ca. € 50.000) en doorbelaste kosten naar derden (ca. € 135.000) de belangrijkste verklaringen voor deze hogere opbrengst.	742.145	
		742.145
2102 Verkeersmanagement		
• Bijdragen van Groningen Bereikbaar voor de kosten van incidentmanagement in 2016 en 2017 van € 298.957 hebben gezorgd voor hogere opbrengsten dan begroot. Daarnaast valt de bijdrage van gemeenten voor onderhoud aan verkeersregelininstallaties ca. € 35.000 hoger uit.	333.515	
		333.515
2103 Verkeersveiligheid		
• Voor de projecten 3E-aanpak fietsroute Hoogezand-Groningen en de N365 verbeteringsmaatregelen traverse Alteveer zijn bijdragen ontvangen ter dekking van de uitvoeringskosten. Deze bijdragen waren niet in 2017 begroot. Deze middelen zijn - gesaldeerd met het verschil bij de lasten - toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	179.460	
		179.460
2104 Diensten voor derden wegen		
• Overige afwijkingen	-9.312	
		-9.312
2200 (Re)constructie waterwegen		
• Er zijn 27 investeringsprojecten waterwegen (met een gezamenlijke begroting van ca. € 84 miljoen bestaande uit diverse financiers) in 2017 afgesloten. Hierdoor is een positief resultaat ontstaan van € 406.080. Dit bedrag valt vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	406.080	
		406.080
2201 Onderhoud en beheer vaarwegen		
• Overige afwijkingen	35.358	
		35.358

BATEN		
2202 Kunstwerken vaarwegen		
• Doordat een deel van de inkomsten van bediening voor derden is verantwoord onder de productgroep Diensten voor derden is bij deze begrotingspost een negatief verschil ontstaan.	-134.624	
• Als gevolg van lagere lasten voor het sluizencomplex Lauwersoog is een lagere bijdrage van de provincie Fryslân ontvangen.	-80.192	
• Overige afwijkingen	35.173	-179.643
2203 Diensten hoofdvaarwegen		
• De provincie voert voor het Rijk op de hoofdvaarweg Lemmer-Delfzijl het dagelijks onderhoud, de scheepvaartinspectie en de brugbediening uit. In 2017 is de bijdrage van het Rijk € 1.150.894 hoger uitgevallen dan begroot. Dit wordt veroorzaakt doordat onderhoudskosten ter hoogte van € 1.790.200 zijn doorbelast naar het Rijk. Deze waren niet opgenomen in de begroting. Doordat minder onderhoud benodigd is, zijn minder uren doorbelast aan RWS voor de hoofdvaarweg ter hoogte van € 639.306. Deze uren zijn ingezet bij diensten voor derden waterwegen.	1.150.894	1.150.894
2204 Diensten voor derden waterwegen		
• Voor diverse gemeenten, provincies en Rijkswaterstaat zijn in 2017 werken uitgevoerd. Per saldo heeft dit geleid tot een positief resultaat van € 1.419.666. Hiervan heeft € 324.380 betrekking op een vergoeding voor gemaakte directe kosten. Het restant (€ 1.095.286) betreft vergoedingen voor de inzet van personeel en overheadkosten.	1.419.666	1.419.666
2900 Mobiliteitsbeleid		
• Vanuit de nog te besteden middelen van de voormalige BDU was een bijdrage begroot ten behoeve van Mobiliteitsbeleid. Deze middelen zijn echter toegerekend aan het onderdeel Collectief Personenvervoer. Dit leidt ten opzichte van de begroting tot een nadeel bij Mobiliteitsbeleid en een voordeel bij het Collectief Personenvervoer. Per saldo is dit echter budgettair neutraal.	-2.245.000	
• Voor de bekostiging van de planstudie van het project Verdubbeling N33-midden was de beschikbare dekking vanuit de reserve RSP niet begroot, waardoor een verschil is ontstaan van € 173.130.	173.130	
• Overige afwijkingen	38.853	-2.033.017
Totaal afwijking baten		3.197.434
Saldo afwijking lasten-baten		-4.080.181

4.2.2. Openbaar vervoer

Beleidsdoel

Een dekkend netwerk van openbaar vervoer bestaande uit HOV+-Basisnet en aanvullend vervoer, van voldoende kwaliteit en veiligheid

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Reizigersgroei HOV 2% per jaar		zie onder	zie onder		2%	2%	2%	2%
	Reizigersgroei OV als geheel 1% per jaar		zie onder	zie onder		1%	1%	1%	1%
	specifiek ¹⁾ :								
	- HOV trein (reizigerskm)		7% (270,5 mln.)	1% (273,6 mln.)	2)				
	- HOV bus (passagiers)		4% (771.557)	3% (798.439)	2)				
	- Overig OV (GD en KLOV) (passagiers)		5% (22,6 mln.)	4% (23,6 mln.)	2)				
2	Klanttevredenheid van tenminste 7,5 voor het totale regionale openbaar vervoer:								
	- trein	7,4	7,3	7,6	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
	- bus	7,6	7,6	7,7	7,7	7,5	7,5	7,5	7,5

¹⁾ Omdat de ontwikkelingen in het gebruik van het OV bij de bus (passagiers) anders worden gemeten dan bij de trein (reizigerskilometers) zijn meer uitgebreide realisatiewaarden opgevoerd. De gegevens voor HOV-trein zijn inclusief de treinverbinding Groningen-Leeuwarden en Groningen-Leer. De gegevens voor wat betreft het busvervoer hebben betrekking op de provincies Groningen en Drenthe (GD = Groningen Drenthe, KLOV = kleinschalig openbaar vervoer).

²⁾ Uit het jaarverslag van het OV-bureau Groningen Drenthe over 2017 komt naar voren dat er een sterke groei is van het aantal reizigerskilometers met 8,2% ten opzichte van 2016. We beschikken nog niet over gegevens met betrekking tot reizigersaantallen uitgesplitst in HOV bus en overig OV. Ook de reizigerskilometers HOV trein hebben we nog niet tot onze beschikking. Wij verwachten dat die gegevens in het voorjaar beschikbaar komen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

Pilot Waterstofbus: Samen met de partners in de betreffende stuurgroep bewerkstelligen dat eind 2017 in de reguliere dienstverlening twee bussen op waterstof rijden van en naar een tankplaats in Delfzijl die hier speciaal voor wordt gerealiseerd.	De tankinstallatie in Delfzijl is gereed en de twee waterstofbussen worden inmiddels ingezet in de reguliere busdienstregeling. Daarnaast worden de twee waterstofbussen gebruikt voor speciale gelegenheden.
- Duurzaam en innovatief OV: - starten met een pilot met minimaal één zelfstandig rijdend minibusje (mede om ervaring opdoen met procedures/ regelgeving rondom zelfstandig rijdende voertuigen);	- Duurzaam en innovatief OV: - Het testen op het traject in de Eemshaven is voor 2017 goed verlopen en krijgt in 2018 een vervolg. In het najaar van 2017 is het busje ook in Loppersum en op het Zernike 5G-lab geweest om te testen in combinatie met de 5G-techniek en 360-graden-camera's. Ook deze testen

- onderzoeken wat er voor nodig is om ook treinen autonoom te laten rijden; - afronden onderzoeken wat nodig is om bij de eerst volgende busconcessie de Qlink-buslijnen elektrisch te gaan laten rijden; - onderzoeken of meegedaan kan worden met een Europees programma voor de opschaling van 2 naar 20 waterstofbussen; - afronden onderzoeken in hoeverre waterstof toepasbaar is bij de trein en op welke termijn.	worden in 2018 voortgezet met een nieuwer en beter voertuig van NAVYA. Met dit voertuig wordt ook een nieuwe pilot voorbereid op dit moment voor de tweede helft van 2018, namelijk bij het Ommelander Ziekenhuis in Scheemda. - Voor de treinen is het onderzoek in volle gang, zodat mogelijk al eind 2018 een eerste test kan plaatsvinden met een zelfrijdende trein voor personenvervoer op een Gronings baanvak. Hiervoor hebben we inmiddels samen met ProRail en Arriva een intentieverklaring getekend. Tot slot is inmiddels de website www.autoonoomvervoernoord.nl online waarop alle informatie te vinden is over de pilots en projecten die we samen met de provincies Drenthe en Fryslân en verschillende andere partners doen of van plan zijn op het gebied van autonoom vervoer op de weg, het spoor, in de lucht en op het water. - Op basis van het onderzoek rijden er inmiddels elektrische bussen op de Airportlink en Qlink groen. In de aanbesteding van de busconcessie is daarnaast opgenomen dat ook alle stadsdiensten in Groningen en de Qlink-lijnen paars en blauw in 2020 met elektrische bussen dienen te worden uitgevoerd. - Zowel vanuit Europa als vanuit het Rijk zijn inmiddels middelen toegezegd voor de opschaling met 20 waterstofbussen. Deze subsidie dekt echter nog niet de volledige kosten. In de aanbesteding van de busconcessie is de verplichting opgenomen dat de vervoerder een aanbieding moet doen voor deze 20 waterstofbussen. - De gesprekken voor de pilot met een waterstoffrein zijn gestart. Samen met provincie Fryslân, ProRail en enkele andere partijen kijken we of we in 2019 een waterstoffrein kunnen laten rijden.
--	--

Regulier

• Per december 2020 loopt de huidige concessie van Arriva voor het treinvervoer af. In 2017 zal de aanbesteding van het openbaar vervoer per spoor voor de volgende periode plaatsvinden.	• De aanbesteding voor de concessie voor het treinvervoer is met succes afgerond en voor de periode 2020-2035 is het treinvervoer gegund aan Arriva. Zo zullen er onder andere naast de bestaande treinen, 21 extra treinen gaan rijden in Groningen en Fryslân. Hiervan zijn er 18 nieuw. Deze nieuwe treinen gaan rijden op HVO-biodiesel. Daarnaast worden alle treinen voorzien van een batterij die remenergie opslaat waarbij deze energie weer kan worden gebruikt bij het rijden van de trein. Tevens worden flink meer ritten aangeboden dan in de huidige concessie. Een voorbeeld daarvan zijn de extra sneltreinen naar Leeuwarden en naar Winschoten. Tevens wordt de kwaliteit voor de reizigers ook nog op andere wijzen verbeterd. Het kan daarbij om kleine dingen gaan zoals oplaadpunten, usb-poorten, klaptafeltjes en bekerhouders. Maar ook om bijvoorbeeld extra informatieschermen in de treinen en het zichtbaar maken van de bezetting in de trein aan de buitenzijde van de trein zodat een reiziger op het perron al ziet hoe druk een bepaald treinstel is.
• In samenwerking met gemeenten realiseren van oplaadpunten op OV-knooppunten.	• De aanvraag voor een bijdrage vanuit de Green Deal Laadpalen voor de realisatie van oplaadpunten is verstuurd voor in totaal 700 laadpalen in onze provincie en 300 in Drenthe verspreid over meerdere locaties waaronder de hubs. (De aanbesteding wordt begin 2018 voorbereid en er vinden sessies plaats met gemeenten over de locaties en aantallen per gemeente.)

Bijdrage Verbonden partij OV-bureau Groningen Drenthe aan het beleidsdoel

• Voor de bijdrage van het OV-bureau Groningen Drenthe wordt verwezen naar voordracht nr. 34/2016 zoals besproken in de Commissievergadering MEE van 18 mei 2016, waarin is besloten geen zienswijze in te dienen met betrekking tot de ontwerpbegroting 2017 van het OV-bureau Groningen Drenthe en de ontwerpbegroting 2017, zoals deze bij voornoemde voordracht was bijgevoegd.	• In haar begroting voor 2017 heeft het OV-bureau doelstellingen geformuleerd op de indicatoren reizigersgroei, gebiedsdekkendheid, klanttevredenheid, verduurzaming en kostendekkendheid. Het OV-bureau heeft in haar jaarverslag en jaarrekening 2017 aangegeven dat deze doelstellingen over 2017 gerealiseerd zijn.
---	---

Lasten en baten deelprogramma Openbaar vervoer

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	1.660.845	882.943	1.094.439	866.200	228.239
Kapitaallasten	0	0	0	0	0
2300 Collectief personenvervoer	96.202.603	57.803.100	110.766.277	117.326.405	-6.560.128
Totaal lasten	97.863.448	58.686.043	111.860.716	118.192.605	-6.331.889
Apparaatskosten	0	0	0	9.838	9.838
2300 Collectief personenvervoer	58.612.715	0	1.652.243	8.354.706	6.702.463
Totaal baten	58.612.715	0	1.652.243	8.364.545	6.712.302
Totaal saldo lasten-baten	39.250.733	58.686.043	110.208.473	109.828.060	380.413

LASTEN		
Apparaatskosten		228.239
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
2300 Collectief personenvervoer		
De lasten voor de RSP-projecten zijn per saldo € 6.031.051 hoger uitgevallen dan begroot. Het project Groningen Spoorzone laat hierbij een overschrijding zien van ca. € 6,4 miljoen, doordat niet Prorail maar de provincie de opdracht heeft verstrekt de grondwerkzaamheden bij De Vork uit te voeren. Hiermee was in de begroting per abuis geen rekening gehouden. Dit is conform de middelen die beschikbaar zijn binnen het, door uw Staten beschikbaar gestelde, projectbudget. Daarnaast vallen de lasten in 2017 voor het project Groningen-Bremen ca. € 0,5 miljoen lager uit dan begroot.	-6.031.051	
De kosten vanuit de reservering regionaal spoor laten een overschrijding zien van € 3.225.214. Dit betreft voornamelijk een bijdrage voor het project spoorlijn Roodeschool-Eemshaven van ca. € 2,4 miljoen en kosten voor het programma Beter Benutten 2014-2020. Middelen voor deze projecten zijn reeds eerder ontvangen en werden gereserveerd binnen de reserve duVV.	-3.225.214	
De bestedingen voor de diverse MIT-projecten zijn per saldo € 2.675.921 lager uitgevallen. Dit heeft grotendeels betrekking op de bij de Voorjaarsnota 2017 beschikbaar gestelde middelen voor onder andere Ketenmobiliteit en Slim en Groen Vervoer. Doordat deze middelen pas halverwege het jaar door uw Staten beschikbaar zijn gesteld en projecten een aanlooptijd nodig hebben voordat de daadwerkelijke realisatie begint heeft deze onderbesteding plaatsgevonden.	2.675.921	
Doordat de meeste projecten voor de oude regeling haltevoorzieningen nu ook financieel zijn afgerekend is in 2017 een nadelig saldo ontstaan van € 560.202. Deze overschrijding wordt gedekt vanuit de reserve duVV.	-560.202	
Afwikkeling van oude projecten heeft geleid tot een voordelig saldo. Deze middelen zullen worden toegevoegd aan de reserve duVV.	349.592	
In 2017 zijn de kosten voor de kaartautomaten lager uitgevallen. Hierbij gaat het hoofdzakelijk om de huur van de NS-kaartautomaten. Het bedrag dat de provincie aan NS verschuldigd is, hangt af van het aantal vervoerbewijzen dat bij de gehuurde automaten door reizigers wordt gekocht. Hier is van tevoren een inschatting van gemaakt en met onzekerheidsmarge heeft dit het bedrag in het bestedingsplan bepaald. De middelen blijven beschikbaar binnen de reserve duVV.	97.610	
Afrekeningen van oude projecten in het kader van de 1%-regeling (duVV) hebben geleid tot een voordelig saldo van € 48.650.	48.650	
De kosten voor sociale veiligheid zijn € 43.898 lager uitgevallen. Doordat de vervoerder niet aan alle voorwaarden heeft kunnen voldoen is de bijdrage lager vastgesteld.	43.898	
Overige afwijkingen	40.668	
		-6.560.128
Totaal afwijking lasten		-6.331.889

BATEN		
Apparaatskosten		9.838
Programmabaten		
2300 Collectief personenvervoer		
• Doordat in 2017 ten opzichte van de begroting bij RSP-projecten meer is uitgegeven, is ook een hogere bijdrage vanuit de RSP aan de orde.	4.447.380	
• Het restantsaldo van de vooruitontvangen BDU-middelen zijn ingezet ter dekking van de kosten van het busvervoer in 2017. Hiermee zijn de BDU-middelen volledig verantwoord en is deze doeluitkering afgewikkeld. Hiermee was bij de begroting geen rekening gehouden.	2.245.039	
• Overige afwijkingen	10.044	
		6.702.463
Totaal afwijking baten		6.712.302
Saldo afwijking lasten-baten		380.413

5. Economie

5.1. Inleiding

Voor het programma Economie zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2017:

1. *Economie en verhogen van de werkgelegenheid, arbeidsparticipatie en verdienvermogen van onze provincie*

In ons collegeakkoord is Economie en Werk een belangrijke opgave. Samen met bedrijven en kennisinstellingen hebben wij Groningen@Work, programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019 vormgegeven. Via de uitvoering van dit programma willen wij de werkgelegenheid stimuleren en de werkloosheid terugdringen. Dit wordt nagestreefd via drie samenhangende programmalijnen, die in het deelprogramma Economie en werkgelegenheid verder zijn toegelicht. In 2017 is hier concreet invulling aan gegeven door onder meer de aanstelling van twee gebiedsregisseurs in Oost-Groningen, met uitvoering van het sectorplan Groningen op Voorsprong en met de start van het initiatief 1000-banenplan (voorheen ABC genoemd). Wij hebben uw Staten via een [brief d.d. 21 november 2017](#) geïnformeerd over de voortgang van Groningen@Work.

2. *Betere benutting van de toeristisch-recreatieve potentie van onze provincie (met inzet op promotie & marketing, routeontwikkeling en vaarrecreatie, ondernemerschap)*

De provincie Groningen heeft een grote potentie voor toerisme. Via de uitvoering van de Toerisme-Visie 2016-2020 willen wij bewerkstelligen dat deze toeristisch-recreatieve potentie van onze provincie beter benut wordt, dat meer toeristen kiezen voor een bezoek aan onze provincie en dat de toeristische bestedingen en de werkgelegenheid in de toeristische sector in onze provincie toenemen.

In paragraaf 5.2.2. Recreatie en toerisme brengen wij de resultaten over 2017 in beeld.

Voor de zomer van 2018 informeren wij uw Staten over de voortgang van de uitvoering van de Toerisme-Visie 2016-2020.

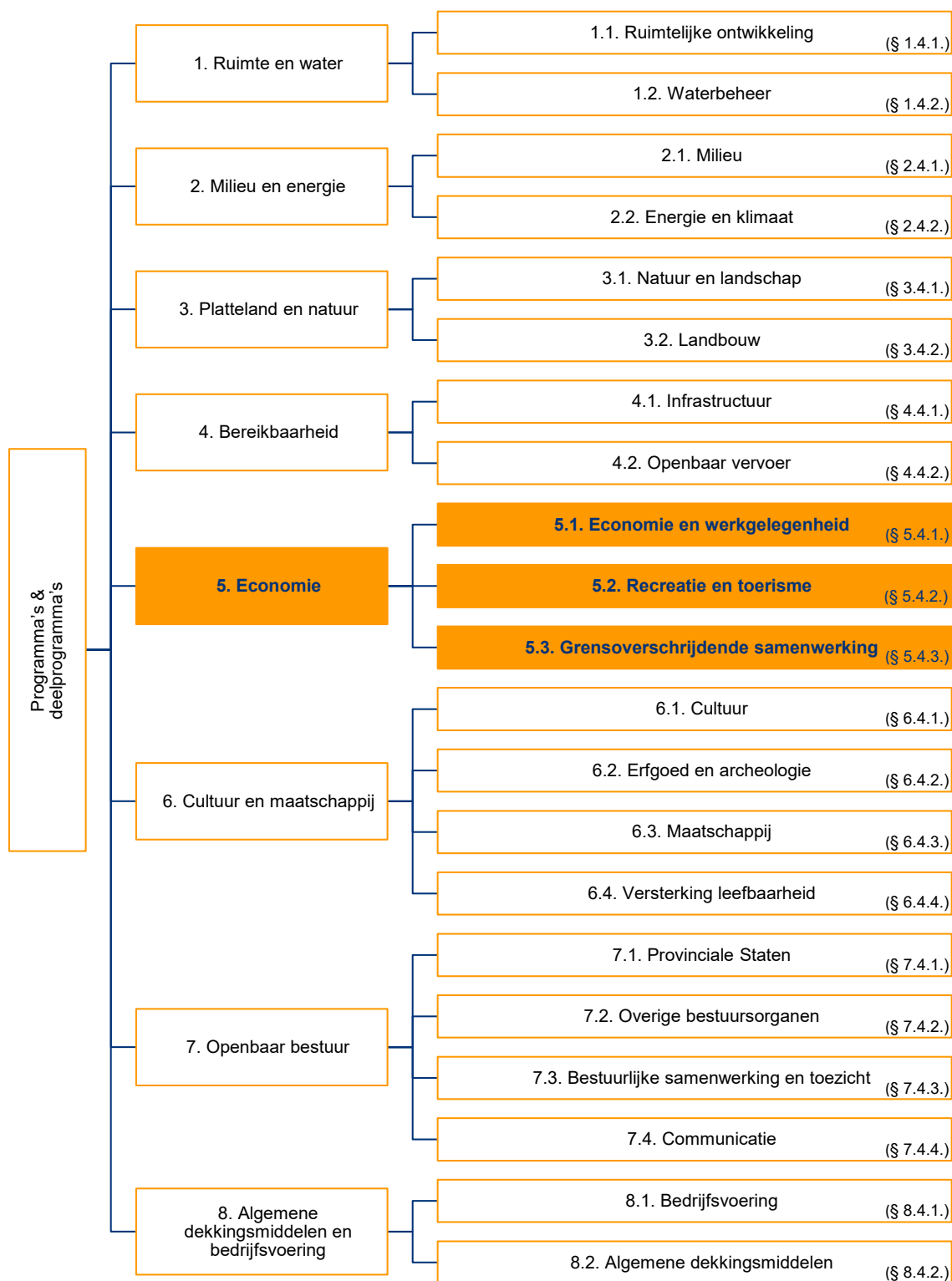
3. *Internationalisering, een belangrijke randvoorwaarde voor economische dynamiek*

Hoe internationaler ondernemers opereren, hoe innovatiever, concurrerender en dus toekomstbestendiger ze zijn. In de Agenda Internationalisering Provincie Groningen 2016-2019 en het programma Groningen@Work hebben wij onze ambities ten aanzien van internationalisering in relatie tot het collegeakkoord uitgewerkt. Concrete activiteiten om deze ambities waar te maken, hebben wij opgenomen in het deelprogramma Grensoverschrijdende samenwerking. In 2017 zijn er veel concrete grensoverschrijdende projecten gestart en in uitvoering gegaan. De provincie Groningen en Groningse organisaties c.q. bedrijven weten de weg naar Europese financiering en internationale samenwerking steeds beter te vinden. Dit blijkt onder meer uit een benchmark van het bureau ERAC.

De in uitvoering zijnde innovatieprojecten met Duitse en andere Europese partners leiden tot de eerste resultaten. Er zijn verschillende nieuwe innovatieprojecten goedgekeurd. Er zijn nieuwe projectinitiatieven opgestart op het gebied van contactloos laden, waterstofreinen, groene chemie en digitalisering aansluitend bij de prioriteiten in het collegeakkoord.

Er is gewerkt aan een landelijke position paper over de toekomst van de Europese fondsen. Noord-Nederland zet zich in voor behoud van Europese regionale fondsen voor Noord-Nederland en regionale zeggenschap. In de landelijke position paper trekken Rijk en decentrale overheden samen op als het gaat om de toekomst van het cohesiebeleid (EFRO, Interreg en POP in het bijzonder).

5.2. Uitwerking naar deelprogramma's

5.2.1. Economie en werkgelegenheid

Beleidsdoel

Versterken en stimuleren van bedrijven via innovatie en vergroening

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Aantal (groene) banen, wo/hbo/mbo		182	114	n.n.b.	230	200	200	180

NB. De realisatiecijfers 2017 zijn in het voorjaar 2018 bekend. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019: Innovatief en groen Groningen/Opgave Circulaire economie: - In het Collegeprogramma 2015-2019 hebben we aangegeven dat we de ambitie hebben om met Groningen voorop te lopen in het realiseren van een circulaire, duurzame en innovatieve economie. Omdat het gaat om een complex en maatschappelijk belangrijk onderwerp, hebben we Circulaire economie als één van de opgaven gedefinieerd, die in samenspraak met de vele in- en externe partijen moet worden opgepakt. In 2017 zal uitvoering worden gegeven aan het plan van aanpak, dat in 2016 door de kwartiermaker is opgesteld. - Opzetten en uitvoeren van een laagdrempelige generieke stimuleringsregeling voor het mkb.	- Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019: Innovatief en groen Groningen/Opgave Circulaire economie: - Het plan van aanpak voor het speerpunt Circulaire Economie (CE) is in april door uw Staten besproken. De uitvoering van het programma is gestart. De drie noordelijke provincies werken samen op het gebied van CE. In 2017 heeft dat geleid tot het eerste grote CE-congres in Noord-Nederland (5 oktober in Oosterwolde, 360 deelnemers) en tot een gezamenlijke grondstofstromenanalyse (GSA) voor Noord-Nederland (eindrapport januari 2018). Uw Staten zullen voor de zomer (2018) worden geïnformeerd over de voortgang van het plan van aanpak. Daarin zullen ook de resultaten van de analyse worden meegenomen. De voortgangsrapportage komt later, omdat we graag de resultaten van de GSA willen meenemen. - In het voorjaar 2017 is de Groninger Ondernemersregeling (GO) van start gegaan. In 2017 zijn 9 programma's geaccrediteerd waarop 42 aanvragen op zijn binnengekomen. De programma's zijn onder te verdelen in 3 hoofdthema's, te weten Ondernemen (14 aanvragen), Export (7 aanvragen), Gezel (21 aanvragen). NB. Indieners verwachten door deelname op korte termijn (binnen 1 jaar) met 40 fte en op middellange termijn (binnen 3 jaar) met 100 fte te groeien. De verwachte extra omzet op korte termijn bedraagt € 6 miljoen (waarvan export € 2,5 miljoen) en op middellange termijn € 13 miljoen, (waarvan export € 6,5 miljoen).
--	--

- Uitvoering ICT-agenda: De provincie Groningen wil een voortrekkersrol vervullen in de landelijke ICT-agenda die door het ministerie van Economische Zaken is gepresenteerd. Hierbij benutten wij de dynamiek in de ICT-sector van onze provincie en stimuleren wij ICT-toepassingen gekoppeld aan de maatschappelijke uitdagingen van onze Noordelijke Innovatieagenda. Met als doel de nummer 1 ICT-regio te worden.	- De ICT-agenda is als beleidsterrein toegevoegd aan het programma Groningen@Work en uitgevoerd. Resultaten in 2017: ○ Wij hebben onder andere samen met het ministerie van EZK een SBIR (Small Business Innovation Research: een competitie, waarbij de ondernemingen met de beste offertes een opdracht krijgen voor een haalbaarheidsonderzoek) voor blockchaintoepassingen georganiseerd. ○ Binnen de verschillende EFRO calls - rondes waarbij EFRO-aanvragen kunnen worden ingediend - zijn onder andere een proeftuin en een valorisatieproject voor big data toegekend. ○ Er is een scholingsproject gefinancierd voor huidige en toekomstige medewerkers van online ondernemers. Deze ondernemers hebben om competitief te zijn en te blijven ook universitair geschoold personeel nodig. Zie ook brief d.d. 21 november 2017 over de voortgang van Groningen@Work.
--	--

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Beleidsdoel

Verbeteren van de balans arbeidsmarkt en bevorderen van participatie

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Aantal werkzame personen in de provincie t.o.v. NL	Gron.: 270.790 NL: 8.128.480	Gron.: 269.820 NL: 8.163.780	Gron.: 270.440 NL: 8.253.390	n.n.b.	n.n.b.			
2	Percentage arbeidsparticipatie in de provincie t.o.v. NL	3,3%	3,3%	3,3%	n.n.b.	n.n.b.			

NB. De realisatiecijfers 2017 zijn in het voorjaar 2018 bekend. In de Begroting 2018 zijn deze indicatoren niet meer opgenomen en vervangen door andere.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019: Werkend Groningen: Opzetten Meester-Gezel-systeem: één van de activiteiten die we uitvoeren om de (jeugd)werkloosheid te voorkomen/terug te dringen, is een werkwijze opzetten, waarin een oudere werknemer begeleiding biedt aan een jongere met een afstand tot de arbeidsmarkt. Streven is om deze werkwijze in 2017 in de praktijk toe te passen. Faciliteren van de totstandkoming van een commerciële praktijkschool: Verschillende bedrijven in onze provincie slagen er onvoldoende in om de juiste arbeidskrachten te vinden voor het type werk dat ze verrichten. Het benutten van de reguliere onderwijs- en kennisinstrumenten biedt daarbij onvoldoende soelaas. Een aantal bedrijven hebben de handen ineen geslagen om een commerciële praktijkschool (met verschillende specialismen) op te zetten met als inzet te komen tot scholing op maat. Wij faciliteren dit initiatief en brengen verschillende marktpartijen bij elkaar.	Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019: Werkend Groningen: Twee partijen zijn inmiddels geaccrediteerd, de accreditatie van een derde partij is momenteel in behandeling. Eind 2017 zijn er 20 aanvragen ingediend (dit zijn dus 20 deelnemers). Dit gebeurt in het kader van de Groninger Ondernemersregeling. Wij erkennen organisaties die een integraal en door ons erkend programma uitvoeren en aanbieden aan Groninger ondernemers met onder andere als het doel het terugdringen van (jeugd)werkloosheid door het aanbieden van meester-gezel-trajecten. Via het project Kansrijke Leerweg wordt voor kandidaten met een afstand tot de technische arbeidsmarkt een bedrijfsopleiding ontwikkeld en praktijk begeleiding aangeboden. Het gaat hier om werkzoekenden van alle leeftijden, ook zonder startkwalificatie die op deze wijze een grotere kans op een baan krijgen. Op vijf locaties verspreid over de provincie ontstaan op deze wijze bedrijfsopleidingen gekoppeld aan vijf ondernemingen. Op respectievelijk 25 januari 2018 (JC Electronics) en 21 maart 2018 (Witec) zijn twee bedrijfsscholen geopend. In de loop van 2018 komen er nog twee bij. Zie voor overige resultaten onze brief d.d. 21 november 2017 over de voortgang van Groningen@Work.

Regulier

• Uitvoering geven aan het Leven Lang Leren Fonds.	• Twee initiatieven zijn inmiddels goedgekeurd. Samen met de betrokken partijen zijn we aan het onderzoeken of er nog meer projecten zijn die we zouden kunnen ondersteunen of op zouden kunnen zetten.
--	---

Beleidsdoel

Vergroten van de aantrekkelijkheid voor bedrijven, instellingen en werknemers

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Aantal nieuwe bedrijven ¹⁾				n.n.b.	n.n.b.			
2	(Aantal) gebieden waar snel internet is gerealiseerd ²⁾				n.n.b.	n.n.b.			

¹⁾ Deze indicator is in de Begroting 2018 vervangen door 'Aantal startende bedrijven' met 500 als streefwaarde voor 2017.

²⁾ Deze indicator is in de Begroting 2018 vervallen.

NB. De realisatiecijfers 2017 zijn in het voorjaar 2018 bekend.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019, Aantrekkelijk Groningen: - Realiseren van snel internet voor de hele provincie. Afhankelijk van besluitvorming en aanbesteding wordt in 2017 gestart met de uitrol van breedband in onze provincie. - Uitvoering retailagenda Oost-Groningen.	- Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019, Aantrekkelijk Groningen: - De provinciale regeling 'Snel internet Groningen' is op 28 september 2016 door uw Staten vastgesteld (via voordracht 61/2016). Drie partijen hebben een subsidieaanvraag ingediend. Op 20 juli 2017 hebben wij besloten Rodin Broadband Groningen B.V. een subsidie te verstrekken voor de uitrol van snel internet in de provincie Groningen, deels in de vorm van een lening en deels in de vorm van een subsidie à fonds perdu. Met Rodin Broadband is een lenings-overeenkomst opgesteld en getekend. De verwachting is dat voor de zomer van 2018 zal worden gestart met de aanleg. - De in 2015 opgestelde detailhandelsfoto van de vier kernen Hoogezand, Stadskanaal, Veendam en Winschoten vormt de basis voor een lokale en regionale uitvoeringsagenda (retailagenda Oost-Groningen) waarbij de gemeenten samenwerken met MKB Noord en de provincie. Genoemde kernen zijn bezig met de uitvoering van de aanpak van hun kernwinkelgebieden en het versterken van ondernemerschap. De provincie faciliteert dit proces en draagt bij aan de financiering.
---	--

- Realiseren House of Finance: Voor veel ondernemers is het lastig om financiering te vinden voor hun vernieuwings- en/of uitbreidingsplannen. Er zijn veel aanbieders van financiering en nog veel meer verschillende constructies waaronder businessplannen gefinancierd kunnen worden. Wij willen het mkb bij deze zoektocht faciliteren. De gedachte is om één of meer fysieke loketten te openen waar ondernemers hun financieringsvraag neer kunnen leggen en concreet verder worden geholpen. - ACTUEEL: Bredere uitrol Tesla-campagne.	- De NOM heeft ons voornemen om een fysiek financieringsloket voor mkb-ondernemers op te zetten (het zogenaamde 'House of Finance') uitgewerkt in een businessplan. Dit businessplan onder de werktitel 'NOM Financieringsdesk' voorziet in een fysiek financieringsloket voor alle noordelijke mkb-ondernemers. Het businessplan is eind 2017 besproken met vertegenwoordigers van de drie noordelijke provincies. Zowel Fryslân en Drenthe zijn niet direct voornemens een dergelijk loket te openen. Omdat er in die provincies andere projecten lopen die deze functie deels vervullen. Voor de provincie Groningen geldt dit niet. Daarom is besloten om samen met de NOM een Gronings loket in te richten: Flinec+. - Het loket is geopend op 25 januari 2018. Inzake de bredere uitrol van de Tesla-campagne onder het label TopDutch heeft de Europese aanbesteding plaatsgevonden. Hier hebben twee bedrijven op gereageerd en de opdracht is gegund aan Initio. Samen met de drie noordelijke provincies gaat Initio de komende twee jaar zorgen voor vier tot zes campagnes om internationale ondernemingen te verleiden zich in Noord-Nederland te vestigen. - In de aanbestedingsvoorwaarden is opgenomen dat de internationale campagne tot doel heeft om binnen vijf jaar 2000 nieuwe arbeidsplaatsen op te leveren binnen Noord-Nederland. We moeten ons hierbij wel realiseren dat we met campagnes vooral gericht rumoer maken dat kan resulteren in leads die dan weer door de NOM moeten worden opgepakt in haar reguliere acquisitietraak.
• Groningen Airport Eelde: Naar alle waarschijnlijkheid zullen uw Staten in november 2016 een besluit nemen over de toekomst van Groningen Airport Eelde (GAE) op basis van de onderzoeksresultaten uit de Strategische Verkenning Toekomst GAE. Alle mogelijke besluiten zullen leiden tot financiële consequenties voor de Begroting 2017 en verder. Bij de Voorjaarsnota 2017 zullen wij met een voorstel komen om de financiële consequenties te dekken.	• Uw Staten hebben bij de Voorjaarsnota 2017 ingestemd met de financiële consequenties en de dekking voor zowel de beleidsoptie 'Investeren' als het bijbehorende compensatiepakket. Naast de provincie Groningen hebben de aandeelhouders provincie Drenthe en gemeente Tynaarlo eveneens vóór de zomervakantie de dekking geregeld voor hun aandeel in de financiële consequenties. De gemeente Assen heeft in het najaar van 2017 de dekking van haar aandeel in de financiële consequenties geregeld. De gemeente Groningen heeft in december 2017 besloten vooraf € 6 miljoen beschikbaar te stellen. Dit is ongeveer de helft van hetgeen op grond van de huidige aandelenverhouding van de gemeente Groningen gevraagd werd.

	De gemeente Groningen gaat er daarbij vanuit dat de te verwachten bijdragen van derden (naar rato in mindering op bijdragen van alle aandeelhouders) en vervreemding van haar aandelen het restant opbrengt. Als dat niet het geval is, dan zullen de overige aandeelhouders de gemeente Groningen opnieuw aanspreken. Immers, we hebben aangegeven als aandeelhouders dat de totale investeringsimpuls van € 46 miljoen nodig is.
--	--

Regulier

Opzetten mkb-regeling: Economic Board Groningen heeft voor ondernemers in de negen aardbevingsgemeenten een revolverend fonds ontwikkeld om hiermee een extra stimulans aan de economie in deze gemeenten te geven. De ervaringen uit de monitoring van het revolverende fonds van de Economic Board Groningen, zullen wij gebruiken om te zien of er vanaf 2017 en verder behoefte is aan aanvullende (revolverende) middelen.	Zoals eerder gemeld monitoren wij het Groeifonds van de Economic Board Groningen gedurende een periode van twee jaar (2017 en 2018). Op dit moment kunnen wij nog geen uitspraak doen of er behoefte is aan een extra fonds. Eind december heeft de EBG een evaluatie aangekondigd van het Groeifonds. Wij zullen deze evaluatie betrekken bij onze analyse en conclusies over de wenselijkheid van een breed mkb-fonds.
---	--

Bijdrage Verbonden partij Groningen Seaports (GSP) aan dit beleidsdoel

het vervullen van de publieke taken in verband met het nautisch beheer, de scheepvaart, de havens en de vaarwegen in het beheergebied;	Hier is invulling aan gegeven via een opdracht aan GSP N.V.
het bevorderen van de verdere ontwikkeling en het gebruik van de havens en de daarbij behorende industrieterreinen gelegen in de gemeenten Delfzijl en van de Eemshaven en de daarbij behorende industrieterreinen gelegen in de gemeente Eemshaven.	Ons instrument RIG (Regionale Investeringssteun Groningen) heeft in 2017 een subsidieplafond gehad van € 17 miljoen en is geheel overtekend. Hiermee is een forse impuls gegeven aan investeringen in het gebied. Daarnaast is het programma Chemport Europe vastgesteld ter bevordering van acquisitie ten behoeve van groene groei, voor met name het chemiecluster in deze gebieden.

Bijdrage Verbonden partij Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM) aan dit beleidsdoel

het verstrekken van risicodragend kapitaal (leningen, aandelenkapitaal) voor het bedrijfsleven ten behoeve van vestiging, groei en vernieuwing van ondernemingen;	Naast investeringen met het NOM-kapitaal is de NOM ook actief als fondsbeheerder voor het Investeringsfonds Groningen (IFG). Vanuit dit fonds worden provinciale middelen gebruikt voor investeringen in het mkb in onze provincie.
het bevorderen van investeringen door o.a. het acquireren van (buitenlandse) bedrijven;	- Chemport Europe wordt komende jaren verder ingevuld. In 2017 was Chemport Europe aanwezig op vakbeurzen en is het projectplan verder uitgewerkt. - In december 2017 hebben wij het plan van aanpak en de samenwerkingsovereenkomst vastgesteld.

	Op het terrein van datacenters, Smart Factories, Agri/Dairy vinden diverse acquisitietrajecten plaats.
het initiëren en ontwikkelen van innovatieve projecten.	In 2017 is de basis gelegd voor de realisatie van het House of Finance, een loket voor ondernemers die financiering zoeken voor de groei of opstart van hun onderneming. Aan de voorzijde worden ondernemers geholpen om de kwaliteit van hun businessplannen op te waarderen en vervolgens worden de ondernemers in contact gebracht met de meest geëigende financieringsinstanties. Het loket hiervoor is geopend in januari 2018 en heet zoals hiervoor (zie Prestaties) genoemd Finc+.

Bijdrage Verbonden partij Investeringsfonds Groningen (IFG) aan dit beleidsdoel

als revolverend fonds deelnemen in andere fondsen voor het bedrijfsleven ten behoeve van vestiging, groei en vernieuwing van ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf in Groningen; de opbrengsten van de investeringen worden weer ingezet voor nieuwe aanvragen.	- Naast investeringen in portefeuillebedrijven is door Investeringsfonds Groningen (IFG BV) geïnvesteerd in twee nieuwe doelfondsen: 1) G-Force Capital dat zich richt op de ICT-sector (gelanceerd op 27 september); 2) Pharma Connect Capital (gelanceerd op 12 oktober). Met beide investeringen is uiteindelijk een bedrag gemoeid van € 6,5 miljoen. Daarnaast is IFG BV in gesprek over mogelijke participatie in een aantal nieuwe fondsen en ondernemingen.
--	--

Bijdrage Verbonden partij Groningen Airport Eelde (GAE) aan dit beleidsdoel

bevorderen van het regionale acquisitieklimaat, economie en werkgelegenheid en logistieke infrastructuur.	Met de keuze van de aandeelhouders om GAE te zien als een infrastructurele basisvoorziening en daarmee te kiezen voor de beleidsoptie 'Investeren', is voor de middellange termijn het voortbestaan van deze belangrijke infrastructurele basisvoorziening gegarandeerd. Dit zorgt ervoor dat GAE in de gelegenheid gesteld wordt om het aantal (zakelijke) bestemmingen fors uit te breiden c.q. te verbeteren/optimaliseren. Voorbeelden zijn de hub-verbinding met Kopenhagen, de aangekondigde hub-verbindingen met München en een nog nader te bepalen bestemming, en de eveneens aangekondigde sterk verbeterde verbindingen met Londen (frequentie opgevoerd tot 18 vluchten per week). Via eerder genoemde hubs en de bestaande chartervluchten vlieg je vanaf GAE nu naar meer dan 100 bestemmingen wereldwijd. GAE verwacht door al deze nieuwe c.q. verbeterde bestemmingen circa 30 nieuwe banen te creëren.
---	--

Lasten en baten deelprogramma Economie en werkgelegenheid

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	3.886.859	1.656.514	3.207.650	1.846.753	1.360.897
Kapitaallasten	504.421	514.980	0	0	0
6200 Fysieke bedrijfsomgeving	1.070.477	1.117.100	3.546.600	3.123.272	423.328
6300 Regioprogramma's	23.318.273	27.179.564	31.444.347	42.156.583	-10.712.236
6301 Provinciale bedrijven	750.000	750.000	3.750.000	2.098.478	1.651.522
6302 Marktsectoren	10.435.350	1.176.280	14.415.895	26.069.281	-11.653.386
6303 Circulaire economie	0	0	0	0	0
6900 Promotie en acquisitie	173.353	88.000	288.000	279.476	8.524
6901 Arbeidsmarktbeleid	5.054.274	806.600	7.190.230	8.516.833	-1.326.603
Totaal lasten	45.193.007	33.289.038	63.842.722	84.090.675	-20.247.953
Apparaatskosten	0	0	0	13.983	13.983
6200 Fysieke bedrijfsomgeving	0	0	0	0	0
6300 Regioprogramma's	4.959.039	0	-3.913.558	2.058.607	5.972.165
6301 Provinciale bedrijven	114.353	114.400	114.400	114.353	-47
6302 Marktsectoren	3.123.870	157.882	410.882	11.884.801	11.473.919
6303 Circulaire economie	0	0	0	0	0
6900 Promotie en acquisitie	0	0	0	95.368	95.368
6901 Arbeidsmarktbeleid	3.455.402	0	584.228	2.043.153	1.458.925
Totaal baten	11.652.664	272.282	-2.804.048	16.210.263	19.014.311
Totaal saldo lasten-baten	33.540.343	33.016.756	66.646.770	67.880.412	-1.233.642

LASTEN		
Apparaatskosten		1.360.897
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
6200 Fysieke bedrijfsomgeving		
Een herziene beschikking inzake Revitalisering bedrijventerreinen heeft een vrijval tot gevolg gehad van € 390.000. Dit heeft geleid tot een lagere onttrekking aan de reserve Overboeking kredieten.	402.000	
Het krediet Revitalisering bedrijventerreinen is bedoeld voor de ontwikkeling van duurzame initiatieven op bedrijventerreinen en voor parkmanagement. De voorbereiding van diverse plannen heeft meer tijd gekost dan voorzien. Om die reden is een bedrag van € 21.327 niet besteed. De middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	21.327	
		423.328
6300 Regioprogramma's		
Voor de subsidieregeling Regionale Investeringssteun Groningen (RIG) heeft het Rijk middelen beschikbaar gesteld. De regeling wordt uitgevoerd door het SNN. De bijdragen aan het SNN zijn van tevoren moeilijk in te schatten. De afwijkingen worden verrekend via de reserve Overboeking kredieten (zie ook baten).	-10.677.287	
Uit het jaarlijks budget van de reserve Provinciale Meefinanciering (PMF) worden projecten, die met provinciale meefinanciering worden gefinancierd, gedekt. De uitgaven worden onttrokken aan de reserve Provinciale Meefinanciering.	-57.345	
Overige afwijkingen	22.396	
		-10.712.236
6301 Provinciale bedrijven		
Voor het Routeontwikkelingsfonds Groningen Airport Eelde is voor 2017 een bijdrage begroot van € 1,5 miljoen. Echter, aanwending van deze middelen zal plaatsvinden in 2018. De niet bestede middelen zijn daarom toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	1.500.000	
Bij de Najaarsnota 2017 is rekening gehouden met een bijdrage voor Niet Economische Diensten van Algemeen Belang (NEDAB) aan Groninger Airport Eelde van € 1,5 miljoen. Er is een voorschot betaald van € 1,25 miljoen. Als gevolg hiervan resteert een bedrag van € 250.000. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	250.000	
In 2016 is de aandelentransactie inzake NOM tussen het ministerie van Economische Zaken en de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe formeel vastgelegd. In de 'Overeenkomst inzake aandelenoverdracht' is overeengekomen dat een dividenduitkering van € 4 miljoen plaatsvindt bestemd voor aanvulling op de jaarlijkse subsidie van het ministerie en de provincies aan de NOM gedurende de periode 2016-2019. Het bedrag van € 4 miljoen is 'gestald' bij de provincie Drenthe. Over 2016 is op basis van de jaarrekening 2016 van de NOM de aanvullende subsidie bepaald op € 590.868. Ons aandeel hierin bedraagt € 98.478 (1/6 deel).	-98.478	
		1.651.522

LASTEN		
6302 Marktsectoren		
De regeling snel internet is in juli aanbesteed. Wij hebben in dit kader een subsidie verstrekt van € 10 miljoen in de vorm van een lening à fonds perdu en die in één keer als last genomen. Hier staan inkomsten van Economic Board Groningen en Nationaal Coördinator Groningen tegenover (zie baten).	-10.000.000	
Vanuit de reserve Provinciale Meefinanciering is in totaal een bedrag van € 7.940.656 begroot op het gebied van Marktsectoren. Er is in totaal € 9.367.661 aan subsidies beschikt. Betreft regelingen die door SNN/RVO worden uitgevoerd. De extra bestede middelen (€ 1.427.005) worden onttrokken aan de reserve Provinciale Meefinanciering.	-1.562.087	
Eind 2014 is de regeling Innovatief Actieprogramma Groningen (IAG) van start gegaan. De uitvoering vindt plaats door het SNN. Er is in totaal ca. € 1,4 miljoen aan subsidies beschikt. Tegenover deze kosten staan ook baten (zie baten).	-1.444.693	
De in het voorjaar van 2017 van start gegane Groninger Ondernemersregeling wordt mede gedekt vanuit RSP/REP-middelen. Voor de dekking van de gemaakte kosten is ten opzichte van de verwachtingen bij de Najaarsnota 2017 € 885.062 minder besteed. De middelen blijven beschikbaar in de reserve RSP. Dit leidt tot lagere baten (aandeel Rijk en gemeente in verband met de RSP-cofinanciering).	885.062	
Bij de Integrale Bijstelling 2013 hebben uw Staten € 2,4 miljoen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het programma Innovatief en Duurzaam 2. Tot en met 2017 is hiervan € 1,8 miljoen besteed. De restantmiddelen (€ 0,6 miljoen) zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	555.905	
Bovenstaand is de Groninger Ondernemersregeling al toegelicht voor wat betreft de dekking vanuit de RSP-middelen. In 2017 is in het kader van de regeling € 121.577 besteed. De kosten worden gedekt vanuit de hiervoor beschikbaar gestelde RSP-middelen (€ 84.169) en provinciale meefinanciering (€ 37.408). Zie ook baten.	-121.577	
Overige afwijkingen	34.004	
		-11.653.386
6900 Promotie en acquisitie		
De middelen voor acquisitie zijn halverwege 2017 beschikbaar gekomen. Hierdoor zijn de activiteiten gezamenlijk met de provincies Drenthe en Fryslân in de loop van 2017 gestart. De niet bestede middelen worden - gesaldeerd met het verschil bij de baten - overgeboekt naar 2018 via de bestemming van het rekeningresultaat.	5.055	
Overige afwijkingen	3.469	
		8.524

LASTEN		
6901 Arbeidsmarktbeleid		
De in 2017 in rekening gebrachte kosten van het door het SNN uitgevoerde sectorplan Groningen op Voorsprong bedragen ca. € 1,5 miljoen. Dit kon niet meer worden meegenomen in de begroting. De kosten worden gedekt door een bijdrage van rijksmiddelen (zie baten).	-1.456.919	
In het Collegeakkoord 2015-2019 hebben wij het belang van het leven-lang-leren concept aangegeven. Naar aanleiding daarvan hebben uw Staten € 100.000 per jaar beschikbaar gesteld voor de periode 2016 tot en met 2019 (in totaal € 400.000). Inmiddels zijn de eerste initiatieven beschikt waaronder Toptechniek in Bedrijf en Expertisecentrum Human Capital. De niet bestede middelen worden overgeboekt naar 2018 via de bestemming van het rekeningresultaat.	70.075	
Voor arbeidsmarktprojecten zijn niet alle begrote middelen besteed. De restantmiddelen blijven beschikbaar. De niet bestede middelen zijn - gesaldeerd met het verschil bij de baten - toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	54.191	
Overige afwijkingen	6.050	
		-1.326.603
Totaal afwijking lasten		-20.247.953

BATEN		
Apparaatskosten		13.983
Programmabaten		
6300 Regioprogramma's		
• Voor de subsidieregeling Regionale Investeringssteun Groningen (RIG) heeft het Rijk middelen beschikbaar gesteld. De uitvoering vindt plaats door het SNN. De inkomsten waren nog niet voorzien bij de Najaarsnota 2017. De afwijkingen worden verrekend via de reserve Overboeking kredieten (zie ook lasten).	6.845.499	
• Voor de uitvoering van het Regionaal Economisch Programma (REP, onderdeel RSP) worden door het Rijk middelen beschikbaar gesteld. In 2017 zijn hiervoor via het Provinciefonds middelen ontvangen. Ten opzichte van de begroting zijn minder middelen benodigd. De niet benodigde rijksmiddelen zijn naar de balans teruggeboekt.	-904.570	
• Overige afwijkingen	31.235	5.972.165
6301 Provinciale bedrijven		
• Overige afwijkingen	-47	-47
6302 Marktsectoren		
• De regeling snel internet wordt gedekt door inkomsten van Economic Board Groningen en Nationaal Coördinator Groningen ontvangen (zie lasten).	10.000.000	
• Eind 2014 is de regeling Innovatief Actieprogramma Groningen (IAG) van start gegaan. De uitvoering vindt plaats door het SNN. In totaal is ca. € 1,4 miljoen aan subsidies beschikt. Hiervoor zijn baten ontvangen (zie lasten).	1.444.693	
• De in het kader van de Groninger Ondernemersregeling gemaakte kosten (€ 121.577) worden gedekt vanuit de hiervoor beschikbaar gestelde RSP-middelen en provinciale meefinanciering.	121.577	
• Aangezien de kosten voor bovenstaande regeling lager zijn uitgevallen is er minder vanuit de RSP-middelen aangewend. Als gevolg daarvan zijn de baten ook lager met betrekking tot de gemeentelijke cofinanciering.	-92.351	11.473.919
6900 Promotie en acquisitie		
• De middelen voor acquisitie zijn halverwege 2017 beschikbaar gekomen. Hierdoor zijn de activiteiten gezamenlijk met de provincies Drenthe en Fryslân in de loop van 2017 gestart. De niet bestede middelen worden - gesaldeerd met het verschil bij de lasten - overgeboekt naar 2018 via de bestemming van het rekeningresultaat.	95.368	95.368
6901 Arbeidsmarktbeleid		
• De in 2017 in rekening gebrachte kosten van het door het SNN uitgevoerde sectorplan Groningen op Voorsprong bedragen ca. € 1,5 miljoen. De kosten worden gedekt door een bijdrage van rijksmiddelen (zie lasten).	1.456.919	
• Overige afwijkingen	2.006	1.458.925
Totaal afwijking baten		19.014.311
Saldo afwijking lasten-baten		-1.233.642

5.2.2. Recreatie en toerisme

Beleidsdoel

Betere benutting van de toeristisch-recreatieve potentie door het aantrekken van meer bezoekers, waardoor de toeristische bestedingen en de werkgelegenheid toenemen

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Ontwikkeling aantal toeristische overnachtingen t.o.v. landelijk gemiddelde t.o.v. het voorgaande jaar ¹⁾	Gron.: -0,3% NL: 3,8%	Gron.: 13,2% NL: 3,8%	Gron.: -2,8% NL: 2,6%	Gron.: 4,8% NL: 5,3%	% Gron. ≥ % NL	% Gron. ≥ % NL	% Gron. ≥ % NL	% Gron. ≥ % NL
2	Ontwikkeling aantal banen in toeristisch-recreatieve sector t.o.v. landelijk gemiddelde bron: LISA ²⁾	Gron.: 0,9% NL: 0,6%	Gron.: 0,2% NL: 2,4%	Gron.: 2,9% NL: 3,4%	Gron.: 5,5% NL: 2,6%	% Gron. ≥ % NL	% Gron. ≥ % NL	% Gron. ≥ % NL	% Gron. ≥ % NL

¹⁾ Bron: CBS StatLine Logiesaccommodaties.

Het cijfer over 2017 is een voorlopig cijfer, wordt mei 2018 definitief.

Tot en met 2016 presenteerden we de ontwikkeling van het aantal toeristische overnachtingen van Nederlanders in Groningen ten opzichte van de ontwikkeling hiervan in Nederland totaal (bron: CVO/CVTO.) Vanaf 2017 kijken we naar alle toeristische overnachtingen (Nederlanders en buitenlanders) in Groningen en zetten we niet meer af tegen de ontwikkeling in Nederland totaal.

De realisatiewaarden 2015 en 2016 zijn aangepast naar CBS-cijfers.

²⁾ Bron: LISA, maart 2018.

Vanaf 2017 zetten we niet meer af tegen de ontwikkeling in Nederland. Het LISA-bestand is een dynamisch bestand dus de realisatiecijfers kunnen met terugwerkende kracht worden aangepast. Dat is in dit geval gebeurd.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- In de Toerismevisie 2016-2020 zijn de kaders vastgelegd voor het toeristisch-recreatieve beleid. De kaders worden nader uitgewerkt in een uitvoeringsnotitie. Streven is de uitvoeringsnotitie in het najaar 2016 vast te stellen. Om die reden kunnen wij nu nog niet concreet aangeven welke activiteiten onder de volgende prioriteiten worden uitgevoerd: - Versterken promotie en marketing (<i>spoor 1</i>); - Routeontwikkeling en vaarrecreatie (<i>spoor 2</i>); - Stimuleren en faciliteren ondernemerschap (<i>spoor 3</i>).	- Wij hebben op 30 november 2016 het Uitvoeringsplan Toerisme-Visie 2016-2019 vastgesteld en aan uw Staten ter informatie toegestuurd. Resultaten 2017: - De projecten van Marketing Groningen, waarvoor subsidie is verleend dan wel opdracht is gegeven, zijn voor de jaartranche 2017 uitgevoerd. - De projecten van Routebureau Groningen, Fietsplatform, Wandelnet en Waterrecreatie Nederland, waarvoor subsidie is verleend dan wel opdracht is gegeven, zijn voor de jaartranche 2017 uitgevoerd. - De nieuwe subsidieregeling 'Toeristische Themaroutes provincie Groningen' is in oktober 2017 opengesteld. - De brochure Varen in Groningen 2017 is samengesteld en verspreid onder vaarrecreanten. - Er zijn vier bijeenkomsten georganiseerd met ondernemers en instellingen
--	--

- TOEGEVOEGD: Monitoring en structuurverbetering.	(waarvan twee specifiek over waterrecreatie). - Samen met andere provincies is opdracht gegeven voor de vernieuwing van het model Leisure Leefstijlen Segmentatie (een methode om Nederlanders in te delen in bepaalde leefstijlen op basis van hun vrijetijdsbesteding, met hun eigen wensen, behoeften en verwachtingen). - De notitie kerncijfers Recreatie en Toerisme - Groningen 2017 is samengesteld. - Het project Geopark De Hondsrug 2015-2016 is afgerond en verantwoord.
---	---

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten deelprogramma Recreatie en toerisme

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	464.162	210.843	311.449	250.199	61.250
Kapitaallasten	0	0	0	0	0
6400 Recreatie en toerisme	1.031.269	1.011.400	6.136.565	5.037.161	1.099.404
Totaal lasten	1.495.431	1.222.243	6.448.014	5.287.359	1.160.655
Apparaatskosten	0	0	0	1.894	1.894
6400 Recreatie en toerisme	407.753	5.300	440.438	394.103	-46.335
Totaal baten	407.753	5.300	440.438	395.998	-44.440
Totaal saldo lasten-baten	1.087.678	1.216.943	6.007.576	4.891.362	1.116.214

LASTEN		
Apparaatskosten		61.250
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
6400 Recreatie en toerisme		
In 2017 is de subsidieregeling Toeristische themaroutes (€ 600.000) van start gegaan. Hiervoor zijn in 2017 nog geen subsidies verleend. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	600.000	
Vanuit het RSP-project Upgrading Termunterzijldiep zijn de kosten in de begroting te hoog ingeschat. De niet bestede middelen blijven beschikbaar binnen de reserve RSP en leidt tot lagere baten (aandeel Rijk en gemeente in verband met de RSP-cofinanciering.)	479.172	
Voor vaarrecreatieve infrastructuur zijn middelen voor het Zuidlaardermeer beschikbaar gesteld. De middelen worden onttrokken uit de reserve ESFI.	-216.936	
Voor de projecten Toeristisch recreatieve infrastructuur (TRI) Blauwestad en Kiek over Diek zijn de verwachte kosten in de begroting te hoog ingeschat. De niet bestede middelen blijven beschikbaar binnen de reserve Provinciale Meefinanciering.	204.169	
Voor het Uitvoeringsplan Toerisme-Visie 2016-2019 (totaalbudget € 4,45 miljoen) is in 2017 een deel van het jaarbudget van € 600.000 beschikbaar gesteld voor een subsidieregeling Toeristische themaroutes. Van het overige beschikbare budget is een deel nog niet besteed. Hiervoor worden in de komende programmaperiode activiteiten ontwikkeld. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	58.397	
Overige afwijkingen	-25.398	
		1.099.404
Totaal afwijking lasten		1.160.655

BATEN		
Apparaatskosten		1.894
Programmabaten		
6400 Recreatie en toerisme		
De RSP-cofinanciering van het project Upgrading Termunterzijldiep is lager omdat de kosten van het project in 2017 lager zijn uitgevallen.	-49.999	
Overige afwijkingen	3.665	
		-46.335
Totaal afwijking baten		-44.440
Saldo afwijking lasten-baten		1.116.214

5.2.3. Grensoverschrijdende samenwerking

Beleidsdoel

Versterken van internationaal economisch profiel en internationale kennisuitwisseling

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Aantal deelnemende mkb-bedrijven aan regeling internationaal ondernemen			n.v.t.	0 ¹⁾	20	50	50	50
2	Aantal deelnemende mkb-bedrijven aan grensoverschrijdende innovatieve trajecten			32	32 ²⁾	30	60	60	50
3	Omvang Europese en nationale subsidies			€ 16 mln.	n.n.b.	€ 17 mln.	€ 17 mln.	€ 17 mln.	€ 14 mln.

NB. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

¹⁾ Op dit moment nog geen trajecten gerealiseerd omdat Groninger Ondernemersregeling begin 2017 is opgesteld.

²⁾ Dit aantal betreft mkb-deelname in de huidige EU-programmaperiode (2014-2020) voor grensoverschrijdende samenwerking (Interreg A).

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Uitvoering geven aan Agenda Internationalisering 2016-2019: - ontwikkeling en uitrol subsidieregeling internationaal ondernemen met mkb als directe begunstigde; - inzetten op Europese voorbeeldregio Groene Chemie, Grensoverschrijdende Energieregio (zie Energie); - deelname aan Interreg A, koepelproject Arbeidsmarkt.	- Uitvoering geven aan Agenda Internationalisering 2016-2019: - In het voorjaar is de regeling Groninger Ondernemersregeling van start gegaan. Drie op export gerichte aanbieders zijn inmiddels geaccrediteerd voor dit programma. - In september heeft een slotconferentie plaatsgevonden met de Europese Commissie waarbij de regio Groningen-Drenthe voorbeeldregio BBE en Groene Chemie is. - Chemport Europe is gepresenteerd in Brussel en staat als voorbeeldregio op de kaart. - Grensoverschrijdende Arbeidsmarkt is en blijft een belangrijk thema en aandachtsg gebied. Wij zetten in op versterken positie van de grensregio's en voortzetting van het werk van het Actieteam GEA (Grensoverschrijdende Economie en Arbeid). - Het Interreg A-programma loopt voorspoedig.
Uitvoering activiteiten en lobby in kader van nieuwe Europese Programmaperiode na 2020;	Er is een gezamenlijk Nederlands standpunt over de toekomst van het cohesiebeleid van het Rijk en de decentrale overheden (IPO). Ingezet wordt op beleidscoherentie en versimpeling van de uitvoering. De voorstellen uit Brussel ten aanzien van de Europese begroting en beleid worden medio 2018 verwacht. Wij zetten in op voortzetting regionale programmering en uitvoering van

	Europese middelen aansluitend bij provinciale opgaven.
• Ontwikkelen acquisitiefonds met NOM en Economic Board Groningen (EBG).	• Acquisitiefonds, als onderdeel van het Investeringsfonds Groningen (IFG), is in december 2016 opgericht.

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten deelprogramma Grensoverschrijdende samenwerking

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	0	234.013	320.524	457.802	-137.278
Kapitaallasten	0	0	0	0	0
6902 Grensoverschrijdende samenwerking	58.751	29.200	29.200	19.352	9.848
Totaal lasten	58.751	263.213	349.724	477.154	-127.430
Apparaatskosten	0	0	0	3.661	3.661
6902 Grensoverschrijdende samenwerking	26.291	0	0	0	0
Totaal baten	26.291	0	0	3.661	3.661
Totaal saldo lasten-baten	32.460	263.213	349.724	473.493	-123.769

LASTEN	
Apparaatskosten	-137.278
Kapitaallasten	0
Programmakosten	
6902 Grensoverschrijdende samenwerking • Overige afwijkingen	9.848
Totaal afwijking lasten	-127.430

BATEN	
Apparaatskosten	3.661
Programmabaten	0
Totaal afwijking baten	3.661
Saldo afwijking lasten-baten	-123.769

6. Cultuur en maatschappij

6.1. Inleiding

Voor het programma Cultuur en maatschappij zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2017:

1. *Cultuur*

In het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 is opgenomen op welke wijze wij de komende jaren uitvoering geven aan het Strategisch Beleidskader Cultuur 2017-2020. De functionaliteit van de cultuurpijlers (ondersteunen en aanjagen samenwerking) is door de zeven betreffende instellingen opgepakt. De culturele infrastructuur in de sector is hierdoor versterkt. Ook de inzet van matchfunding draagt hieraan bij. De subsidieregeling Incidenteel Cultuurbudget (ICB) slaat goed aan in het veld en heeft veel nieuwe cultuurprojecten losgetrokken. De trajecten naar de omvorming van het Noordelijk Scheepvaartmuseum tot historisch museum en één instelling voor immaterieel erfgoed zijn gestart. Het functioneren van de Kunstraad is geëvalueerd en wordt betrokken bij de vormgeving van een nieuwe adviesstructuur. Van groot belang is de samenwerking binnen het stedelijke regioverband 'We the North'. Deze aanpak is een voorbeeld van innovatie en vernieuwing en komt terug in landelijk cultuurbeleid, waaronder in het regeerakkoord en de verkenning toekomstig cultuurstelsel door de Raad voor Cultuur.

2. *Cultureel erfgoed*

In het voorjaar 2017 hebben wij het programma Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL) vastgesteld en aan Provinciale Staten ter informatie toegezonden. Wij constateren dat voortvarend is gestart met de uitvoering van het Plan van Aanpak en dat er al bijzondere resultaten te melden zijn op het terrein van bescherming van het erfgoed, monitoring, diverse concrete projecten in het veld op het terrein van ruimtelijke kwaliteit, landschap en erfgoed en de opbouw van (inter)nationale netwerken. Dit zou niet mogelijk zijn geweest zonder de samenwerking die nadrukkelijk is gezocht met onder meer gemeenten en maatschappelijke organisaties.

3. *Asielzoekersbeleid*

20 van de 23 gemeenten hebben hun taakstelling gehaald voor de huisvesting van vergunninghouders. Daarnaast hebben wij een bijdrage geleverd aan meerdere projecten die de integratie van vluchtelingen verbeteren, zodat zij beter hun weg kunnen vinden in onze samenleving en er bij horen.

4. *Leefbaarheid (groei en krimp)*

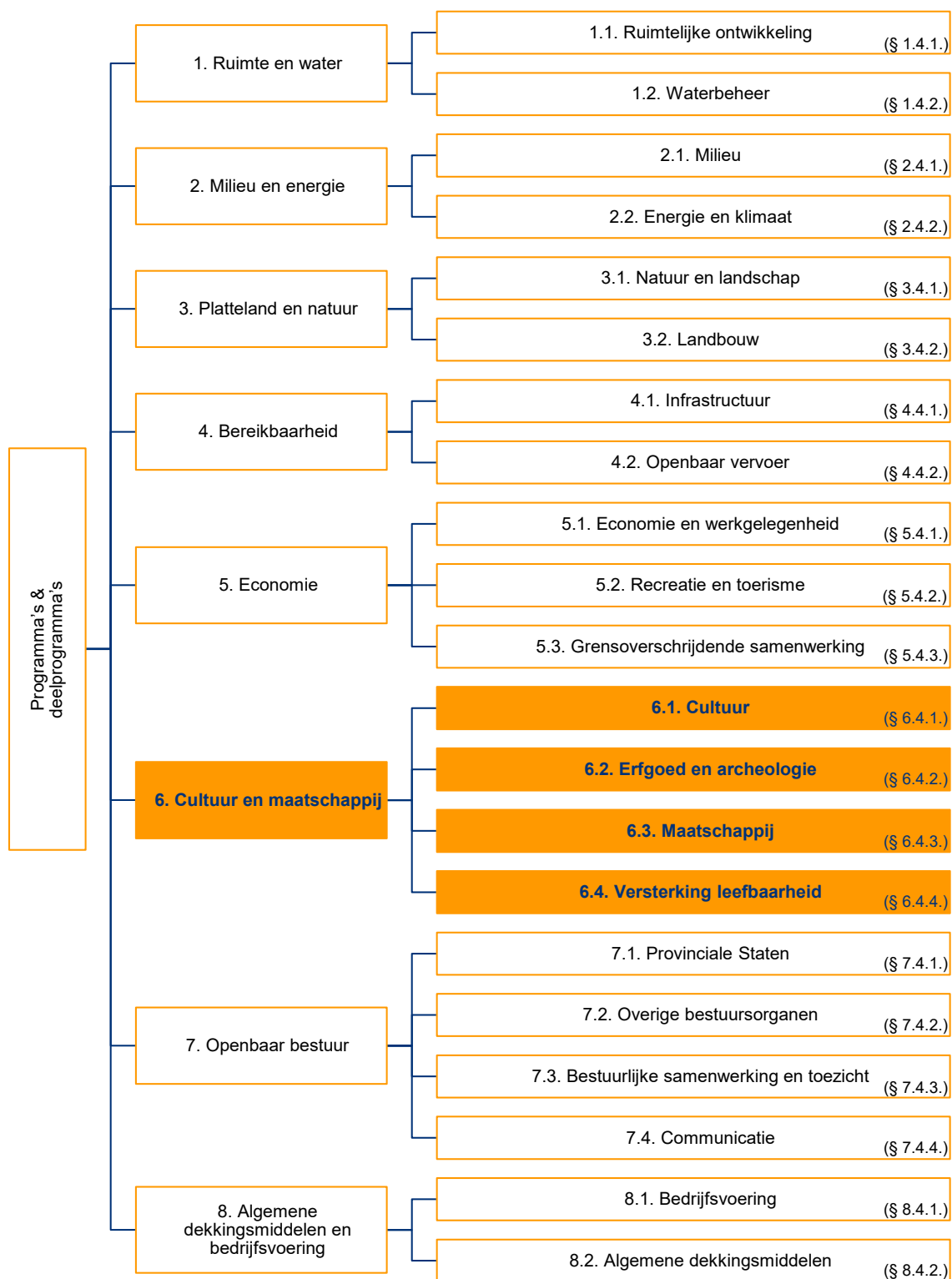
In de zomer van dit jaar, halverwege de huidige bestuursperiode, hebben wij de [Tussenbalans leefbaarheid in Groningen](#) vastgesteld en aangeboden aan uw Staten. In de Tussenbalans is de inzet op de verschillende beleidsvelden langsgelopen en is de vraag gesteld: 'Wat gaat goed, wat kan er beter?' De bevindingen zijn verwoord in de Tussenbalans.

We zien dat de opgave Leefbaarheid goed op stoom is. Wij hebben gesproken met gemeenten, zorg- en welzijnsinstellingen en andere maatschappelijke organisaties, koepels van zorgconsumenten en kennisinstellingen. Hun actuele ervaringen en inzichten zijn verwerkt in deze Tussenbalans. Waar een aanpassing van beleid nodig is geven wij dit aan, en ook hoe wij dat gaan doen. Onze provinciale rol is immers niet statisch, onze inzet wordt aangepast aan de behoefte.

Daarnaast heeft het Sociaal Planbureau met de [Monitor Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid](#) tot en met februari 2017 de effecten geschetst van de projecten die in het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid zijn gehonoreerd.

Ten slotte hebben uw Staten op 12 juli 2017 bij de Voorjaarsnota 2017 besloten om tot 2020 € 3.600.000 te investeren in de zorg in Groningen. De uitwerking van het beleid is als een [Addendum Zorg](#) toegevoegd aan het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020. Wij zijn met de uitvoering begonnen.

6.2. Uitwerking naar deelprogramma's

6.2.1. Cultuur

Beleidsdoel

Vergroten van de culturele aantrekkingskracht van de provincie met een breed en kwalitatief hoogstaand cultureel aanbod

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Groei aantal bezoekers en deelnemers steunfuncties/ uitvoerende instellingen/ incidentele projecten					n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.
2	Spreiding bezoekers incidentele projecten over de provincie				n.n.b. 1)	even- wichtig over de regio's	even- wichtig over de regio's	even- wichtig over de regio's	even- wichtig over de regio's
3	Groei aantal basisscholen gebruikmakend van cultuureducatie (leven lang cultuur)				n.n.b. 1)	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.
4	Budgetten Matchfunding en Digitalisering Collectie Groningen matchen in PPS (cultuur als economische propositie)				42% 2)	>50%	>50%	>50%	>50%

1) Realisatiegegevens 2017 zijn nog niet te geven. Wij verwachten deze cijfers medio 2018 gereed te hebben bij de tussenevaluatie cultuurbeleid.

2) Matchfunding is voor 97% gematcht, Digitalisering is voor 0% gematcht.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Uitvoering geven aan het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 Provincie Groningen dat wij hebben opgesteld als uitwerking van het Strategisch beleidskader Cultuur 2017-2020. Uitvoering vindt plaats langs zes strategische lijnen waarvan met name de volgende vier lijnen onder dit deelprogramma vallen²: <i>Sterke basis en ruimte voor vernieuwing:</i> ((blijven) ondersteunen van de sterke basis met als doel een breed en onderscheidend cultuuraanbod)	- De uitvoering van het programma ligt op schema. We hebben de uitvoering van ons strategisch beleid ondersteund door middel van stringente monitoring van het proces en de uitkomsten van de subsidiecyclus. Onze nieuwe subsidieregelingen zijn succesvol. Bereikt in 2017: - Onze nieuwe subsidieregeling Incidenteel Cultuurbudget (ICB) blijkt duidelijk in een behoefte te voorzien. Binnen deze regeling, die bijdraagt aan meerdere van onze strategische lijnen, zijn 25 aanvragen gehonoreerd. Hierbij is € 645.000 subsidie verleend. - Het Belcampo-stipendium heeft geresulteerd in de novelle 'Ergens op het eind' van schrijver Erik Nieuwenhuis. - Samen met andere Noordelijke overheden voeren we het innovatieve, spraakmakende cultuurprogramma We the North uit. We hebben daartoe onder meer een Uitvoeringsregeling voor subsidies vastgesteld. De eerste vier
---	--

² De overige twee lijnen vallen met name onder deelprogramma Erfgoed en archeologie.

- <i>Nieuwe verbindingen leggen:</i> (bevorderen van (inhoudelijke) verbindingen tussen instellingen, disciplines, sectoren en privaat en publiek) - <i>Een leven lang cultuur:</i> (ondersteunen van bv. cultuuronderwijs en amateurkunst met als doel mensen in allerlei fasen van hun leven in aanraking te laten komen met cultuur) - <i>Cultuur als economische propositie:</i> (versterken van de verbinding tussen cultuur en economie) Zie het uitvoeringsprogramma voor een nadere concretisering.	projecten zijn gehonoreerd, waaronder Station Noord 2.0. Ook zijn twee landelijke symposia georganiseerd. - Er zijn binnen de cultuursector weer nieuwe verbindingen gelegd. Voorbeelden zijn de samenwerking met de universiteit in het wierdenproject, het project Age Friendly Cultural Regions en het project Move It met NNO, (v)mbo en Club Guy & Roni. - VRIJDAG heeft als steunfunctie voor de amateurkunst regionale netwerken gerealiseerd: Midden-Groningen, Oldambt, Groningen. - We hebben met ons mediafonds vier journalistieke onderzoeksprojecten gesubsidieerd voor krantenartikelen, een minidocumentaire, een boek en een radioserie. - We hebben subsidies verstrekt in het kader van matchfunding. Onderdeel is het stimuleren van crowdfunding via het platform Voordekunst.nl. - We ondersteunen het project Waste - No Waste dat cultuur, bedrijfsleven en duurzaamheid verbindt.
--	---

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten deelprogramma Cultuur

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht. De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	1.765.903	658.017	971.996	706.205	265.791
Kapitaallasten	0	0	0	0	0
7100 Cultuur	4.448.902	5.588.700	5.899.512	5.781.253	118.259
Totaal lasten	6.214.805	6.246.717	6.871.508	6.487.458	384.050
Apparaatskosten	0	0	0	5.347	5.347
7100 Cultuur	0	0	0	300.053	300.053
Totaal baten	0	0	0	305.399	305.399
Totaal saldo lasten-baten	6.214.805	6.246.717	6.871.508	6.182.059	689.449

LASTEN		
Apparaatskosten		265.791
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
7100 Cultuur		
Voor het uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 hebben uw Staten in 2017 € 11,4 miljoen (excl. structurele subsidies) beschikbaar gesteld (zie ook deelprogramma 6.2). Hiervan is € 2,9 miljoen besteed in 2017. De subsidies voor de instellingen zijn volledig verleend. Voor de overige instrumenten zijn nog niet alle middelen besteed. Voor onder andere procesgelden, fonds voor de media, matchfunding en incidenteel cultuurbudget zijn nog middelen beschikbaar welke in de programmaperiode nog tot besteding komen. Deze middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	336.812	
Voor We the North en Fonds cultuurpijlers heeft een overbesteding plaatsgevonden. Dit wordt veroorzaakt doordat derden, provincie en gemeenten, bijdragen in deze projecten (zie baten). Het saldo van lasten en baten is toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	-244.357	
Overige afwijkingen	25.804	
		118.259
Totaal afwijking lasten		384.050

BATEN		
Apparaatskosten		5.347
Programmabaten		
7100 Cultuur		
Voor We the North en Fonds cultuurpijlers hebben we baten ontvangen. Dit betreft bijdragen van derden, provincie en gemeenten, in deze projecten. Hier staan ook kosten tegenover (zie lasten).	300.053	
		300.053
Totaal afwijking baten		305.399
Saldo afwijking lasten-baten		689.449

6.2.2. Erfgoed en archeologie

Beleidsdoel

Versterken van de culturele identiteit van de inwoners van de provincie

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Aantal thema's en verhalen (St. De Verhalen van Groningen: DVvG)			75	n.n.b. 1)	≥ aantal peiljaar 2016	≥ aantal peiljaar 2016	≥ aantal peiljaar 2016	≥ aantal peiljaar 2016
2	Groei aantal digitale bezoekers (DVvG)				n.n.b. 1)	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.
3	Aantal gedigitaliseerde items binnen de Collectie Groningen (DVvG)				n.n.b. 1)	340	600	750	900

1) Realisatiegegevens 2017 zijn nog niet te geven. Wij verwachten deze cijfers medio 2018 gereed te hebben bij de tussenevaluatie cultuurbeleid.

NB. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Uitvoering geven aan het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 Provincie Groningen dat wij hebben opgesteld als uitwerking van het Strategisch beleidskader Cultuur 2017-2020. Uitvoering vindt plaats langs zes strategische lijnen waarvan met name de volgende twee lijnen onder dit deelprogramma vallen³: <i>Verhaal van Groningen</i>: (blijven) ondersteunen en presenteren van het Groninger erfgoed); <i>Samenleven met cultuur</i> (verbinding leggen tussen maatschappelijke vraagstukken/programma's, zoals leefbaarheid en de opgave Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL)). Zie het uitvoeringsprogramma voor een nadere concretisering. Specifiek voor 2017: - Uitvoeren van een erfgoedmonitor. Op basis hiervan investeren we in het behoud en herbestemming van het erfgoed.	- Uitvoering Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 Provincie Groningen: De uitvoering van het programma ligt op schema. We hebben de uitvoering van ons strategisch beleid ondersteund door middel van stringente monitoring van het proces en de uitkomsten van de subsidiecyclus. De uitvoering is voor ongeveer 80% van onze begroting belegd bij de instellingen. Bereikt in 2017: - Steeds meer is een thematische verhaallijn leidend bij de presentatie van ons erfgoed. Onze erfgoedinstellingen zijn begonnen met digitaliseren van hun collecties. - Stichting Oude Groninger Kerken was partner in het landelijke project Grootste museum van Nederland, dat gecoördineerd werd door het Museum Catharijneconvent. - Uw Staten hebben het plan van aanpak voor de erfgoedmonitor goedgekeurd. Vervolgens heeft een Europese aanbesteding plaatsgevonden voor de uitrol van de monitor over de gehele provincie. Deze uitrol is gestart in de tweede helft van 2017 en heeft een
--	--

³ De overige vier lijnen vallen met name onder deelprogramma Cultuur.

	doorlooptijd tot en met 2019 voor de nulmeting (conform planning). De rijksmonumenten en de gemeentelijke monumenten zijn reeds in kaart gebracht. De karakteristieke en beeldbepalende panden volgen in 2018. Daarbij zijn we afhankelijk van de snelheid waarmee gemeenten deze vaststellen. - Met de regeling CIAN hebben we twee projecten gesubsidieerd voor verbetering van de fysieke culturele infrastructuur. Dit betreft aanpassingen in de Nieuwe Kerk en podium EM2 in de gemeente Groningen.
• Opgave Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL): Deze opgave bevindt zich in de kwartiermakersfase. In 2017 zal uitvoering worden gegeven aan het Plan van Aanpak dat in 2016 wordt opgesteld.	• Wij hebben het programma ERL op 16 mei 2017 vastgesteld en aan uw Staten ter informatie toegestuurd. Vanuit het jaarprogramma 2017 - eveneens op 16 mei vastgesteld - zijn de volgende resultaten behaald: - In de Voorjaarsnota 2017 zijn de financiële middelen geregeld voor het programma, inclusief de provinciale bijdrage aan de fondsen voor de periode 2017 en 2018. Deze fondsen en regelingen hebben we in 2017 uitgewerkt en zullen in het eerste kwartaal van 2018 in werking treden. - Er zijn vier opdrachten verstrekt aan projecten waaruit we lering kunnen trekken voor de gehele opgave (past in spoor 5: praktische voorbeelden van samenwerking). - In de eerste helft van 2017 is in samenwerking met gemeenten, NCG, OCW, RCE en provincie een erfgoed-programma voor het belevingsgebied opgesteld. Dit is spoor 6 van de opgave ERL. Voor alle genoemde onderdelen geldt dat de uitwerking gezamenlijk met de gemeenten en andere relevante partijen is opgepakt. Enkele onderdelen van het jaarprogramma lopen door in 2018 en verder. Ook zijn enkele acties doorgeschoven naar 2018 onder andere doordat andere activiteiten in 2017 erbij zijn gekomen die niet waren voorzien. Voorbeelden van doorgeschoven activiteiten is het betrekken van de gemeenteraden, opstellen afwegingskader voor buiten aardbelevingsgebied en het afronden van het communicatieplan. Voorbeelden van nieuwe onvoorziene activiteiten waren de actieve deelname aan het Nationaal Monumentencongres, deelname aan Open Monumentendag en inbreng vanuit ERL in het toekomstperspectief voor Groningen.

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten deelprogramma Erfgoed en archeologie

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	0	299.235	386.484	467.531	-81.047
Kapitaallasten	17.256	13.830	0	0	0
7101 Cultureel erfgoed	1.373.911	4.491.838	6.022.671	5.532.892	489.779
7102 Erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap	0	0	1.870.000	206.675	1.663.325
Totaal lasten	1.391.167	4.804.903	8.279.155	6.207.098	2.072.057
Apparaatskosten	0	0	0	4.707	4.707
7101 Cultureel erfgoed	339.484	113.560	96.526	319.674	223.148
7102 Erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap	0	0	100.000	94.193	-5.807
Totaal baten	339.484	113.560	196.526	418.574	222.048
Totaal saldo lasten-baten	1.051.683	4.691.343	8.082.629	5.788.524	2.294.105

LASTEN		
Apparaatskosten		-81.047
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
7101 Cultureel erfgoed		
<i>Voor het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 hebben uw Staten in 2017 € 11,4 miljoen (excl. structurele subsidies) beschikbaar gesteld (zie ook deelprogramma 6.1). Hiervan is € 2,9 miljoen besteed in 2017. De subsidies voor de erfgoedinstellingen zijn volledig verleend.</i>		
• Van de beschikbare middelen voor erfgoed is voor de subsidieregeling BRRG (Budget Restauratie Rijksmonumenten Groningen) voor onderhoud/restauratie nog € 324.267 beschikbaar voor de uitvoering van deze subsidieregeling welke een vervolg krijgt in 2018. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	324.267	
• De rijksmiddelen DU Erfgoed en Ruimte die in 2016 en 2017 zijn toegekend (€ 40.000 resp. € 59.900), zijn in 2017 niet tot besteding gekomen. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	99.900	
• Aan Libau hebben we een aanvullende subsidie € 75.000 verleend voor het erfgoedloket/erfgoedadviesteam, die wordt gedekt door een bijdrage van de Nationaal Coördinator Groningen (zie baten).	-75.000	
• Het project van de erfgoedmonitor loopt over meerdere jaren. De Erfgoedmonitor geeft aan de hand van feiten en cijfers inzicht in de staat en ontwikkeling van het erfgoed, het functioneren van het erfgoedstelsel en de effecten van het erfgoedbeleid. Voor de provincie Groningen willen we de Erfgoedmonitor geschikt maken voor het gebruik door onder andere gemeenten (waarbij zij elk hun eigen gegevens kunnen inzien). De Europese aanbesteding en gunning heeft in 2017 plaatsgevonden. De niet bestede middelen € 67.809 zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	67.809	
• Van de middelen voor de exploitatie en groot onderhoud van het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis resteert eind 2017 € 52.079. Daarnaast zijn bijdragen van de provincies Drenthe en Fryslân ontvangen (zie baten). In totaal is inclusief ontvangen baten een bedrag van € 183.800 toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	52.079	
• Overige afwijkingen	20.723	
		489.779
7102 Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap		
<i>Bij de Voorjaarsnota 2017 hebben uw Staten € 4,9 miljoen beschikbaar gesteld voor de opgave Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL). Hiervan is in 2017 een bedrag van € 112.500 besteed.</i>		
• Voor de opgave ERL is in 2017 een start gemaakt met het inrichten van een fonds voor Rijksmonumenten en een cultuurfonds. Dit wordt in 2018 verder uitgewerkt. Dit werd bij de Najaarsnota 2017 nog niet voorzien. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	1.500.000	
• Het beschikbare werkbudget voor ERL is niet volledig tot besteding gekomen in 2017. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	157.518	
• Overige afwijkingen	5.807	
		1.663.325
Totaal afwijking lasten		2.072.057

BATEN		
Apparaatskosten		4.707
Programmabaten		
7101 Cultureel erfgoed		
• Voor de exploitatie van het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis zijn middelen beschikbaar. De provincies Drenthe en Fryslân dragen bij in de kosten (zie lasten). Het saldo van lasten en baten is toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	150.333	
• Voor het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 zijn middelen beschikbaar gesteld voor de gehele periode. De subsidies voor de erfgoedinstellingen zijn volledig verleend. Voor de Libau hebben we een aanvullende subsidie € 75.000 verleend welke wordt gedekt door een bijdrage van de Nationaal Coördinator Groningen (zie lasten).	75.000	
• Overige afwijkingen	-2.185	
		223.148
7102 Erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap		
• Overige afwijkingen	-5.807	
		-5.807
Totaal afwijking baten		222.048
Saldo afwijking lasten-baten		2.294.105

6.2.3. Maatschappij

Beleidsdoel

Maatschappelijke voorzieningen (zorg, educatie, bibliotheek, archieven, sport) bereikbaar en waar mogelijk op maat beschikbaar voor alle inwoners, waaronder asielzoekers, waar nodig met steun van de provincie

Realisatie- en streefwaarden

		Gerealiseerd				Streefwaarden			
Nr.	Omschrijving	2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Aantal leners, bezoekers, (innovatieve) projecten in het kader van Bibliotheken				n.n.b.	minimaal gelijk aan landelijk gemiddelde			
2	Alle (23) gemeenten halen hun halfjaarlijkse taakstelling huisvesting vergunninghouders	1 ^e halfjaar: 22 gemeenten; 2 ^e halfjaar: 21 gemeenten	1 ^e halfjaar: 23 gemeenten; 2 ^e halfjaar: 13 gemeenten	1 ^e halfjaar: 6 gemeenten; 2 ^e halfjaar: 12 gemeenten	1 ^e halfjaar: 10 gemeenten; 2 ^e halfjaar: 20 ¹⁾ gemeenten	1 ^e halfjaar: alle (23) gemeenten; 2 ^e halfjaar: alle (23) gemeenten	1 ^e halfjaar: alle (20) gemeenten; 2 ^e halfjaar: alle (20) gemeenten		
3	Stichting Provinciaal Groninger Studiefonds: Aantal afgehandelde aanvragen; Aantal gehonoreerde aanvragen	100% (405); In het schooljaar 2013-2014 zijn 267 aanvragen gehonoreerd	100% (400); In het schooljaar 2014-2015 zijn 291 aanvragen gehonoreerd	100% (466); In het schooljaar 2015-2016 zijn 313 aanvragen gehonoreerd	100% (541); In het schooljaar 2016-2017 zijn 385 aanvragen gehonoreerd	100%; 475	100%; 500		
4	Aantal bezoekers zorgmonitor	4.360	5.707	6.301	5.459	minimaal gelijk aan peiljaar 2014	6.500		
Sport en bewegen:									
5	Groeiend aantal digitale bezoekers Sportplein Groningen		24.606	26.669	22.557 ²⁾	> aantal 2016	> aantal 2017	> aantal 2018	
6	Minimaal 10 initiatieven per jaar stimulans beweegvriendelijke omgeving			12	9 ³⁾	≥ 10	≥ 10	≥ 10	
7	Bereik van minimaal 3000 basisschool-leerlingen via Sportief Gezonde School per jaar (≥ 1.500 in 2016)			1.580	3.580 ⁴⁾	≥ 3.000	≥ 3.000	≥ 3000	
8	Groeiend aantal (v)mbo-leerlingen via Sportief Gezonde School			0	700 ⁴⁾	400	600	800	

¹⁾ Op 1 januari 2018 hadden nog 3 van de 23 gemeenten een achterstand op de achterliggende taakstellingen. Wanneer wordt gekeken naar de grote achterstand die in 2016 is ontstaan, dan is dit een goed resultaat. De oorzaak voor deze achterstand is per gemeente verschillend. Twee van de drie gemeenten kenden bijzondere omstandigheden voor de vertraging. Deze drie gemeenten krijgen een half jaar extra tijd om de taakstelling te halen.

²⁾ Minder mensen hebben de site bezocht. Dat zegt niets over het succes van de activiteiten van het Sportplein.

³⁾ Een aantal projecten 2016 liep door naar het 1e kwartaal 2017. Het aantal nieuwe projecten 2017 is 9.

⁴⁾ Ook grote scholen hebben meegedaan, waardoor meer leerlingen hebben meegedaan aan het Programma (Sportief) Gezonde School. (NB.: Realisatie én streefwaarde 2016 betreft 6 maanden.)

NB. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

• Uitvoering geven aan het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 Provincie Groningen dat wij hebben opgesteld als uitwerking van het Strategisch beleidskader Cultuur 2017-2020. Bibliotheken maakt daarvan onderdeel uit. - Voor de wettelijke taak op het terrein van innovatie stellen wij een Innovatiefonds op.	• Vanaf 1 januari 2017 hebben we de beleidsregel Budget Ontwikkeling Innovaties Bibliotheekvoorziening (BOIB) opengesteld. Hierin is een budget van € 300.000 voor 2017 beschikbaar gesteld. De subsidieaanvraag van Biblionet is ontvangen en is afgehandeld.
• Asielzoekersbeleid en huisvesting vergunninghouders: - Wij nemen deel aan de Regietafel. De Regietafels concentreren zich op de creatie van voldoende opvangplaatsen voor asielzoekers en bemoeien zich ook actief met de inburgering van vergunninghouders. - Wij stimuleren gemeenten om proactief te werken aan de huisvesting van asielzoekers en vergunninghouders. Wij doen dit onder meer door samen met andere partijen deel te nemen aan werkconferenties.	• Asielzoekersbeleid en huisvesting vergunninghouders: - In 2017 was de aandacht van de Regietafel vooral gericht op het meedoen van vergunninghouders aan de samenleving. Daartoe zijn ervaringen van gemeenten uitgewisseld. - Met ons incidentele budget hebben wij bijgedragen aan projecten die de integratie van asielzoekers bevorderen, zoals bijvoorbeeld: ○ Vluchtelingenwerk Noord-Nederland (VWNN) - 'Eritrese Nederlanders': het bieden van extra ondersteuning aan de Eritrese doelgroep, zodat ze beter aansluiting vinden bij de Nederlandse samenleving. ○ VWNN en Landschapsbeheer Groningen - pilot 'Groen doen we samen' in de gemeente Winsum. Autochtone bewoners en vergunninghouders in de gemeente Winsum onderhouden en ontwikkelen samen het landschap en vergunninghouders worden voorbereid op (betaald) werk. - De ervaringen en goede voorbeelden uit andere delen van het land zijn besproken in een tweetal werkconferenties. Voorts hebben we de achterlopende gemeenten benaderd met de vraag of en zo ja, de provincie hulp kan bieden.
• Stichting Provinciaal Groninger Studiefonds: - Wij verwachten dat de Stichting een groter aantal aanvragen krijgt voor een bijdrage in de studie/reiskosten. - Wij zetten in op een meer actieve en meer uitgebreide taakuitoefening door het Studiefonds. Wij noemen de voortgaande digitalisering van en bij het fonds, peiljaarverlegging waardoor meer adequaat kan worden ingesprongen op	• Stichting Provinciaal Groninger Studiefonds: - Voor het studiejaar 2016-2017 zijn 541 aanvragen ingediend. Dat is een toename van 16% ten opzichte van het schooljaar 2015-2016. - We streven naar een grotere toegankelijkheid. De website is eenvoudiger en toegankelijker geworden. Het peiljaar is aangepast.

meer recente financiële situaties van cliënten. - Wij zullen waar mogelijk inspringen in situaties van gemankeerde rijkswetgeving, zoals voor 2017 geldt voor de 16- en 17-jarige mbo-leerlingen waarvoor de opleidingskosten te hoog zijn geworden; wat weer schooluitval ten gevolge heeft. Dit is een geheel nieuwe taakuitoefening van het Studiefonds. - Wij willen indien nodig - omdat bijvoorbeeld onvoldoende aanvragen worden ingediend of er signalen worden ontvangen dat de meer uitgebreide werkzaamheden van het Studiefonds onderbelicht blijken en blijven - onderzoeken in hoeverre een promotiecampagne, zo nodig met inzet van bekende 'oud-ontvangers' van een bijdrage van het fonds en/of inzet van juist recente ontvangers, kan worden ontold. - Wij zullen onderzoeken of de huidige bestuurlijke structuur nog voldoende adequaat is.	- Van de 385 gehonoreerde aanvragen gingen er 191 naar mbo-leerlingen. Het betreft een bijdrage van maximaal € 350 voor studiekosten. - We streven naar een grotere bekendheid met het Studiefonds. Motie 159 is uitgevoerd door middel van een promotiefilmpje dat in juni gereed was. Dit is tevens onderdeel van een grotere promotiecampagne waarin het Groninger Studiefonds onder de aandacht wordt gebracht, in eerste instantie gericht op de ouders van de doelgroep en de studenten van 30+. De extra promotie is multimediaal. Zo bereiken we de doelgroep via verschillende kanalen. Daarnaast hebben we de gemeenten, de scholen en mogelijk andere intermediairs ingezet om de doelgroepen te bereiken. - Onder aansturing van het bestuur van de Stichting Provinciaal Groninger Studiefonds wordt momenteel onderzocht of de huidige bestuurlijke structuur nog voldoende adequaat is.
---	--

Regulier

• Zorg: - Zorgmonitor: Om ontwikkelingen, knelpunten en trends in het zorglandschap goed in beeld te brengen hebben wij de zorgmonitor ontwikkeld. Wij laten CMO/STAMM een nog nader te bepalen thema in de zorg monitoren. - Herinrichting Groninger Zorglandschap: Wij ondersteunen het proces om integrale zorg te realiseren. Dat wil zeggen anderhalvelijns zorg, zorg dichtbij en de verbinding tussen formele en informele zorg de realisatie van integrale zorg (denk o.a. aan zorgcoöperaties). • Wij faciliteren de modernisering van Zorgbelang Groningen en koepels van zorgvragers.	• Zorg: - Het thema van de zorgmonitor 2017 is 'Waar staan we na bijna drie jaar transformatie?' Op 24 november 2017 vond de werkconferentie Transformatie plaats in het provinciehuis. - Het zorgbeleid 'Addendum Zorg' is op 13 september 2017 vastgesteld en op 11 oktober 2017 in de vergadering van Provinciale Staten besproken. De subsidieregeling zorg is toegevoegd aan het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid provincie Groningen 2016-2020. (Zie ook onder 6.2.4. Versterking Leefbaarheid, Addendum Zorg.) • In juli 2017 is voor de vijf zorgkoepels en Zorgbelang Groningen een veranderplan opgesteld. In de periode juli-december werd dit plan vertaald naar concrete veranderingen in de samenwerkingsvorm en versterking op inhoud. December 2017 is het scenario bepaald dat door de partners verder wordt uitgewerkt.
---	---

• Uitvoering geven aan het Uitvoeringsprogramma sport- en bewegvisie 2016-2019. Uitvoering vindt plaats langs drie strategische lijnen: - Kennisdeling en netwerkorganisaties - Sport en bewegen als middel om participatie en gezondheidswinst te vergroten - Ondersteuning gemeenten in stimuleren van sporten en bewegen in openbare ruimte Zie het uitvoeringsprogramma voor een nadere concretisering.	• De uitvoering van het Uitvoeringsprogramma Sport- en bewegvisie 2016-2019 gaat goed en we liggen op schema: - Kennisdeling en netwerkorganisatie gaat voornamelijk via Sportplein Groningen. Sport en bewegen als middel voor gezondheidswinst en participatie gaat via diverse subsidies (Sportief Gezonde School, kwetsbare groepen, sportevenementen). Vanuit het budget Sportevenementen zijn een aantal side-events gesubsidieerd (Eredivisie Beachvolleybal Groningen, The Walkthrough, Healthy Ageing Tour, Special Olympics, Regionale Spelen, Legiorun 2018). - Vanuit het flexibel budget zijn projecten gesubsidieerd (Ale doagen fit!, beweegcoach in Oldambt, sportconsulent op het voortgezet onderwijs in Grootegast, Daily Mile, Gezonde Schoolpleinen). - Vanuit het budget Bewegen in openbare ruimte zijn diverse projecten gesubsidieerd (Ganzepad Vriescheloo, Cycling Espresso Routeplan, Bewegen in het Prinses Margrietpark Sappemeer, Aduard 825, Beweegparcours Hoornsemeer).
---	--

Lasten en baten deelprogramma Maatschappij

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	735.657	-1.526.122	633.487	455.419	178.068
Kapitaallasten	73.065	49.130	0	0	0
7200 Bibliotheken	2.749.300	2.214.300	2.214.300	2.214.300	0
7201 Archiefinspectie	0	387.845	0	0	0
7202 Welzijnsbeleid	1.217.668	1.311.100	1.506.394	1.615.183	-108.789
7203 Sportbeleid	258.192	502.250	771.308	682.734	88.574
7900 Welzijnsbeleid	0	1.388.838	0	0	0
7901 Asielzoekers	64.649	100.000	133.800	128.925	4.875
7902 Stichting Provinciaal Groninger Studiefonds	143.589	206.780	315.271	283.360	31.911
7903 Sportbeleid	0	575.295	0	0	0
7904 Zorg en hulpverlening	932.057	1.199.080	1.188.441	1.149.254	39.187
Totaal lasten	6.174.177	6.408.496	6.763.001	6.529.176	233.825
Apparaatskosten	0	0	0	9.947	9.947
7200 Bibliotheken	0	0	0	0	0
7201 Archiefinspectie	0	48.003	0	0	0
7202 Welzijnsbeleid	597	0	0	218.944	218.944
7203 Sportbeleid	0	0	0	0	0
7900 Welzijnsbeleid	0	0	0	0	0
7901 Asielzoekers	0	0	0	0	0
7902 Stichting Provinciaal Groninger Studiefonds	0	0	0	0	0
7903 Sportbeleid	0	0	0	0	0
7904 Zorg en hulpverlening	91.875	78.750	0	0	0
Totaal baten	92.472	126.753	0	228.891	228.891
Totaal saldo lasten-baten	6.081.705	6.281.743	6.763.001	6.300.285	462.716

LASTEN		
Apparaatskosten		178.068
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
7202 Welzijnsbeleid		
Gebiedsprogramma's van voorgaande jaren zijn alle inhoudelijk afgerond. Financieel waren ze niet alle afgerond en dat hebben we in 2017 gedaan. Daardoor hebben we € 108.789 aan lasten genomen. De extra benodigde middelen kunnen gedekt worden met baten die voortvloeien uit dezelfde actie. Aan de batenkant heeft de afronding geleid tot een bedrag van € 218.944 aan ontvangen bijdragen (zie ook baten).	-108.789	
		-108.789
7203 Sportbeleid		
Uw Staten hebben voor het uitvoeringsprogramma Sport- en beweegvisie 2016-2019 in totaal € 2,0 miljoen beschikbaar gesteld. De bestedingen tot en met 2017 bedroegen € 0,9 miljoen. De uitvoering van een aantal activiteiten uit het Uitvoeringsprogramma Sport- en beweegvisie 2016-2019 is verschoven naar 2018. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	88.574	
		88.574
7901 Asielzoekers		
Overige afwijkingen	4.875	
		4.875
7902 Stichting Provinciaal Groninger Studiefonds		
In 2017 is in mindere mate een beroep gedaan op het Studiefonds vanwege minder dan begrote aanvragen. Als gevolg hiervan resteert een bedrag van € 31.911. De restantmiddelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	31.911	
		31.911
7904 Zorg en hulpverlening		
Het herijkingstraject met de verschillende zorgkoepels en Zorgbelang Groningen is in 2017 nog niet volledig afgerond. Het traject loopt nog door tot medio 2018. Het traject om de koepels met elkaar te laten fuseren koste meer tijd en meer begeleiding dan vooraf was verondersteld. Het voor dit doel vanuit 2016 overgeboekte bedrag van € 46.125 is daardoor niet volledig benut. Voor de afronding van het herijkingstraject wordt een bedrag van € 36.100 overgeboekt naar 2018 via de bestemming van het rekeningresultaat.	39.187	
		39.187
Totaal afwijking lasten		233.825

BATEN	
Apparaatskosten	9.947
Programmabaten	
7202 Welzijnsbeleid	
Als gevolg van de afwikkeling van verplichtingen uit voorgaande jaren voor het Gebiedsgericht werken hebben we een totaalbedrag van € 218.944 aan baten gerealiseerd. Na aftrek van de lasten (zie lasten) resteren middelen die vrijvallen ten gunste van het rekeningresultaat 2017.	218.944
	218.944
Totaal afwijking baten	228.891
Saldo afwijking lasten-baten	462.716

6.2.4. Versterking leefbaarheid

Beleidsdoel

Inzetten voor een vitale provincie waarin mensen grip hebben op hun directe woon-, werk- en leefomgeving en zelf kunnen kiezen wat zij belangrijk vinden

Realisatiewaarden (tot en met 2015) en streefwaarden (vanaf 2016)

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	De graad van de leegstand (nog uit te werken)					n.n.b.			
2	Het aantal toekomstbestendige gebouwen (nog uit te werken)					n.n.b.			
3	Aantallen ontplooiende projecten per onderdeel:				¹⁾				
	1. gebiedsgerichte aanpak				2	2			
	2a. locatiegerichte aanpak, voorzieningen op peil				7	4			
	2b. Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad				3				
	3. bewonersinitiatieven				102	100			
4	4a. zorgvoorzieningen en regionale zorgprojecten				2				
	4b. bewonersinitiatieven zorg				2				
4	Waardering van de leefbaarheid	7,7		7,6	7,6 ²⁾	n.n.b.			

¹⁾ De onderdelen maken deel uit van het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020 incl. Addendum Zorg. In de periode februari-juni 2017 heeft het Sociaal Planbureau Groningen een monitoringsonderzoek uitgevoerd naar de effecten van de gehonoreerde projecten Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid op de ervaren leefbaarheid. Specifiek zijn de gebieds- en locatiegerichte projecten (1.en 2a.) uit de eerste tender en bewonersinitiatieven (3.) tot en met februari 2017 onderzocht. De uitkomsten van dit onderzoek zijn in de Statencommissie Ruimte, Natuur en Leefbaarheid van 13 september 2017 gepresenteerd (zie [brief](#) d.d. 4 juli 2017).

²⁾ De peildatum is april 2017. Bron: Groninger Panel, Sociaal Planbureau Groningen. Een streefwaarde voor de leefbaarheid van de eigen woonomgeving valt niet te geven. De peilingen zijn niet meer dan een indicatie. De waardering van de leefbaarheid van de woonomgeving is niet een-op-een terug te voeren op de effecten van het beleid van de provincie.

NB. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Uitvoeren Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020 met als concrete doelen: - Realiseren toekomstbestendige (dorps)kernen en wijken; - Opvangen verschraving voorzieningenniveau in onze provincie en bevorderen ruimtelijke kwaliteit en sociale cohesie;	- Uitvoeren Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020: - Dit is in uitvoering en loopt tot en met 2019. - Programmaonderdeel 1. Gebiedsgerichte aanpak: Hierbij is gerant. Er is aan twee projecten subsidie toegekend, waaronder aan het Centrumplan voor Stadskanaal. Met dit plan wordt het centrum compacter en aantrekkelijker gemaakt. Daarbij wordt onder andere 30% van de winkelvloeroppervlakte weggehaald. - Programmaonderdeel 2a. Locatiegerichte aanpak, voorzieningen op peil:
---	--

- Bevorderen duurzame en toekomstbestendige woningvoorraad - Beter, mooier en leuker maken van de woon-/leefomgeving door ondersteuning bewonersinitiatieven: Wij faciliteren concreet in 2017 de uitvoering van de plannen die door gemeenten en inwoners zijn ingediend. Welke dat zijn is op dit moment nog niet bekend. Vanaf 7 juli 2016 kunnen gemeenten en inwoners met plannen komen. NB. Dit maakt onderdeel uit van de opgave Leefbaarheid. Verdere concrete prestaties kunnen pas benoemd worden als helder is welke programma's en welke projecten en welke initiatieven worden gehonoreerd (i.c. beschikt). Dat gebeurt pas in de eerste ronde in het najaar van 2016. En daarna tweemaal per jaar: in april en oktober. • TOEGEVOEGD: Addendum Zorg: - Faciliteren van zorgontwikkelingen die een uitstralings-effect hebben op een regionale schaal. - Faciliteren van kleinschalige bewonersinitiatieven die de zorg en zorginfrastructuur in Groningen verbeteren en inwoners beter in staat stellen de zorg voor elkaar goed op te pakken	Hierbij waren meer aanvragen dan waarvoor budget was. Na ranking is aan 7 projecten subsidie toegekend waaronder aan: - o realisatie van het Multifunctioneel Centrum (MFC) in Grijpskerk - o verbouw van 't Mainschoar veur mekoar - dorpshuis als sociale ontmoetingsplek in Kolham; hiermee wordt ook de ruimtelijke uitstraling verbeterd. - Programmaonderdeel 2b. Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad: Hiervoor zijn drie subsidieaanvragen toegekend, onder andere aan het project Transformatie centrale zone Uithuizermeeden, dat als doel heeft het tegengaan van leegstand en verpaupering van particuliere woningvoorraad langs het lint van Uithuizermeeden. - Voor het programmaonderdeel 3. Bewonersinitiatieven zijn 102 aanvragen toegekend, waaronder aan het project Natuurspelen De Vosholen in Sappemeer. • Addendum Zorg: - Voor het programmaonderdeel 4a. Zorgvoorzieningen en regionale zorgprojecten zijn twee aanvragen gedaan. Beide zijn toegekend, waaronder aan het plan voor De Tirrel in Winsum als leef-, zorg- en leercentrum voor jong en oud. - Voor het programmaonderdeel 4b. Bewonersinitiatieven zorg is aan twee projecten subsidie toegekend onder andere voor de realisatie van een Omgangshuis in Stadskanaal waarbij ouders en kinderen in complexe scheidingssituaties in staat worden gesteld om elkaar in een veilige omgeving te ontmoeten.
---	--

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten deelprogramma Versterking leefbaarheid

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	2.500.195	-10.632.873	2.466.596	1.227.100	1.239.496
Kapitaallasten	0	0	0	0	0
8101 Gebiedsgericht werken	13.089.941	3.331.807	10.072.004	9.740.082	331.922
8102 Sociaal-economische vitalisering	9.781	750.000	918.472	1.428.301	-509.829
8103 Leefbaarheid (groei en krimp)	1.688.967	11.733.333	28.496.892	29.008.130	-511.238
8201 Leefbaarheid (groei en krimp)	0	12.251.906	0	0	0
Totaal lasten	17.288.884	17.434.173	41.953.964	41.403.612	550.352
Apparaatskosten	0	-382.187	0	18.649	18.649
8101 Gebiedsgericht werken	567.804	454.643	546.672	542.505	-4.167
8102 Sociaal-economische vitalisering	0	0	0	0	0
8103 Leefbaarheid (groei en krimp)	259.160	0	0	31.000	31.000
8201 Leefbaarheid (groei en krimp)	0	0	0	0	0
Totaal baten	826.964	72.456	546.672	592.154	45.482
Totaal saldo lasten-baten	16.461.920	17.361.717	41.407.292	40.811.458	595.834

LASTEN		
Apparaatskosten		1.239.496
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
8101 Gebiedsgericht werken		
• Als gevolg van vertraging door complexe voorbereiding bij het project Rondje Lauwersmeer resteert een bedrag van € 179.529. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve RSP en leidt tot lagere baten (RSP-cofinanciering).	179.529	
• De onderschrijving van € 116.790 is met name ontstaan door een lagere afrekening van het Activiteitenplan Lauwersmeercampagne 2016 (€ 11.322) en de eindafrekening voor de opdracht Campagne Lauwersmeer 2015 (€ 14.600). Daarnaast is een correctie van € 85.000 voor de Pilot verdieping Westgat uitgevoerd. De niet bestede middelen blijven beschikbaar binnen de reserve ESFI voor de gestelde doelen.	116.790	
• Overige afwijkingen	35.603	
		331.922

LASTEN		
8102 Sociaal-economische vitalisering		
Ten tijde van de Najaarsnota 2017 gingen we er vanuit dat veel van de kosten voor verstrekte subsidies zouden doorschuiven naar het volgend jaar. De ervaring leert dat ongeveer 60% doorschuift. Echter door de stelselwijziging subsidieelasten schuiven verplichtingen niet meer door en door die extra lasten hebben we nu een overschrijding. De middelen worden onttrokken aan het saldo in de reserve PLG2.	-523.300	
Overige afwijkingen	13.471	-509.829
8103 Leefbaarheid (groei en krimp)		
De beschikbare middelen voor het uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020 bedroegen € 25,4 miljoen. Hiervan is tot en met 2017 € 18,7 miljoen besteed.		
Vanwege de stelselwijziging voor het vastleggen van subsidieelasten hebben we voor een bepaalde subsidie een bedrag van € 615.000 ten laste van 2017 moeten brengen die oorspronkelijk voor 2018 was begroot, zoals dit voor heel veel subsidies het geval was. Voor deze subsidie is echter abusievelijk niet de begroting gewijzigd. De middelen staan nog in 2018. Door voor dit bedrag een negatieve overboeking te doen via de reserve Overboeking kredieten trekken we dit weer recht.	-615.000	
Een begrote terugbetaling op een subsidie die we als garantstelling hebben verstrekt hebben we in 2017 niet ontvangen. Naar verwachting zal terugbetaling in zijn geheel niet meer plaatsvinden. De extra benodigde middelen worden onttrokken aan de reserve Leefbaarheid krimpgebieden.	-300.000	
Bij vier subsidieverplichtingen is in totaal € 136.411 onverwacht vrijgevallen vanwege lagere projectkosten. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in deze reserve.	136.411	
Door kritisch naar het uitvoeringsbudget te blijven kijken hebben we in 2017 minder dan gemiddelde kosten hoeven te maken. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve.	108.114	
De ontvangen rijksmiddelen voor het Interbestuurlijk Actieplan Bevolkingsdaling hebben we in 2017 niet besteed. Van deze middelen doen we in 2018 uitgaven en daarom zijn ze toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	75.000	
Als nasleep van de stelselwijziging voor het vastleggen van subsidieelasten hebben we abusievelijk € 66.354 dubbel begroot voor een subsidie. Dit bedrag is daardoor onnodig onttrokken aan de reserve Leefbaarheid krimpgebieden. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in deze reserve.	66.354	
Overige afwijkingen	17.883	-511.238
Totaal afwijking lasten		550.352

BATEN		
Apparaatskosten		18.649
Programmabaten		
8101 Gebiedsgericht werken		
• Overige afwijkingen	-4.167	-4.167
8103 Leefbaarheid (groei en krimp)		
• Overige afwijkingen	31.000	31.000
Totaal afwijking baten		45.482
Saldo afwijking lasten-baten		595.834

7. Openbaar bestuur

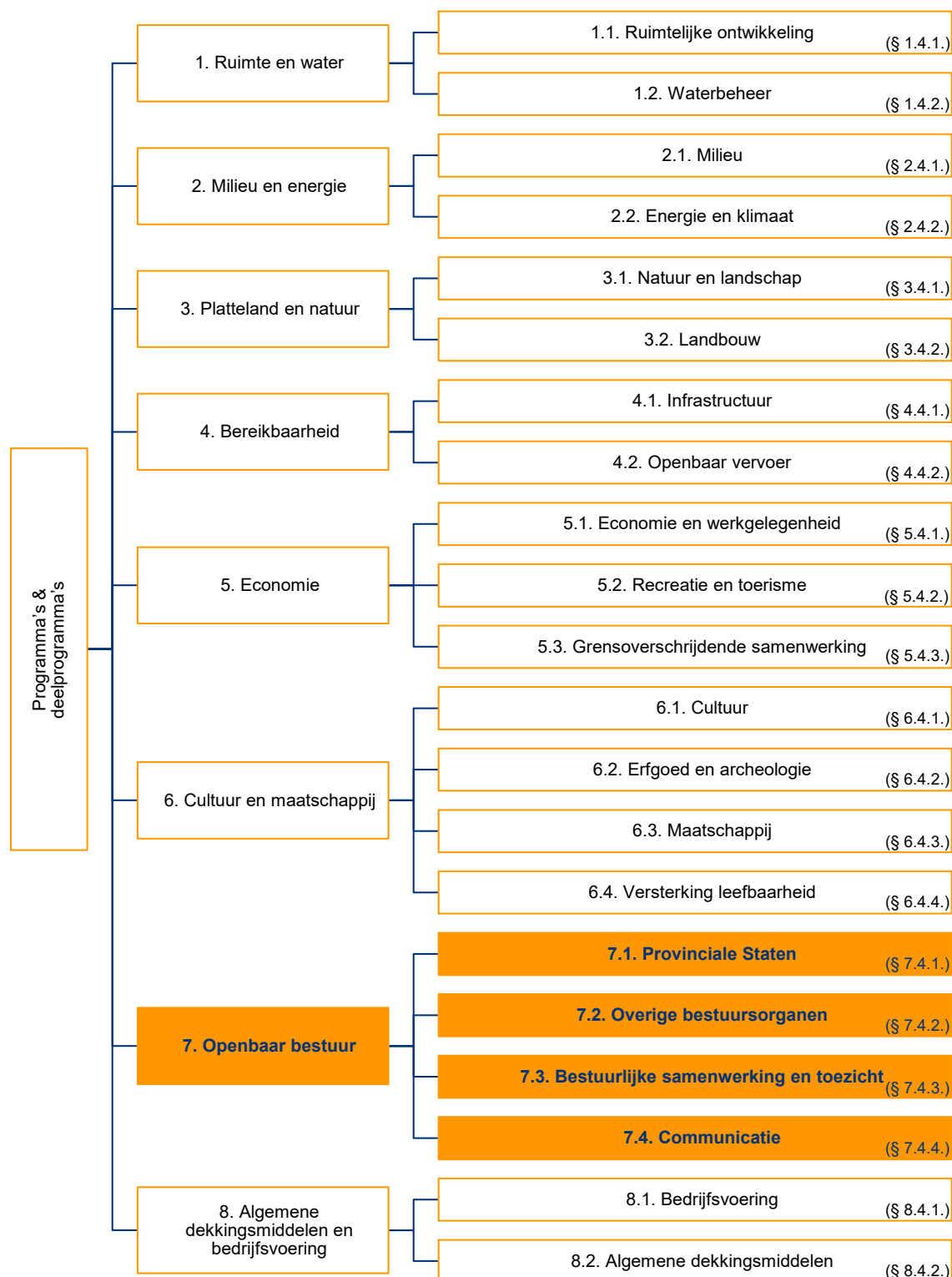
7.1. Inleiding

Voor het programma Openbaar bestuur is het volgende onderwerp als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2017:

1. *Gemeentelijke herindeling*

De provincie heeft in het jaar 2017 haar wettelijke, faciliterende en ondersteunende rol gerealiseerd ten aanzien van alle gemeentelijke clusters waar herindelingsprocessen of oriëntaties op de bestuurlijke toekomst van gemeenten aan de orde zijn: Midden-Groningen, Westerwolde, Westerkwartier, BMW-gemeenten (Het Hogeland), Groningen-Haren-Ten Boer, Pekela-Stadskanaal-Veendam en de DAL-gemeenten. Bij brieven van [4 april](#) en [12 december](#) 2017 hebben wij uw Staten geïnformeerd over onder andere de stand van zaken van de gemeentelijke herindeling.

7.2. Uitwerking naar deelprogramma's

7.2.1. Provinciale Staten

Beleidsdoel

Een toegankelijk en transparant democratisch besluitvormingsproces van Provinciale Staten

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Hogere opkomst Statenverkiezingen (ten opzichte van het landelijk gemiddelde)		53% (t.o.v. 49%)	n.v.t.	n.v.t.			>53%	
2	Beleving insprekers en gasten Provinciale Staten				7,1 resp. 8,1	≥ 8,0			

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

Permanente campagne: op basis van een uitgewerkt plan van aanpak zal in 2017 uitvoering worden gegeven aan de motie Opkomstbevordering;	Bij brief van 13 januari 2017 heeft het Presidium uw Staten geïnformeerd over de afhandeling van de motie. De permanente campagne Kies voor Groningen is in maart 2017 gestart. Er is uitvoering gegeven aan de activiteiten op de campagnecalender Kies voor Groningen.
Onderzoek naar klanttevredenheid insprekers en gasten van Provinciale Staten en dienstverlening op maat.	Het onderzoek is uitgevoerd over de periode 2016 - juli 2017 en het resultaat is in het najaar van 2017 besproken in het Presidium. De insprekers hebben een 7,1 gegeven en de Gasten van de Staten beoordeelden de service met een 8,1.

Lasten en baten deelprogramma Provinciale Staten

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	1.030.178	651.310	730.149	788.721	-58.572
Kapitaallasten	0	92.989	62.216	62.216	0
1100 Provinciale Staten	1.498.253	1.671.100	1.671.100	1.502.116	168.984
Totaal lasten	2.528.431	2.415.399	2.463.465	2.353.054	110.411
Apparaatskosten	0	0	0	295	295
1100 Provinciale Staten	0	0	0	0	0
Totaal baten	0	0	0	295	295
Totaal saldo lasten-baten	2.528.431	2.415.399	2.463.465	2.352.759	110.706

LASTEN		
Apparaatskosten		-58.572
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
1100 Provinciale Staten		
• Beperkte verschillen in besteding van de ondersteunende middelen voor Provinciale Staten leiden tot een onderbesteding ten opzichte van de begroting. Op de budgetten Vergoeding Provinciale Staten, Fractievergoedingen, Internet Statenleden, Uitvoering duale taken en Noordelijke Rekenkamer is er een positief resultaat. De niet bestede middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	139.663	
• Overige afwijkingen	29.320	
		168.983
Totaal afwijking lasten		110.411

BATEN		
Apparaatskosten		295
Programmabaten		0
Totaal afwijking baten		295
Saldo afwijking lasten-baten		110.706

7.2.2. Overige bestuursorganen

Beleidsdoel

1. Beleidsvoorbereiding en uitvoering van beleid binnen door Provinciale Staten vastgestelde kaders
2. Vervullen van schakelfunctie tussen PS en GS, belast met de zorgplichten m.b.t. kwaliteit van dienstverlening aan burgers

Realisatie- en streefwaarden

		Gerealiseerd				Streefwaarden			
Nr.	Omschrijving	2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
					n.v.t.	n.v.t.			

NB. Evt. indicatoren met streefwaarden zijn op dit moment niet te benoemen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten deelprogramma Overige bestuursorganen

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven.

In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht. De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	3.717.565	1.927.820	2.220.033	2.025.923	194.110
Kapitaallasten	0	123.387	82.554	77.465	5.089
1200 Gedeputeerde Staten	837.896	313.800	313.800	346.251	-32.451
1300 Kabinetszaken	214.754	14.800	14.800	14.844	-44
Totaal lasten	4.770.215	2.379.807	2.631.187	2.464.482	166.705
Apparaatskosten	0	0	0	15.179	15.179
1200 Gedeputeerde Staten	120.328	101.775	101.775	841.862	740.087
1300 Kabinetszaken	40.000	0	0	0	0
Totaal baten	160.328	101.775	101.775	857.041	755.266
Totaal saldo lasten-baten	4.609.887	2.278.032	2.529.412	1.607.441	921.971

LASTEN	
Apparaatskosten	194.110
Kapitaallasten	5.089
Programmakosten	
1200 Gedeputeerde Staten	
• Overige afwijkingen	-32.451
	-32.451
1300 Kabinetszaken	
• Overige afwijkingen	-44
	-44
Totaal afwijking lasten	166.705

BATEN	
Apparaatskosten	15.179
Programmabaten	
1200 Gedeputeerde Staten	
• Pensioenuitvoerder APG doet jaarlijkse de berekening van de actuariële waarde van de pensioenafspraken van actieve bestuurders, bestuurders met recht op een uitkering, 'slapers' en van de reeds gepensioneerde bestuurders. Als gevolg van de meest recente berekening kunnen we de voorziening Appa verlagen met een bedrag van € 701.507. De minder benodigde middelen worden onttrokken aan de voorziening Appa en komen ten gunste van het rekeningresultaat.	701.507
• Overige afwijkingen	38.580
	740.087
Totaal afwijking baten	755.266
Saldo afwijking lasten-baten	921.971

7.2.3. Bestuurlijke samenwerking en toezicht

Beleidsdoel

Bevorderen van de kwaliteit van het openbaar bestuur (onder andere via samenwerkingsverbanden) en de uitvoering van specifieke wettelijke taken

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Gemeenten en gemeenschappelijke regelingen tijdig (voor aanvang van betreffend begrotingsjaar) in kennis stellen van het voor hen van toepassing zijnde begrotings-toezicht voor het komende jaar			100%	100% ¹⁾	100%			
2	Lokale overheden voldoen voor het grootste deel aan de Archiefwet en hebben met name aandacht voor de specifieke eisen die digitaal archiefbeheer stellen ²⁾				50%	50%	50%	55%	60%

¹⁾ Realisatiewaarde 2017 per 31 december 2016. Een en ander conform doelstelling.

²⁾ Deze indicator stond in de Begroting 2017 in deelprogramma 6.3 Maatschappij opgenomen. Vanwege overheveling van uitvoering Archiefwet naar dit deelprogramma is deze indicator nu hier opgenomen.

NB. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Gemeentelijke herindeling: - Faciliteren en ondersteunen van gemeenten bij herindelingsprocessen, bijvoorbeeld het aanbieden van een externe procesbegeleider, een externe adviseur bij het opstellen van het herindelingsontwerp of het gezamenlijk organiseren van informatieavonden of inspraakmomenten. - Samen met de Groninger gemeenten c.q. VGG invulling geven aan de contouren voor een andere verdeling en invulling van rollen en taken in de provincie Groningen.	- Gemeentelijke herindeling: - Faciliterende rol van de provincie is uitgevoerd voor herindelingsprocessen in alle gemeentelijke clusters waar herindelingsprocessen of oriëntaties op de bestuurlijke toekomst van gemeenten aan de orde zijn: Midden-Groningen, Westerwolde, Westerkwartier, BMWG-gemeenten, Groningen, Haren en Ten Boer, Pekela-Stadskanaal-Veendam en de DAL-gemeenten. - Opgaven, Rollen en Taken (ORT): Er is een start gemaakt met drie parallelle sporen: - Verdieping op inhoud: hoe willen provincie en gemeenten in de toekomst (samen)werken, zodat elke partner de rol heeft die bij hem past en maximaal waarde toevoegt; - Implementatie van de Omgevingswet als provincie breed traject; - Bovenlokale samenwerking op thema's. Op 10 mei en 29 november hebben bijeenkomsten plaatsgevonden met gemeentelijke en provinciale bestuurders. Voor de medewerkers van provincie Groningen zijn tussen 20 september en 23 november vier
--	--

	bijeenkomsten georganiseerd met steeds een andere opzet en inhoud. Zie ook brief d.d. 12 december 2017.
--	--

Regulier

• Toezicht gemeentefinanciën: - In verband met de gemeentelijke herindeling in voorkomende gevallen een herindelingsscan uitvoeren; - In het kader van de rollen- en takendiscussie ook kijken naar de inrichting van het financieel toezicht, met als doel: 'zo licht mogelijk'. • Interbestuurlijk toezicht (IBT) We hebben besloten tot een vernieuwd interbestuurlijk toezicht, IBT II. Kern van nieuwe toezicht is samenwerking en maatwerk. Er wordt aangesloten bij het tempo van de herindeling. We beginnen met de gemeenten Oldambt, Westerwolde en Midden-Groningen. In 2018 volgen de gemeenten Westerkwartier en Het Hogeland (en onder voorbehoud Groningen). • Archiefinspectie IBT-brede evaluatie van de werkwijze in Groningen heeft mogelijk gevolgen voor de werkwijze. Dit is op dit moment nog niet te voorzien.	• Toezicht gemeentefinanciën: - Verzoeken om een herindelingsscan zijn niet ontvangen - Binnen de wettelijke kaders is het financieel toezicht risicogericht en proportioneel uitgevoerd; terughoudend waar het kan, intensiever waar het moet. • Interbestuurlijk toezicht (IBT): Op 2 mei 2017 hebben wij de doorontwikkeling van het interbestuurlijk toezicht vastgesteld, met als uitgangspunten 'samenwerken met de gemeenten' en 'maatwerk'. Bij de herziening van het IBT sluiten we aan bij het proces en het tempo van de gemeentelijke herindelingen. Er is gestart met de gemeenten Oldambt, Midden-Groningen en Westerwolde. In 2018 moet de samenwerking resulteren in Toezichtplannen-op-maat voor deze gemeenten. • De evaluatie heeft inderdaad gevolgen gehad voor de werkwijze. Maatwerktraject met Oldambt, Midden-Groningen en Westerwolde loopt, resulteert te zijner tijd in een toezichtsplan-op-maat voor archief- en informatiebeheer. Overige gemeenten hebben een 'beoordeling' van de toegestuurde toezichtinformatie gehad. Er is een gesprek gevoerd met de twee waterschappen over het vernieuwde IBT.
--	--

Lasten en baten deelprogramma Bestuurlijke samenwerking en toezicht

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	3.554.894	638.463	1.097.033	855.184	241.849
Kapitaallasten	0	0	0	0	0
1400 Bestuurlijke organisatie	395.534	8.277	505.664	409.625	96.039
1500 Interbestuurlijk en financieel toezicht	20.313	29.400	29.400	20.908	8.492
1600 Openbare orde en veiligheid	280.291	280.900	564.500	385.046	179.454
1900 Uitvoering van wettelijke regelingen	21.254	23.600	23.600	20.194	3.406
1901 Bestuurlijke samenwerking	1.137.517	1.274.900	1.274.900	1.204.002	70.898
1908 Archiefinspectie	465.395	329.562	364.762	364.762	0
Totaal lasten	5.875.198	2.585.102	3.859.859	3.259.721	600.138
Apparaatskosten	0	-48.003	0	8.598	8.598
1400 Bestuurlijke organisatie	0	0	0	54.350	54.350
1500 Interbestuurlijk en financieel toezicht	0	0	0	0	0
1600 Openbare orde en veiligheid	289.408	0	0	10.467	10.467
1900 Uitvoering van wettelijke regelingen	0	0	0	0	0
1901 Bestuurlijke samenwerking	21.038	0	0	0	0
1908 Archiefinspectie	46.605	48.003	48.236	0	-48.236
Totaal baten	357.051	0	48.236	73.415	25.179
Totaal saldo lasten-baten	5.518.147	2.585.102	3.811.623	3.186.307	625.316

LASTEN		
Apparaatskosten		241.849
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
1400 Bestuurlijke organisatie		
• Als gevolg van onderbesteding op het krediet Grenzeloos Gunnen (gemeentelijke herindeling) resteert een bedrag van € 85.381. Er is een inschatting gemaakt met betrekking tot het aantal te ontvangen ondersteuningsverzoeken vanuit de gemeenten bij hun oriëntatie op de bestuurlijke toekomst en de besluitvorming daarover. Het budget is hierop aangepast. Er zijn minder verzoeken ontvangen, waardoor er geld overblijft. De niet bestede middelen zijn - gesaldeerd met het verschil bij de baten - toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	85.381	
• Overige afwijkingen	10.658	96.039
1500 Interbestuurlijk en financieel toezicht		
• Overige afwijkingen	8.492	8.492
1600 Openbare orde en veiligheid		
• Bij de Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 268.600 beschikbaar gesteld voor het laten uitvoeren van zeven projecten op het gebied van externe veiligheid. Met de projecten wordt de taakuitvoering van de provincie en de gemeenten verbeterd en de gegevens op de Risicokaart geactualiseerd. In 2017 zijn niet alle projecten volledig uitgevoerd aangezien de opdrachtverlening in augustus/september 2017 heeft plaatsgevonden. Hierdoor vinden activiteiten in 2018 plaats en daarmee ook de kosten. De niet bestede middelen worden naar 2018 overgeboekt via de bestemming van het rekeningresultaat en daarvan is alvast € 10.000 bestemd voor de financiering van Koningsdag 2018.	191.890	
• Overige afwijkingen	-12.436	179.454
1900 Uitvoering van wettelijke regelingen		
• Overige afwijkingen	3.406	3.406
1901 Bestuurlijke samenwerking		
• In het kader van de noordelijke samenwerking/public affairs zijn een aantal lobbyactiviteiten niet doorgestaan, waardoor een bedrag van € 43.575 niet besteed is. Deze middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	43.575	
• Bij het vaststellen van de begroting IPO is rekening gehouden met een post onvoorzien, waarvan geen gebruik is gemaakt. De middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	35.156	
• Overige afwijkingen	-7.833	70.898
Totaal afwijking lasten		600.138

BATEN		
Apparaatskosten		8.598
Programmabaten		
1400 Bestuurlijke organisatie		
• In het kader van de gemeentelijke herindeling heeft de Vereniging van Groninger Gemeenten voor de helft bijgedragen aan de kosten voor de opdracht Opgaven, rollen en taken provincie Groningen en Groninger gemeenten. Deze middelen zijn - gesaldeerd met de niet bestede middelen aan de lastenkant - toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	54.350	54.350
1600 Openbare orde en veiligheid		
• Overige afwijkingen	10.467	10.467
1908 Archiefinspectie		
• Overige afwijkingen	-48.236	-48.236
Totaal afwijking baten		25.179
Saldo afwijking lasten-baten		625.316

7.2.4. Communicatie

Beleidsdoel

De provincie Groningen is zichtbaar, betrouwbaar en transparant.

Realisatie- en streefwaarden

Nr.	Omschrijving	Gerealiseerd				Streefwaarden			
		2014	2015	2016	2017	2017	2018	2019	2020
1	Aantal volgers Twitter			15.560	17.628	16.000	18.000		
2	Bekendheid provinciale informatiepagina bij de inwoners			54%	50%	55%	55%		
3	Inwoners actief betrekken bij provinciaal beleid			46%	38%	40%	45%		
4	Waardering website 'goed'			66%	55%	65%	70%		

NB. De cursieve streefwaarden zijn toegevoegd vanuit de Begroting 2018.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

Ombouw website naar online dienstverleningskanaal.	De digitalisering van de formulieren is afgerond. Tevens is het onderdeel subsidies in nieuwe opzet eind dit jaar online gegaan. Het nieuwe ontwerp van de provinciale website is klaar en er is gestart met de ombouw van de huidige website naar de nieuwe opzet. Deze zal in de loop van 2018 klaar zijn.
--	--

Regulier

Uitvoeren Uitvoeringsprogramma Evenementen 2016-2020: Wij ondersteunen twaalf jaarlijkse evenementen die bijdragen aan de Groningse toeristische promotie en marketingstrategie (onderdeel van toerismebeleid). De twaalf evenementen sluiten aan op de G7-strategie (De zeven redenen om de provincie Groningen te bezoeken - de G7 beschreven door Marketing Groningen - zijn: Stad, Lauwersmeer, Wadden, Bourtange, de borgen, kerken en wierden).	- De evenementen 2017 uit het uitvoeringsprogramma zijn volgens plan uitgevoerd, met uitzondering van De Nacht van Kunst en Wetenschap en De Nacht van Elektra (ingetrokken). De betreffende evenementenorganisaties hebben aangegeven dat hun evenement niet plaatsvindt in 2017 en trokken hun aanvraag in. - In november/december 2017 heeft een heroverweging plaatsgevonden voor de periode 2018-2019. Wij hebben een geactualiseerd uitvoeringsprogramma evenementen vastgesteld en gepubliceerd op de provinciale website. Evenementenorganisatoren zijn in juni 2017 op de hoogte gebracht van de heroverweging eind 2017 voor de periode 2018-2019.
---	---

Lasten en baten deelprogramma Communicatie

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	2.876.724	564.342	622.570	847.266	-224.696
Kapitaallasten	0	0	0	0	0
1902 Communicatie	499.977	701.500	819.393	597.086	222.307
1903 Promotie en relatiemanagement	831.142	587.300	456.505	443.347	13.158
Totaal lasten	4.207.843	1.853.142	1.898.468	1.887.699	10.769
Apparaatskosten	0	0	0	8.099	8.099
1902 Communicatie	1.090	1.300	1.300	0	-1.300
1903 Promotie en relatiemanagement	29.726	0	0	0	0
Totaal baten	30.816	1.300	1.300	8.099	6.799
Totaal saldo lasten-baten	4.177.027	1.851.842	1.897.168	1.879.600	17.568

LASTEN		
Apparaatskosten		-224.696
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
1902 Communicatie		
• Door halvering van de provinciale informatiepagina zijn de kosten gedaald. De niet bestede middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat en daarvan is alvast € 136.000 bestemd voor de financiering van Koningsdag 2018.	140.410	
• Voor de permanente campagne Opkomstbevordering Statenverkiezingen is in 2017 minder besteed dan begroot.	42.753	
• Overige afwijkingen. (NB. De niet bestede middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat en daarvan is alvast € 23.000 bestemd voor de financiering van Koningsdag 2018.)	39.144	
		222.307
1903 Promotie en relatiemanagement		
• Het Incidenteel budget evenementen is overschreden met € 45.539. Op het budget Shortlist evenementen is een overschrijding van € 38.709. Het saldo (-/- € 6.830) wordt toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten. Resteert in deze productgroep het budget Relatiemanagement. Op dit budget resteert een bedrag van € 19.998. Hiervan is € 16.000 bestemd voor de financiering van Koningsdag en het restant valt vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	13.185	
		13.185
Totaal afwijking lasten		10.769
BATEN		
Apparaatskosten		8.099
Programmabaten		
1902 Communicatie		
• Overige afwijkingen	-1.300	
		-1.300
Totaal afwijking baten		6.799
Saldo afwijking lasten-baten		17.568

8. Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering

8.1. Inleiding

Voor het programma Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2017:

1. *Pas op de plaats*

In de Voorjaarsnota 2017 hebben wij voor de periode 2017-2019 de volgende uitgangspunten vastgelegd:

- a) Niet alle begrotingsruimte 2017-2019 wordt ingezet voor nieuw beleid in deze periode. Wij willen zoveel mogelijk sparen voor nieuw beleid in de periode 2020-2023.
- b) We zetten alleen begrotingsruimte in op onvermijdbare zaken en daar waar het gaat om bestuurlijk-maatschappelijke prioriteiten is dekking aan de orde vanuit herprioritering bestaande middelen. Hiermee houden we de inzet van Algemene middelen zo beperkt mogelijk.

2. *Bedrijfsvoeringsopgaven*

Voor het optimaal kunnen realiseren van onze maatschappelijke ambities moet onze bedrijfsvoering adequaat verlopen. Daartoe hebben wij de belangrijkste bedrijfsvoeringsopgaven bij de Integrale Bijstelling 2015 benoemd, te weten:

- uitvoeren Participatiewet
- opstarten en uitvoeren traineeprogramma
- oplossen knelpunten informatiestrategie
- uitvoeren Gevelrenovatie+
- renoveren en uitvoeren groot onderhoud F-vleugel/Fractiehuis
- upgraden Statenzaal.

Afgelopen twee jaar zijn ten aanzien van alle bovengenoemde opgaven grote stappen gezet. Voor een inhoudelijke toelichting op de uitvoering van deze opgaven verwijzen wij naar de paragraaf Bedrijfsvoering (Deel 3 Paragrafen) in deze rekening.

3. *Invullen p.m.-posten (Waddenkust/Eems-Dollard en In stand houden cultureel erfgoed)*

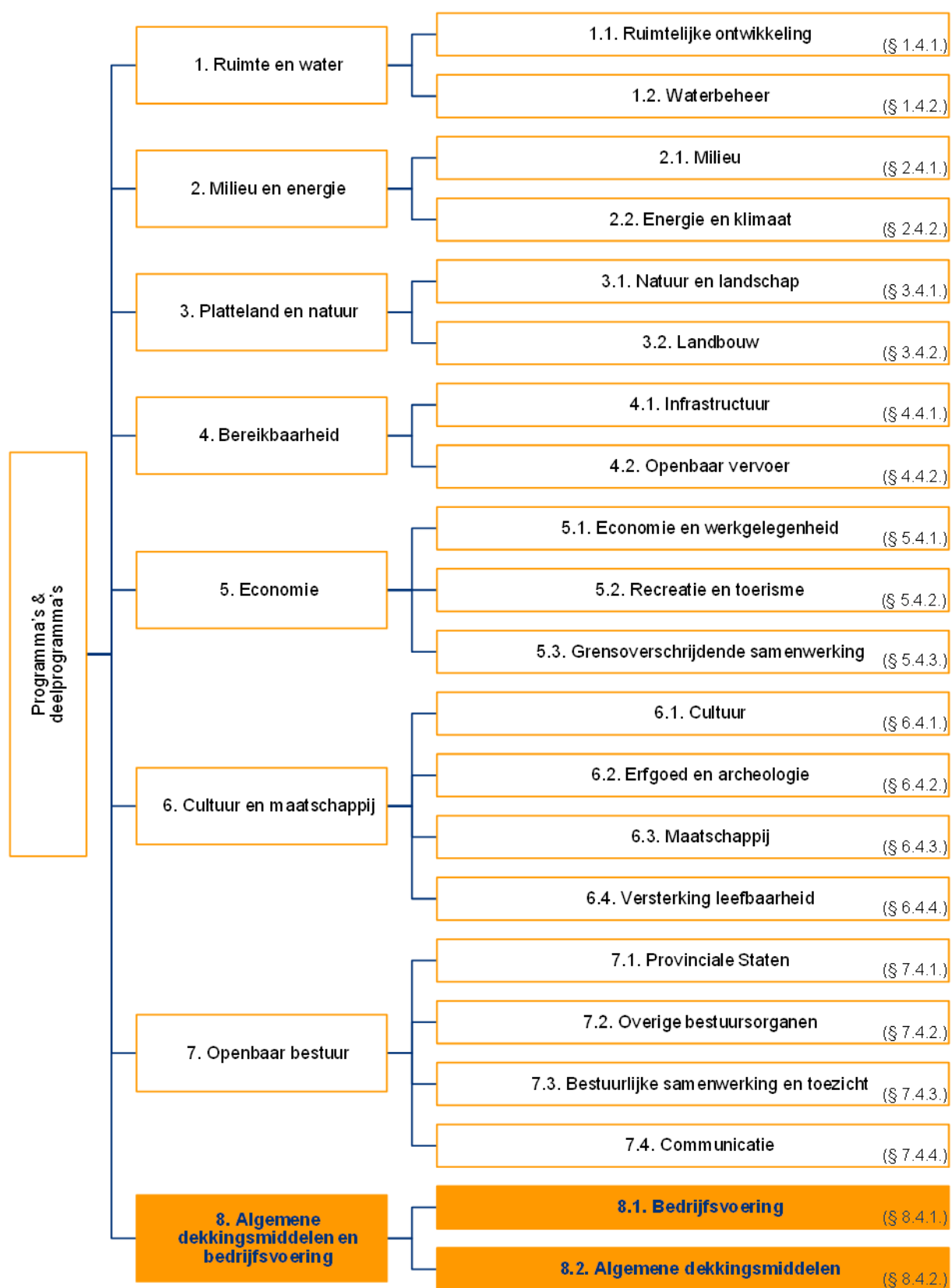
Bij de Begroting 2016 is de beleidslijn met betrekking tot de bestemming van structurele meevallers in de periode 2016 tot en met 2019 vastgesteld. Hierbij is afgesproken dat van de meevallers 50% is bestemd voor het krediet Provinciale meefinanciering en 50% voor de p.m.-posten uit het Collegeakkoord 2015-2019.

In de Voorjaarsnota 2017 hebben wij op basis van deze beleidslijn € 713.400 toegevoegd aan het krediet Provinciale meefinanciering verdeeld over de jaren 2017 en 2018. Hiermee bereikte het krediet het afgesproken streefbedrag van € 7,5 miljoen per jaar in de periode 2017 tot en met 2019. Verdere aanvulling in deze periode is niet nodig.

Voor de p.m.-posten opgaven Waddenkust/Eems-Dollard en Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap is in de Voorjaarsnota 2017 in totaal een bedrag van ca. € 9,4 miljoen beschikbaar gekomen. Daarmee waren er vanaf dat moment voldoende middelen beschikbaar om te kunnen starten met de uitvoering van beide opgaven.

Voor een inhoudelijke toelichting op de uitvoering van deze opgaven verwijzen wij naar de toelichting in de programma's Platteland en natuur en Cultuur en maatschappij.

8.2. Uitwerking naar deelprogramma's

8.2.1. Bedrijfsvoering

In dit deelprogramma zijn verschillende bedrijfsvoeringsonderwerpen opgenomen, zoals de nog te verdelen apparaatskosten (stelposten bedrijfsvoering), de toerekening van overheadkosten, voorzieningen personeel, verhuur van gebouwen en aan de diensten voor derden en hoofdvaarwegen.

Voor de beleidsmatige verantwoording wordt verwezen naar deel 3 (Paragrafen: met name paragraaf Bedrijfsvoering) en deel 4 (Jaarrekening, paragraaf 3.3 Kosten van overhead).

Lasten en baten deelprogramma Bedrijfsvoering

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	6.380.601	28.622.925	33.429.088	32.470.322	958.766
Kapitaallasten	0	2.783.984	1.862.860	1.867.957	-5.097
0501 Stelposten bedrijfsvoering	0	1.817.793	247.368	0	247.368
0600 Toegerekende overhead	0	0	0	0	0
1904 Voorzieningen personeel	115.389	117.060	157.060	114.023	43.037
1905 Verhuur gebouwen	0	0	0	0	0
1906 Diensten voor derden	62.376	823.078	0	289.977	-289.977
1907 Diensten voor derden hoofdvaarwegen	0	4.644.861	0	0	0
1909 Diverse lasten en baten	-101.096	0	0	-188.894	188.894
Totaal lasten	6.457.270	38.809.701	35.696.376	34.553.386	1.142.990
Apparaatskosten	0	0	0	809.047	809.047
0501 Stelposten bedrijfsvoering	0	0	0	0	0
0600 Toegerekende overhead	0	0	0	60.741	60.741
1904 Voorzieningen personeel	642.919	270.895	189.361	1.377.848	1.188.487
1905 Verhuur gebouwen	260.794	173.900	217.600	295.676	78.076
1906 Diensten voor derden	3.655.307	2.336.396	2.497.611	3.474.076	976.465
1907 Diensten voor derden hoofdvaarwegen	0	4.774.163	0	0	0
1909 Diverse lasten en baten	87.425	0	0	35.242	35.242
Totaal baten	4.646.445	7.555.354	2.904.572	6.052.630	3.148.058
Totaal saldo lasten-baten	1.810.825	31.254.347	32.791.804	28.500.756	4.291.048

LASTEN		
Apparaatskosten		958.766
Kapitaallasten		-5.097
Programmakosten		
0501 Stelposten bedrijfsvoering		
Op basis van de Najaarsnota 2017 is een bedrag van € 178.432 van de uitvoeringskosten van het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid en addendum zorg overgeheveld naar de apparaatskosten personeel. In eerste instantie is dit als een stelpost opgenomen. Deze stelpost is vervolgens bij de afsluiting toegevoegd aan het saldo op de apparaatskosten personeel van de betreffende afdeling.	178.432	
Om de doelstellingen uit de Participatiewet te kunnen realiseren zijn naast beschikbare middelen vanuit de apparaatskosten personeel (AKP) ook aanvullende middelen beschikbaar gesteld uit de algemene middelen. Alle tot nu toe gecreëerde plekken zijn, conform de doelstelling uit de Integrale Bijstelling 2015, gerealiseerd vanuit de AKP-middelen. De voor 2017 aanvullend beschikbare middelen zijn niet benodigd geweest en vallen nu vrij ten gunste van het rekeningresultaat 2017.	73.786	
Overige afwijkingen	-4.850	
		247.368
1904 Voorzieningen personeel		
Als gevolg van een laag aantal deelnemers aan bedrijfsfitness resteert een bedrag van € 37.690. (Aan de batenkant zijn de bijdragen van de medewerkers verantwoord. Die bijdragen zijn lager dan begroot. Die afwijking is van geringere omvang en daarom niet verder toegelicht.)	37.690	
Overige afwijkingen	5.347	
		43.037
1906 Diensten voor derden		
De kosten voor ICT-werkzaamheden ten behoeve van de ODG zijn door de provincie betaald en zijn bij de ODG in rekening gebracht.	-263.796	
Overige afwijkingen	-26.181	
		-289.977
1909 Diverse lasten en baten		
Als gevolg van de afwikkeling van verplichtingen uit voorgaande jaren en het opschonen van diverse tussenrekeningen valt een bedrag van € 188.894 vrij ten gunste van het rekeningresultaat 2017.	188.894	
		188.894
Totaal afwijking lasten		1.142.990

BATEN		
Apparaatskosten		809.047
Programmabaten		
0600 Toegerekende overhead		
• Dit betreft de vergoeding voor overhead in de opbrengst van werken voor derden op basis van het provinciale uurtarief.	60.741	60.741
1904 Voorzieningen personeel		
• Het continueren van de voorziening Frictiekosten past niet meer goed binnen de kaders van het BBV. De middelen die in de voorziening Frictiekosten zaten (€ 1.150.307) worden via bestemming van het rekeningresultaat toegevoegd aan de reserve AKP. Hiermee wordt bewerkstelligd dat de middelen beschikbaar blijven voor de (financiële) afronding van de bezuinigingstaakstelling.	1.150.307	
• Overige afwijkingen	38.180	1.188.487
1905 Verhuur gebouwen		
• In 2017 is het voormalige MURA-pand in Oldehove verkocht. Dit heeft een boekwinst opgeleverd van € 49.601. Dit bedrag valt vrij ten gunste van het rekeningresultaat 2017.	49.601	
• Overige afwijkingen	28.475	78.076
1906 Diensten voor derden		
• Als gevolg van detachering, uitlenen van personeel en het verlenen van diensten voor derden is ten opzichte van de bijgestelde raming € 646.249 extra aan baten gerealiseerd. Deze extra baten komen ten gunste van de apparaatskosten personeel van de betreffende afdelingen.	646.249	
• De vergoeding van de ODG voor de ICT-dienstverlening van de provincie aan de ODG is niet begroot. De bate dient ter dekking van de gemaakte kosten. Zie ook lasten.	263.796	
• De vergoeding van de ODG voor de auto's die bij de provincie worden geleased is niet begroot. De bate dient ter dekking van de gemaakte kosten.	51.500	
• Overige afwijkingen	14.920	976.465
1909 Diverse lasten en baten		
• Overige afwijkingen	35.242	35.242
Totaal afwijking baten		3.148.058
Saldo afwijking lasten-baten		4.291.048

8.2.2. Algemene dekkingsmiddelen

Het deelprogramma Algemene dekkingsmiddelen bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Opcenten motorrijtuigenbelasting
2. Algemene uitkering uit het Provinciefonds
3. Dividend
4. Saldo van de financieringsfunctie
5. Saldo overige algemene dekkingsmiddelen
6. Onvoorziene uitgaven
7. Vennootschapsbelasting
8. Saldo mutaties reserves

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de algemene dekkingsmiddelen en onvoorziene uitgaven. Onder deze tabel wordt een aantal onderdelen kort toegelicht. In de paragraaf Lokale heffingen (deel 3) gaan wij naast opcenten motorrijtuigenbelasting in op de diverse leges en overige heffingen. In deel 4. Balans en toelichting geven wij een totaalbeeld van de baten en lasten en gaan wij nader in op de financiële positie.

Tabel 1. Algemene dekkingsmiddelen, overige heffingen en onvoorziene uitgaven

(bedragen x € 1.000)

omschrijving	2016 realisatie	2017	
		raming	realisatie
Opcenten motorrijtuigenbelasting	53.987	55.490	55.408
Uitkering Provinciefonds	214.056	233.295	233.218
Dividenden	17.050	6.921	6.524
Saldo van de financieringsfunctie	16.359	21.723	21.592
Saldo overige algemene dekkingsmiddelen	0	98	146
Onvoorziene uitgaven (excl. stelposten)	0	-100	0
Vennootschapsbelasting	0	0	0
Subtotaal	301.452	317.427	316.889
Saldo mutaties reserves	-73.377	83.720	71.958
Saldo algemene dekkingsmiddelen	228.075	401.147	388.847

Hierna lichten wij de genoemde onderdelen kort toe.

8.2.2.1. Opcenten motorrijtuigenbelasting

Opbrengst opcentenheffing motorrijtuigenbelasting

De opbrengst opcentenheffing motorrijtuigenbelasting 2017 is € 82.317 lager (-0,15%) uitgevallen dan geraamd. Dit resultaat is gebaseerd op gegevens die we begin januari 2018 van de Belastingdienst hebben ontvangen. De ontwikkeling en samenstelling van het wagenpark is vrij stabiel. De omvang van het wagenpark blijkt met name eind 2017 enigszins te zijn gegroeid.

In deel 3 Paragrafen van de Rekening 2017 hebben wij in paragraaf 4 Lokale heffingen het beleid ten aanzien van de opcentenheffing motorrijtuigenbelasting (4.2) alsmede de lokale lastendruk (4.3) toegelicht. Daarbij is tevens de lokale lastendruk vergeleken tussen provincies onderling. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar deze paragraaf 4. Lokale heffingen.

8.2.2.2. Algemene uitkering uit het Provinciefonds

Decembercirculaire

Ten opzichte van de Septembercirculaire 2017 zijn de fysieke eenheden van de maatstaven oppervlakte en oeverlengte geactualiseerd. Dit leidt in 2017 tot een nadeel van circa € 82.900 ten laste van de Algemene middelen.

Daarnaast is onze uitkering uit het Provinciefonds in 2017 met € 5.600 verhoogd omdat in een vrijval is opgetreden bij de middelen ten behoeve van onderzoek verdeelmodel Provinciefonds.

Deze wijzigingen in onze uitkering uit het Provinciefonds leiden in 2017 per saldo tot een hoger beslag op de Algemene middelen van circa € 77.300.

8.2.2.3. Onvoorziene uitgaven

Jaarlijks is een bedrag van € 0,5 miljoen beschikbaar voor het opvangen van werkelijk onvoorziene en onvermijdbare uitgaven. In 2017 hebben wij op deze post, door middel van een tweetal in mandaat vastgestelde begrotingswijzigingen, een beroep gedaan van € 80.000 voor de terugbetaling dwangsom North Refinery en de naheffing werkkostenregeling.

Vervolgens hebben uw Staten in de Statenvergadering van 15 november 2017 ingestemd met ons voorstel in de 6^e wijziging van de Begroting 2017 om een bedrag van € 320.000 van deze post in te zetten ter gedeeltelijke dekking van de hogere kosten van de IBOI-indexering van de RSP-middelen in 2017.

Daarmee resteerde na laatste wijziging van de Begroting 2017 nog een bedrag van € 100.000. Op deze resterende middelen is in 2017 geen beroep meer gedaan, zodat nu € 100.000 kan vrijvallen ten gunste van het rekeningresultaat 2017.

8.2.2.4. Vennootschapsbelasting

Met ingang van 1 januari 2016 geldt de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 ook voor overheidsondernemingen. Dit betekent dat de provincie onder voorwaarden belastingplichtig kan zijn voor de vennootschapsbelasting.

Op basis van een inventarisatie en afstemming met de Belastingdienst is de conclusie dat de provincie geen activiteiten heeft die nu leiden tot betaling van vennootschapsbelasting.

De provincie zal ieder jaar bestaande en nieuwe activiteiten (her)beoordelen om te bepalen of er activiteiten zijn die wel in de heffing van vennootschapsbelasting moeten worden betrokken.

Over de jaren tot en met 2017 is de beoordeling uitgevoerd. Voor de jaren vanaf 2018 zal na afloop van ieder jaar een beoordeling worden gedaan aan de hand van een in 2018 - in afstemming met de Belastingdienst - op te zetten proces.

Lasten en baten deelprogramma Algemene dekkingsmiddelen

In de tabel hieronder zijn de raming en realisatie van de lasten en baten binnen dit deelprogramma weergegeven. In het overzicht daarna worden de verschillen tussen raming en realisatie per productgroep toegelicht.

De afwijkingen in de apparaatskosten en de kapitaallasten worden geanalyseerd in deel 4.

Omschrijving	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten	59.514	92.820	137.109	99.716	37.393
Kapitaallasten	18.325.972	17.674.070	0	0	0
0100 Uitkering provinciefonds	0	0	0	0	0
0200 Opbrengst provinciale belastingen	0	0	0	0	0
0300 Geldleningen en uitzettingen	733.369	895.964	547.259	441.880	105.379
0400 Deelnemingen	3.444.360	100.000	100.000	516.430	-416.430
0500 Onvoorzien	0	3.643.923	100.000	0	100.000
0700 Vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0
0800 Mutaties reserves	160.246.054	30.106.245	145.143.461	170.621.791	-25.478.330
0900 Resultaat	0	0	0	0	0
Totaal lasten	182.809.269	52.513.022	146.027.829	171.679.818	-25.651.989
Apparaatskosten	0	0	0	74	74
0100 Uitkering provinciefonds	213.915.248	173.190.000	233.295.300	233.218.001	-77.299
0200 Opbrengst provinciale belastingen	53.987.181	54.241.000	55.490.100	55.407.783	-82.317
0300 Geldleningen en uitzettingen	31.152.657	34.787.960	22.269.880	22.034.321	-235.559
0400 Deelnemingen	25.400.657	13.147.075	7.158.026	7.140.323	-17.703
0500 Onvoorzien	140.886	98.000	98.000	146.193	48.193
0700 Vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0
0800 Mutaties reserves	86.869.173	28.721.466	228.863.208	241.236.659	12.373.451
0900 Resultaat	0	0	0	0	0
Totaal baten	411.465.802	304.185.501	547.174.514	559.183.354	12.008.840
Totaal saldo lasten-baten	-228.656.533	-251.672.479	-401.146.685	-387.503.537	-13.643.148

LASTEN		
Apparaatskosten		37.393
Kapitaallasten		0
Programmakosten		
0300 Geldleningen en uitzettingen		
Over de in het kader van de uitvoering van het RSP-programma ontvangen middelen van de gemeente Groningen moeten wij de toegekende IBOI (dit is een indexeringsverplichting uit het Convenant RSP) compenseren. De compensatie over 2015 en 2016 is toegevoegd aan het saldo van de ontvangen middelen van de gemeente. Deze staat op de balans als vooruitontvangen middelen en wordt daardoor als schuld op de balans gepresenteerd. Aangezien de middelen door onszelf zijn toegevoegd en niet door de gemeente, moeten de middelen worden toegevoegd aan de reserve RSP. Dit hebben wij voor de jaren 2015 en 2016 alsnog gecorrigeerd. In totaal is € 155.774 teruggeboekt en vervolgens toegevoegd aan de reserve RSP.	155.774	
Overige afwijkingen	-50.395	105.379
0400 Deelnemingen		
Wij hebben in 2015 het Investeringsfonds Groningen BV (IFG) opgericht ter versterking van het mkb. Hiervoor is € 40 miljoen beschikbaar gesteld. Hiervan is inmiddels door het IFG € 8,125 miljoen getrokken. Uit de Jaarrekening 2017 blijkt dat over 2017 een verlies van € 425.695 is gerealiseerd. Als gevolg van het verlies over 2017 is de marktwaarde van de deelneming in het IFG lager dan de boekwaarde. Daarom hebben wij € 425.695 aan de voorziening toegevoegd. De voorziening bedraagt ultimo 2017 € 980.365. Ter dekking van de voorziening hebben wij middelen opgenomen in de Algemene reserve, zie bestemming rekeningresultaat 2017.	-425.695	
Overige afwijkingen	9.265	-416.430
0500 Onvoorzien		
Op de middelen voor onvoorziene uitgaven is na de laatste begrotingswijziging geen beroep gedaan. De middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat 2017.	100.000	100.000
0800 Mutaties reserves		
Reserve AKP: De resterende middelen op de budgetten voor de personele apparaatskosten (AKP) en de concernbudgetten die zijn gekoppeld aan de reserve AKP, zijn toegevoegd aan de reserve.	-6.396.750	
Reserve Overboeking kredieten: Op basis van de beleidslijn met betrekking tot de overboeking van kredieten is bij de afsluiting van het boekjaar 2017 een bedrag van € 7.818.700 toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten. De realisatie op het onderdeel capaciteitskredieten heeft geleid tot een lagere storting dan waar wij in de bijgestelde begroting rekening hebben gehouden (afwijking € 1.024.200). Daarnaast hebben wij op dit onderdeel ook minder onttrokken (zie baten). De begrote storting in verband met de overboeking van de reserve Provinciale Meefinanciering met betrekking tot het convenant bedrijventerreinen is € 635.736 lager. Op basis van de aangegeven verplichtingen is voorlopig minder benodigd en blijven de middelen binnen de reserve Provinciale Meefinanciering beschikbaar.	-6.158.764	

LASTEN		
0800 Mutaties reserves (vervolg)		
• Reserve PLG2: De niet bestede middelen op het Programma Landelijk Gebied 2 zijn toegevoegd aan de reserve. Op deze wijze blijven de middelen beschikbaar voor de verdere looptijd van het programma.	-3.245.428	
• Reserve Compensatie dividend Essent: Op basis van de Grondexploitatie 2018 Blauwestad is de in 2016 gevormde voorziening Blauwestad verlaagd met een bedrag van ca. € 3,1 miljoen. Dit voordeel gaat, zoals wij in de voordracht bij de Rekening 2016 hebben aangegeven, terug naar de reserve Compensatie dividend Essent.	-3.109.000	
• Reserve Afschrijvingen: Met ingang van 2017 heeft er een BBV-wijziging plaatsgevonden. Ook investeringen met een maatschappelijk nut moeten worden geactiveerd. De volgende werkwijze wordt hierbij toegepast. De verwachte investering (op basis van een door uw Staten genomen realisatiebesluit) wordt gestort in de reserve Afschrijvingen. De hieruit voortvloeiende afschrijvingslast wordt in de toekomst gefinancierd uit diezelfde reserve. Bij de Najaarsnota hebben wij de begroting aangepast voorzover het de reserves ESFI, MIT, RSP en Verkeer en vervoer betreffen, die dienen als dekking van de verwachte investering. Daarnaast dienen ook budgetten of middelen die onderdeel uitmaken van andere reserves als dekking. De betreffende middelen hebben wij ook in de reserve Afschrijvingen gestort. Dit heeft geresulteerd in een aanvullende storting van € 2.063.062 en dit heeft betrekking op de budgetten Duurzaam veilig, Natuurontwikkeling PLG2, Boordvoorzieningen (onderdeel van de reserve Beheer wegen en kanalen) en de reserve Vervanging kunstwerken Winschoterdiep (project Afstandsbediening).	-2.063.062	
• Reserve decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer (duVV): Op de budgetten die zijn gekoppeld aan de reserve duVV, en die hebben geleid tot een lagere besteding, is het restant (€ 1.868.821) in de reserve gestort. Zie voor een toelichting op de specifieke afwijkingen programma 4 Bereikbaarheid.	-1.868.821	
• Reserve Vervanging kunstwerken Winschoterdiep: De voorfinanciering van het project Bediening op afstand wordt terugverdiend door de formatieve besparingen die het project oplevert. Omdat het project vertraagd is, hebben wij de geplande besparing nog niet kunnen realiseren. Daarom is € 1.146.608 minder toegevoegd. Daarnaast is er minder rente aan de reserve toegevoegd (€ 14.588).	1.161.196	
• Reserve Beheer wegen en kanalen: Het saldo op de middelen 2017 voor de uitvoering van het Meerjarenprogramma Beheer en onderhoud zijn toegevoegd aan de reserve.	-1.113.401	

LASTEN		
0800 Mutaties reserves (vervolg)		
Egalisatiereserve Wabo: -1.051.096 In 2017 is voor het onderdeel Wabo-leges sprake van een meeropbrengst ten opzichte van de raming van € 1,051 miljoen. Deze meeropbrengst als gevolg van de aanleg in 2017 van een viertal windparken wordt gestort in de reserve Wabo-leges en is daarmee beschikbaar voor het opvangen van schommelingen in de opbrengsten in de komende jaren. Tot 2017 hebben nog geen stortingen plaatsgevonden in de reserve omdat in voorgaande jaren ook sprake is geweest van bij de ramingen achterblijvende inkomsten. Onderzoek in 2018 zal moeten uitwijzen welke kosten gemoeid zijn met de Wabo-vergunningverlening. Afhankelijk van de uitkomsten van dit onderzoek kan de omvang van de reservering 2017 en/of de toekomstige tariefstelling voor de vergunningverlening nog worden gewijzigd. De uitkomsten zullen worden betrokken bij de Najaarsnota 2018.		
Reserve EHS Zuidlaardermeer/Midden-Groningen: -703.491 Als gevolg van de gerealiseerde boekwinsten op de verkoop van grond en woningen in het kader van de EHS Zuidlaardermeer/Midden-Groningen zijn de baten in 2017 hoger dan de lasten. Het positieve resultaat van € 700.522 is toegevoegd aan de reserve. Daarnaast is er iets meer rente toegevoegd aan de reserve (€ 2.969).		
Reserve Automatisering: -378.769 In verband met eenerschikking van de automatiseringsmiddelen binnen de reserve is er een bedrag van € 344.906 in de reserve gestort. Zie ook baten in verband met de herschikking. Op het onderdeel Informatievoorziening is een voordeel ontstaan van € 33.863, met name als gevolg van een lagere bijdrage aan het IPO. De resterende middelen zijn toegevoegd aan de reserve.		
Reserve MIT: -344.828 De voeding van de reserve is gebaseerd op de rendementen die gehaald worden met de voormalige Essent-middelen. Deels in de vorm van dividend en rente van de brugleningen Enexis. De dividenduitkering is ten opzichte van de raming € 46.000 hoger. Daarnaast is de werkelijke rentepercentage van kort/lang en lang geld hoger dan waarmee in de Najaarsnota is gerekend. Dit samen met een lagere omvang van de middelen waarover rente wordt berekend heeft geresulteerd in een hogere storting (€ 301.430). Daarnaast is een bedrag van € 43.398 aan de reserve toegevoegd als gevolg van de tussentijdse afsluiting van de investeringsprojecten.		
Reserve Regiospecifiek Pakket: -156.006 De afwijking wordt veroorzaakt doordat wij de IBOI-vergoeding 2015 en 2016 over de vooruitontvangen middelen van de gemeente Groningen hebben toegevoegd aan de reserve RSP. Zie ook eerdere toelichting bij het onderdeel 0300 Geldleningen en uitzettingen. Daarnaast is er nog kleine afwijking van € 232 in verband met de IBOI-vergoeding over het saldo van de reserve.		
Reserve ESFI: -53.126 Per saldo resteert op de nagekomen kosten waterwegen een positief saldo van € 53.126. Dit wordt met name veroorzaakt door de verkoop van grond. Positieve en negatieve effecten worden verrekend met de middelen die in de reserve ESFI voor nagekomen kosten zijn opgenomen.		
Overige afwijkingen 3.016		
		-25.478.330
Totaal afwijking lasten		-25.651.988

BATEN		
Apparaatskosten		74
Programmabaten		
0100 Uitkering Provinciefonds	-77.299	
• Naar aanleiding van de decembercirculaire 2017 voor het Provinciefonds is de uitkering aangepast. Omdat de fysieke eenheden voor een aantal verdeelmaatstaven (oppervlakte, oeverlengte) zijn geactualiseerd is de uitkering met ca. € 81.700 verlaagd. Daarnaast is de uitkering verhoogd met € 5.600 omdat in 2017 een vrijval optreedt van middelen ten behoeve van het onderzoek verdeelmodel Provinciefonds. Inclusief afrondingsverschillen ontstaat er een nadelig effect van € 77.299.		-77.299
0200 Opbrengst provinciale belastingen	-82.317	
• De achterblijvende opbrengst wordt veroorzaakt doordat in de raming over 2017 in de Najaarsnota de omvang van de seizoengebonden stijging van de aantallen in het kwarttarief aan het einde van het jaar niet is teruggeraamd, waardoor met een gemiddeld te hoge opbrengst opcenten kwarttarief is gerekend.		-82.317
0300 Geldleningen en uitzettingen	-1.492.790	
• Begin december 2017 heeft de afwikkeling plaatsgevonden van een garantieproduct van € 10,0 miljoen, waarvan 50% provinciale middelen en 50% nazorgmiddelen. Doordat bij de raming van het rendement abusievelijk geen rekening is gehouden met de boekwaarde van de initiële inleg in het fonds is een nadeel ontstaan van in totaal € 1,5 miljoen. Het nadeel voor het onderdeel nazorgmiddelen heeft geleid tot een lagere voeding van de voorziening. • Bij de voortijdige verkoop van de NWB-obligaties van in totaal € 10,0 miljoen is een koerswinst gerealiseerd van € 1,4 miljoen. Bij de Najaarsnota 2017 is besloten om het incidentele voordeel bij de Jaarrekening 2017 ten gunste te laten komen van de Algemene middelen ter afdekking van de lagere rentebaten in de daarop volgende jaren. Bij de bestemming van het rekeningresultaat stellen wij voor de koerswinst voor een bedrag van € 1.270.750 toe te voegen aan de Algemene reserve voor de dekking van de toekomstige rentederving 2018 tot en met 2022. Het verschil tussen de € 1,4 miljoen en de € 1,27 miljoen is de rentederving 2017 die reeds verwerkt is in het rekeningresultaat. • Door de lage stand van de lange rente en de verwachting dat de rente zou stijgen zijn in 2017 geen middelen uitgezet bij medeoverheden. Hierdoor is € 0,2 miljoen minder aan rente ontvangen ten opzichte van de raming. • Overige afwijkingen	1.405.000	
	-198.000	
	50.231	-235.559
0400 Deelnemingen	-17.703	
• Overige afwijkingen		-17.703
0500 Onvoorzien	48.193	
• Overige afwijkingen		48.193

BATEN		
0800 Mutaties reserves		
Reserve Verkeer en vervoer:	9.705.618	
Op de budgetten die zijn gekoppeld aan de reserve Verkeer en vervoer, en die hebben geleid tot een hogere besteding, is aanvullend € 9.705.618 onttrokken. Zie voor een toelichting op de specifieke afwijkingen het programma 4 Bereikbaarheid.		
Reserve Overboeking kredieten:	-1.601.180	
Ten opzichte van de raming hebben wij voor de onderdelen convenant bedrijventerreinen en de capaciteitskredieten minder aan de reserve onttrokken. Zie ook toelichting lasten.		
Reserve Beheer wegen en kanalen:	1.286.146	
De kosten voor boordvoorzieningen worden met ingang van 2017, als gevolg van een wijziging van het BBV, beschouwd als vervangings-investeringen. Vanuit de reserve Beheer wegen en kanalen is een bedrag van € 1.286.146 overgeboekt naar de reserve Afschrijvingen ter dekking van toekomstige afschrijvingslasten van een tweetal projecten.		
Reserve Provinciale Meefinanciering:	1.149.315	
De afwijking wordt voor het grootste deel veroorzaakt door subsidieregelingen die worden uitgevoerd door het SNN en de RVO. In de aanpassing van de begroting als gevolg van de wijziging in de verantwoording van subsidieasten hebben wij deze regelingen niet geactualiseerd. Tevens zijn er afwijkingen (in totaal circa € 2,1 miljoen) met betrekking tot de uitvoeringskosten. Daarnaast zijn op diverse onderdelen plussen en minnen opgetreden. Voor infrastructurele projecten die door de provincie worden uitgevoerd en overige gesubsidieerde projecten per saldo is € 340.656 minder benodigd. Bij de toelichting op de reserve Overboeking hebben wij reeds vermeld dat er vanuit de reserve Provinciale Meefinanciering € 635.736 minder wordt overgeboekt naar de reserve Overboeking in verband met het Convenant bedrijventerreinen.		
Reserve Automatisering:	1.000.453	
In 2017 is begonnen met het vervangen van het DWO2-werkplekconcept naar het DWO3-concept. Gedurende het project zijn de lasten hoger uitgevallen doordat er meer apparatuur is vervangen en doordat gedurende de uitvoering van het project de scope is uitgebreid. Hierdoor heeft er een onttrekking plaatsgevonden van € 200.697 uit het onderdeel Hardwarevervanging van de reserve.		
In verband met deerschikking van de automatiseringsmiddelen binnen de reserve is een bedrag van € 344.905 aan de reserve onttrokken (zie ook lasten).		
In 2017 is een verbetertraject uitgevoerd in de vorm van het programma Datahuishouding op Orde (DOO). Dit loopt deels door in 2018. De onderlinge projecten van het verbetertraject zijn niet in de begroting opgenomen. Hierdoor heeft er een onttrekking uit het onderdeel Datahuishouding Op Orde plaatsgevonden van € 385.609.		
Als gevolg van het uitvoeren van meerjarige ICT-projecten is er ten opzichte van de begroting een overschrijding ontstaan van € 69.241. Hierdoor heeft er een onttrekking plaatsgevonden uit het onderdeel IP-Projecten van de reserve Automatisering.		

BATEN		
0800 Mutaties reserves (vervolg)		
Reserve Vervanging kunstwerken Winschoterdiep: De kosten van het project Bediening op afstand worden voorgefinancierd uit de reserve. In totaal is een bedrag van € 968.897 in 2017 aan het project uitgegeven. Van dit bedrag heeft € 441.003 betrekking op provinciale eigendommen. Deze kosten worden geactiveerd en na ingebruikname afgeschreven. Ter dekking hiervan is vanuit deze reserve voornoemd bedrag toegevoegd aan de reserve Afschrijvingen. Ook is € 527.894 ter dekking van de overige kosten van het project aan de reserve onttrokken. Daarnaast zijn wij in 2017 gestart met het project Nautische verbeteringen Winschoterdiep-A.G. Wildervanckkanaal en is ter dekking van de kosten een bedrag van € 28.002 onttrokken aan de reserve.	996.900	
Reserve EHS Zuidlaardermeer/Midden-Groningen: De gerealiseerde boekwinsten op de verkoop van grond en woningen in het kader van de EHS Zuidlaardermeer/Midden-Groningen hebben in 2017 geleid tot een positief effect. In plaats van een begrote onttrekking aan de reserve om de kosten te kunnen dekken, hebben wij middelen overgehouden en die zijn toegevoegd aan de reserve (zie ook toelichting lasten).	-620.000	
Reserve Regiospecifiek Pakket: Per saldo is op de onderdelen van het RSP meer besteed. De diverse afwijkingen hebben geleid tot een hogere onttrekking van € 596.388. Bij de betreffende programma's worden de afwijkingen nader toegelicht.	596.388	
Reserve ESFI: Voor de dekking van infrastructurele projecten is € 632.112 minder aan de reserve onttrokken. Zie ook programma Bereikbaarheid. De verstrekte subsidie aan het Recreatieschap Drenthe voor de opwaardering watergerichte toeristisch-recreatieve infrastructuur Zuidlaardermeer van € 216.936 komt ten laste van de ESFI-middelen voor nieuwe vaarverbindingen. Uit de reserve ESFI zijn middelen beschikbaar gesteld voor het investeringsbudget Lauwersmeer-Lauwersoog. Voor de onderdelen Werelderfgoedcentrum, de programmakosten en marketingkosten in minder besteed. In totaal is € 116.791 minder aan de reserve onttrokken. Voor flankerend beleid waterbergingen zijn voor 2017 geen middelen begroot. In 2017 hebben wij een stuk grond overgedragen aan een natuurterreinbeherende organisatie. Het verlies van € 57.330 op de boekwaarde komt ten laste van de middelen in de reserve ESFI.	-474.637	
Reserve MIT: Ten opzichte van de inschatting bij de Najaarsnota 2017 is minder benodigd geweest om de kosten van de projecten te dekken die mede worden gefinancierd vanuit de reserve MIT.	-432.799	
Reserve Bodemsanering: Ter dekking van de in 2017 gemaakte kosten voor bodemsaneringsprojecten is € 423.044 extra benodigd vanuit de reserve. Zie ook programma 2 Milieu en energie.	423.044	
Reserve Aankoopsommen wegen en waterwegen: Ter dekking van de kosten van twee investeringsprojecten is een bedrag van € 186.644 onttrokken aan de in de reserve gestorte aankoopsommen.	186.644	

BATEN		
0800 Mutaties reserves (vervolg)		
• Algemene reserve:	98.478	
Bij de bestemming van het rekeningresultaat 2016 is het positieve resultaat als gevolg van de aandelentransactie NOM toegevoegd aan de Algemene reserve. Dit bedrag is conform afspraak in de bestuurlijke overeenkomst bestemd als additionele subsidie voor het ontwikkelbedrijf van de NOM. In 2017 is € 98.478 uitbetaald. Dit bedrag is ter dekking van de kosten onttrokken aan de Algemene reserve.		
• Overige afwijkingen	59.083	12.373.451
Totaal afwijking baten		12.008.840
Saldo afwijking lasten-baten		-13.643.148

Deel 3

PARAGRAFEN

1. Weerstandsvermogen en risicobeheersing

In deze paragraaf gaan we in op de volgende onderwerpen:

1. Ontwikkeling Begroting 2018 versus Rekening 2017;
2. Beschikbare weerstandscapaciteit;
3. Inventarisatie van de risico's c.q. het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen;
4. Beleid omtrent de weerstandscapaciteit en de risico's;
5. Zestal kengetallen, inclusief beoordeling van de onderlinge verhouding tussen de kengetallen in relatie tot de financiële positie.

Definitie weerstandscapaciteit

De beschikbare weerstandscapaciteit bestaat uit de middelen en mogelijkheden waarover de provincie beschikt om de risico's (niet begrote kosten die onverwachts optreden) op te vangen.

De weerstandscapaciteit wordt gedefinieerd als het totaal van de vrije ruimte in de Algemene reserve, de vrij aan te wenden bestemmingsreserves, de onbenutte belastingcapaciteit, het gereserveerde bedrag voor onvoorziene uitgaven en de verwachte begrotingsruimte.

Onderscheid wordt gemaakt in incidentele en structurele weerstandscapaciteit:

- Met incidenteel wordt bedoeld het vermogen om eenmalige financiële tegenvallers op te vangen zonder dat reguliere taken in gevaar komen;
- De structurele weerstandscapaciteit betreft middelen die permanent ingezet kunnen worden om structurele risico's in de lopende exploitatie op te vangen, zonder dat dit ten koste gaat van de uitvoering van de reguliere taken.

Het minimaal benodigde weerstandsvermogen is afhankelijk van het risicoprofiel. De risico's die relevant zijn voor het weerstandsvermogen zijn niet op een andere manier te ondervangen. Onder risico's verstaan de voorschriften: Alle voorzienbare risico's waarvoor geen voorzieningen zijn gevormd of die niet tot afwaardering van activa hebben geleid en van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie. Bij het bepalen van de verwachte impact van risico's moet onderscheid worden gemaakt tussen risico's met incidentele gevolgen en risico's met structurele gevolgen.

1.1. Ontwikkeling Begroting 2018 versus Rekening 2017

In de onderstaande tabel worden de verschillen samengevat weergegeven tussen de Rekening 2017 en de Begroting 2018. Dit wordt gedaan voor het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen en de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit.

Tabel: Benodigd weerstandsvermogen versus beschikbare weerstandscapaciteit

Benodigd weerstandsvermogen versus beschikbare weerstandscapaciteit (x € miljoen)	Begroting 2018	Rekening 2017
A: Geïdentificeerde risico's		
1. Minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen	€ 18,6	€ 19,2
2. Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit ⁴	€ 16,8	€ 16,0
	- € 1,8	- € 3,2
B: Risico's revolverende fondsen		
1. Minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen	€ 12,5	€ 12,5
2. Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit ⁵	€ 8,4	€ 7,9
	- € 4,1	- € 4,6
C: Totaal (A+B)		
1. Minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen	€ 31,1	€ 31,7
2. Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit	€ 25,2	€ 23,9
	- € 5,9	- € 7,8

⁴ Voor de vergelijking met de Begroting 2018 is de beschikbare weerstandscapaciteit voor de Rekening 2017 aangevuld met € 500.000 weerstandsvermogen voor de lening snel internet die in 2018 wordt toegevoegd.

⁵ Evenzo is ook de beschikbare weerstandscapaciteit voor de Rekening 2017 aangevuld met € 625.000 weerstandsvermogen voor het revolverend fonds zorg, leefbaarheid en energie die in 2018 wordt toegevoegd.

Toelichting verschillen Rekening 2017 en Begroting 2018

A.1: Geïdentificeerde risico's (minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen)

Voor de geïnterpreteerde incidentele risico's bedraagt het minimaal benodigde weerstandsvermogen € 19,2 miljoen. Bij de Begroting 2018 was het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen bepaald op € 18,6 miljoen. Het totale risicoprofiel is bij het opstellen van de jaarrekening 2017 toegenomen hetgeen heeft geleid tot een minimaal incidenteel benodigd weerstandsvermogen dat € 0,6 miljoen hoger is dan in de Begroting 2018.

Deze toename wordt als volgt verklaard:

1. Kredietunies (risiconummer 4): toename € 125.000
Naast de verstrekking van een lening van maximaal € 1 miljoen aan de Kredietunie Groningen ter versterking van het startkapitaal om daarmee financiering aan het midden- en kleinbedrijf in en rond de stad Groningen aan te bieden, is een vergelijkbaar initiatief geïnitieerd in het Westerkwartier. Aan de Kredietunie Westerkwartier is voor eenzelfde bedrag van maximaal € 1 miljoen eveneens een lening verstrekt. Ook hiervoor houden we rekening met een risico van 12,5% op het niet volledig terug ontvangen van de verstrekte leningen, waarmee het risico toeneemt met € 125.000 tot € 250.000. Hierdoor neemt het incidenteel benodigde weerstandsvermogen toe met € 0,125 miljoen.
2. Afvalbedrijven (risiconummer 7): toename € 370.000
We hebben het risico Handhaving vergunningen - afvalbedrijven opnieuw geïnterpreteerd. Deze inventarisatie is onder meer gebaseerd op de negatieve restwaarde van afvalstoffen die liggen opgeslagen bij de verschillende afvalbedrijven waarvoor wij bevoegd gezag zijn. Wij schatten de maximale waarde van het risico op € 27,1 miljoen. De kans van optreden schatten wij op gemiddeld 18% (is verschillend per bedrijf). Dit betekent dat het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is gekwantificeerd op € 4,88 miljoen. In de Begroting 2018 hielden we rekening met afgerond € 4,51 miljoen. Ten opzichte van de Begroting 2018 neemt het benodigde weerstandsvermogen toe met € 0,37 miljoen.
3. Effecten rijksontwikkelingen en bezuinigingen (risiconummer 10): afname € 800.000
Op basis van de voornemens van het kabinet, vastgelegd in het regeerakkoord 2017-2021, en de nu bekende economische vooruitzichten, verwachten wij dat de kans op korte termijn van aanvullende bezuinigingen vrij klein (5%) zal zijn. Tot nu toe gingen wij van een kansinschatting van 25% uit. Daarom kan het incidenteel benodigde weerstandsvermogen worden verlaagd met € 0,800 miljoen (20% van € 4 miljoen).
4. IBOI indexeringsverplichting (risiconummer 12): toename € 942.000
In 2017 is conform de septembercirculaire gebleken dat de IBOI-index over 2017 1,15% bedraagt. Daarvoor was in de Begroting 2017 een stelpost opgenomen, die onvoldoende bleek om de indexstijging te kunnen bekostigen. De stelpost in de Begroting 2017 voor indexering moest hierdoor worden aangevuld. Ook voor de komende jaren is waarschijnlijk sprake van een negatief effect. Bij de Voorjaarsnota wordt voorgesteld de stelposten voor de jaren 2018 t/m 2023 te verhogen met een bedrag van in totaal € 4,995 miljoen. Hiermee kan een indexering van 1,15% in de komende jaren worden bekostigd.
Het risico bestaat echter dat de IBOI hoger zal zijn dan het uitgangspunt van 1,15% in de ramingen. Het risico is gewaardeerd door een scenario door te rekenen met een IBOI van 1,45% in de komende jaren. Dit leidt tot een extra indexeringslast van € 2,733 miljoen. Bij een kans van optreden van 50% leidt dit tot een minimaal benodigd weerstandsvermogen van € 1,367 miljoen. Het risico tot nu toe werd gecalculeerd op € 0,425 miljoen. Het incidenteel benodigde weerstandsvermogen neemt daarmee dus toe met € 0,942 miljoen.

Financieel resumé	
A.1 Kredietunies	€ 125.000
A.2 Afvalbedrijven	€ 370.000
A.3 Effecten rijksontwikkelingen en bezuinigingen	-/- € 800.000
A.3 IBOI indexeringsverplichting	€ 942.000
Toename minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen	€ 637.000

A.2: Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare middelen in de Algemene reserve bedragen ultimo 2017 € 16,3 miljoen. Vermeerderd met de bijdrage uit het budget Provinciale meefinanciering jaarschijf 2018 voor het risico lening snel

internet is dan in 2018 aan incidentele weerstandscapaciteit beschikbaar € 16,8 miljoen. Dit bedrag wijzigt als gevolg van onderstaande voorstellen:

- De afwikkeling van het faillissement North Refinery en de bij de actie bestuursdwang bij Talen recycling gemaakte kosten in 2017 hebben gezorgd voor een nadelig resultaat in 2017 van € 912.000. Dit hebben we toegelicht in de verschillenanalyse binnen deel 2 van de rekening (programma Milieu en energie, deelprogramma Milieu). Wij stellen voor dit bedrag te dekken uit de Algemene reserve.
- In 2017 is ten behoeve van een lening aan Kredietunie Westerkwartier van € 1 miljoen sprake van een toename van het benodigde weerstandsvermogen met € 125.000. Dit weerstandsvermogen wordt beschikbaar gesteld ten laste van het budget Provinciale meefinanciering naar rato van werkelijk verstrekte kredietverlening. Wij stellen voor de bijdrage uit het budget Provinciale meefinanciering van € 125.000 ineens over te boeken naar de algemene reserve. De middelen ter dekking van de risico's (lees incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit) staan gegroepeerd in de Algemene reserve en daarmee dan ook de afgesproken bijdrage uit het budget provinciale meefinanciering.

Rekening houdend met bovenstaande voorstellen om ten laste van de Algemene reserve per saldo een bedrag van € 787.000 af te boeken, bedraagt de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit binnen de Algemene reserve in totaal € 16,01 miljoen. Afgerond is dit € 16,0 miljoen aan beschikbare weerstandscapaciteit.

Het verschil tussen het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen en de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit (exclusief revolverende fondsen) bedraagt - € 3,2 miljoen. Gelet op het feit dat dit een afwijking betreft van meer dan 10% van de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit stellen we conform onze beleidslijn voor de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit binnen de Algemene reserve op te hogen met een bedrag van € 2,7 miljoen. Het resterende benodigde bedrag van € 0,5 miljoen komt in 2019 beschikbaar door een bijdrage ten laste van het budget Provinciale meefinanciering ten behoeve van de dekking van het risico van de aanleg van snel internet in de buitengebieden. Daarmee is dan in 2019 ceteris paribus het benodigde weerstandsvermogen aangevuld met de benodigde € 3,2 miljoen tot € 19,2 miljoen.

Aanvulling is deels mogelijk uit reguliere programmabudgetten, namelijk door een bijdrage uit de reserve Bodemsanering van afgerond € 0,6 miljoen. Daarmee is de bijdrage uit reguliere programmabudgetten voor het risico afvalbedrijven circa één derde van het totaal af te dekken risico. Wij achten dat een verantwoorde bijdrage. Wanneer er geen aanvulling meer mogelijk blijkt uit reguliere (overige) programma- of projectbudgetten zal voor een noodzakelijke aanvulling van de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit allereerst worden nagegaan of dit mogelijk is vanuit de vrij aanwendbare ruimte binnen de Algemene reserve. Indien dit niet of onvoldoende tot de mogelijkheden behoort, dient aanvulling vanuit de rekeningsaldi te geschieden. Indien ook dit niet (in voldoende mate) tot de mogelijkheden behoort, zal ruimte moeten worden vrijgemaakt in de begroting (al dan niet in meerjarig perspectief). De voorgestelde aanvulling van het weerstandsvermogen met een bedrag van aanvullend nog € 2,1 miljoen vindt conform deze beleidslijn plaats door aanvulling vanuit het rekeningresultaat 2017.

B.1: Risico's revolverende fondsen

Voor de geïnventariseerde risico's voor revolverende fondsen bedraagt het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen € 12,55 miljoen. Bij de Begroting 2018 was het minimaal benodigde weerstandsvermogen bepaald op € 12,5 miljoen. Het bedrag van (afgerond) € 12,5 miljoen is opgebouwd uit de volgende vier risico's:

1. *Investeringsfonds Groningen B.V. (risiconr. 14)*
Het Investeringsfonds Groningen is vanaf 1 januari 2015 operationeel. We houden rekening met een risico van maximaal € 8,0 miljoen (20% van € 40 miljoen). Dit risico is niet gewijzigd ten opzichte van de Begroting 2018.
2. *Economic Board Groningen (risiconr. 15)*
De Stichting Economic Board Groningen heeft een provinciale bijdrage van € 10 miljoen ontvangen. We houden hiervoor rekening met een risico van € 2 miljoen (20% van de verstrekte € 10 miljoen). Dit risico is niet gewijzigd ten opzichte van de Begroting 2018.
3. *Revolverend Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad (risiconr. 16)*
Als onderdeel van het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid Provincie Groningen 2016-2020 is een revolverend Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad ingesteld ter hoogte van € 980.000. We hebben hiervoor een risicobuffer van 5% (€ 0,05 miljoen) gereserveerd. Dit risico is niet gewijzigd ten opzichte van de Begroting 2018.

4. *Revolverend fonds leefbaarheid, zorg en energie (nieuw vanaf Rekening 2016, risiconr. 17)*
De Stichting Revolverend Fonds Groningen (SRFG) is in februari 2017 opgericht. Hiermee wordt voldaan aan de criteria voor opname in de paragraaf weerstandsvermogen conform het daartoe geformuleerde beleid. We houden rekening met een maximaal risico van € 25 miljoen en met een kans van optreden van 10%. Dit betekent dat het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is gekwantificeerd op € 2,5 miljoen. Hiervan is inmiddels € 1,25 miljoen beschikbaar in de Algemene reserve. In 2018 en 2019 zal nog eens € 625.000 aan de Algemene reserve worden toegevoegd zodat dan in totaliteit een buffer van € 2,5 miljoen is gereserveerd.

B.2: Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit revolverende fondsen

Opbouw weerstandscapaciteit revolverende fondsen	
Buffer Investeringsfonds Groningen en Economic Board Groningen	€ 7.000.000
Resultaat Investeringsfonds Groningen 2015	-/- € 385.133
Resultaat Investeringsfonds Groningen 2016	-/- € 169.537
Resultaat Investeringsfonds Groningen 2017	-/- € 425.695
Buffer Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad	€ 49.000
Buffer revolverend fonds leefbaarheid, zorg en energie ⁶	€ 1.875.000
	€ 7.943.635

Bij de Rekening 2015 is ten laste van de gespaarde buffer een verlies genomen van € 385.133 als gevolg van een lagere waardering van het Investeringsfonds Groningen. Ook in 2016 is een verlies van € 169.537 gerealiseerd. Het verlies in 2017 bedraagt € 425.695 en komt eveneens ten laste van de gespaarde buffer. Deze verliezen worden door ons gezien als een tijdelijk verlies dat naar verwachting niet op korte termijn wordt goedge maakt. Immers, pas bij 'exits' uit ondernemingen (uitstappen uit een participatie) worden opbrengsten gerealiseerd. Op het moment dat weer winst wordt gemaakt, zal het beslag op de Algemene reserve worden verlaagd.

Het verschil tussen 'benodigd en beschikbaar' voor de revolverende fondsen bedraagt € 4,6 miljoen. Voor de opbouw van de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit zijn aparte afspraken gemaakt. Zo zal voor het risico met betrekking tot het Investeringsfonds Groningen en Economic Board Groningen zowel in 2019 als in 2020 een bedrag van € 1,5 miljoen worden gereserveerd en zal voor het risico met betrekking tot het revolverend fonds leefbaarheid, zorg en energie in 2019 nog eens € 0,625 miljoen worden gereserveerd. Het gaat hierbij om afgesproken aanvullingen van de beschikbare weerstandscapaciteit. Door deze reserveringen in 2019 tot en met 2020 (in totaal € 3,625 miljoen) zal de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit revolverende fondsen tot en met 2020 verder toenemen tot circa € 11,55 miljoen, zodat het verschil per ultimo 2020 zal afnemen tot circa € 1 miljoen. Zoals hiervoor reeds aangegeven is de verwachting voor het Investeringsfonds Groningen dat op middellange termijn (5-7 jaren) opbrengsten kunnen worden gerealiseerd, die in dat geval aan de Algemene reserve kunnen worden toegevoegd. Tot die tijd worden aanloopverliezen gefinancierd uit de beschikbare buffer.

Structurele risico's

Naast de incidentele risico's zijn ook structurele risico's geïnventariseerd voor € 1,0 miljoen. Hiervoor kan de onbenutte belastingcapaciteit worden ingezet. Deze structurele risico's betreffen de effecten van rijksontwikkelingen en bezuinigingen.

1.2. Beschikbare weerstandscapaciteit

Incidenteel

1. Algemene reserve

Er is een bedrag van € 16,0 miljoen aanwezig voor de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit. (Hierbij is reeds rekening gehouden met het besluit om de kosten van het faillissement North Refinery en van de actie bestuursdwang Talen te dekken uit de Algemene reserve en de bijdrage uit het budget

⁶ Voor de vergelijking met de Begroting 2018 is de beschikbare weerstandscapaciteit voor de Rekening 2017 aangevuld met € 625.000 weerstandsvermogen voor het revolverend fonds zorg, leefbaarheid en energie, die in 2018 wordt toegevoegd.

Provinciale meefinanciering ten behoeve van de Kredietunie Westerkwartier te verwerken ten gunste van de Algemene reserve).

Structureel

1. Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit heeft betrekking op extra inkomsten die de provincie Groningen kan genereren als het maximum aantal opcenten op de motorrijtuigenbelasting wordt geheven (per 1 januari 2017: 111,0 opcenten en per 1 januari 2018: 111,9) in vergelijking met de opbrengst bij het op dit moment geldende tarief (per 1 januari 2017: 88,6 opcenten; per 1 januari 2018: 89,3). Deze capaciteit bedraagt in 2017 circa € 14,0 miljoen. Aangezien een voorstel tot tariefswijziging uiterlijk op 30 november van het voorafgaande jaar door Provinciale Staten moet zijn vastgesteld, is een wijziging van de tarieven nu niet eerder dan per 1 januari 2019 te realiseren.

2. Gereserveerde middelen voor onvoorziene uitgaven

In de Begroting 2018 hebben wij voor 2018 en de daarop volgende jaren een bedrag gereserveerd van € 500.000 per jaar voor het opvangen van werkelijk onvoorziene en onvermijdbare uitgaven. Dit bedrag is ontstaan op basis van gebleken historische behoefte om onvoorziene, onvermijdbare en onuitstelbare uitgaven jaarlijks op te vangen.

3. Verwachte begrotingsruimte 2018-2021

Op basis van actuele financiële meerjarenramingen verwachten wij de onderstaande begrotingsruimte:

Tabel: Resterende begrotingsruimte 2018-2021

(bedragen x € 1.000)

Omschrijving	2018	2019	2020	2021
Verwachte begrotingsruimte	1.135	1.645	7.864	7.884

Deze begrotingsruimte (Begroting 2018 tot en met 5^e wijziging) resulteert na verwerking van de financiële gevolgen van de Septembercirculaire 2017 en de herbestemming van de structurele meevallers.

1.3. Inventarisatie van de risico's

Voor het bepalen van het risicoprofiel hebben wij de risico's geïnventariseerd. Voor de gekwantificeerde risico's wordt in de risicomatrix zichtbaar welke de grootste risico's zijn en waar de risicobeheersing zich met name op zal moeten richten. De risico's zijn voorzien van een nummer. In deze deelparagraaf wordt aan de hand van dit nummer het risico nader toegelicht.

Risicomatrix

Kans inschatting Hoog: 50% t/m 100% Middel: 25% tot 50% Laag: 0% tot 25%	Hoog	11		5, 12
	Middel		1	9
	Laag	16	4	2, 3, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 17
		Laag	Middel	Hoog
		Waarde		
		Laag: tot € 1.000.000	Middel: € 1.000.000 tot € 2.500.000	Hoog: € 2.500.000 en hoger

Wij realiseren ons dat de politieke gevoeligheid van onderwerpen zich niet altijd laat uitdrukken in kansinschatting en financiële impact. Wij zullen indien nodig ook prioriteit geven aan politiek belangrijke onderwerpen met een geringe kans en/of financiële impact.

De geïdentificeerde risico's staan hierna in tabelvorm nogmaals samengevat opgenomen:

Overzicht geïdentificeerde risico's				
	Risico	Omschrijving	Waarde	Kans
	Incidentele risico's		in € miljoen	in € miljoen
Totaal impact incidentele risico's	1	Gewaarborgde geldleningen/garanties	1,0	25%
	2	Borgstelling GR Havenschap Groningen Seaports	160,8	2,5%
	3	Achtergestelde lening OZG	3,8	12,5%
	4	Kredietunies Groningen en Westerkwartier	2,0	12,5%
	5	Claims	5,0	50%
	6	Generieke risico's subsidies	15,0	5%
	7	Afvalbedrijven (Handhaving vergunningen)	27,1	18%
	8	Blauwestad	p.m.	p.m.
	9	Projecten algemeen	10,0	25%
	10	Effecten rijksontwikkelingen en bezuinigingen	4,0	5%
	11	A.G. Wildervanckkanaal Kabels en Leidingen	0,8	60%
	12	IBOI indexeringsverplichting	2,73	50%
	13	Lening aanleg snel internet	30,0	5%
	Totaal minimaal benodigd weerstandsvermogen			19,20
Totaal impact structurele risico's	10	Effecten rijksontwikkelingen en bezuinigingen	4,0	25%
	Totaal structurele risico's			1,00
Risico's met eigen buffercapaciteit	14	Investeringsfonds Groningen B.V.	40,0	20%
	15	Economic Board Groningen	10,0	20%
	16	Revolverend Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad	0,98	5%
	17	Revolverend fonds leefbaarheid, zorg en energie	25,0	10%
				12,55

Toelichting risico's en beheersmaatregelen

Hierna worden de risico's en de bijbehorende beheersmaatregelen kort toegelicht.

1. Gewaarborgde geldleningen/garanties

Classificatie:	01. Balansposities	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 1,02 miljoen	
Kans	25%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 255.000	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	De provincie heeft begin 2018 een bedrag van € 5,3 miljoen uitstaan aan gewaarborgde geldleningen. De grootste gewaarborgde geldlening (€ 4,3 miljoen) heeft betrekking op het Nationaal Groenfonds. De overige gewaarborgde geldleningen hebben betrekking op zorginstellingen De Hoven en De Zijlen.	
Aard risico:	Het risico bestaat dat instellingen waarvoor wij garant staan niet aan hun aflossingsverplichtingen jegens betrokken financiers kunnen voldoen, zodat wij deze verplichtingen moeten overnemen. Er is geen beleidskeuze voor de al verstrekte gewaarborgde geldleningen/garanties.	
Inschatting van kans en impact:	<i>Gewaarborgde geldleningen Nationaal Groenfonds</i> De gewaarborgde geldleningen van het Nationaal Groenfonds hebben betrekking op de door het Nationaal Groenfonds opgenomen leningen, die zijn doorgeleend aan individuele provincies (en voorheen DLG). De provincies in Nederland staan gezamenlijk garant voor de terugbetaling van deze leningen. Aangezien het Nationaal Groenfonds de opgenomen geldleningen heeft doorgeleend aan de provincies, schatten wij het risico dat deze niet aan haar verplichtingen kan voldoen zeer laag in. Om deze reden hebben wij deze gewaarborgde geldlening niet meegenomen in onze inschatting van kans en impact voor dit risico. <i>Gewaarborgde geldleningen zorginstellingen</i> In de afgelopen jaren is de omvang van de gewaarborgde geldleningen van zorginstellingen afgenomen tot € 1,02 miljoen. De laatste aflossing van deze geldleningen zal plaatsvinden in 2024. Gezien de turbulente markt waarin zorginstellingen zich op dit moment bevinden achten wij bijstelling van de kans van optreden echter niet aan de orde. Het risicopercentage zal om deze reden gehandhaafd worden op 25%. <i>Garantstelling Regeling Cofinanciering Sectorplannen</i> Begin 2017 is besloten om met het sectorplan te stoppen, omdat het niet gelukt is om tot uitvoering over te gaan. De reeds gemaakte kosten ad € 176.400 zijn niet subsidiabel en moeten door de betrokken provincies worden gefinancierd. Voor de provincie Groningen komt dit neer op € 44.100. Deze kosten zijn geboekt ten laste van de reserve Provinciale Meefinanciering.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Jaarlijks monitoren wij de financiële positie (solvabiliteit en liquiditeit) van de betrokken instellingen.	
Conclusie:	In de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit is voor dit risico een bedrag van € 255.000 meegenomen. Dit bedrag heeft volledig betrekking op de gewaarborgde geldleningen van zorginstellingen.	

2. Borgstelling GR Havenschap Groningen Seaports

Classificatie:	05. Samenwerkingsverbanden	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 160,8 miljoen	
Kans	2,5%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 4,02 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	In het voorjaar van 2013 hebben zowel Provinciale Staten als de gemeenteraden van Delfzijl en Eemshoend, ingestemd met de verzelfstandiging van Groningen Seaports. Als gevolg hiervan is Groningen Seaports vanaf 14 juni 2013 (terugwerkende kracht naar 1 januari 2013) een overheids-nv (Groningen Seaports N.V.), waarvan de aandelen in handen zijn van de Gemeenschappelijke Regeling (GR), die blijft voortbestaan. Na verzelfstandiging bestaan de activa van GR Havenschap Groningen Seaports vrijwel geheel uit de deelneming in Groningen Seaports N.V. (boekwaarde ultimo 2017 € 198,0 miljoen) en een langlopende vordering van € 22,0 miljoen op Groningen Seaports N.V., die is ontstaan bij de inbreng. Ook het juridisch eigendom van de gronden is achtergebleven bij de GR. In het kader van de verzelfstandiging is tussen GR Havenschap Groningen Seaports en Groningen Seaports N.V. een borgstellingsovereenkomst gesloten, die begin 2016 is herzien. De GR staat nu voor 100% garant voor de financiering (de borgstelling is gemaximeerd tot € 268 miljoen). Met een belang van 60% in de GR is een bedrag van € 160,8 miljoen toe te rekenen aan de provincie Groningen.	
Aard risico:	Het risico bestaat dat Groningen Seaports N.V. niet aan haar verplichtingen jegens haar financiers kan voldoen, waarop deze een beroep zullen doen op de borgstelling door de GR. Omdat wij reeds borg staan, kan geen beleidskeuze meer worden gemaakt.	
Inschatting van kans en impact:	Uit de Jaarrekening 2017 van Groningen Seaports N.V. blijkt een eigen vermogen van € 225,9 miljoen ten opzichte van een balanstotaal van € 533 miljoen. Dit betekent dat de solvabiliteit ultimo 2017 42% bedraagt. Over 2017 heeft Groningen Seaports N.V. een winst van afgerond € 8,4 miljoen gerealiseerd. Uit de meerjarenbegroting blijkt dat ook voor de komende jaren positieve resultaten worden verwacht, waarbij eveneens kan worden voldaan aan de verplichtingen jegens de financiers. Op basis hiervan lijkt de kans op het voordoen van het risico hiermee in de komende jaren zeer beperkt (2,5%).	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Jaarlijks monitoren wij de financiële positie (solvabiliteit en liquiditeit) van de GR Havenschap Groningen Seaports en Groningen Seaports N.V. De waarde van de aan de GR GSP gegeven zekerheden bedroeg ten tijde van het opstellen van de borgstellingsovereenkomst op 12 februari 2016 bij benadering € 433 miljoen, terwijl de vordering van de GR op de N.V. € 22 miljoen bedraagt.	
Conclusie:	In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico een bedrag van € 4.02 miljoen meegenomen.	

3. Achtergestelde lening OZG

Classificatie:	01. Balansposities	
Risicocategorie	I	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 3,8 miljoen	
Kans	12,5%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 475.000	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Wij hebben op 17 mei 2016 een achtergestelde lening van € 10,0 miljoen verstrekt aan het Ommelandse Ziekenhuis Groningen (OZG), ter financiering van hun nieuwbouw. Voor dit project is door OZG een businesscase opgesteld, waarbij UMCG aandeelhouder van OZG zal worden. De uitgangspunten en voorwaarden van de achtergestelde geldlening zijn in eerste instantie door de provincie Groningen en OZG vastgelegd in een 'term sheet' en vervolgens uitgewerkt in een leningsovereenkomst.	
Aard risico:	Wij hebben bij voordracht van 21 oktober 2014 het plan om een achtergestelde lening van € 10,0 miljoen te verstrekken aan OZG voorgelegd aan Provinciale Staten. Nu de achtergestelde lening is verstrekt, bestaat het risico dat (een deel van) de hoofdsom van de achtergestelde lening en/of rente niet (terug)betaald kan worden door OZG. Medio 2019 zal gestart worden met de aflossing van de lening.	
Inschatting van kans en impact:	UMCG heeft zich gedurende de looptijd van de lening garant gesteld jegens de provincie Groningen voor een bedrag van € 6,2 miljoen. Voor het resterende bedrag van € 3,8 miljoen worden geen zekerheden c.q. garanties verkregen van OZG, buiten de garantie dat zorgverzekeraars relatief langlopende contracten hebben afgesloten met OZG. Op basis van de huidige financiële positie van het UMCG schatten wij het risico dat UMCG niet kan voldoen aan haar verplichtingen als de provincie een beroep doet op deze garantstelling laag in. Wij lopen dus vooral risico over het ongeborgde deel. Uit het Jaarverslag 2016 van OZG blijkt dat zowel de solvabiliteit (37%) als de liquiditeit (current ratio: 1,42) van OZG meer dan voldoende is om aan de voorwaarden van de lening te kunnen voldoen. Wij schatten de kans dat (een deel van) de hoofdsom van de achtergestelde lening en/of rente niet (terug)betaald kan worden door OZG in op 12,5%. Vanaf 2019 als de eerste aflossing van de lening start zal het risico afnemen. Tot op heden heeft OZG aan alle voorwaarden van de lening voldaan en zijn alle rentetermijnen conform de leningsovereenkomst ontvangen.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Wij hebben met OZG uitvoerige onderhandelingen gevoerd over de uitgangspunten en voorwaarden van de achtergestelde lening, die zijn vastgelegd in een leningsovereenkomst. Tevens hebben wij de aannames en uitgangspunten van de businesscase laten beoordelen door onze accountant en adviesbureau Rebel. Jaarlijks beoordelen wij de financiële ratio's zowel van UMCG als OZG.	
Conclusie:	In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico een bedrag van € 475.000 opgenomen.	

4. Kredietunies

Classificatie:	01. Balanspositie	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	Maximaal € 2 miljoen	
Kans	12,5%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 250.000	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	In de huidige economische situatie is de kredietverstrekking mede door de scherpere risicoafweging bij banken aan mkb-bedrijven steeds moeizamer gaan lopen. Kredietunie Groningen is een initiatief om specifiek voor het midden- en kleinbedrijf in en rond de stad Groningen financiering aan te bieden. Door ons is een lening verstrekt in 2016 ter versterking van het startkapitaal van maximaal € 1 miljoen om zo een voortvarende start van de Kredietunie Groningen mede mogelijk te maken. Een vergelijkbaar initiatief is geïnitieerd door de Kredietunie Westerkwartier in het Westerkwartier. Om dezelfde reden hebben wij hen in 2017 eveneens een lening van maximaal € 1 miljoen verstrekt.	
Aard risico:	Er bestaat een risico dat de verstrekte leningen niet (volledig) worden terugontvangen.	
Inschatting van kans en impact:	Wij schatten dit risico in op 12,5% van de maximaal te verstrekken leningen van € 2 miljoen, zijnde € 250.000.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Beide kredietunies toetsen kredietaanvragen op vergelijkbare wijze als een commerciële bank, hebben persoonlijk contact met de kredietvrager, stellen een coach aan voor iedere kredietvrager, kennen geen winstoogmerk en reserveren vanuit de opslag op de te betalen rente door de kredietvrager bedragen in geval van 'default'. Daarnaast spreiden de kredietunies hun risico's door zich niet te beperken tot één sector binnen het mkb. Ook zullen beide kredietunies uiterst terughoudend zijn als het gaat om de behandeling van kredietaanvragen vanuit (zeer) risicovolle sectoren.	
Conclusie:	In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico een bedrag van € 250.000 meegenomen. Ten opzichte van de begroting 2018 is dit een toename van het risico met € 125.000.	

5. Claims

Classificatie:	10. Claims	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 5,0 miljoen	
Kans	50%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 2,5 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	De in deze categorie opgenomen risico's hebben betrekking op bedragen die mogelijk kunnen voortvloeien uit claims van derden. In principe zouden claims door reguliere beleids- en afdelingsbudgetten gedekt moeten worden, echter gegeven de hoge impact die claims kunnen hebben achten wij het niet onverstandig hiervoor ook in het weerstandsvermogen een buffer op te nemen. In de afgelopen jaren is de decentrale overheid namelijk regelmatig geconfronteerd met gebeurtenissen die haar imago geen goed hebben gedaan. Deze gebeurtenissen hebben geleid tot een kritischer houding van burgers en bedrijven ten opzichte van de decentrale overheid. Deze kritische houding leidt ertoe dat de decentrale overheid vaker wordt aangesproken op de kwaliteit van de door haar geleverde prestaties.	
Aard risico:	Het risico bestaat dat reeds ingediende claims van derden gehonoreerd moeten worden of dat in de toekomst nieuwe claims bij ons worden ingediend door derden.	
Inschatting van kans en impact:	De kans en impact is gezien de aard van de ingediende claims, maar ook onzekerheid over toekomstige nog te ontvangen claims, onzeker. Voor zowel de bekende claims als eventuele toekomstige claims stellen wij voor in de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit een bedrag mee te nemen van € 2,5 miljoen.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Wij trachten dit risico te beheersen door zorgvuldig te handelen en ons te houden aan de wettelijke kaders en voorgeschreven procedures. Tevens hebben wij een WA-verzekeringsovereenkomst.	
Conclusie:	Wij stellen voor in de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen voor reeds ingediende, maar ook nog te ontvangen, claims een bedrag van € 2.5 miljoen mee te nemen.	

6. Generieke risico's subsidies

Classificatie:	03. Ontvangen subsidies	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico	✓	✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 15,0 miljoen	
Kans	5%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 750.000	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Wij hebben omvangrijke subsidiebedragen ontvangen uit Europese subsidieprogramma's en uit rijksmiddelen. Deze subsidiebedragen worden door ons of door aan ons gelieerde instanties (SNN) doorgecommitteerd aan andere decentrale overheden en aan bedrijven en instellingen. Ten aanzien van de door ons en SNN ontvangen subsidiegelden bestaat een risico vanwege interpretatieverschillen en het niet naleven van regelgeving, alsmede het risico voortvloeiend uit zogenaamde overcommitting.	
Aard risico:	Risico's vanwege het niet naleven van regelgeving ontstaan doordat wij een debiteurenrisico lopen op het moment dat subsidiegelden van bedrijven of instellingen teruggevorderd moeten worden als deze de subsidievoorwaarden niet naleven. Daarnaast valt hieronder het risico dat door het onzorgvuldig handelen van de provinciale organisatie subsidies niet verkregen worden, maar wel zijn verstrekt. Ten aanzien van deze risico's hebben wij geen beleidskeuze. De risico's voortvloeiend uit overcommitting ontstaan doordat soms op basis van ervaringscijfers meer gelden worden gecommitteerd dan in eerste instantie beschikbaar zijn gesteld. Het gaat hierbij om middelen die van het Rijk of de Europese Unie zijn ontvangen, alsmede om provinciale (cofinancierings)middelen. Mocht onverhoopt blijken dat het meerdere daadwerkelijk tot een last voor de provincie leidt dan zal dit uit het reguliere budget dienen te worden gedekt. Ten aanzien van overcommitting is derhalve, bij toekomstige subsidieregelingen, sprake van een beleidskeuze.	
Inschatting van kans en impact:	Zowel de omvang van de ontvangen subsidies als de omvang van de door ons verstrekte subsidies is de afgelopen jaren afgenomen. Wij schatten het totale risico voor deze subsidies en rijksmiddelen in tussen € 1,0 miljoen en € 15,0 miljoen. De kans van optreden is al eerder verlaagd van 10% naar 5% omdat in de afgelopen jaren dit risico zich niet heeft voorgedaan en ook onze interne beheersing de afgelopen jaren verder is verbeterd.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Wij hebben de volgende beheersmaatregelen getroffen voor deze risico's: • De risico's ten aanzien van interpretatieverschillen en het niet naleven van de regelgeving van de subsidieverstrekker worden door ons waar mogelijk doorgecommitteerd aan de subsidieontvanger. • Het debiteurenrisico wordt beperkt doordat bij subsidies niet standaard wordt overgegaan tot bevoorschotting. Tevens wordt in principe niet bevoorschot tot 100% van het verleende subsidiebedrag en worden bij subsidies groter dan € 100.000 tussentijdse rapportages opgevraagd. • Het risico van overcommitting wordt beperkt doordat de provincie actief de (financiële) voortgang van de projecten van subsidieontvangers bewaakt. • Vanuit SNN worden bij voorschotdeclaraties zogenaamde Artikel 13-controles uitgevoerd om er zeker van te zijn dat de gedeclareerde kosten subsidiabel zijn.	
Conclusie:	Wij stellen voor in de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen voor ontvangen subsidies een risico van maximaal € 750.000 mee te nemen.	

7. Afvalbedrijven

Classificatie:	08. Handhaving vergunningen	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico	✓	✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 27,1 miljoen	
Kans	18%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 4,88 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Wij zijn bevoegd gezag voor verschillende (afval)bedrijven. In het geval van faillissement en/of calamiteiten kan een situatie ontstaan waarbij het bedrijf niet meer kan voldoen aan de in de vergunning gestelde voorwaarden.	
Aard risico:	Hierbij lopen wij een risico als bij (bijna) failliete (afval)bedrijven een situatie ontstaat waarbij gevaren dreigen voor de volksgezondheid en het milieu. Vanuit de zorgplicht zal de provincie Groningen mogelijk maatregelen moeten nemen om deze gevaren weg te nemen. Wij hebben hierbij in bepaalde gevallen wel een beleidskeuze (bijvoorbeeld in bepaalde gevallen bij het saneren van vervuilde grond, waarover in de toekomst een beslissing moet worden genomen), maar in bepaalde gevallen ook niet (bijvoorbeeld bij het verwijderen van achtergebleven afvalstoffen). Het valt in dat geval niet geheel uit te sluiten dat de daarvoor bestaande verzekering niet dekt.	
Inschatting van kans en impact:	We hebben een nieuwe risico-inventarisatie uitgevoerd. Deze inventarisatie is onder meer gebaseerd op de negatieve restwaarde van afvalstoffen die liggen opgeslagen bij de verschillende afvalbedrijven waarvoor wij bevoegd gezag zijn. Wij schatten de maximale waarde van het risico op € 27,1 miljoen. De kans van optreden schatten wij op gemiddeld 18% (is verschillend per bedrijf). Dit betekent dat het benodigd weerstandsvermogen is gekwantificeerd op € 4,88 miljoen. Conform onze beleidslijn zoals weergegeven in paragraaf 1.3 hebben wij gezien in hoeverre het risico kan worden gedekt uit de reguliere programma- c.q. projectbudgetten. Het risico kan voor een bedrag van € 0,60 miljoen worden gedekt door een bijdrage uit de reserve Bodemsanering. De benodigde € 4,88 miljoen kan (deels) worden gedekt uit de reeds incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit binnen de Algemene reserve van € 3,60 miljoen. De aanvullende € 1,28 miljoen kan worden gedekt door ophoging van de risicobuffer binnen de Algemene reserve ten laste van de Algemene middelen en de bijdrage uit de reserve Bodemsanering.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Wij hebben de volgende beheersingsmaatregelen getroffen: • Handhaving en vergunningverlening vindt plaats conform de interne en externe wet- en regelgeving; • De afvalstromen en financiële positie van de risicovolle bedrijven wordt bewaakt en gerapporteerd. Deze rapportage wordt geëvalueerd en waar nodig verbeterd; • Er wordt gelobbyd voor een regeling voor financiële zekerstelling; • We doen onderzoek naar de mogelijkheden om de risico's in de gehele keten van afval te beheersen.	
Conclusie:	In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico een bedrag van € 4,88 miljoen meegenomen. Ten opzichte van de Begroting 2018 is dit een toename van het risico met € 370.000.	

8. Blauwestad

Classificatie:	01. Balansposities	
Risicocategorie	I	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico	✓	✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	p.m.	
Kans	p.m.	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	p.m.	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	De BBV-verslaggevingsregels rondom grondexploitaties zijn met ingang van 2016 herzien. Eén van de wijzigingen betreft de looptijd van de grondexploitatie. Iedere grondexploitatie wordt gelimiteerd tot een looptijd van maximaal 10 jaar, omdat een langere periode vanuit beheersmatig perspectief als te risicovol wordt gezien. Deze 10 jaar dient te worden gehanteerd als richttermijn, die voortschrijdend moet worden gezien en waarvan gemotiveerd kan worden afgeweken. Wij hebben op basis van de gewijzigde BBV-regels de grondexploitatie van Blauwestad opnieuw doorgerekend.	
Aard risico:	Ernst & Young Real Estate Advisory Services (EY REAS) heeft evenals voorgaand jaar onze grondexploitatie onafhankelijk getoetst en heeft aangegeven dat wij voor Blauwestad de richttermijn van 10 jaar kunnen verlengen naar 20 jaar. Wij achten de door EY REAS aangedragen argumenten voor ons verdedigbaar. Dit is voor een belangrijk deel ingegeven door het Plan Havenkwartier, de huidige positieve verkoopresultaten en de daarmee annex zijnde ontwikkelovereenkomsten. Dit vormt een essentieel argument voor het verdedigbaar mogen afwijken van de 10-jaarstermijn. Met de huidige ontwikkelingen in het Havenkwartier zijn de opbrengsten in de komende jaren vrijwel zeker gesteld. Hierbij hebben wij de verwachting dat de accountant meerjarig kan instemmen met de grondexploitatie Bij de Jaarrekening 2017 hebben wij het genomen besluit tot vaststelling grondexploitatie 2018 verwerkt.	
Inschatting van kans en impact:	Op basis van deze grondexploitatie hebben wij de bestaande voorziening van € 37,0 miljoen kunnen verlagen met € 3,1 miljoen. Hiermee is de omvang van de voorziening op een niveau van € 33,9 miljoen (netto contante waarde) gekomen. De risico's BBV zijn hiermee dan ook geëlimineerd.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Het BBV hanteert als uitgangspunt dat de grondexploitatie tenminste jaarlijks wordt herzien. Deze herziening zal gevolgen hebben voor de getroffen voorziening. De toekomstige opbrengsten hebben een positief effect op het resultaat van de grondexploitatie, waardoor de voorziening neerwaarts kan worden bijgesteld.	
Conclusie:	In principe hebben we door het treffen van een voorziening ter hoogte van € 33,8 miljoen de BBV-risico's geëlimineerd. Jaarlijkse monitoring is en blijft van belang. Derhalve hebben we het risico op p.m. gezet.	

9. Projecten algemeen

Classificatie:	06. Projecten infrastructuur	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico	✓	✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 10,0 miljoen	
Kans	25%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 2,5 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Wij ambiëren een vooraanstaande rol bij de versterking van de economische en sociale structuur van onze provincie en de noordelijke regio als geheel. Inherent aan deze rol is dat wij mede-initiator en aanjager zijn bij projecten van grotere omvang en grotere infrastructurele werken en dat wij tevens in veel gevallen budgetverantwoordelijk zijn. Ook zal er in continuïteit sprake zijn van deelname aan dit soort projecten. Met andere woorden: na afronding van het ene project zullen volgende projecten weer op stapel staan dan wel reeds in uitvoering zijn genomen.	
Aard risico:	Het risico bestaat dat projectbudgetten van grote projecten en infrastructurele werken worden overschreden. Dit betekent dat het projectbudget zodanig wordt overschreden, dat kostenoverschrijdingen niet kunnen worden opgevangen binnen het projectbudget (bijvoorbeeld door versoberingen in het project door te voeren om de kosten te beperken) of door vrije ruimte in overige begrotingsposten of de post onvoorzien te benutten.	
Inschatting van kans en impact:	Wij schatten de kans van voordoen van het risico op overschrijding van projectbudgetten van grote projecten en infrastructurele werken (inclusief benutting post onvoorzien en ruimte in overige begrotingsposten) beperkt in. De ervaring in de afgelopen jaren is over het algemeen dat infrastructurele werken en andere grote projecten binnen de vastgestelde budgetten kunnen worden gerealiseerd. Indien sprake is van kostenoverschrijdingen, kunnen deze middels de post onvoorzien of vrije ruimte in overige begrotingsposten worden gedekt of wordt de uitvoering van het project anders vormgegeven (bijvoorbeeld versobering van voorzieningen). In dit laatste geval heeft de provincie een beleidskeuze. Overigens is dit alleen het geval bij toekomstige kostenoverschrijdingen. In lijn met het onderzoek uit 2010 is een buffer meegenomen van € 10,0 miljoen, waarbij de kans van optreden van het risico werd ingeschat op 50%. Hiermee konden bijvoorbeeld eventuele tekorten aan het einde van het RSP-programma, wanneer de mogelijkheden om bij te sturen relatief laag zijn (niet meer mogelijk om projecten in de tijd te verschuiven of zelfs helemaal niet meer uit te voeren), worden opgevangen. In de praktijk hebben zich in de afgelopen jaren echter geen kostenoverschrijdingen op infrastructurele projecten voorgedaan, waarbij wij geen mogelijkheden meer hadden om middels beleidskeuzes de kostenoverschrijdingen op te vangen. Als overschrijdingen niet binnen het project opgevangen kunnen worden, dan worden deze veelal binnen het programma (bijvoorbeeld RSP of MIT) opgelost door andere projecten te versoberen, uit te stellen of in het uiterste geval niet uit te voeren. In dit licht doet de doorgevoerde verlaging van de risico-inschatting naar 25% bij de Rekening 2016 meer recht aan de werkelijkheid.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Wij bepalen per project welke beheersingsmaatregelen benodigd zijn. Tevens dragen wij waar mogelijk risico's over aan de markt en zullen met eventuele andere partijen duidelijke afspraken maken over de verdeling van de risico's.	

Ten aanzien van het project Aanpak Ring Zuid zijn aparte beheersingsmaatregelen getroffen.

Conclusie:

In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico een bedrag van € 2,5 miljoen meegenomen.

10. Effecten rijksontwikkelingen en bezuinigingen

Classificatie:	07. Rijksbeleid	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		✓
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 4,0 miljoen	
Kans	5% korte termijn (I) 25% lange termijn (S)	
Impact op benodigd weerstandsvermogen (Inc.)	€ 0,2 miljoen	
Impact op benodigd weerstandsvermogen (Str.)	€ 1,0 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Er is op dit moment geen indicatie dat het Rijk in de eerste jaren van de huidige kabinetsperiode bezuinigingen op de middelen voor de decentrale overheden zal doorvoeren. Ook hebben wij geen indicatie dat taken tussen het Rijk, de provincies en gemeenten (verder) zullen verschuiven. Het is echter niet zeker dat er in de loop van deze kabinetsperiode geen verdere bezuinigingen of verschuiving van taken zullen voordoen; de kans hierop blijft altijd aanwezig. Op basis van deze inschatting verlagen wij de kansinschatting voor de korte termijn van 25% naar 5%. Voor de lange termijn handhaven wij deze op 25%. De doorwerking van rijksbezuinigingen op het accres Provinciefonds kunnen we in beperkte mate binnen de lopende begroting opvangen vanwege het door ons te hanteren behoedzame scenario bij het opstellen van de ramingen van de uitkering uit het Provinciefonds. Het kabinet heeft in het najaar van 2016 een wetsvoorstel ingediend ter herziening van het verdeelmodel Provinciefonds met ingang van 2017. In het eerste halfjaar van 2017 is door de Eerste Kamer ingestemd met dit wetsvoorstel. Dit verdeelmodel is inmiddels ingevoerd. Het uitgangspunt van het huidige verdeelmodel is dat bij de start (2017) geen herverdellevs optreden ten opzichte van het in 2012 ingevoerde verdeelmodel. Zowel in het huidige als in het vorige verdeelmodel wordt onder meer rekening gehouden met de inkomsten uit eigen vermogen. De provincie Zeeland komt jaarlijks € 10 miljoen tekort door het wegvallen van inkomsten uit het dividend van DELTA. Bij de berekening van de bijdragen uit het Provinciefonds sinds 2012 is hier wel mee rekening is gehouden. Bij de behandeling door de Tweede Kamer van het wetsvoorstel tot wijziging van het verdeelmodel Provinciefonds ingaande 2017 is een motie aangenomen waarin de regering is gevraagd om binnen twee jaar met een plan van aanpak te komen gericht op het binnen drie jaar herzien van de grondslagen van het Provinciefonds. De provincies hebben in onderling overleg en in overleg met het Rijk gezocht naar een tijdelijke oplossing van de financiële problematiek van de provincie Zeeland. De gezamenlijke provincies hebben in het IPO-Bestuur de bereidheid uitgesproken om voor de periode 2017-2019 aan de provincie Zeeland een bijdrage te verstrekken van in totaal € 6,7 miljoen per jaar. De provincie Zeeland zal binnen de eigen begroting dekking zoeken tot een bedrag van € 3,3 miljoen per jaar. De tijdelijke bijdrage van de provincie Groningen is bepaald op € 0,3 miljoen per jaar. In een afzonderlijke Statenvoordracht hebben wij uw Staten gevraagd hiermee in te stemmen. Op basis van de evaluatie van de normering van het Gemeente- en Provinciefonds zijn in 2016 enkele voorstellen ontwikkeld voor de vanaf 2018 te	

	hanteren normeringssystematiek. In het Regeerakkoord 2017-2021 is afgesproken dat vanaf 2018 zal worden overgegaan op koppeling van het Gemeente- en Provinciefonds aan de totale rijksuitgaven. Hierdoor verbetert de stabiliteit en voorspelbaarheid van de ramingen van de ontwikkeling van het Gemeente- en Provinciefonds. In het algemeen geldt dat rijksbezuinigingen en bovenstaande maatregelen van het Rijk alleen tijdelijk op het weerstandsvermogen mogen drukken. Indien het Rijk aanpassingen doorvoert met consequenties voor de provincie, zullen we tijd nodig hebben om deze aanpassingen te kunnen verwerken. Voor de overbrugging zal dan eventueel het weerstandsvermogen aangesproken moeten worden. Met ingang van 1 januari 2016 geldt de wet op de vennootschapsbelasting 1969 ook voor overheidsondernemingen. Dit betekent dat de provincie onder voorwaarden belastingplichtig kan zijn voor de vennootschapsbelasting. Op basis van een inventarisatie en afstemming met de Belastingdienst is de conclusie dat de provincie geen activiteiten heeft die leiden tot betaling van vennootschapsbelasting. De provincie zal ieder jaar bestaande en nieuwe activiteiten (her)beoordelen om te bepalen of er activiteiten zijn die in de heffing van vennootschapsbelasting moeten worden betrokken. <u>Implementatie Omgevingswet</u> In het Bestuursakkoord Implementatie Omgevingswet dat door Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen is ondertekend zijn afspraken gemaakt over de implementatie van de Omgevingswet. Doel is dat de wet in 2021 in werking treedt. Over de financiën zijn kaderstellende afspraken gemaakt. Op dit moment is nog geen compleet beeld van de uitgaven, kosten en besparingen die samenhangen met de gehele stelselwijziging. Naar aanleiding van opgetreden tekorten is overleg gaande over het decompliceren van de stelselwijziging. Wij verwachten in 2018 meer duidelijkheid over de financiële implicaties hiervan. Op basis van voorlopige ramingen hebben wij voor de implementatie van de Omgevingswet middelen opgenomen in de provinciale begroting. We verwachten de implicaties van de stelselwijziging, van de opgetreden vertraging en van geactualiseerde ramingen over ons implementatietraject in de komende Najaarsnota te kunnen gaan vertalen naar de provinciale begroting.
Aard risico:	Het risico bestaat dat het Rijk aanvullende bezuinigingen zal doorvoeren en hiervoor een korting op het Provinciefonds zal toepassen of dat bovenstaande maatregelen van het Rijk uit het regeerakkoord onverwachte tegenvallers met zich meebrengen
Inschatting van kans en impact:	Wij schatten de kans van optreden van deze risico's beperkt in, voor de korte termijn op 5% en voor de lange termijn op 25%. Wij schatten de omvang van het risico van rijksbezuinigingen in op € 0,2 miljoen incidenteel en € 1,0 miljoen structureel.
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Door middel van inbreng bij het IPO, maar ook door middel van rechtstreekse contacten met kabinet en parlement, alles in het werk stellen om de omvang van rijksbezuinigingen op de provinciale middelen zo beperkt mogelijk te laten zijn.
Conclusie:	In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico incidenteel een bedrag van € 0,2 miljoen meegenomen, alsmede structureel € 1,0 miljoen.

11. A.G. Wildervanckkanaal - Kabels en Leidingen

Classificatie:			
Risicocategorie		II	
Aard van het risico		Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico			✓
Structureel risico			
Inschatting van kans en impact			
Waarde		€ 800.000	
Kans		60%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen		€ 480.000	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing			
Achtergrond:	Vanwege baggerwerkzaamheden in het A.G. Wildervanckkanaal (reeds afgerond) heeft een verdieping van de waterbodem van het kanaal plaatsgevonden. Het betreft hier een rechtmatig overheidshandelen en hierdoor ontstaat bij derden eventuele schade. Op basis van een inventarisatie van de aanwezige (kruisende) kabels en leidingen onder het kanaal door is destijds een overleg gestart met de beheerders en/of eigenaren (lees: nutsbedrijven) om de ligging van de kabels en leidingen met te weinig overgebleven gronddekking aan te passen zodat de situatie wederom voldoet aan de (veiligheids)regels op dit gebied. Momenteel is de afspraak dat dit jaar de meeste 'knelpunten' door de nutspartijen aangepast zullen worden.		
Aard risico:	Een (gedeeltelijke) vergoeding van geleden schade voor het noodzakelijk aanpassen van de ligging van kabels en leidingen door nutsbedrijven kan op basis van de Nadeelcompensatieregeling Kabels en Leidingen 2006 Provincie Groningen (NKL2006PG) verhaald worden op de provincie. De NKL2006PG is door de provincie in januari 2013 gewijzigd. Deze wijziging wordt door nutspartijen niet of onvoldoende gedragen. De wijziging heeft met name een impact voor (met provinciale infrastructuur) kruisende kabels en leidingen van oudere makelij (> 30 jaar), waaronder de onderhavige kabels en leidingen. Reden dat de NKL2006PG niet of onvoldoende gedragen wordt door de nutspartijen is dat onder de voormalige NKL2006PG de vergoedingen hoger waren dan nu.		
Inschatting van kans en impact:	Er bestaat een reëel risico dat de nutsbedrijven tegen de te nemen nadeelcompensatiebesluiten in bezwaar c.q. beroep komen. In 2017 hebben wij een eerste bezwaarzaak tegen deze NKL2006PG behandeld. De commissie rechtsbescherming heeft hierin geoordeeld dat deze rechtmatig en proportioneel is. Mocht het onverhoopt zo zijn dat de gewijzigde NKL2006PG ongeldig wordt verklaard in een rechtszaak, dan vallen we terug op het nadeelcompensatie-artikel vanuit de Algemene wet bestuursrecht (Awb) of de vorige versie van de NKL2006PG. Dit kan ervoor zorgen dat nadeelcompensatiebedragen hoger uitvallen dan nu wordt weergegeven. <u>Normaal Maatschappelijk Risico</u> Indien moet worden teruggevallen op de algemene nadeelcompensatieregeling vanuit de Awb, dan dient per afzonderlijk geval een traject ingezet te worden waarin de schade wordt berekend aan de hand van de mate van voorzienbaarheid en het Normaal Maatschappelijk Risico (NMR). De grootte van dit risico(percentage) geeft aan hoe groot het deel van de schade is dat het		

nutsbedrijf draagt bij bijvoorbeeld onderhoud of een verzoek tot aanpassing van een tracé zoals nu aan de orde is.

De meeste leidingen waarover wij spreken zijn in de jaren '60 en '70 aangelegd en liggen vaak dus minimaal 30 jaar en meer in onze vaarweg. Vanwege die tijdsduur kan men beargumenteren dat het Normaal Maatschappelijk Risico circa 60% zal bedragen. Doorredenerend betekent dit een vergoeding in de schade van een bedrag, waarschijnlijk in de ordegrootte van het voorgestelde risicobedrag.

Kostenraming

Op grond van de bekende gegevens zijn op basis van de 'oude' NKL2006PG de kosten voor de provincie destijds (2012) geraamd op € 800.000 (op basis van een inschatting per knelpunt van de te verwachten schade). Voor de meeste knelpunten gold, dat het definitieve ontwerp van de aanpassing nog niet was vastgesteld. Dit maakte het lastig om de kosten in te schatten. De bedragen zijn dan ook voor een deel gebaseerd op ervaringsgetallen uit het verleden.

Om momenteel opnieuw de hoogte van de nadeelcompensatie in te schatten op basis van de huidige NKL2006PG zou men elk afzonderlijk geval op uitgebreide wijze moeten behandelen. De definitieve ontwerpen zijn voor een aantal knelpunten nog steeds niet helder, bovendien kan geen gebruik worden gemaakt van ervaringsgetallen. De raming is dan ook niet geactualiseerd aan de hand van het gewijzigde beleid. De verwachting is wel dat de kosten substantieel naar beneden bijgesteld kunnen worden.

Op basis van bovenstaande wordt het risicopercentage ingeschat op 60%.

Getroffen beheersingsmaatregelen:

- In overleg blijven met de nutspartijen aangaande het uiteindelijk gekozen definitieve ontwerp van de aanpassing, aangezien het ontwerp van invloed kan zijn op de uiteindelijke hoogte van de aanvraag tot compensatie.
- Schriftelijke communicatie richting de nutspartijen juridisch laten toetsen en tevens stroomlijnen (door één kundig persoon laten opstellen en afhandelen) om zodoende eenduidig naar buiten te treden, ongelijke behandelingen te voorkomen en precedentwerking van uitzonderingsgevallen te voorkomen.
- Eenduidige afhandeling van de aanvragen tot schadevergoeding.
- Monitoren van relevante landelijke jurisprudentie.

Conclusie:

In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico een bedrag van € 480.000 meegenomen.

12. IBOI indexeringsverplichting

Classificatie:	0.6 Projecten	
Risicocategorie	I	
Aard van het risico	Beleidskeuze	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 2.733.000	
Kans	50%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 1.366.500	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	In het convenant RSP zijn afspraken gemaakt over de hoogte van rijks- en regiobijdrage aan het programma. Ook met de gemeente Groningen (die een deel van de regiobijdrage levert) zijn afspraken gemaakt over de indexering van de regiobijdrage.	
Aard risico:	Bij de Voorjaarsnota 2015 is besloten om vanaf het boekjaar 2015 de rentetoerekening voor RSP-middelen te wijzigen van het gemiddelde van kort/lang-geld naar kort geld. Omdat er een indexeringsverplichting bestaat over de middelen die de provincie voor cofinanciering beschikbaar heeft, is bij de Voorjaarsnota 2015 eveneens besloten een stelpost in het leven te roepen ter dekking van het risico dat de nu toegerekende lagere rente onvoldoende is om de indexeringsverplichting op te vangen. De provincie loopt het risico dat de in de stelpost opgenomen middelen onvoldoende zijn om te voorzien in de kosten die met de verplichte indexering annex zijn.	
Inschatting van kans en impact:	Uit de Septembercirculaire 2017 is gebleken dat de IBOI-index over 2017 1,15% bedraagt. De stelpost in de Begroting 2017 moest hierdoor worden aangevuld. Ook voor de komende jaren heeft de IBOI-indexering waarschijnlijk een negatief effect. Bij de Voorjaarsnota 2018 wordt voorgesteld de stelposten voor de jaren 2018 tot en met 2023 te verhogen met een bedrag van in totaal € 4.995.000. Hiermee zijn de stelposten toereikend om, uitgaande van de actuele inschatting van de projectuitgaven, de indexering voortvloeiend uit een jaarlijkse IBOI van 1,15% te kunnen voldoen. Het risico bestaat echter dat de IBOI hoger zal zijn dan het gehanteerde uitgangspunt van 1,15%. We hebben dit risico gewaardeerd door het scenario door te rekenen dat de IBOI niet 1,15% per jaar zal zijn, maar 1,45%. Dit leidt tot een extra indexeringslast van € 2.733.000.	
Getroffen beheersings-maatregelen:	Ter gedeeltelijke beheersing van het risico is sprake van een jaarlijkse stelpost indexering.	
Conclusie:	In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico een bedrag van € 1.366.500 meegenomen. Ten opzichte van de Begroting 2018 is dit een toename van het risico met € 941.500.	

13. Lening aanleg snel internet

Classificatie:	01. Balanspositie	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	Maximaal € 30 miljoen	
Kans	5%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 1.500.000	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Voor de aanleg in buitengebieden wordt een lening verstrekt van maximaal € 30 miljoen tegen een marktconform tarief van maximaal 2%. Door Ernst & Young Transaction Advisory Services (EY TAS) is een analyse gemaakt van de financiële risico's. Het risicopercentage is vastgesteld op 5% in overleg met onze accountant Ernst & Young. Voor risicoafdekking is vooralsnog € 1,5 miljoen overgeheveld uit de beschikbare middelen van het budget Provinciale meefinanciering naar de Algemene reserve over een periode van drie jaar (2017 tot en met 2019, jaarlijks € 500.000). Op basis van de vastgestelde uitvoeringsovereenkomsten en leningsovereenkomsten met Rodin Broadband Groningen b.v. wordt in de loop van het eerste halfjaar van 2018 het daadwerkelijke risico (onder andere door EY TAS) bepaald. Mocht dit significant afwijken dan zullen wij komen met een aangepaste begroting en u hierover informeren.	
Aard risico:	Er bestaat een risico dat de verstrekte lening niet (volledig) wordt terugontvangen.	
Inschatting van kans en impact:	Wij schatten dit risico in op 5% van de maximaal te verstrekken lening van € 30 miljoen, zijnde € 1.500.000.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	1. Wij leggen hypotheek op het netwerk; 2. Lening wordt niet in één keer verstrekt; 3. Periodieke rapportage en overleg; 4. Voorwaarden informatieverschaffing in de uitvoeringsovereenkomst.	
Conclusie:	Wij houden rekening met een risico van € 1.500.000 tot het moment dat op basis van vastgestelde overeenkomsten in 2018 het daadwerkelijke risico zal zijn bepaald.	

14. Investeringsfonds Groningen B.V.

Classificatie:	01. Balanspositie	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 40 miljoen	
Kans	maximaal 20%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	Stapsgewijze verhoging van weerstandscapaciteit tot € 8 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Er is een afzonderlijke rechtspersoon opgericht (bv) voor een revolverend fonds van € 40 miljoen, dat door een professionele fondsbeheerder wordt beheerd. Wij verwachten dat we hiermee een deel van het Groninger bedrijfsleven kunnen ondersteunen bij het financieren van innovaties en bedrijfsuitbreidingen. De middelen van het fonds worden ingezet via participaties, leningen en garanties.	
Aard risico:	Er bestaat een risico dat een deel van de beschikbaar gestelde financiering niet terugkomt.	
Inschatting van kans en impact:	We gaan uit van een revolverendheid van 90% tot 100% maar het investeren in jonge, groeiende bedrijven brengt extra risico's met zich mee. Daarom wordt de Algemene reserve verhoogd met € 8 miljoen (20% van het investeringsvolume van het fonds van € 40 miljoen). Vanaf 2014 wordt deze verhoging in een periode van zeven jaar gevoed vanuit het krediet Provinciale meefinanciering.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Er is onder meer een onafhankelijke investeringscommissie ingesteld, die voorstellen van de fondsbeheerder toetst aan het investeringsreglement en bijvoorbeeld staatssteunregels. Dit zorgt ervoor dat de activiteiten van het fonds blijven passen binnen de provinciale doelstelling. Het investeringsreglement wordt door ons vastgesteld en de rvc is benoemd met als hoofdtak toezicht te houden op het beleid van de directie.	
Conclusie:	Het Investeringsfonds Groningen (IFG) is operationeel vanaf 1 juli 2015. Vanaf de Begroting 2016 is daarom rekening gehouden met een risico-inschatting. Door een noodzakelijk lagere waardering van de deelneming hebben wij het verlies (€ 385.133) dat bij de Rekening 2015 ontstond gedekt door een beroep te doen op de geoormerkte middelen hiervoor binnen de Algemene reserve. Ook 2016 is door het IFG afgesloten met een verlies. De waardering van de deelneming is met € 169.537 bijgesteld. Ook dit verlies is gedekt door een bijdrage te doen uit de geoormerkte middelen binnen de Algemene reserve. Tenslotte is ook het verlies over 2017 van € 425.695 gedekt door een bijdrage ten laste van de geoormerkte middelen binnen de Algemene reserve.	

15. Economic Board Groningen

Classificatie:	01. Balanspositie	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 2 miljoen	
Kans	maximaal 20% van € 10 miljoen	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	Stapsgewijze verhoging van weerstandscapaciteit tot € 2 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	De provincie Groningen levert een bijdrage van € 32,5 miljoen aan de Stichting Economic Board Groningen. Van onze bijdrage van € 32,5 miljoen heeft € 10 miljoen een revolverend karakter.	
Aard risico:	Er bestaat een risico dat een deel van de revolverende middelen niet terugkomt.	
Inschatting van kans en impact:	Tot nu toe gingen we uit van een revolverendheid van 90% tot 100% (gelijk aan het Investeringsfonds Groningen B.V.). Ter dekking van dit risico wordt de Algemene reserve geormerkt verhoogd met € 2 miljoen (20% van € 10 miljoen). Vanaf 2014 wordt deze verhoging in een periode van zeven jaar gevoed vanuit het krediet Provinciale Meefinanciering. Nu blijkt het dat het risico van revolverendheid bij de Stichting Economic Board Groningen zich wel eens negatiever kan gaan voordoen dan tot nu toe is verondersteld. Echter, meer zekerheid hierover kan nu nog niet worden gegeven. Het zal waarschijnlijk nog jaren duren voordat duidelijk wordt welke risico's daadwerkelijk gelopen worden. Het is niet ondenkbaar dat langer 'gespaard' moet worden voor verhoging van de dekking van dit risico binnen de Algemene reserve. De Stichting Economic Board Groningen heeft de provinciale bijdrage in 2015 ontvangen en is bezig met het ontwikkelen van het instrumentarium en bijbehorende voorwaarden. Er is nog geen instrument ontwikkeld dat gefinancierd zal worden met onze revolverende bijdrage van € 10 miljoen.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Bij de stichting is een raad van commissarissen (rvc) ingesteld die jaarlijks aan ons rapporteert.	
Conclusie:	Op dit moment is er geen aanleiding om het risico anders te kwantificeren.	

16. Revolverend Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad

Classificatie:	01. Balanspositie	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	Maximaal € 980.000	
Kans	5%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 49.000	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Op basis van het uitvoeringsprogramma Leefbaarheid is besloten tot het instellen van een revolverend Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad voor de aanpak van de particuliere woningvoorraad. In 2017 is (nog) geen beroep gedaan op het leningdeel van het Transitiefonds.	
Aard risico:	Het revolverend fonds heeft het risico van niet terugbetalen van leningen. Op basis van ervaringen van het Stimuleringsfond Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten (SVn) kan gesteld worden dat het risico laag (ca. 1%) is.	
Inschatting van kans en impact:	In de Begroting 2017 hielden wij rekening met een kans van 20%. Dit komt overeen met de kaderstelling rondom revolverende fondsen. Het percentage van 20% is aantoonbaar hoger dan het werkelijke risico. Uitvoerder SVn heeft namelijk ruime ervaring en expertise op het gebied van kredietverlening aan particulieren en schat het risico van non-betaling in op maximaal 1%. Daarom is de risicoreservering in 2016 verlaagd van 20% naar 5%. Hierdoor is nog steeds een ruime marge aanwezig. Wij schatten derhalve dit risico in op 5% van maximaal € 980.000, zijnde € 49.000. Van de beschikbare middelen van € 980.000 is 5% toegevoegd aan de Algemene reserve ter dekking van het genoemde risico. Er is geen wijziging van het risico opgetreden.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	De regeling wordt uitgevoerd door het SVn.	
Conclusie:	Wij houden rekening met een minimaal incidenteel benodigd weerstandsvermogen van € 49.000.	

17. Revolverend fonds leefbaarheid, zorg en energie

Classificatie:	01. Balanspositie	
Risicocategorie	II	
Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	Maximaal € 25 miljoen	
Kans	10%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 2,5 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	De Stichting Revolverend Fonds Groningen (SRFG) heeft als doel maatschappelijke initiatieven op het gebied van leefbaarheid, zorg en energie te stimuleren en financieel te ondersteunen. De stichting ondersteunt (in financiële zin) activiteiten en projecten op het gebied van leefbaarheid, zorg en energie en door het verstrekken van leningen. Oorspronkelijk was een bedrag beschikbaar van € 25 miljoen, hiervan is een bedrag van € 2 miljoen gereserveerd voor een lening met betrekking tot het Geothermieproject van het Waterbedrijf Groningen en de gemeente Groningen. In 2018 moet duidelijk worden of deze lening nog verstrekt gaat worden. Wanneer dit niet het geval is zou het vrijgefallen bedrag aan het energietransitiedeel kunnen worden toegevoegd. Ultimo 2017 is een bedrag van € 2,1 miljoen als lening verstrekt aan SRFG. Deze lening is verstrekt uit middelen van de NCG. Wij lopen hierover geen risico.	
Aard risico:	Het revolverend fonds heeft het risico van niet terugbetalen van leningen.	
Inschatting van kans en impact:	Het risicoprofiel van dit fonds schatten wij in op 10%. Dit doen wij op basis van ervaringen bij met name de energiefondsen van de provincie Drenthe en gemeente Utrecht. Dit is lager dan de 20% risicoafdekking zoals wij het kader voor revolverende fondsen hebben voorgesteld als algemeen uitgangspunt. Hierbij is aangegeven dat gemotiveerd afwijken mogelijk is. Wij schatten dit risico in op 10% van maximaal € 25,0 miljoen zijnde € 2,5 miljoen. Hiermee wordt ook een eventueel risico in verband met de lening Geothermie afgedekt.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	De regeling is ondergebracht in de Stichting Revolverend Fonds Groningen (SRFG). Er is een investeringsreglement en richtlijnen financiële voorwaarden opgesteld die nadere kaders stellen aan de te verstrekken kredieten. Het eerste bestuur van de stichting is benoemd door de provincie Groningen. In de Algemene reserve is tot en met 2017 reeds € 1,25 miljoen gereserveerd als buffer. In zowel 2018 als 2019 zal jaarlijks nog € 625.000 worden gereserveerd c.q. worden toegevoegd aan de Algemene reserve.	
Conclusie:	Wij handhaven het minimaal incidenteel benodigd weerstandsvermogen op een bedrag van € 2,5 miljoen.	

1.4. Beleid omtrent weerstandscapaciteit en risico's

Het risicobewustzijn en de risicohouding van de provincie is in de afgelopen jaren sterk verbeterd. Deze verbetering hebben wij vertaald naar de door ons gehanteerde beleidslijn ten aanzien van het weerstandsvermogen. Onze beleidslijn is vastgesteld in de kadernota risicomanagement en is als volgt geformuleerd:

- I. **Ten aanzien van risico's wordt een afgewogen beleidskeuze gemaakt**
Bij het nemen van belangrijke beslissingen wordt vooraf in kaart gebracht welke financiële risico's kunnen spelen die het behalen van de doelen van de provincie bedreigen. De provincie Groningen probeert vervolgens actief deze risico's te voorkomen en/of te beheersen, onder meer door het verleggen van deze risico's naar partners of door het maken van beleidskeuzes en hiermee het risico te voorkomen. Mocht de provincie ervoor kiezen een risico niet te vermijden door het maken van een beleidskeuze (bijvoorbeeld een risico als gevolg van expliciete politieke besluitvorming omtrent deelname aan een project), dient dit risico wel mee te lopen in het risicomanagementproces.
- II. **Risico's worden in eerste instantie gedekt uit reguliere programma-/projectbudgetten**
Risico's worden in eerste instantie gedekt uit reguliere programma-/projectbudgetten. Deze beleidslijn geldt dus eveneens voor de (infrastructurele) projecten. Bij grote infrastructurale projecten kan sprake zijn van risico's die de financiële continuïteit van de provincie in gevaar kunnen brengen. Het is derhalve van belang dat de verantwoordelijkheid van de provincie voor eventuele tegenvallers of kostenoverschrijdingen wordt begrensd tot een bepaald plafond. Dat plafond kan bijvoorbeeld een percentage van het aandeel van de provincie in de overschrijding van de oorspronkelijke bouwkosten tot een nader te bepalen absoluut maximum zijn. Dergelijke financiële risico's dienen per project te worden beoordeeld op basis waarvan het aandeel van de provincie in de risico's wordt begrensd tot een bepaald plafond. Alleen in het geval dat risico's niet kunnen worden gedekt uit de investeringsprogramma's wordt een project meegenomen in de berekening van het benodigde weerstandsvermogen.
- III. **Alleen risico's die niet kunnen worden opgevangen door het maken van een afgewogen beleidskeuze of die niet binnen het reguliere programma-/projectbudget kunnen worden opgevangen worden meegenomen in de paragraaf weerstandsvermogen**
Alleen in het geval de risico's niet gedekt kunnen worden uit het programma- en/of projectbudget, worden de risico's meegenomen in de berekening van het benodigde weerstandsvermogen. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt in de volgende categorieën:
 - I. Risico's als gevolg van expliciete politieke besluitvorming rondom deelname aan projecten.
 - II. Risico's die in beginsel uit de programma's of projecten gedekt moeten worden, maar waarbij de bedragen dermate omvangrijk kunnen zijn dat de programma's of projecten dit niet altijd kunnen dragen.
 - III. Risico's die in beginsel uit de programma's of projecten gedekt moeten worden, maar waarbij het maken van beleidskeuzes geen optie is.

De incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit mag alleen worden aangesproken indien een risico zich ondanks de inspanningen op het gebied van risicomanagement voordoet en de negatieve financiële effecten niet gedekt kunnen worden uit de reguliere programmabudgetten. Dit betekent dat de risico's die in principe gedekt kunnen worden uit de reguliere programmabudgetten niet worden meegenomen in de risico-inventarisatie ten behoeve van de bepaling van het benodigde weerstandsvermogen.
- IV. **Beoordelen toereikendheid incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit**
Indien uit de beoordeling van het weerstandsvermogen blijkt dat de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit minder dan het benodigde weerstandsvermogen op basis van de risico-inventarisatie bedraagt, vindt aanvulling plaats indien de afwijking groter is dan 10%. Indien aanvulling van de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit is benodigd wordt eerst gekeken of dit mogelijk is vanuit de vrij aanwendbare ruimte binnen de Algemene reserve. Als dit niet tot de mogelijkheden behoort, dient aanvulling vanuit de rekeningsaldi te geschieden. Indien ook dit niet tot de mogelijkheden behoort, dient ruimte te worden vrij gemaakt in de begroting (al dan niet in meerjarig perspectief). De mate van aanvulling is afhankelijk van de hoogte van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen.

De beleidslijn risicomanagement is bij de Jaarrekening 2014 uitgebreid met criteria voor opname in de paragraaf weerstandsvermogen bij leningen en participaties in het kader van de publieke taak:

V Criteria opname paragraaf weerstandsvermogen - leningen en participaties

Een voorstel tot het verstrekken van een lening of het deelnemen in een participatie wordt in de paragraaf weerstandsvermogen opgenomen als:

- I. ons college een principebesluit hierover heeft genomen én
- II. het principebesluit ter consultatie is behandeld in uw Staten, én
- III. de organisatie die de middelen ontvangt operationeel is (als de organisatie nog niet operationeel is wordt het risico benoemd maar nog niet gekwantificeerd).

1.5. Zes kengetallen en beoordeling

Het BBV schrijft voor dat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing een verplichte basisset van financiële kengetallen moet worden opgenomen. Het betreft de volgende kengetallen:

Kengetal	Rekening 2016	Begroting 2018	Rekening 2017
1A. Nettoschuldquote	-49%	-29%	-45%
1B. Nettoschuldquote, gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-147%	-171%	-168%
2. De solvabiliteitsratio	65%	54%	57%
3. Kengetal grondexploitatie	7%	14%	10%
4. Structurele exploitatieruimte	17%	-5%	23%
5. Belastingcapaciteit: opcenten mrb	108%	111%	110%

- 1A. De nettoschuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast ten opzichte van de eigen middelen. Dit kengetal geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en aflossingen op de exploitatie.
- 1B. Om inzicht te verkrijgen in hoeverre sprake is van doorlenen wordt de nettoschuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (nettoschuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen). Op die manier wordt duidelijk in beeld gebracht wat het aandeel van de verstrekte leningen is en wat dit betekent voor de schuldenlast.
- 2. Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin wij in staat is aan onze financiële verplichtingen te voldoen. Onder dit kengetal wordt verstaan het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal.
- 3. De grondexploitatie kan een forse impact hebben op de financiële positie. De boekwaarde van de voorraden grond is van belang, omdat deze waarde moet worden terugverdiend bij verkoop. Voor de berekening van dit kengetal worden de niet in exploitatie genomen gronden en de bouwgrond in exploitatie bij elkaar opgeteld en gedeeld door de totale baten.
- 4. De structurele exploitatieruimte wordt bepaald door het saldo van structurele baten en lasten en het saldo van de structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves gedeeld door de totale baten. Een begroting waarvan de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten is meer flexibel dan een begroting waarbij structurele baten en lasten in evenwicht zijn.
- 5. Een provincie heeft de mogelijkheid om het aantal opcenten te verhogen tot het maximaal te heffen opcenten zoals dat door het Rijk wordt bepaald. Geen van de provincies maakt gebruik van dit maximale tarief. De belastingcapaciteit van provincies wordt daarom berekend door het aantal opcenten in jaar t te vergelijken met het gemiddelde van het aantal opcenten van alle provincies in jaar t-1 en uit te drukken in een percentage.

Als we de bovenstaande kengetallen in hun onderlinge verhouding beoordelen concluderen wij dat onze financiële positie goed is.

2. Financiering

2.1. Algemeen

Deze paragraaf gaat over het beheer van de financiële middelen (treasury). De kaders voor het op een verantwoorde manier beheren van deze middelen worden bepaald door het Financieringsstatuut ([voordracht 22/2013](#)) en de Wet financiering decentrale overheden (Wet fido).

De treasuryfunctie bij de provincie Groningen richt zich op:

- a. de beheersing van de in- en uitgaande geldstromen;
- b. beschermen van vermogen en resultaten tegen financiële risico's zoals rente- en beleggingsrisico's;
- c. verkrijgen en behouden van toegang tot de geld- en kapitaalmarkt;
- d. het rendabel maken van liquiditeitsoverschotten.

Als algemene doelstelling geldt dat renterisico's en renteresultaten dienen te worden beheerst door te streven naar een grote mate van zekerheid over de renteresultaten in de tijd. Naast de treasuryfunctie van de provincie zelf, worden ook de treasuryfunctie en het kasbeheer voor enkele derde partijen uitgevoerd.

2.2. Ontwikkelingen en kaders

Verplicht schatkistbankieren en uitzetten van middelen bij medeoverheden

Door de invoering van het verplicht schatkistbankieren (schatkistbankieren) worden de tijdelijke overtollige middelen aangehouden op de rekeningcourant van de provincie bij de Nederlandse Staat (Staat). Het plaatsen van deposito's bij de Staat en medeoverheden waarop de provincie geen toezicht houdt is ook mogelijk. Voor de nazorgmiddelen is een uitzondering gemaakt, deze vallen niet onder het schatkistbankieren. Nazorgmiddelen zijn middelen die specifiek uitgezet zijn voor de eeuwigdurende nazorg van de gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots. Voorts is er een overgangssituatie voor overeenkomsten die vóór 4 juni 2012 zijn overeengekomen. Deze mogen aflopen onder de voorwaarden zoals ze vóór 4 juni 2012 golden. Daarnaast kan een bepaalde hoeveelheid middelen buiten de schatkist worden gehouden (0,75% van het begrotingstotaal).

Uitzetten middelen en verstrekken garanties in het kader van de publieke taak

Binnen het kader van wet- en regelgeving bepaalt de provincie wat zij onder haar publieke taak verstaat en hoe deze zal worden uitgeoefend. De provincie kan leningen aangaan, middelen uitzetten en garanties verlenen voor de uitoefening van haar publieke taak. Aan de te verstrekken geldleningen en garanties zijn voorwaarden verbonden. Deze voorwaarden zijn in 2014 vastgesteld door uw Staten in het Afwegingskader provinciaal vermogen ([voordracht 2/2014](#)). In 2016 zijn de Kaders voor nieuw op te richten revolverende fondsen vastgesteld, waarbij de technische kaders voor deze fondsen zijn bepaald ([voordracht 25/2016](#)). Gedeputeerde Staten zullen bij het uitzetten van middelen of het verstrekken van garanties pas besluiten nadat een ontwerp aan uw Staten is toegezonden en in de gelegenheid zijn gesteld om wensen en bedenkingen ter kennis van Gedeputeerde Staten te brengen. Het uitzetten van middelen en het verstrekken van garanties in het kader van de publieke taak valt buiten het schatkistbankieren.

2.3. Ontwikkeling rentetarieven

Geldmarktrente

De geldmarktrente wordt grotendeels bepaald door de Europese Centrale Bank (ECB). De ECB richt zich vooral op het handhaven van prijsstabiliteit. Om de inflatie te laten stijgen heeft de ECB in december 2016 besloten tot en met eind 2017 door te gaan met het opkopen van obligaties. In oktober 2017 heeft de ECB besloten om vanaf januari 2018 het opkoopprogramma met de helft te verminderen naar € 30,0 miljard per maand. Tot september 2018 gaat het programma door en indien nodig nog langer. De beleidsrente waartegen banken kunnen lenen bij de ECB is 0,00% en is in 2017 niet gewijzigd, de depositorente die banken 'ontvangen' van de ECB -0,40% is eveneens ongewijzigd gebleven in 2017. De markt (gemiddelde verwachting van een aantal gerenommeerde banken) verwacht dat de 3-maands Euribor in 2018 en 2019 negatief zal blijven en pas in 2020 positief worden.

Kapitaalmarktrente

Normaal gesproken is de kapitaalmarktrente meer dan de geldmarktrente afhankelijk van vraag en aanbod. Het opkoopprogramma van de ECB van obligaties heeft een drukkende werking op de kapitaalmarktrente. Desondanks wordt op termijn een stijging verwacht. De markt verwacht dat de rente voor 10-jarige staatsleningen in de loop van 2018 zal stijgen naar een niveau van circa 1,2%.

2.4. Uitgezette middelen treasury en publieke taak

Ultimo 2017 is de omvang van de provinciale portefeuille € 1.134,2 miljoen. Dit bedrag is opgebouwd uit treasurymiddelen (tijdelijke overtollige middelen) en middelen die uitgezet zijn in het kader van de publieke taak (zie 2.5). Hieronder is een tabel met de uitsplitsing opgenomen.

Tabel: Opbouw middelen treasury en publieke taak (bedragen x € 1 miljoen)

Opbouw gelden treasury en publieke taak	bedrag
Treasury kort (tot 1 jaar):	
Rekening courant bij de Staat	€ 532,7
Deposito financiële onderneming	€ 1,0
	€ 533,7
Treasury lang (vanaf 1 jaar):	
Deposito Staat	€ 25,0
Deposito's medeoverheden	€ 225,0
Deposito's financiële ondernemingen	€ 50,0
Garantieproducten financiële ondernemingen	€ 38,1
Duurzaam aandelenfonds	€ 6,7
	€ 344,7
Totaal Treasury	€ 878,5
Totaal Publieke taak	€ 255,7
Totaal uitgezette gelden	€ 1.134,2

Treasurymiddelen

De middelen die ultimo 2017 uitgezet waren bedragen totaal € 878,5 miljoen (zie voor € 255,7 miljoen uitzettingen publieke taak de tabel in paragraaf 2.5) en kunnen worden onderverdeeld naar de volgende geldnemers:

- € 557,7 miljoen bij de Staat;
- € 225,0 miljoen bij medeoverheden; en
- € 95,8 miljoen bij financiële ondernemingen.

Uitgezette middelen bij de Staat

De middelen die ultimo 2017 bij de Staat geplaatst zijn betreffen het tegoed op de rekening courant van de provincie ad € 532,7 miljoen en een deposito ad € 25,0 miljoen met een looptijd van 10 jaar à 2,29%. Het deposito vervalt in 2023.

Uitgezette middelen bij medeoverheden

Er zijn vanaf mei 2013 deposito's geplaatst bij medeoverheden met looptijden tot 17 jaar. Ultimo 2017 stond er bij 16 medeoverheden totaal € 225,0 miljoen uit. Het laatste deposito vervalt in 2030. Bij het afsluiten van deze deposito's heeft de provincie een hoger rendement gerealiseerd dan op dat moment mogelijk was bij de Staat. Het gaat hierbij om een opslag van 0,20%-0,30%.

Uitgezette middelen bij financiële ondernemingen

Er staat per 31 december 2017 € 1,0 miljoen kort uit via een spaarrekening bij de ING Bank. Het betreffen hier voornamelijk nazorgmiddelen. Naast de kort uitgezette middelen staat er ultimo 2017 totaal € 94,8 miljoen, waarvan € 11,6 miljoen nazorgmiddelen, lang uit. De leningen hebben looptijden van 7 jaar tot 15 jaar, waarbij de laatste lening in 2024 vervalt. De middelen zijn uitgezet door het plaatsen van deposito's bij de Rabobank en het afsluiten van garantieproducten via Oyens en Van Eeghen (OVE). Bij de garantieproducten zijn de vastrentende waarden belegd in obligaties van de Rabo en BNP Paribas. Het vrij belegbare deel van deze producten is belegd door toe te treden tot het OVE Global Sustainability Fund. Het betreft hier overeenkomsten die voor 4 juni 2012 zijn afgesloten.

Begin december 2017 is een deel van de nazorgmiddelen herbelegd in het OVE Global Sustainability Fund.

De provincie Groningen beheert naast haar eigen middelen ook middelen van derde partijen. Het gaat hierbij om het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, de Regio Groningen-Assen, Groningen Bereikbaar, de Omgevingsdienst Groningen en de Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging.

In het overzicht hieronder is de onderverdeling van de treasurymiddelen over de verschillende partijen weergegeven.

Tabel: Verdeling treasurymiddelen

(bedragen x € 1 miljoen)

Verdeling treasurygelden	bedrag	percentage
Totaal Treasury	€ 878,5	100,0%
waarvan gelden van derden:		
SNN	€ 65,2	7,4%
SNN - diensten voor derden	€ 37,8	4,3%
Regio Groningen Assen	€ 15,3	1,7%
Groningen Bereikbaar	€ 2,1	0,2%
Nazorgmiddelen	€ 27,0	3,1%
Omgevingsdienst Groningen	€ 2,7	0,3%
Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging	€ 2,4	0,3%
Totaal gelden derden	€ 152,5	17,4%
Eigen middelen provincie	€ 726,0	82,6%

Om inzicht te verschaffen in de opbouw van de treasuryportefeuille is in het onderstaande overzicht de portefeuille per ultimo 2017 weergegeven uitgesplitst naar geldnemer en de restant looptijd. Door de marktomstandigheden zijn in 2017 geen middelen uitgezet bij medeoverheden. Hierdoor staat meer dan de helft van onze middelen op de rekening courant bij de Staat. De treasuryportefeuille is te verdelen in drie typen geldnemers: de Staat, medeoverheden en financiële ondernemingen. Deze laatste categorie zal onder het schatkistbankieren verder worden afgebouwd.

Onderstaand overzicht geeft de restant looptijd weer. Hierdoor kunnen de cijfers op onderdelen afwijken van de gegevens in Tabel: *Opbouw middelen treasury en publieke taak*.

Tabel: Treasuryportefeuille naar geldnemer

(bedragen x € 1 miljoen)

Geldnemers	Restant looptijd						Totaal
	tot 1 jr.	tot 3 jr.	tot 5 jr.	tot 7 jr.	tot 10 jr.	> 10 jr.	
Staat	532,7			25,0			557,7
Medeoverheden	20,0	75,0	45,0	75,0	5,0	5,0	225,0
Financiële ondernemingen	1,0	48,2		39,9		6,7	95,8
Totaal	553,7	123,2	45,0	139,9	5,0	11,7	878,5
Percentages	63%	14%	5%	16%	1%	1%	100%

Uitgezette middelen met een looptijd tot 1 jaar.

Ultimo 2017 stond er € 553,7 miljoen uit met looptijden tot 1 jaar. Deze middelen zijn verdeeld over de rekening courant bij de Staat € 532,7 miljoen, bij medeoverheden € 20 miljoen en een spaarrekening bij een financiële onderneming met een tegoed van € 1,0 miljoen (voornamelijk nazorgmiddelen). Bij de Begroting 2017 is er vanuit gegaan dat het saldo van de kort uitgezette middelen in de loop van 2017 gaat afnemen. Dit zou gerealiseerd worden door het uitzetten van middelen met looptijden van één jaar en langer bij medeoverheden, door het uitzetten van middelen in het kader van de publieke taak en door de realisatie van geplande investeringen inzake RSP en MIT. Doordat medeoverheden kunnen lenen tegen percentages lager dan 0% zijn in 2017 geen deposito's bij medeoverheden geplaatst. Als gevolg hiervan wordt de rente voor kort geld alleen bepaald door de rentevergoeding op de rekening courant van de provincie bij de Staat. De Staat vergoedt hiervoor het EONIA-tarief met een minimum van 0,00%. Het EONIA-tarief is sinds begin maart 2015 negatief. De raming en realisatie van de rente kort geld 2017 is nagenoeg nihil.

De rentebaten en de rendementen van de uitgezette middelen met een looptijd tot één jaar over de jaren 2014 tot en met 2017 (exclusief nazorgmiddelen) zijn hierna weergegeven. Ter vergelijking is het gemiddeld rendement van de driemaands Euribor in het overzicht opgenomen.

Tabel: Rente uitgezette middelen looptijd tot 1 jaar (excl. nazorgmiddelen) (bedragen x € 1 miljoen)

Jaar	Gemiddeld uitgezet bedrag	Gemiddeld percentage	Gemiddelde 3 maands Euribor	Rente-opbrengst
2014	€ 744,2	0,14%	0,20%	€ 1,0
2015	€ 627,7	0,03%	-0,03%	€ 0,2
2016	€ 535,2	0,00%	-0,32%	€ 0,0
2017	€ 478,1	0,00%	-0,33%	€ 0,0

Uitgezette middelen met een looptijd van 1 jaar en langer

Op 31 december 2017 stond € 344,7 miljoen uit met looptijden van 1 jaar en langer. In 2017 is een bedrag van € 10,0 miljoen aan rentebaten gegenereerd. Dit is het resultaat van een gemiddeld saldo van € 353,1 miljoen met een gemiddeld rendement van 2,83%. De rentebaten waren geraamd op € 9,6 miljoen. Bij de raming werd uitgegaan van een gemiddeld saldo van € 400,0 miljoen en een gemiddeld rendement van 2,40%. De gerealiseerde rente over 2017 is per saldo € 0,4 miljoen hoger dan geraamd. Dit verschil is als volgt te verklaren:

- In de raming is ermee rekening gehouden dat middelen zouden worden uitgezet bij medeoverheden. Door de lage stand van de lange rente en de verwachting dat de rente zou stijgen zijn in 2017 geen middelen uitgezet bij medeoverheden. Hierdoor is € 0,2 miljoen minder aan rente ontvangen ten opzichte van de raming.
- Bij de voortijdige verkoop van de NWB obligaties totaal € 10,0 miljoen is een koerswinst gerealiseerd van € 1,4 miljoen. Deze verkoop heeft tot gevolg dat het totale rendement van deze obligaties in 2017 voor de resterende looptijd ontvangen is, waardoor in de jaren 2017 tot en met 2022 minder rente ontvangen wordt dan opgenomen in de meerjarenbegroting. Bij de bestemming van het rekeningresultaat wordt voorgesteld om € 1,3 miljoen toe te voegen aan de Algemene reserve ter afdekking van de rentederving 2018 en de daarop volgende jaren. De rentederving 2017 ad € 0,1 miljoen is verwerkt in de Jaarrekening 2017. De lagere rentebaten voor de komende jaren zullen worden verwerkt bij de Voorjaarsnota 2018.
- Begin december 2017 heeft de afwikkeling plaatsgevonden van een garantieproduct ad € 10,0 miljoen, waarvan 50% provinciale middelen en 50% nazorgmiddelen, met een looptijd van zeven jaar en een minimum rendement van 0%. Bij het uitzetten van middelen in een garantieproduct wordt een deel van de middelen belegd in vastrentende waarden, dit deel zorgt voor de terugbetaling van de hoofdsom op de einddatum. Het overige deel wordt belegd in een aandelenfonds, waarbij de stijging van het fonds zorgt voor het rendement. Gedurende de looptijd is geen rente ontvangen en is de stijging van het fonds vanwege het voorzichtigheidsbeginsel niet als winst geboekt. Pas op de einddatum van het product is het rendement over de gehele looptijd geboekt. Er is met dit product een rendement van € 3,4 miljoen gerealiseerd, gemiddeld 2,5% per jaar. Het provinciale deel is uitgekeerd en de nazorgmiddelen zijn herbelegd in een duurzaam aandelenfonds. Doordat bij de raming van het rendement abusievelijk geen rekening is gehouden met de boekwaarde van de initiële inleg in het fonds is een nadeel ontstaan van € 0,8 miljoen ten opzichte van de raming.

De rentebaten en de rendementen van de uitzettingen langer dan één jaar over de jaren 2014 tot en met 2017 (exclusief nazorgmiddelen) zijn hieronder weergegeven. Ter vergelijking is het gemiddeld rendement van de 10-jars Eurobond in het overzicht opgenomen.

Tabel: Rente uitgezette middelen looptijd 1 jaar en langer (excl. nazorgmiddelen) (bedragen x € 1 miljoen)

Jaar	Gemiddeld uitgezet bedrag	Gemiddeld percentage	Gemiddelde 10-jars Eurobond	Rente-opbrengst
2014	€ 310,1	2,34%	1,44%	€ 7,3
2015	€ 400,9	1,78%	0,68%	€ 7,2
2016	€ 376,5	1,89%	0,29%	€ 7,1
2017	€ 353,0	2,83%	0,50%	€ 10,0

In 2017 is het rendement aanzienlijk hoger dan de vorige jaren. Dit is ontstaan door de voortijdige verkoop van de NWB-obligaties en de afwikkeling van het garantieproduct.

Nazorgmiddelen

Nazorgmiddelen zijn middelen die specifiek uitgezet zijn voor de eeuwigdurende nazorg van de gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots. De beleggingen van deze middelen zijn uitgezonderd van het schatkistbankieren. In de Wet fido is specifiek voor nazorgfondsen bepaald dat voor de hoofdsomgarantie bij beleggingen er minimaal 42% vastrentend moet worden belegd en de rest in aandelen (maximaal 58%). Vastrentende beleggingen zijn beleggingen in obligaties en leningen waarbij de rente opbrengsten van tevoren bekend zijn. Bij de afwikkeling van een garantieproduct eind 2017 is besloten om de vrijgevallen middelen te beleggen in een duurzaam aandelenfonds. Het saldo van het nazorgfonds gesloten stortplaatsen bedraagt ultimo 2017 € 26,0 miljoen. De contante waarde van de doelvermogens voor de stortplaatsen bedraagt eind 2017 € 24,4 miljoen. Het surplus van € 1,6 miljoen blijft in het nazorgfonds.

In het onderstaande overzicht zijn de uitgezette gelden van het nazorgfonds gesloten stortplaatsen provincie Groningen opgenomen.

Tabel: Uitgezette gelden nazorgfonds gesloten stortplaatsen (bedragen x € 1 miljoen)

Uitgezette gelden nazorgfonds gesloten stortplaatsen	
Uitgezette gelden:	
Achtergestelde leningen NWB en BNG	€ 14,3
Duurzaam aandelenfonds	€ 6,7
Garantieproduct financiële onderneming	€ 4,9
Rekening courant bij de Staat	€ 0,1
Totaal	€ 26,0

De behaalde rendementen voor de nazorgmiddelen over de periode 2014 tot en met 2017 zijn opgenomen in de onderstaande tabel.

Tabel: Overzicht rendement nazorgfonds stortplaatsen (bedragen x € 1 miljoen)

Jaar	Gemiddeld uitgezet bedrag	Gemiddeld percentage	Renteopbrengst
2014	€ 24,5	0,58%	€ 0,1
2015	€ 24,5	0,62%	€ 0,2
2016	€ 24,5	0,71%	€ 0,2
2017	€ 24,2	8,85%	€ 2,1

Het rendement van de uitgezette middelen is in 2017 aanzienlijk hoger dan de voorgaande jaren. Dit komt door de renteontvangst van de achtergestelde leningen aan de NWB en BNG die in 2016 verstrekt zijn, alsmede door de eenmalige renteopbrengst ad € 1,7 miljoen bij de afwikkeling van het garantieproduct. In de raming voor 2017 is rekening gehouden met een renteopbrengst van € 2,9 miljoen. Er is € 2,1 miljoen aan rentebaten gegenereerd. Het nadelig verschil van € 0,8 miljoen is ontstaan doordat bij de raming van de opbrengst van het garantieproduct (50% provinciale middelen en 50% nazorgmiddelen) abusievelijk geen rekening is gehouden met de boekwaarde van de initiële inleg in het fonds. Zie ook *Uitgezette middelen met een looptijd van 1 jaar en langer*, derde bolletje.

Naast het nazorgfonds voor gesloten stortplaatsen heeft de provincie een fonds voor baggerspeciedepots. Voor dit fonds was ultimo 2017 een bedrag van circa € 1,0 miljoen kort uitgezet op een spaarrekening bij een financiële onderneming tegen een variabele rente. Het fonds is opgebouwd uit de nazorgheffing van Driebond, Winschoterzijl en Zuidwending (totaal € 0,2 miljoen) en het saldo van de provinciale depots (totaal € 0,8 miljoen). Het rendement van deze belegging bedroeg over 2017 € 1.023. In de raming was rekening gehouden met € 2.496. De objectgebonden nazorgheffing voor baggerspeciedepots wordt een maand voor sluiting opgelegd. Voor baggerspeciedepots wordt de nazorgheffing geheven per baggerspeciedepot.

2.5. Verstrekte leningen en garanties in het kader van de publieke taak

Het saldo van leningen en garanties die in het kader van de publieke taak verstrekt zijn bedraagt per 31 december 2017 totaal € 261,0 miljoen. In de onderstaande tabel zijn de uitgezette middelen en garanties in het kader van de publieke taak opgenomen.

Tabel: Uitgezette middelen in het kader van de publieke taak (bedragen x € 1 miljoen)

Uitgezette middelen en garanties publieke taak	
Leningen aan deelnemingen:	
NV Bank Nederlandse Gemeenten (achtergesteld)	€ 100,0
Enexis NV (achtergesteld)	€ 23,0
	€ 123,0
Rentedragende leningen:	
Nederlandse Waterschapsbank NV (achtergesteld)	€ 100,0
Ommelander Ziekenhuis	€ 10,0
Verstrekte hypotheekens IJssdorp/Onderpolder	€ 3,2
Stichting Revolverend Fonds Groningen	€ 2,1
Stichting De Hoven (achtergesteld)	€ 1,4
NV Groninger Monumentenfonds (achtergesteld)	€ 0,5
Particuliere woningverbetering via SVn	€ 0,5
Energiebesparing via SVn	€ 0,5
Kredietunie Groningen UA	€ 0,2
Kredietunie Westerkwartier UA	€ 0,0
Transitiefonds particuliere woningvoorraad via SVn	€ 0,0
Rodin Broadband	€ 0,0
Gemeente Groningen project Geothermie Noord West	€ 0,0
	€ 118,5
Renteloze leningen:	
Stichting Economic Board Groningen	€ 10,0
Innovatiefonds Noord-Nederland BV	€ 3,3
Collectieve agrarische verenigingen	€ 0,9
Provinciaal Accommodatie Fonds	€ 0,0
	€ 14,2
Totaal uitgezette middelen publieke taak	€ 255,7
Gewaarborgde leningen/Garanties:	
Nationaal Groenfonds	€ 4,3
Stichting De Zijlen	€ 0,9
Stichting De Hoven	€ 0,1
Totaal gewaarborgde leningen/garanties	€ 5,3
Totaal	€ 261,0

Over 2017 zijn de volgende ontwikkelingen te melden over de leningen en garanties die in het kader van de publieke taak verstrekt zijn.

Stichting Revolverend Fonds Groningen

Er is een subsidie in de vorm van lening verstrekt aan de Stichting Revolverend Fonds Groningen van maximaal € 23,0 miljoen. Deze subsidie is bedoeld voor het verstrekken van leningen aan derden. De bedragen voor de leningen aan derden worden verstrekt conform de toekenning middels trekkingsverzoeken. Het saldo van de verstrekte lening bedraagt per 31 december 2017 € 2.127.813.

Aan de lening overeenkomst is in 2017 een addendum toegevoegd waarbij aan de Stichting Revolverend Fonds Groningen een subsidie met terugbetalingsverplichting wordt verstrekt van maximaal € 1.880.945 voor het fondsmanagement. Uitbetaling geschiedt op basis van voorschotverzoeken. In 2017 is € 197.230 uitbetaald. Dit bedrag is opgenomen in het saldo bij 2.6 Subsidies met terugbetalingsverplichting.

In de Begroting 2018 is opgenomen dat de lening aan de Stichting Revolverend Fonds verhoogd wordt met € 25,0 miljoen voor (lokale) energie-initiatieven. Dit zal nog nader geëffectueerd moeten worden.

Kredietunie Groningen

Er is een lening verstrekt aan de Kredietunie Groningen van maximaal € 1.000.000 ter versterking van het eigen kapitaal van de Kredietunie Groningen. De uitbetaling van de lening vindt op afroep plaats. In 2017 heeft de Kredietunie Groningen € 25.616 opgenomen en € 50.000 afgelost. Het saldo van de lening bedraagt per 31 december 2017 € 175.467.

Kredietunie Westerkwartier

Er is een lening verstrekt aan de Kredietunie Westerkwartier van maximaal € 1.000.000 ter versterking van het eigen kapitaal van de Kredietunie Westerkwartier. De uitbetaling van de lening vindt op afroep plaats. In 2017 heeft de Kredietunie Westerkwartier € 45.000 opgenomen. Het saldo van de lening bedraagt per 31 december 2017 € 45.000.

Rodin Broadband

Er is een lening verstrekt aan Rodin Broadband van maximaal € 29.485.546 en een subsidie à fonds perdu van maximaal € 10,0 miljoen ten behoeve van Regeling Snel Internet. De subsidie wordt betaald door de Stichting Economic Board Groningen en de Nationaal Coördinator Groningen. Uitbetaling van zowel de lening als de subsidie geschiedt op basis van trekkingen. In 2017 heeft de eerste subsidietrekking à € 590.400 plaatsgevonden.

Gemeente Groningen inzake project Geothermie Noordwest

De provincie heeft in 2016 besloten een lening te verstrekken aan de gemeente Groningen van € 2,0 miljoen ten behoeve van het project Geothermie Noordwest. Gelet op de recente ontwikkelingen is het niet duidelijk of de lening daadwerkelijk wordt verstrekt.

Transitiefonds particuliere woningvoorraad

Besloten is om een bedrag van € 980.000 in te zetten als revolverende middelen voor het Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad. In 2017 zijn geen leningen verstrekt. Het saldo van de verstrekte leningen bedraagt per 31 december 2017 nihil.

Gewaarborgde leningen/Garanties

In 2015 is een garantstelling afgegeven in het kader van de Regeling Cofinanciering Sectorplannen voor een bedrag van € 1.045.271. Aangezien het niet gelukt is om tot uitvoering over te gaan is begin 2017 besloten met het sectorplan te stoppen. De garantstelling is afgewikkeld.

2.6. Subsidies met terugbetalingsverplichting

Door het verstrekken van subsidies met terugbetalingsverplichtingen kunnen provinciale middelen revolverend ingezet worden. Deze subsidies staan op de balans als lening en worden voor 100% voorzien. Door de lening te voorzien zijn bij de afboeking van de lening geen financiële gevolgen voor de Algemene middelen, immers de subsidie is betaald vanuit een beleidskrediet. Het saldo van verstrekte subsidies met terugbetalingsverplichtingen bedraagt ultimo 2017 ca. € 1,0 miljoen.

2.7. Toezicht liquiditeitspositie en renterisiconorm

In deze paragraaf zijn de verplichte onderdelen met betrekking tot het toezicht op de liquiditeitspositie en de langlopende opgenomen middelen opgenomen. In 2017 zijn er geen middelen opgenomen die dienen ter aanvulling van een tijdelijk liquiditeitstekort of als langlopende financiering.

Voor het toezicht op de liquiditeitspositie hanteert de toezichthouder de kasgeldlimiet. De kasgeldlimiet is voor 2017 gesteld op 7% van het begrotingstotaal van € 317,7 miljoen is € 22,2 miljoen. Het saldo van de netto vlottende schuld mag deze limiet niet structureel overschrijden. Een vlottende schuld ontstaat als de kortlopende schulden hoger zijn dan de kortlopende middelen.

Tabel: Benutting kasgeldlimiet

(bedragen x € 1.000)

Liquideitspositie	Vlottende schuld	Vlottende middelen	Netto schuld (+) of overschot (-)
januari 2017	€ 330.471	€ 459.161	€ -128.689
februari 2017	€ 324.525	€ 450.503	€ -125.978
maart 2017	€ 350.996	€ 453.207	€ -102.211
gemiddelde 1 ^e kwartaal			€ -118.959
ruimte onder limiet			€ 141.200
april 2017	€ 335.105	€ 455.004	€ -119.899
mei 2017	€ 336.768	€ 444.839	€ -108.071
juni 2017	€ 348.179	€ 456.270	€ -108.091
gemiddelde 2 ^e kwartaal			€ -112.020
ruimte onder limiet			€ 134.261
juli 2017	€ 335.565	€ 495.181	€ -159.616
augustus 2017	€ 336.584	€ 502.148	€ -165.565
september 2017	€ 356.161	€ 520.122	€ -163.961
gemiddelde 3 ^e kwartaal			€ -163.047
ruimte onder limiet			€ 185.288
oktober 2017	€ 354.130	€ 526.152	€ -172.022
november 2017	€ 354.125	€ 514.179	€ -160.054
december 2017	€ 354.361	€ 534.040	€ -179.679
gemiddelde 4 ^e kwartaal			€ -170.585
ruimte onder limiet			€ 192.826

De toezichthouder (BZK) hanteert voor het toezicht op de langlopende opgenomen middelen de zogenaamde renterisiconorm. Het renterisico op de vaste schuld kan worden berekend door te bepalen welk deel van de langlopende leningen in enig jaar moet worden gefinancierd. De renterisiconorm is voor 2017 gesteld op 20% van het begrotingstotaal ad € 317,7 miljoen is € 63,5 miljoen. Uit onderstaand overzicht blijkt dat de renterisico's voor de jaren 2017 tot en met 2020 nihil zijn.

Tabel: Benutting renterisiconorm

(bedragen x € 1.000)

Variabelen Renterisico(norm)	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3
Renteherzieningen	€ -	€ -	€ -	€ -
Aflossingen	€ -	€ -	€ -	€ -
Renterisico (1+2)	€ -	€ -	€ -	€ -
Renterisiconorm	€ 63.546	€ 63.546	€ 63.546	€ 63.546
Ruimte onder renterisiconorm	€ 63.546	€ 63.546	€ 63.546	€ 63.546
Overschrijding renterisiconorm				
Renterisiconorm				
Begrotingstotaal jaar T	€ 317.730			
Percentage	€ 0			
Regeling	provincie			
Renterisiconorm (van alleen jaar T)	€ 63.546			

2.8. Toerekening van rente

In het BBV is opgenomen dat de Financieringsparagraaf met ingang van 2017 naast de beleidsvoornemens en het gerealiseerde beleid ten aanzien van het risicobeheer van de financieringsportefeuille ook inzicht moet geven in de rentelasten uit externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening.

Aangezien in 2017 geen rentetoerekening via omslagfinanciering heeft plaatsgevonden is er geen sprake van toerekening van rentekosten.

2.9. EMU-Saldo

Het Stabiliteits- en Groeipact is een reeks afspraken tussen eurolanden die de waardevastheid van de euro moeten garanderen. Eén belangrijk onderdeel betreft de afspraak dat het begrotingstekort lager moet zijn dan 3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP). Het behalen van deze doelstelling is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het Rijk en de decentrale overheden. Die verantwoordelijkheid is ingevuld door het vaststellen van een macronorm voor decentrale overheden gezamenlijk. Deze norm wordt aan het begin van een kabinetsperiode na bestuurlijk overleg vastgesteld. In de Wet HOF is dit verankerd. In januari 2013 is een Financieel Akkoord bereikt tussen het Rijk en de decentrale overheden.

De feitelijk te realiseren norm voor 2014 tot en met 2017 is als volgt vastgelegd:

	2014	2016	2016	2017
Te realiseren norm decentrale overheden	-0,50%	-0,50%	-0,40%	-0,30%
Totaal aandeel provincies in de te realiseren norm	-0,11%	0,10%	n.v.t.	

Jaarlijks worden in het najaar afspraken gemaakt in een bestuurlijk overleg tussen de minister en de koepels VNG, IPO en UvW over de EMU-norm voor het volgende begrotingsjaar. In het najaar van 2017 is afgesproken onderzoek te doen naar de ontwikkeling van het EMU-saldo bij decentrale

overheden, op basis waarvan afspraken kunnen worden gemaakt met het kabinet over de EMU-norm van decentrale overheden voor de komende jaren. In de tussentijd is door het ministerie van Financiën de norm voor 2017 definitief bepaald op -0,30% voor decentrale overheden. Ook de norm voor 2018 is daarbij gehandhaafd op dit percentage in afwachting van de uitkomsten van nader onderzoek naar het EMU-saldo begin 2018.

Voor 2017 is er een gezamenlijke tekortnorm voor provincies, gemeenten en waterschappen vastgesteld van 0,3% van het BBP. Omdat een gezamenlijke tekortnorm is afgesproken zijn er geen individuele normbedragen vastgesteld. Op dit moment is nog niet duidelijk of gezamenlijke decentrale overheden in 2017 evenals in 2016 binnen de gestelde norm zijn gebleven.

Voor de provincie Groningen geldt dat in ieder geval niet. Het EMU-overschot in 2016 van € 102 miljoen is in een reeks van jaren een (positieve) uitschieter geweest. Het overschot is onder bijzondere omstandigheden in 2016 ontstaan als gevolg van een toename van de opbrengsten provinciefonds, hogere ontvangen decentralisatie-uitkeringen (onder andere als gevolg van omzetting specifieke rijksuitkeringen zoals BDU verkeer en vervoer) en tenslotte lagere subsidies en inkomensoverdrachten vergeleken met 2015.

In 2017 bedraagt het EMU-saldo van de provincie Groningen een tekort van afgerond € 87 miljoen. In de Begroting 2017 werd nog uitgegaan van een EMU-tekort van afgerond € 77,5 miljoen. Ook voor de komende jaren is het uitgangspunt in onze meerjarendoorrekening van het verwachte EMU-saldo een tekort van jaarlijks de omvang zoals in 2017.

Het EMU-tekort 2017 van afgerond € 87 miljoen bestaat voor circa € 30 miljoen uit gerealiseerde investeringen en voor het resterende bedrag uit het saldo op EMU-basis van lopende inkomsten en uitgaven voor de programma's.

3. Bedrijfsvoering

3.1. Personeel & Organisatie

3.1.1. Organisatieontwikkeling

Het jaar 2017 heeft in het teken gestaan van doorontwikkeling naar een flexibele organisatie. Een organisatie die wendbaar is, die in staat is adequaat in te spelen op veranderingen in de omgeving en die in verbinding staat met de samenleving. Wat dit vraagt van onze organisatie is vertaald in een visie die geresulteerd heeft in een vijftal doelen, namelijk:

1. Inhoudelijk versterken van het strategisch denkvermogen
2. Wendbaarheid vergroten van de organisatie
3. Verbinding maken tussen afdelingen, opgaven en met keten-/netwerkpartners
4. Maken van meters op opgaven en majeure taken
5. Verbeteren van de basisdienstverlening.

Deze ontwikkeling ligt in lijn met de in 2016 opgezette besturingsfilosofie, waarin een hybride organisatievorm centraal staat. Dit past in de context van de nieuwe cao en krijgt zijn beslag in het lokale strategisch HR-beleid.

3.1.2. Personeelsbeleid

Ons strategisch HR-beleid is ingericht om de geschetste organisatieontwikkeling te faciliteren. In 2017 zijn hiervoor onder andere de volgende activiteiten ondernomen:

- **Duurzame inzetbaarheid:**

Het beleid voor duurzame inzetbaarheid heeft vooral zijn beslag gekregen in een nieuw ontwikkeld arbobeleid 2018-2020. Hierin zijn maatschappelijke ontwikkelingen vertaald in concreet beleid en maatregelen, bijvoorbeeld rond vitaliteit. Tevens zijn de veranderingen in wetgeving verwerkt. De provincie volgt de maatschappelijke ontwikkelingen om de positie als modern werkgever te versterken. We gaan hierbij uit van een evenwicht tussen werkgever en medewerker in de verantwoordelijkheid voor de gezondheid van de medewerker. Met het arbomanagement willen we bereiken dat we – op een realistisch niveau – gezonde en vitale medewerkers hebben, naar lichaam en geest. In samenhang met talentmanagement, levensfasebeleid en diversiteitsbeleid draagt het arbobeleid bij aan duurzame inzetbaarheid van de medewerkers.

- **Flexibilisering van middelen en instrumenten**

In 2017 is een start gemaakt met de modernisering van het HR-instrumentarium. Het werving- en selectiebeleid is aangepast, het inhuurbeleid en de spelregels werkgarantie zullen onderdeel worden van het werving- en selectiebeleid. Dit maakt het tot een samenhangend HR-instrument dat de flexibele organisatie ondersteunt. De modernisering is met name gericht op maatwerk en het in kunnen spelen op de veranderende organisatiebehoefte. Vertrekpunten zijn:

- vanuit de te realiseren doelen en resultaten invullen van werk;
- maximale transparantie van aangeboden werk ter bevordering van regie medewerkers;
- kwaliteit en talentontwikkeling;
- rechtszekerheid bieden bij flexibele inzet van medewerkers;
- voorkomen van onnodige inhuur.

- **Trainees**

Het traineeprogramma voor jonge professionals is het tweede jaar ingegaan. Per juni 2017 zijn negen trainees aangesteld bij acht verschillende afdelingen. Begin 2018 wordt de werving voor minimaal vijf trainees gestart en per mei/juni 2018 worden ze aangesteld.

Er is onverminderd ingezet op opleiding en ontwikkeling van medewerkers, een gedegen introductie van nieuwe medewerkers en integriteit. Ook deze HR-thema's spelen een belangrijke rol bij het realiseren van de doelen van de organisatie.

3.1.3. Uitvoering Participatiewet

Met ingang van 1 januari 2015 is de Participatiewet in werking getreden. Door deze wet is iedere werkgever, met meer dan 25 werknemers, verantwoordelijk gesteld om arbeidsplaatsen te creëren voor personen met een afstand tot de arbeidsmarkt. De totale opgave voor de provincie Groningen is als volgt:

aantal arbeidsplaatsen	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
opgave per jaar	4	3	4	2	3	3	2	3	2
opgave cumulatief	4	7	11	13	16	19	21	24	26

Stand realisatie van de opgave ultimo december 2017 is elf arbeidsplaatsen.

De arbeidsplaatsen worden vervuld met behulp van functiecreatie, dit voorkomt verdringing van eigen personeel. Ook voor deze doelgroep is duurzame inzetbaarheid het uitgangspunt. Nieuwe medewerkers uit de doelgroep worden (tijdelijk) aangesteld in provinciale dienst. Er wordt niet met inleenverbanden gewerkt als het gaat om structurele functies. Ons doel is om een voorbeeldfunctie te hebben voor andere organisaties. In dat kader realiseren wij niet alleen onze eigen opgaven, maar stellen wij onze expertise en ervaring ook beschikbaar aan andere organisaties.

3.1.4. Cao

Het jaar 2017 heeft in het teken gestaan van de voorbereiding naar een nieuwe cao. De grote cao-thema's zijn in co-creatie uitgewerkt en hebben geleid tot een cao met een looptijd van 1 januari 2017 tot 1 januari 2019. Deze nieuwe cao sluit naadloos aan bij onze organisatieontwikkeling.

3.1.5. Werkkostenregeling

In 2017 is de fiscale ruimte voor de werkkostenregeling (WKR-forfait) wederom overschreden, hierover moet 80% naheffing worden betaald. De financiële gevolgen hiervan worden in het boekjaar 2018 afgewikkeld en zullen initieel bij de afdeling PO worden geparkeerd. Aangezien deze overschrijding echter grotendeels wordt veroorzaakt door de kostenvergoedingen aan GS/PS, stellen wij voor om deze kosten uit de Algemene middelen te financieren en dit bij de Najaarsnota 2018 in de begroting te verwerken. Op dit moment bedraagt de overschrijding ca. € 40.000 (peildatum 14 februari 2018). Het exacte bedrag is echter pas in april/ mei 2018 bekend en zal derhalve bij de Najaarsnota 2018 worden geclaimd.

3.1.6. Formatieontwikkeling provinciaal apparaat en ziekteverzuim

In de onderstaande tekst worden de termen 'formatie', 'bezetting' en 'aantal medewerkers' gebruikt. Ter verduidelijking wordt hier een korte toelichting op deze termen gegeven:

- Formatie is het toegestane aantal fte (fulltime-equivalent). Op basis van de formatie wordt de begroting vastgesteld.
- De bezetting is de invulling van de formatie. De bezetting kan daarmee afwijken van de formatie omdat het efficiënter kan zijn om bijvoorbeeld een formatieplaats onderbezet en anderen overbezet te hebben. Er worden echter nooit meer middelen beschikbaar gesteld dan voor de toegestane formatie. Met bezuinigingen wordt om deze reden altijd naar de formatie en niet naar de bezetting gekeken.
- Het aantal medewerkers wijkt af van de formatie en bezetting (aantal fte). Dit heeft te maken met het feit dat één functie door meerdere deeltijders kan worden vervuld.

In de volgende tabel wordt de formatie en bezetting per 31 december 2017 weergegeven.

Tabel: Formatie en bezetting

per ultimo	formatie (fte)	bezetting (fte)
2010	909	842
2011	858	795
2012	879	803
2013	784	730
2014	768	713
2015	720	698
2016	722	717
2017	745	742

NB. In deze cijfers zijn de overige werkverbanden zoals Regiovisie, Veenkoloniën, RSP, etc. niet verwerkt. Deze werkverbanden maken in formele zin geen onderdeel uit van de provinciale organisatie.

Aantal medewerkers

Het aantal medewerkers is in 2017 met 28 personen gestegen ten opzichte van 2016.

Het overzicht 'Aantal medewerkers' laat de verandering zien in het totale aantal medewerkers, onderverdeeld naar mannen en vrouwen. Uit dit schema valt af te leiden dat zowel het aantal vrouwen als mannen is gestegen, zowel absoluut als relatief. De toename van het aantal mannen is 22, de toename van het aantal vrouwen is 6.

Tabel: Aantal medewerkers

per ultimo	M	V	Totaal
2010	623	320	943
2011	576	313	889
2012	567	323	890
2013	513	289	802
2014	504	281	785
2015	488	278	766
2016	502	287	789
in dienst	35	35	70
uit dienst	29	13	42
2017	508	309	817

Gemiddelde leeftijd

De gemiddelde leeftijd eind 2017 bedraagt 48,5 jaar. (Zie onderstaande tabel.) Dit is wederom gedaald ten opzichte van eerdere jaren, zowel bij de mannen als vrouwen. Naar verwachting zal de gemiddelde leeftijd van de medewerkers de komende jaren verder dalen. Deze verwachting is gebaseerd op een jaarlijks gelijke uitstroom van medewerkers met een pensioengerechtigde leeftijd, stijging van de pensioenleeftijd en met name de instroom van nieuwe medewerkers.

Tabel: Gemiddelde leeftijd

per ultimo	M	V	Totaal
2010	48,9	45,0	47,6
2011	48,5	45,6	47,5
2012	48,8	46,2	47,9
2013	48,9	47,2	48,3
2014	49,3	48,0	48,8
2015	49,3	48,4	49,0
2016 ¹⁾	49,1	48,3	48,8
2017	49,0	47,7	48,5

¹⁾ De realisatiegegevens 2016 zijn gecorrigeerd.

Voorziening Friciekosten

Als gevolg van door het Rijk opgelegde bezuinigingen zijn forse ingrepen in het ambtelijk apparaat nodig geweest. Formeel is de daaraan gekoppelde bezuinigingstaakstelling in 2015 afgerond. De financiële en personele effecten ebben echter nog na. Niet alle boventallige medewerkers zijn elders structureel geplaatst. Dit vraagt maximale inzet en aanpassingsvermogen van de gehele organisatie. Om de risico's die daar aan gekoppeld zijn te beperken hebben we het instrument Vlootshouw gecreëerd. In de Vlootshouw worden financiële risico's als gevolg van boventalligheid in kaart gebracht en gekwantificeerd. De kosten die worden gemaakt in geval de boventalligheid het gevolg is van de bezuinigingsronde, worden gedekt uit de voorziening Friciekosten. Wanneer boventalligheid ontstaat om een andere reden dan de bezuinigingsronde, dan kunnen de kosten die daaraan gerelateerd zijn niet worden gedekt uit de voorziening Friciekosten maar moet dekking worden gezocht binnen de afdelingsbudgetten.

Conform de motie met betrekking tot frictiekosten d.d. 31 maart 2010 wordt in deze rekening gerapporteerd over de uitgaven daarvan.

Het budget voor de frictiekosten bedraagt € 7.003.452. De totale lasten tot en met 31 december 2017 bedragen € 5.853.145 (2016: € 5.643.777).

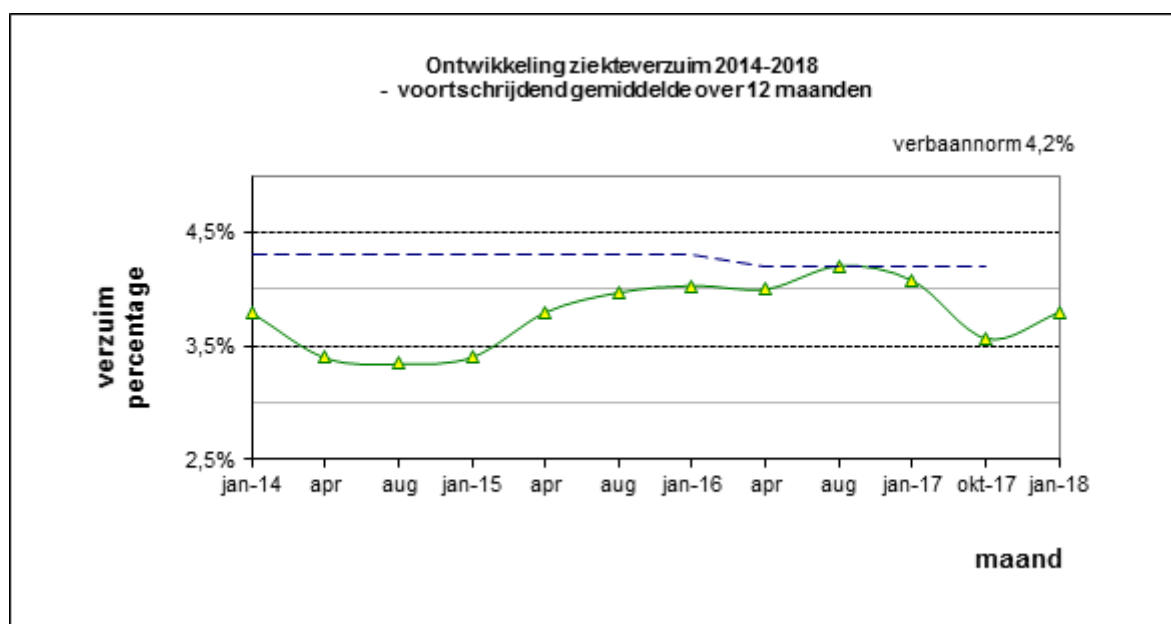
In het jaar 2017 is € 209.368 besteed. Deze middelen zijn uitgegeven conform de vastgestelde kaders. Het resterende budget van € 1.150.307 is nodig voor het afdekken van de financiële risico's die op dit moment nog annex zijn met de afronding van de bezuinigingstaakstelling.

We merken op dat het continueren van de voorziening niet meer goed past binnen de kaders van het BBV. De resterende middelen (€ 1.150.307) zijn daarom vrijgevallen en worden bij de bestemming van het rekeningresultaat 2017 toegevoegd aan de reserve AKP. Hiermee wordt bewerkstelligd dat de middelen beschikbaar blijven voor de (financiële) afronding van de bezuinigingstaakstelling.

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim is gedaald en ligt nu met 3,6% bij ons streefcijfer van 3,5%. De meldingsfrequentie is licht gestegen, slechts drie afdelingen zitten nog onder het streefgetal van 1,0. De bedrijfsarts is enige tijd ziek geweest, maar vervanging werd goed geregeld. De bedrijfsmaatschappelijk werkster is opgevolgd door een nieuwe, ook hier is de kwaliteit gehandhaafd.

Onderstaande grafiek toont de ontwikkeling van het ziekteverzuimpercentage op concernniveau, per vier maanden. Het verzuim per afdeling varieert van 1,6% tot 8,3%.

3.2. Informatievoorziening en -technologie

De provinciale dienstverlening stelt steeds hogere eisen aan de ICT-faciliteiten: meer applicaties, meer Cloud, flexibele en snelle dienstverlening, snel nieuwe apps neerzetten én een sterk toenemende vraag naar data.

Voor het onderwerp Data is afgelopen periode een verbetertraject uitgevoerd in de vorm van het programma Datahuishouding op Orde. Dat loopt nog voor een deel door in 2018.

In 2017 is een Informatiestrategie opgesteld. Dat plan geeft invulling aan een bredere taakhoud dan alleen de bedrijfsvoering.

In april 2017 is de nieuwe afdeling INFO van start gegaan met als primaire doel de governance op de Informatievoorziening en de onderlinge samenwerking op het gebied van de Informatievoorziening te verbeteren op basis van duidelijke portfoliosturing (door 'business' en DT) en nieuwe werkvormen zoals agile en scrum. Het implementatieplan is nu in uitvoering.

Informatiebeveiliging

Begin 2017 zijn de resultaten van de op eigen initiatief uitgevoerde mystery-guestronde gepresenteerd. De uitkomst liet enkele risico's en kwetsbaarheden zien op het gebied van menselijk handelen alsook techniek. Er zijn maatregelen getroffen om de gevonden risico's terug te dringen. Om de bewustwording verder te vergroten zijn de uitkomsten uitgedragen bij de afdelingen.

Met het management is een high-levelrisicoanalyse uitgevoerd en zijn de voornaamste risico's bepaald. Op basis hiervan zijn maatregelen uitgekozen uit de interprovinciale baseline informatiebeveiliging (IBI) en in uitvoering gebracht.

Tot slot heeft KPMG een privacyvolwassenheidsmeting uitgevoerd om te bepalen in hoeverre de provincie reeds voorbereid is op de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).

In 2018 gaan we verder met het doorvoeren van de benodigde verbeteringen om invulling te geven aan de eisen uit de AVG. Tevens wordt een hernieuwde mystery-guestronde uitgevoerd om te bepalen of het huidige beveiligingsniveau adequaat is. Tot slot wordt het informatiebeveiligingsproces verder ingebed om de sturing te vervolmaken.

3.3. Facilitaire dienstverlening

Bij diverse onderdelen van de facilitaire dienstverlening zijn voor 2017 speerpunten benoemd. Voor de onderdelen huisvesting en duurzaamheid, services, Noordelijk Archeologisch Depot, inkoop, reprografische dienst en digitaal publiceren wordt daarover onderstaand gerapporteerd.

Huisvesting

In 2017 is de renovatie van de F-vleugel (inclusief het Fractiehuis) afgerond en opgeleverd. Daarnaast is besloten in 2017 dat de renovatie van de Statenzaal nog een vervolg krijgt en zal in fase 2 de verlichting nog worden aangepakt. Het project Gevelrenovatie+ is van start gegaan in 2017 met onder andere het selecteren van de adviseurs. In het jaar 2018 komt het project in de ontwerpfase en vindt de voorbereiding plaats voor de uitvoering van de renovatie die gepland is in 2019.

Renovatie Statenzaal

Voor het project van de Statenzaal en door de komst van nieuwe mobiele netwerken (frequenties) heeft de provincie de discussie installatie vervangen. Ook is conform het opgestelde MJOP (meerjarenonderhoudsplan) de klimaatinstallatie van de Statenzaal gerenoveerd.

Naast de genoemde noodzakelijke werkzaamheden zijn de volgende zaken aangepast:

- Verbeteren van het klimaat tijdens de vergaderingen;
- Verhogen van het zitcomfort;
- Oplaadpunten ten behoeve van verschillende hardware.

Fase 1 is inmiddels afgerond en geëvalueerd. De voorbereiding van fase 2 is van start gegaan in 2017 en in 2018 vindt de uitvoering plaats (betreft de verlichting).

Renovatie F-vleugel

De F-vleugel is in 2017 gerenoveerd tot een flexibele en moderne werkomgeving met zeer ruime openingstijden. Functies als vergaderen, geconcentreerd werken, ontspannen, samenwerken, projectruimtes etc. hebben allemaal een plaats gekregen. Ook de politieke fracties hebben allemaal een vernieuwde plek gekregen. Het project is vrijwel volledig afgerond, slechts enkele restpunten aan de installaties moeten nog in 2018 worden afgemaakt.

Gevelrenovatie+

Tijdens Basisrenovatie+ (BR+) is de binnenkant van het provinciehuis gerenoveerd. Al tijdens de planvorming voor BR+ was duidelijk dat na de binnenkant van het pand ook aan de buitenzijde groot onderhoud noodzakelijk zou worden. De renovatie van de buitenkant van het provinciehuis is onderwerp van dit project en is, met een knipoog naar het succesvolle Basisrenovatie+, Gevelrenovatie+ (GR+) gedoopt. De belangrijkste thema's van het project zijn het verhogen van het gebruikers comfort (onder andere minder tocht en koudeval) en de duurzaamheid van het pand (onder andere minder energieverbruik) wat zich moet gaan vertalen in een energielabel A. Gepland en noodzakelijk onderhoud wordt uiteraard meegenomen en waar mogelijk aangegrepen om gebruikerscomfort en duurzaamheid te ondersteunen. Samen met, en als gevolg van, alle maatregelen krijgt het pand een esthetische opfrisbeurt. Dit project is in 2017 van start gegaan en in 2018 vindt het ontwerp plaats.

Duurzaamheid

Op basis van een objectieve meetmethode (BREEAM) is het afgelopen jaar een nulmeting uitgevoerd van het provinciehuis. De uitkomst van deze meting gebruiken we om met de op stapel staande renovatieprojecten (Gevelrenovatie+) onze gebouwen duurzamer te maken.

Services

Gastvrijheid en veiligheid is de totaalbeleving van zowel de interne als externe klant waarbij de fysieke omgeving, de dienstverleningsprocessen en -producten en vooral het gastheerschap een rol spelen. Zowel op het gebied van gastvrijheid als van veiligheid zijn stappen gemaakt en is op diverse manieren invulling gegeven aan het eerder geformuleerde beleid. Zo is onder andere het team 'Ontvangst en beveiliging' ontstaan dat enerzijds zorgdraagt voor de ontvangst en begeleiding van onze gasten en anderzijds zorgdraagt voor de beveiliging van onze medewerkers en gasten. Naast de dienstverlening in het provinciehuis is de facilitaire dienstverlening uitgebreid en worden de buitenlocaties van afdeling Beheer en Onderhoud en Blauwestad inmiddels ook gefaciliteerd.

Noordelijk Archeologisch Depot (te Nuis)

Het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis kampt al enige jaren met een schimmelprobleem. In het afgelopen jaar zijn de noodzakelijke bouwkundige en installatietechnische aanpassingen aan de betreffende loods gerealiseerd. Daarnaast stond het jaar 2017 in het teken van de grote schoonmaak van de door schimmel aangetaste archeologische vondsten.

Inkoop

In 2017 is het inkoop- en aanbestedingsbeleid 2016-2020 voor de provincie Groningen vastgesteld. Ook is er een beleidsdocument contractmanagement opgesteld en uitgerold. Om tot concretisering van uitvoering te komen is een overleg in het leven geroepen waarvan ook de contractmanager ICT deel uitmaakt. Periodiek bespreken de deelnemers de voortgang van implementatie en best practices met elkaar. In 2018 zal een en ander verder binnen de provincie worden uitgerold. Om verdere professionalisering van de inkoopfunctie binnen de provincie mogelijk te maken is in 2017 een format spendanalyse ontwikkeld. Op basis van de gegevens die deze periodieke analyse oplevert zullen de aanbestedingskalenders 2018 worden gemaakt. Ook is er een onderzoek gedaan naar de IST-situatie van het contractbeheer met als doel het harmoniseren van de processen rondom het contractbeheer van de provincie in 2018. De samenwerking met team Subsidies is opgestart middels het gezamenlijk oppakken van concrete casussen en de samenwerking met de provincie Drenthe is geïntensiveerd. De coördinatoren van beide provincies bespreken maandelijks de ontwikkelingen en samenwerkingskansen en een aantal aanbestedingen zijn gezamenlijk uitgevoerd. Er is een opvolger gevonden voor de coördinator inkoop die met pensioen is gegaan en voor één van de inkoopadviseurs die naar de NCG is gegaan. Hiermee is Concern Inkoop voorbereid op de toekomst.

Reprografische dienst

In het afgelopen jaar is concrete invulling gegeven aan de samenwerking met de provincie Drenthe op het gebied van reproductie- en grafische dienstverlening. De traffic- en regiefunctie voor beide organisaties/afdelingen wordt uitgevoerd door één medewerker zodat die ervoor zorgt dat pieken in het werkaanbod worden verdeeld over de twee afdelingen.

Digitaal publiceren

Naast de traditionele dtp-werkzaamheden produceren de dtp-ers c.q. vormgevers publicaties met interactieve toepassingen voor pc's, iPads en andere mobiele apparatuur ten behoeve van websites en social media.

3.4. Financiën & Control

3.4.1. Rechtmatigheidstoets

Provinciale Staten zijn verplicht in het kader van de controle op de Jaarrekening in aanvulling op een toets op de getrouwheid ook een toets op de rechtmatigheid uit te laten voeren. Uitgangspunt hierbij is dat de accountant alleen de financiële rechtmatigheid toetst. De financiële rechtmatigheid bestaat uit een drietal aspecten: het begrotingscriterium, het voorwaardencriterium en het Misbruik & Oneigenlijk Gebruikscriterium.

Vanzelfsprekend wordt alles in het werk gesteld om een goedkeurende controleverklaring te krijgen. Dit enerzijds door bij de inrichting van processen de noodzakelijke waarborgen in te bouwen, en anderzijds door controle uit te voeren op de naleving van de afgesproken beheersmaatregelen. Samengevat wordt hieronder een totaalbeeld van de te verrichten structurele activiteiten weergegeven:

1. Begrotingscriterium:

Wij toetsen jaarlijks het systeem van budgettering. In geval van afwijkingen van realisatie ten opzichte van begroting zullen wij adequate toelichtingen geven bij overschrijdingen c.q. onderschrijdingen.

2. Voorwaarden criterium:

Bij het opstellen van nieuwe verordeningen houden wij voor zover mogelijk rekening met zogenaamde hardheidsclausules. Hiermee wordt voorkomen dat wij verstrikt raken in een al te stringente toepassing van regels. Verder actualiseren wij jaarlijks alle relevante externe en interne regels. Van nieuwe regelgeving brengen wij de risico's en beheersmaatregelen in kaart. De naleving van de beheersmaatregelen toetsen wij op basis van interne audits.

3. Misbruik & Oneigenlijk gebruikscriterium:

Het M&O-beleid is vormgegeven in een reeks van verschillende verordeningen. Wij zijn van mening dat wij met behulp van die verordeningen een toereikend M&O-beleid voeren.

In onze voordracht van 8 november 2005, [nummer 32/2005](#) hebben wij de verschillende M&O-elementen samengebracht, zodat inzicht ontstaat in de verschillende verordeningen waarin het M&O-beleid is vormgegeven. Hierbij is tevens aandacht geschonken aan de werkwijze ten aanzien van inschatting van risico's en het treffen van beheersmaatregelen, alsmede de rapportagemethodiek. Jaarlijks stellen uw Staten het normenkader ten behoeve van de rechtmatigheidstoets vast. De lijst met verordeningen, die een duidelijke relatie hebben met Misbruik & Oneigenlijk gebruik, maakt hier als bijlage onderdeel van uit. De lijst wordt zodoende jaarlijks geactualiseerd.

Sinds de invoering van de rechtmatigheidstoets zijn alle provinciale rekeningen door de accountant voorzien van een goedkeurende verklaring met betrekking tot de financiële rechtmatigheid.

3.4.2. Doelmatigheid/Doeltreffendheid

Jaarlijks toetsen wij de doelmatigheid en doeltreffendheid van een of meerdere beleidsprogramma's naar aanleiding van de verordening doelmatigheid en doeltreffendheid. Conform de verordening wordt in ieder geval elk beleidsprogramma eens in de acht jaar onderzocht, waarbij het onderzoek zich richt op specifieke onderwerpen uit de beleidsprogramma's.

In dit kader is in het jaar 2017 onderzoek verricht naar de effectiviteit en efficiency van verleende subsidies gericht op leefbaarheid, natuur en duurzame ontwikkeling. Het onderzoeksrapport is ter informatie gestuurd naar uw Staten en de Noordelijke Rekenkamer.

Voor 2018 gaan wij onderzoek doen naar het zogenaamde regulier natuurbeheer (onderdeel van het programma Platteland en natuur - deelprogramma Natuur en landschap).

3.4.3. Single Information Single Audit (SISA)

Jaarlijks leggen wij verantwoording af richting het Rijk over een aantal specifieke uitkeringen middels de bijlage SISA. In de Jaarrekening 2017 hebben wij drie specifieke uitkeringen middels SISA verantwoord. Naast onze eigen verantwoording richting het Rijk met behulp van SISA wordt door gemeenten met betrekking tot drie regelingen ('doorgegeven' subsidies) verantwoording afgelegd richting de provincie middels de SISA-bijlage van de gemeenten. Daarnaast wordt met ingang van 2016 door gemeenten verantwoording afgelegd over de middelen die zij ontvangen uit de decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer en vanaf 2017 ook onze RSP-subsidies. In 2017 is gewerkt aan het opzetten van een Procedureregeling subsidies, die redelijkerwijs in 2018 in werking zal treden. Hierin wordt het principe ingevoerd, dat medeoverheden met ingang van 2018 over alle subsidies groter dan € 125.000 financiële verantwoording afleggen richting de provincie middels de SISA-systematiek. Voor subsidies tussen € 25.000 en € 125.000 mogen medeoverheden gebruik maken van deze systematiek.

4. Lokale heffingen

4.1. Inleiding

De paragraaf lokale heffingen besteedt aandacht aan:

- de gerealiseerde en geraamde inkomsten opcentenheffing motorrijtuigenbelasting (mrb) en leges;
- het beleid ten aanzien van de lokale heffingen;
- een aanduiding van de lokale lastendruk;
- een overzicht op hoofdlijnen van de diverse heffingen, waarin inzichtelijk wordt gemaakt in welke mate bij de gehanteerde tarieven van heffingen, die hoogstens kostendekkend mogen zijn, is bewerkstelligd dat de gerealiseerde baten de ter zake gerealiseerde lasten niet overschrijden.

Er wordt geen aandacht besteed aan het kwijtscheldingsbeleid, aangezien dit niet van toepassing is op de provinciale belastingen en heffingen.

Tabel: Inkomsten lokale heffingen

(bedragen x € 1.000)

Omschrijving	realisatie 2016	raming 2017	realisatie 2017
Opcenten mrb	53.987	55.490	55.408
Leges en andere heffingen	1.624	1.309	2.349
Totaal	55.611	56.799	57.757

Bij wijziging van de opbrengsten van de opcentenheffing mrb spelen twee factoren een rol, namelijk:

- wijziging in de omvang en samenstelling van het voertuigenpark;
- de jaarlijkse wijziging van tarieven op basis van indexatie of specifieke besluiten.

De legesopbrengsten kennen een wisselend verloop afhankelijk van de omvang van het verstrekte aantal vergunningen.

4.2. Beleid ten aanzien van lokale heffingen

Opcenten motorrijtuigenbelasting

Het Rijk stelt jaarlijks het maximale niveau van opcentenheffing vast. Vanaf 1 januari 2017 bedraagt het maximum 111,0 opcenten. De provincie dient zelf te bepalen in hoeverre zij de vrije capaciteit (het verschil tussen het wettelijke maximumtarief en het feitelijke provinciale opcentenniveau) wil benutten. In onze tariefstelling wordt rekening gehouden met een inflatiecorrectie.

Leges en heffingen

In algemene zin worden door ons niet meer dan kostendekkende leges geheven. Binnen (een afzonderlijk onderdeel van) een legesverordening kan sprake zijn van specifieke beleidskeuzes en kruissubsidiëring. Deze aspecten worden hierna (in paragraaf 4.4.) per afzonderlijke verordening uiteengezet.

4.3. Lokale lastendruk

Onder lokale lastendruk wordt verstaan hoe de lokale lastendruk zich verhoudt ten opzichte van de landelijke lastendruk. Hierbij is voornamelijk de hoogte van de opcentenheffing van toepassing. Wij hebben ons eigen tarief per 1 januari 2017 verlaagd met 0,3 opcenten tot 88,6 opcenten. Op de ranglijst van duurste provincies van Nederland neemt de provincie Groningen een vierde plaats in na de provincies Drenthe, Zuid-Holland en Gelderland. De gemiddelde automobilist in onze provincie betaalde in 2017 per voertuig € 217 (2016: € 216) aan provinciale opcenten motorrijtuigenbelasting. Deze berekening is gebaseerd op de gewichtsverdeling per ultimo 2017.

Het hiernavolgend overzicht toont de ontwikkeling van ons tarief ten opzichte van het landelijk gemiddelde en het maximaal toegestane tarief en verder het stijgingspercentage in 2016 en 2017 van deze grootheden. Het maximumtarief is per 1 januari 2017 bijgesteld aan de ontwikkeling van het prijspeil tot 111,0 opcenten (CPI: 0,3%). In 2016 was het maximale aantal opcenten 110,6 opcenten. Het percentage waarmee het maximum aantal opcenten jaarlijks verandert heeft geen normerende werking naar provincies. Provincies mogen zelf besluiten over de mate waarin de tarieven stijgen. De enige begrenzing zit in de absolute hoogte van het maximum aantal opcenten.

De daling van ons opcententarief bedraagt 0,3%. Deze verlaging is gebaseerd op de verwachte ontwikkeling van de consumentenprijsindex (CPI) en daarnaast de nacalculatie van de indexatie over 2016. De verwachte CPI voor 2017 (0,34%) was opgenomen in de voorjaarsraming van het CPB en leidt tot een indexatie van 0,3 opcenten. Daarnaast is het tarief verlaagd met 0,6 opcenten als gevolg van de nacalculatie over 2016. We hadden voor 2016 rekening gehouden met een CPI-ontwikkeling van 1,1% waar dit in realisatie 0,5% is gebleken. Door deze ontwikkelingen daalde het opcententarief 2017 uiteindelijk met 0,3% van 88,9 naar 88,6 opcenten.

Tabel: Ontwikkeling opcenten motorrijtuigenbelasting in de jaren 2016 en 2017

	realisatie 2016	raming 2017	realisatie 2017
provincie Groningen	88,9	88,6	88,6
landelijk gemiddelde	80,4	80,6	80,5
provincie Groningen als % van landelijk gemiddelde	110,6	110,0	110,0
wettelijk maximum	110,6	111,0	111,0
provincie Groningen als % van wettelijk maximum	80,4	79,8	79,8

stijgingspercentages tarieven per 1 januari	realisatie 2016	raming 2017	realisatie 2017
provincie Groningen	0,6	-0,3	-0,3
landelijk gemiddelde	-2,2	0,4	0,1
wettelijk maximum	0,5	0,4	0,4

In onderstaande tabel zijn de gehanteerde tarieven voor de opcentenheffing in de afzonderlijke provincies opgenomen. Daaruit blijkt dat in 2016 de provincie Groningen een derde plaats bezette wanneer we interprovinciaal de hoogte van het opcententarief vergelijken. In 2017 bezetten we de vierde plaats. Het tarief is daarmee lager dan dat van de provincies Drenthe (92,0), Zuid-Holland (91,4) en Gelderland (89,2).

Tabel: Tarieven opcenten mrb in 12 provincies

Provincie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Drenthe	82,3	83,6	85,1	86,5	88,3	90,3	92,0	92,0
Zuid-Holland	95,0	95,0	95,0	95,0	95,0	95,0	92,0	91,4
Gelderland	82,7	82,7	83,5	85,0	87,1	89,3	88,7	89,2
Groningen	79,1	83,0	83,8	85,1	87,1	88,4	88,9	88,6
Zeeland	69,3	69,3	78,3	78,3	78,3	78,3	82,3	82,3
Overijssel	78,5	78,5	79,2	79,9	79,9	79,9	79,9	79,9
Flevoland	75,7	76,6	76,6	76,6	76,6	76,6	77,4	78,2
Limburg	83,6	85,1	78,3	79,7	76,6	77,9	77,9	77,9
Noord-Brabant	71,6	71,6	72,9	74,2	75,8	76,1	76,1	76,1
Utrecht	72,6	72,6	72,6	72,6	72,6	72,6	72,6	72,6
Fryslân	81,7	83,0	84,9	90,3	94,1	94,1	68,8	69,4
Noord-Holland	67,9	67,9	67,9	67,9	67,9	67,9	67,9	67,9
Gemiddeld tarief	78,3	79,1	79,8	80,6	81,3	82,2	80,4	80,5
Maximumtarief	116,7	119,4	105,0	107,3	109,1	110,1	110,6	111,0

Er is een relatie tussen de opcentenheffing en de algemene uitkering uit het Provinciefonds. De verdeling tussen de provincies van de totale omvang van het Provinciefonds is gebaseerd op verdeelmaatstaven waaronder de theoretische opbrengst voor de motorrijtuigenbelasting. In het verdeelmodel Provinciefonds wordt de opbrengst per opcent motorrijtuigenbelasting als negatieve inkomstenmaatstaf gehanteerd. Met deze maatstaf wordt beoogd de tussen de provincies bestaande verschillen in belastingcapaciteit te compenseren. In situaties waarin het totale provinciale belastinggebied groter van omvang wordt en/of waarin ons aandeel in het totale provinciale belastinggebied afneemt zal de compensatie via het Provinciefonds stijgen. En omgekeerd zal deze dalen.

In onderstaande tabel laten we zien in welke mate de verschillende provincies in 2017 gebruik hebben gemaakt van hun maximale belastingcapaciteit. Uit die vergelijking blijkt dat Groningen evenals Drenthe, Zuid-Holland, Gelderland en Zeeland een meer dan gemiddeld gebruik maakt van de belastingcapaciteit. De provincie Noord-Holland heeft zowel absoluut als procentueel de grootste vrije zoom (= onbenutte belastingcapaciteit).

Tabel: Benutting maximale belastingcapaciteit

(bedragen x € 1.000)

Provincie	Maximale belasting-capaciteit 2017	in %	Belasting-opbrengst 2017	in %	Vrije zoom 2017	in %	Belasting-opbrengst als % van de belasting-capaciteit
Drenthe	67.983	3,1%	56.346	3,5%	11.637	1,9%	82,9%
Zuid-Holland	404.794	18,3%	333.316	20,7%	71.477	11,7%	82,3%
Gelderland	265.588	12,0%	213.427	13,3%	52.160	8,5%	80,4%
Groningen	69.416	3,1%	55.408	3,4%	14.008	2,3%	79,8%
Zeeland	54.387	2,5%	40.325	2,5%	14.062	2,3%	74,1%
Overijssel	150.096	6,8%	108.042	6,7%	42.054	6,9%	72,0%
Flevoland	99.160	4,5%	69.836	4,3%	29.325	4,8%	70,4%
Limburg	148.883	6,7%	104.486	6,5%	44.397	7,3%	70,2%
Noord-Brabant	365.614	16,5%	250.660	15,6%	114.954	18,8%	68,6%
Utrecht	182.584	8,2%	119.420	7,4%	63.164	10,4%	65,4%
Fryslân	86.322	3,9%	53.971	3,4%	32.351	5,3%	62,5%
Noord-Holland	330.018	14,9%	201.876	12,6%	128.142	21,0%	61,2%
Totaal	2.224.845	100,0%	1.607.113	100,0%	617.731	100,0%	72,5%

4.4. Overige heffingen

Bij dit onderdeel gaat het om leges en heffingen volgens de legesverordening 1993 (tarieventabel 2017), de verordening op het instellen en invorderen van de grondwaterheffing, de heffingsverordening ontgrondingen Groningen 2003, het kade- en havenreglement Groningen, de nazorgheffing gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots en de liggeldverordening Oude Eemskanaal.

Legesverordening 1993 (Tarieventabel 2017)

In het najaar van 2016 hebben wij u een wijziging voorgelegd van de Tarieventabel 2017 bij de provinciale Legesverordening 1993. De tarieven zijn bij deze [voordracht \(70/2016\)](#) trendmatig verhoogd op basis van de verwachte ontwikkeling van de consumentenprijsindex (CPI). Daarnaast zijn de leges voor natuurbeschermingsvergunningen en ontgrondingen extra verhoogd om een hogere mate van kostendekkendheid te realiseren. De voordracht is vastgesteld op 9 november 2016, nr. 4.b. Daarbij is afgesproken om de resultaten van de tariefstijging in 2017 en volgende jaren te monitoren. Wij stellen voor hierbij als uitgangspunt 100% kostendekkendheid van onze tarieven mee te nemen. Dit kan betekenen dat bij achterblijvende legesinkomsten de tarieven aanvullend zullen moeten worden verhoogd tot de gewenste mate van kostendekkendheid is bereikt.

De laatst vastgestelde aanpassing van de tarieven in de bij de legesverordening 1993 behorende Tarieventabel betreft aanpassing van de legestarieven per 1 januari 2018 ([voordracht 42/2017](#)).

De legesverordening kent een aantal hoofdstukken:

- Hoofdstuk 1: Wegen en vaarwegen
- Hoofdstuk 2: Natuur en milieu
- Hoofdstuk 3: (Grond)water
- Hoofdstuk 4: Ontgrondingen
- Hoofdstuk 5: Wabo (waarbij bouwleges de grootste categorie is)
- Hoofdstuk 6: Diversen

Hoofdstuk 1: Wegen en vaarwegen

Kosten taakveld(en)	-43.300	
Overhead	-21.600	
Btw		
Totale kosten	-64.900	100%
Totale opbrengsten	59.800	
Dekking		92%

De kostendekkendheid van leges wegen en vaarwegen is gebaseerd op een geraamd gemiddeld aantal uren personele inzet. De kostendekkendheid bedroeg op begrotingsbasis in 2017 80% en is in werkelijkheid toegenomen tot 92%. Daarbij zijn de opbrengsten aanzienlijk hoger dan geraamd in 2017.

Hoofdstuk 2: Natuur

Kosten taakveld(en)	-305.700	
Overhead	-170.000	
Btw		
Totale kosten	-475.700	100%
Totale opbrengsten	206.500	
Dekking		43%

Gebleden is dat de legesinkomsten voor Natuurbeschermingswetvergunningen onvoldoende zijn om onze inzet te bekostigen. Daarom worden deze leges vanaf 2017 extra verhoogd. Daarmee worden leges geïnd die meer overeenkomen met de gemaakte kosten. De leges voor complexe projecten worden vanaf 2017 € 15.000 (was € 672). Leges voor kleinschalige projecten worden stapsgewijs opgetrokken naar € 2.000 (2017: € 1.200, was € 672). Wij zullen de effecten van de voorgestelde tariefswijziging in de komende jaren monitoren.

In 2017 is de kostendekkendheid voor leges natuurbescherming afgenomen van 53% op begrotingsbasis tot 43% in werkelijkheid. Voor 2018 gaan we uit van een kostendekking van 40%. De lagere mate van kostendekkendheid wordt in 2017 vooral veroorzaakt door beperkt achterblijvende legesopbrengsten (-6%) en relatief hogere kosten voor het taakveld (+18%). Ook voor 2018 en 2019 zijn nog stijgingen van de tarieven voorzien.

Hoofdstuk 3: (Grond)water

Kosten taakveld(en)	p.m.	
Overhead	p.m.	
Btw		
Totale kosten	p.m.	100%
Totale opbrengsten	0	
Dekking		0%

De laatste jaren zijn enkel vergunningen verstrekt voor aanvragen voor bodemenergiesystemen. Hiervoor worden in het kader van duurzaamheid geen leges geheven, zodat de geraamde opbrengsten nihil zijn. De apparaatskosten inclusief overhead zijn eveneens nihil. De op begrotingsbasis toegerekende (personele) kosten maken in werkelijkheid deel uit van de toegerekende kosten van de afzonderlijke verordening op het instellen en invorderen van de grondwaterheffing.

Hoofdstuk 4: Ontgrondingen

Kosten taakveld(en)	-6.400	
Overhead	-41.000	
Btw		
Totale kosten	-47.400	100%
Totale opbrengsten	30.100	
Dekking		64%

Gebleden is dat de legesinkomsten voor ontgrondingen onvoldoende zijn om onze inzet te bekostigen. De legesbedragen zijn daarom voor 2017 verhoogd waarmee een kostendekkendheid van 46% op begrotingsbasis resulteerde. Afgesproken is om de effecten van de voorgestelde tariefswijziging te monitoren. De werkelijke kostendekkendheid in de rekening 2017 is toegenomen tot 64%. Ondanks achterblijvende legesopbrengsten bij de raming in de begroting is de kostendekkendheid procentueel

toegenomen als gevolg van bij de berekening van het tarief achterblijvende werkelijke toegerekende kosten.

Hoofdstuk 5: Wabo-leges totaal

Kosten taakveld(en)	-101.300	
Overhead	p.m.	
Btw	p.m.	
Totale kosten	-101.300	p.m.
Totale opbrengsten	1.736.900	
Netto opbrengsten	1.635.600	
Waarvan storting in egaliseringsreserve	- 1.051.100	
Opbrengst 2017 per saldo	584.500	
Dekking (= geraamde baten minus advertentiekosten)		100%

Er is sprake van kruissubsidiëring binnen het onderdeel bouwleges waarbij de kosten voor het verstrekken van een vergunning met een lagere bouwsom worden gesubsidieerd met opbrengsten die worden verkregen bij de vergunningverlening bij hoge bouwsommen. De kosten voor het in behandeling nemen van een aanvraag zijn namelijk niet direct gerelateerd aan de hoogte van de bouwsom. Zonder kruissubsidiëring zouden onaanvaardbaar hoge leges voor aanvragen met een lage bouwsom ontstaan die maatschappelijk niet gewenst zijn.

In 2017 is sprake van directe kosten voor advertenties en welstand van afgerond € 0,1 miljoen. De personele en overheadkosten van zowel de provincie Groningen als de Omgevingsdienst Groningen (ODG) zijn hierbij niet meegenomen. Nader onderzoek zal in 2018 het werkelijke kostenniveau moeten uitwijzen, dat gemoeid is met de vergunningverlening en het toezicht daarop. Nu wordt binnen de lumpsum financiering van de ODG verondersteld dat de kosten circa € 0,6 miljoen bedragen. De opbrengst aan leges in 2017 bedraagt ruim € 1,7 miljoen en stijgt daarmee ver boven de geraamde baten (minus advertentiekosten) uit. Deze geraamde netto opbrengst bedraagt € 0,585 miljoen. De hoge opbrengst wordt voornamelijk veroorzaakt door een opbrengst van ruim € 1,3 miljoen voor een viertal grote (wind)projecten in 2017. In afwachting van de uitkomsten van het onderzoek naar de kosten van de Wabo-vergunningverlening is op voorhand een bedrag van € 1,051 miljoen gestort in de egaliseringsreserve Wabo. Dit bedrag is daarmee beschikbaar om in de toekomst tegenvallende opbrengsten op te kunnen vangen.

De resultaten uit de heffing van Wabo-leges worden met een egaliseringsreserve verrekend. Tekorten en overschotten worden tussen de jaren verevend. In jaren met een laag aantal vergunningsaanvragen blijven de inkomsten achter bij de begrote inkomsten. In jaren van veel vergunningsaanvragen zullen juist meer inkomsten worden verkregen uit de Wabo-leges. In de jaren 2010 tot en met 2013 zijn minder inkomsten gerealiseerd dan begroot, waardoor tekorten zijn ontstaan. In de jaren 2014 en 2015 zijn, mede dankzij de aantrekkende economie, meer vergunningsaanvragen geweest waardoor een positief resultaat is ontstaan. Vanwege onduidelijkheid over het kostenniveau gedurende meerdere jaren zijn stortingen na de verliesgevendende aanloopjaren tot en met 2013 achterwege gebleven in de jaren daarna. Ten opzichte van de begroting is daarmee een bedrag van ruim € 0,6 miljoen aan de Algemene middelen toegevoegd over de jaren tot 2017.

Hoofdstuk 6: Diversen

In dit hoofdstuk is voorzien in de mogelijkheid leges te heffen voor een aanvraag waarin de eerdere hoofdstukken niet voorzien (vangnetbepaling). De geraamde kosten en opbrengsten zijn beide nihil.

Verordening op het instellen en invorderen van de grondwaterheffing

In de Verordening op het instellen en invorderen van de grondwaterheffing is het tarief per 1 januari 2013 verhoogd tot 1,68 eurocent per kubieke meter onttrokken grondwater (zie besluit van Provinciale Staten van 12 december 2012, [voordracht nr. 36/2012](#)).

De volgende beleidskeuzes liggen ten grondslag aan de heffingen:

- De tariefstelling is meerjarig op basis van kostendeckendheid bepaald.
- Gerealiseerde afwijkingen worden toegevoegd of onttrokken aan de voorziening grondwaterheffing.

Kosten taakveld(en)	-156.000	
Toevoeging voorziening grondwaterheffing	-3.100	
Overhead (personeel)	- 153.000	
Totale kosten	-312.100	100%
Totale opbrengsten	312.100	
Dekking		100%

Met een beperkte toevoeging aan de voorziening grondwaterheffing van € 3.000 is sprake van kostenneutraliteit bij een gerealiseerde opbrengst van afgerond € 312.000. Zowel opbrengsten als kosten blijven achter ten opzichte van de ramingen in 2017.

Heffingsverordening ontgrondingen Groningen 2003

Met ingang van 1 augustus 2003 is de Heffingsverordening ontgrondingen Groningen 2003 van kracht geworden. Deze is voor het laatst gewijzigd op 26 september 2007 ([voordracht nr. 15/2007](#)). De heffing is gewijzigd in die zin dat (deel)heffingen voor de bekostiging van planning en onderzoek en van compenserende maatregelen met ingang van 2007 vervallen en dat een nieuwe heffing wordt ingevoerd voor de bekostiging van onderzoek naar het verband tussen een ontgraving en schade aan onroerende zaken en de bepaling van de omvang van de schade.

Kosten taakveld(en)	-3.600	
Onttrekking voorziening ontgrondingen	32.500	
Overhead (personeel)	-29.400	
Totale kosten	-500	100%
Totale opbrengsten	500	
Dekking		100%

In 2017 blijven zowel de legesopbrengsten als de (toegerekende) kosten achter bij de raming, waardoor per saldo de onttrekking aan de voorziening beperkt blijft tot het genoemde bedrag.

Kade- en Havenreglement Groningen

De haven- en kadegelden zijn gebaseerd op het Kade- en Havengeldreglement Groningen. Deze zijn voor het laatst gewijzigd bij besluit van Provinciale Staten van 5 juli 2006 ([voordracht nr. 8/2006](#)). Per 1 januari 2014 is de hoofdvaarweg Lemmer-Delfzijl overgedragen naar het Rijk. Daarom zijn er sindsdien geen inkomsten voor Kade- en havengelden meer. We zullen daarom het Kade- en havengeldreglement in 2018 definitief intrekken.

Nazorgheffing gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots

In onze voordracht tot wijziging van de Verordening op de heffing en invordering van de nazorgheffing gesloten stortplaatsen provincie Groningen ([voordracht 71/2016](#)) is het tarief voor niet-bedrijfsgebonden stortplaatsen genoemd in artikel 7 van deze verordening vastgesteld voor het jaar 2016. Ook is de nazorgheffing voor baggerspeciedepots opnieuw vastgesteld. Dit besluit is op 14 december 2016 door Provinciale Staten vastgesteld.

De volgende beleidskeuzes liggen ten grondslag aan de heffingen:

- De kosten voor de nazorg worden betaald uit het nazorgfonds. Momenteel is sprake van een overschot in beide fondsen. Wij hebben besloten de nazorgheffing op nul te zetten.
- In het geval dat de fondsen leeg raken zal de nazorgheffing opnieuw worden ingesteld om de op dat moment benodigde dekking voor de kosten van de nazorg op te vangen.

Kosten taakveld(en)	-343.100	
Rentebaten nazorgfonds gesloten stortplaatsen	2.142.600	
Netto kosten taakveld, exclusief heffingen	1.799.500	
Totale opbrengsten	0	
Dekkingspercentage		N.v.t.
Kosten taakveld(en)	-1.000	
Rentebaten nazorgfonds baggerspeciedepots	1.000	
Netto kosten taakveld, exclusief heffingen	0	
Totale opbrengsten	0	
Dekkingspercentage		N.v.t.

In 2010 is een garantieproduct afgesloten voor een periode van 7 jaar waarbij het rendement ineens vrijvalt aan het einde van de looptijd (2017). Dit is de reden van de hoge rentebaten in 2017.

Liggeldverordening Oude Eemskanaal

Wij hebben u met onze [voordracht 18/2009](#) van 16 juni 2009 een nieuwe Liggeldverordening doen toekomen voor het Oude Eemskanaal te Delfzijl. Dit is een passantenhaven, waarvan sinds 1987 de tarieven niet zijn verhoogd. Daarom zijn de tarieven laag in vergelijking met de rest van Nederland. Met [voordracht 19/2009](#) hebben wij u voorgesteld dit te repareren door geleidelijk, over een periode van zes jaar, de liggelden ieder half jaar met € 0,05 te verhogen. Sinds 1 juli 2016 is dit tarief uitgekomen op € 0,60 per strekkende meter per dag, een tarief dat nog steeds relatief laag is in vergelijking met de rest van de passantenhavens in Nederland. Hiervoor is bewust gekozen om de concurrentie met Motorbootvereniging Abel Tasman niet aan te gaan en omdat er geen extra voorzieningen zijn in de vorm van douches, elektra en internet.

De volgende beleidskeuzes liggen ten grondslag aan de heffingen:

- Als tegenprestatie voor het innen van de havengelden en de verkoop van de munten vindt kwijting plaats van de jaarlijks verschuldigde vergoeding gebruik provinciaal terrein.

Kosten taakveld(en)	0	
Inningkosten via kwijting gebruik provinciaal terrein	-72.500	
Totale kosten	-72.500	100%
Totale opbrengsten	3.400	
Dekking		5%

Vergeleken met de geraamde opbrengst van € 20.000 blijft de opbrengst in 2017 aanzienlijk achter bij de raming. Hierdoor neemt het kostendeckingspercentage af van geraamd 28% tot in werkelijkheid 5%. De mogelijkheden om een hogere mate van kostendeckendheid te realiseren lijken, gelet op de beperkte opbrengst aan liggelden in de passantenhaven, beperkt. De kosten van kwijting voor gebruik van het provinciaal terrein zijn overigens fictief en bepaald op basis van een marktconforme huurprijs per m². Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of een hogere mate van kostendeckendheid tot de mogelijkheden behoort.

5. Onderhoud kapitaalgoederen

5.1. Wegen en kanalen

5.1.1. Onderhoud kapitaalgoederen wegen en vaarwegen

De provincie is in 2017 wegbeheerder van ca. 517 km weg, 211 km fietspad, en vaarwegbeheerder van 143 km vaarweg (waarvan 32,5 km Oldambtmeer) met de daarbij behorende objecten zoals bruggen, viaducten, tunnels, sluizen, verkeersregelininstallaties, beplanting, bedieningsgebouwen en steunpunten. Informatie over de objecten wordt getoond op www.provinciegroningen.nl/objecten.

5.1.2. Beleidskader onderhoud wegen en vaarwegen

Er wordt gewerkt met een meerjarenprogramma Beheer en onderhoud dat een looptijd heeft van vier jaar. Daarin is vastgelegd op welke wijze het beheer en onderhoud van de wegen en vaarwegen in deze vierjarige periode plaatsvindt. Het beheer wordt uitgevoerd op basis van inspecties, metingen en beheerprogramma's. Op basis van actuele meerjarenonderhoudsplannen wordt voor een periode van vier jaar het benodigde budget bepaald. Mede op basis van het onderzoek van de Noordelijke Rekenkamer zijn er bij de Voorjaarsnota 2016 voorstellen gedaan om het budget voor beheer en onderhoud te verhogen. Hiermee is extra budget beschikbaar om de huidige onderhoudsachterstand in de komende jaren stapsgewijs weg te werken en te laten voldoen aan de landelijke richtlijnen (bijvoorbeeld CROW). Wij hebben hierbij in lijn met artikel 6.6. van de Notitie Materiële activa van de Commissie BBV er niet voor gekozen om in één keer een voorziening te vormen. De extra middelen zijn meerjarig beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het meerjarenprogramma Beheer en onderhoud.

Het huidige meerjarenprogramma loopt van 2017 tot en met 2020. Het onderhoudsbudget is erop gericht om de kwaliteit gedurende de programmaperiode 2017-2020 (korte termijn) aan alle geldende normen te laten voldoen. De CROW-richtlijnen, IPO-richtlijnen en CUR-aanbevelingen worden toegepast en gevolgd. Voor de conditiemeting van de bouw- en installatiedelen wordt de NEN 2767-4 toegepast. Voor de conditiemeting van de wegen wordt de landelijk gehanteerde meet-methodiek ('meetauto') toegepast en verwerkt in de planning. Op de langere termijn zal de technische levensduur worden gehaald. Informatie over het Meerjarenprogramma 2017-2020 wordt getoond op www.provinciegroningen.nl/objecten/mjp.

5.1.3. Financiële gevolgen onderhoud wegen en vaarwegen

De middelen voor beheer en onderhoud zijn opgenomen in het Meerjarenprogramma Beheer en onderhoud provinciale infrastructuur 2017-2020. Het betreft de volgende productgroepen:

- 2101 ten behoeve van onderhoud en beheer van wegen en fietspaden
- 2102 ten behoeve van verkeersmanagement
- 2201 ten behoeve van onderhoud en beheer van vaarwegen
- 2202 ten behoeve van kunstwerken provinciale vaarwegen.

	(bedragen x € 1.000)				
	2016	2017	2018	2019	2020
Wegen					
- 2101 Wegen en fietspaden	16.353	13.862	13.436	13.770	14.046
- 2102 Verkeersmanagement	2.047	1.806	1.379	1.416	1.454
Waterwegen					
- 2201 Onderhoud en beheer vaarwegen	6.638	3.014	3.422	3.600	3.787
- 2202 Kunstwerken vaarwegen	3.444	3.334	2.621	2.687	2.756

NB. De cijfers 2018 tot en met 2020 zijn gebaseerd op het Meerjarenprogramma Beheer en onderhoud provinciale infrastructuur 2017-2020.

De reconstructie en verbetering van bestaande infrastructuur en de vervanging van kunstwerken vindt plaats in het kader van het provinciale MIT. De middelen hiervoor zijn opgenomen in de volgende productgroepen:

- 2100 ten behoeve van (re)constructie van wegen en fietspaden
- 2200 ten behoeve van (re)constructie waterwegen.

Veelal wordt een bijdrage geleverd vanuit het budget voor onderhoud.

5.1.4. Huisvesting buitendienst beheer en onderhoud

Vanwege efficiencyredenen heeft gedurende de afgelopen jaren (verdere) concentratie plaatsgevonden van de buitendienst. In de komende jaren zal verder worden gewerkt aan deze concentratie. Concreet betekent dit dat er twee locaties zullen worden afgestoten: één locatie is reeds overgedragen aan het Rijk en is nog tijdelijk bij ons in gebruik, een andere locatie zal op termijn worden verkocht. Uw Staten hebben via de Voorjaarsnota 2016 voor deze verdere centralisatie extra financiering beschikbaar gesteld. De locatie Oostersluisweg (naast Oostersluis te Groningen) zal worden uitgebreid en verbouwd en de locatie Pekela zal worden aangepast. De voorbereidingen hiervoor zijn gestart. Verwacht wordt dat in 2018 de aanbesteding kan plaatsvinden.

5.2. Huisvesting

Provinciehuis

In 2017 is de renovatie en herinrichting van de F-vleugel afgerond en opgeleverd. De plannen hiervoor waren in 2015 ontwikkeld en het project was gestart in 2016. De renovatie van de Statenzaal krijgt nog een vervolg waarbij werkzaamheden aan het licht plaatsvinden. Daarnaast zal het project Gevelrenovatie+ in 2018 van start gaan. De investeringen van de drie projecten zijn respectievelijk:

Statenzaal	€ 395.000
F-vleugel/Fractiehuis	€ 1.478.900
Gevelrenovatie+	€ 6.453.000

Buitengewoon onderhoud / (MJOP)

Met de totstandkoming van de renovatie was al een nieuw meerjarenonderhoudsplan opgesteld voor de periode 2014 tot en met 2033. In onderstaande tabel zijn de gerealiseerde kosten van 2017 voor het buitengewoon onderhoud en de projecten opgenomen (en de begrote kosten voor 2018 tot en met 2021 voor het (groot) onderhoud).

Tabel: Meerjarenonderhoudsplan

(bedragen x € 1.000)

Investerings	2017	2018	2019	2020	2021
F-vleugel/Fractiehuis					
- bouwkundig	531	27			
- technische installaties	398	38			
- inrichting	398	16			
	1.327	81	0	0	0
Upgraden Statenzaal					
- bouwkundig	34				
- technische installaties	27	108			
- inrichting					
	61	108	0	0	0
Gevelrenovatie					
- bouwkundig	191	2.526	2.234		
- technische installaties					
- inrichting		752	750		
	191	3.278	2.984	0	0
Groot onderhoud (MJOP)					
- bouwkundig	22	3	57	33	325
- technische installaties	18	255	341	484	287
- inrichting		306	147	340	243
	40	564	545	857	855
Lasten	2017	2018	2019	2020	2021
Buitengewoon Onderhoud	76	130	130	130	130

5.3. ICT

In onderstaande tabel wordt aangegeven binnen welke termijnen de objecten vervangen dienen te worden:

Tabel: Vervangingstermijnen ICT-objecten

Object	vervangingstermijn
standaard pc	4 jaar
standaard monitor	5 jaar
laptops /iPads	4 jaar
vaste telefoon	15 jaar
netwerk en telefonie	3 - 5 jaar
storage en back-up	4 - 5 jaar
servers	5 jaar

Het vervangingsbeleid is gebaseerd op de noodzakelijk technische dan wel functionele noodzaak om ICT-componenten te vervangen. In de praktijk betreft dit bijna altijd functionele redenen.

De kans op technische defecten wordt in de praktijk pas te groot nadat de componenten functioneel niet meer voldoen. De securitycomponenten, zoals firewalls, hebben de kortste levensduur omdat de technische ontwikkelingen en bedreigingen op dit vakgebied erg snel vernieuwen.

Standaard werkplekhardware zoals pc's, monitoren, iPads en laptops hebben een langere levensduur. Gemiddeld voldoen de specificaties na vier jaar niet meer aan de op dat moment gewenste functionele eisen. Datacenter-hardware zoals storage-, back-up- en servercomponenten hebben een verwachte levensduur van vijf jaren omdat dit de periode is waarin supportcontracten op de hardware afsluitbaar zijn en de technische beschikbaarheid dus gegarandeerd kan worden. De functionele vernieuwing binnen deze periode is niet zodanig snel dat dit een kortere vervangingsperiode rechtvaardigt. Toename in capaciteit is wel aan de orde maar deze kan door horizontale opschaling worden opgevangen.

Op basis van het vervangingsbeleid wordt het meerjarig overzicht van de vervangingsinvesteringen jaarlijks geactualiseerd. In 2017 heeft de reguliere vervanging van de firewall en wifi/LAN plaatsgevonden.

6. Grondbeleid

6.1. Inleiding

Deze paragraaf grondbeleid geeft een integrale verantwoording over het gevoerde provinciaal grondbeleid, in relatie tot de realisatie van de doelstellingen van de programma's en projecten die zijn opgenomen in de begroting. Tevens worden de resultaten van de grondexploitaties gegeven en een onderbouwing van de geraamde winstneming. Tot slot volgen de beleidsuitgangspunten over de reserves voor grondzaken in relatie tot de risico's van grondzaken.

De Nota Grondbeleid 'Goed Doorgrond', die op 25 september 2013 ([voordracht nr. 40/2013](#)) is vastgesteld, schept een duidelijk kader voor het grondbeleid van de provincie Groningen. Aan de hand van deze nota hebben wij ons grondbeleid ten uitvoer gebracht en verder vormgegeven.

6.2. Doelstellingen producten

6.2.1. Wegen en kanalen

Het cluster Grondzaken van de afdeling Wegenbouw beschikt over de kennis en kunde om de aan- en verkopen te verrichten ten behoeve van de realisering van infrastructurele werken. Voor projecten van de 'blauwe' afdelingen, met name de afdelingen Beton- en Waterbouw en Wegenbouw, verzorgt het cluster de grondverwerving. Het gaat om het gehele pakket, van aankoopstrategieplan, aankooptekening, gesprekken, taxaties, koopovereenkomsten tot aan een eventuele gerechtelijke onteigeningsprocedure. Conform de Nota Grondbeleid vindt de verwerving hoofdzakelijk plaats op basis van een volledige schadeloosstelling op basis van de Onteigeningswet. Eerst wordt getracht minnelijk tot een vergelijk te komen. In het geval dit niet lukt binnen de termijn van een half jaar zal een onteigeningsprocedure worden gestart. Bezit van de gronden is essentieel om te kunnen starten met de uitvoering van een werk. Naast deze reguliere verwerving werkt het cluster tevens aan vrijwillige trajecten voorafgaand aan de definitieve besluitvorming en/of voorafgaand aan de start van de verwerving van de benodigde stroken. Met de omgeving wordt gekeken naar bredere oplossingen, waarbij bijvoorbeeld instrumenten als anticiperende grondverwerving en kavelruil worden ingezet. Naast de verwerving voor projecten worden voor het gehele provinciale apparaat, voor alle afdelingen, aan- en verkopen verricht en gronden beheerd.

6.2.2. Natuurbeleid

In het kader van het natuurbeleid worden gronden voor de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) verworven. Deze gronden worden vervolgens ingericht voor de gewenste natuur waarna deze wordt beheerd door een beheerder (particulier of organisatie). De verwerving vindt in beginsel plaats op basis van vrijwilligheid waarbij wij afhankelijk zijn van de mogelijkheden die zich in een jaar voordoen op de lokale grondmarkt. Het verwervingsproces wordt voor ons uitgevoerd door Prolander, die door ons hiervoor is gemandateerd. In het Handelingskader Grond zijn hiervoor de spelregels opgenomen.

6.2.3. Blauwestad

Doel van dit project is om een kwaliteitsimpuls te geven aan het deel van de provincie Groningen gelegen rond het Oldambtmeer en daarmee de sociaal-economische situatie in dit gebied te verbeteren.

Kavelverkoop vindt plaats vanuit het projectbureau Blauwestad gevestigd in Het Havenkwartier in Blauwestad. Restgronden die niet meer nodig zijn voor het project Blauwestad, worden tegen marktconforme prijzen door de provincie verkocht.

Met ingang van 2016 zijn de verslaggevingsvoorschriften van het BBV gewijzigd. Dit heeft gevolgen voor de grondexploitatie (GREX) zodat deze geactualiseerd moest worden. Eén van de wijzigingen betreft de looptijd van de grondexploitatie. Iedere grondexploitatie wordt gelimiteerd tot een looptijd van maximaal 10 jaar, omdat een langere periode vanuit beheersmatig perspectief als te risicovol wordt gezien. Deze 10 jaar dient te worden gehanteerd als richttermijn, die voortschrijdend moet worden gezien en waar gemotiveerd van kan worden afgeweken. Wij hebben op basis van de gewijzigde BBV-regels de grondexploitatie van de Blauwestad opnieuw doorgerekend. In deze doorrekening is ook het Plan Havenkwartier meegenomen.

Onze nieuwe doorrekening is onafhankelijk getoetst en daarbij is tevens aangegeven dat voor Blauwestad ook dit jaar de richttermijn van 10 jaar naar 20 jaar kan worden verlengd, conform

dezelfde systematiek als het jaar 2016. Ook in de toekomst is het noodzakelijk dat de grondexploitatie elk jaar opnieuw wordt vastgesteld door de Staten inclusief de looptijd hiervan. Op basis van aanwezige zekerheden (onder andere aanwezigheid van ontwikkelovereenkomsten) omtrent de verwachte verkopen is een langere termijn van 10 jaar acceptabel.

6.3. Resultaten grondexploitaties en winstneming

Op basis van een looptijd van 20 jaar hebben wij de GREX Blauwestad opnieuw doorgerekend. Op basis van de nieuwe waardering hebben wij de voorziening die vorig jaar is gevormd kunnen verlagen met € 3,1 miljoen waardoor de hoogte van de voorziening ultimo 2017 € 33,86 miljoen bedraagt. Het BBV hanteert als uitgangspunt dat de grondexploitatie tenminste jaarlijks wordt herzien. Deze herziening zal jaarlijkse gevolgen hebben voor de hoogte van de voorziening. De toekomstige opbrengsten hebben een positief effect op het resultaat van de grondexploitatie, waardoor de voorziening naar verwachting neerwaarts kan worden bijgesteld.

(Zie ook deel 4, paragraaf 5.3.1.)

6.4. Reserves, voorzieningen en risico's

De wijzigingen van de BBV-verslaggevingsregels - met name het terugbrengen van de looptijd van 35 jaar naar 20 jaar - heeft ertoe geleid dat wij de eerste 20 jaar te maken zullen krijgen met 'voorfinanciering', die in de periode daarna wordt terugverdiend. De voorfinanciering kent een omvang van € 33,86 miljoen. Hiervoor hebben we een voorziening getroffen. Deze voorziening wordt gewaardeerd op de zogenaamde netto contante waarde. Nominaal gaat het om een bedrag van € 50,3 miljoen.

7. Verbonden partijen

Verbonden partijen zijn (conform het BBV) privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisaties, waarin de provincie zowel een bestuurlijk als financieel belang heeft. Onder bestuurlijk belang wordt verstaan: een zetel in het bestuur of het hebben van stemrecht. Met een financieel belang wordt bedoeld dat middelen ter beschikking zijn gesteld die verloren gaan in geval van faillissement van de verbonden partij. Ook is sprake van een financieel belang als financiële problemen bij een verbonden partij op de provincie kunnen worden verhaald.

Visie

In 2016 is een [Nota Verbonden partijen \(2016/68\)](#) opgesteld die door uw Staten is vastgesteld. Deze nota is de basis voor de sturing en control van verbonden partijen in het algemeen en helpt bij het verhelderen van de afwegingen die wij maken bij het aangaan, volgen en beëindigen van deelnemingen in het bijzonder. Wij vatten visie en beleid zoals vastgelegd in de nota als volgt samen. De nota is een richtinggevend document met algemene uitgangspunten en beleidsregels voor:

- Beleidsmatige afwegingen bij het oprichten van en deelname aan een verbonden partij;
- Sturing en control op verbonden partijen;
- Beëindiging van de deelname aan, opheffing van of vervreemding van een verbonden partij.

In de nota is vastgesteld dat periodiek, dat wil zeggen elke collegeperiode, een evaluatie van de verbonden partijen zal plaatsvinden. In 2017 is deze [evaluatie](#) voor de eerste keer uitgevoerd en middels een voordracht aan uw Staten ([54/2017](#)) aangeboden. De evaluatie heeft geleid tot een aantal conclusies en aanbevelingen die ten uitvoer zullen worden gebracht.

In de volgende paragrafen worden de provinciale verbonden partijen gegroepeerd per rechtsvorm weergegeven. De verbonden partijen voeren een beleid uit dat de provincie ook (gedeeltelijk) zelf had kunnen uitvoeren of er is vanuit andere, ook beleidsmatige overwegingen, door Provinciale Staten indertijd besloten deel te nemen aan de verbonden partij.

Gemeenschappelijke regelingen	Deelprogramma
7.1.1. Groningen Seaports	5.1. Economie
7.1.2. Prolander	3.1. Natuur en landschap
7.1.3. Waddenfonds	3.1. Natuur en landschap
7.1.4. OV-bureau Groningen Drenthe	4.2. Openbaar vervoer
7.1.5. Omgevingsdienst Groningen	2.1. Milieu
7.1.6. Samenwerkingsverband Noord-Nederland	7.3. Bestuurlijke samenwerking en toezicht
7.1.7. Noordelijke Rekenkamer	7.1. Provinciale Staten

Vennootschappen en coöperaties	Deelprogramma
7.2.1. Blauwestad B.V.	1.1 Ruimtelijke ontwikkeling
7.2.2. Vennootschappen voortkomend uit de splitsing van de voormalige holding Essent en de verkoop van haar productie- en leveringsbedrijf:	8.2. Algemene dekkingsmiddelen
7.2.2.1. Enexis Holding N.V.	
7.2.2.2. Publiek Belang Elektriciteitsproductie (PBE) B.V.	
7.2.2.3. Verkoop Vennootschap B.V.	
7.2.2.4. Cross Border Leases B.V.	
7.2.2.5. Vordering op Enexis B.V.	
7.2.2.6. Claim Staat Vennootschap Amsterdam B.V.	
7.2.3. Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland N.V.	5.1. Economie
7.2.4. Investeringsfonds Groningen B.V.	5.1. Economie
7.2.5. Groningen Airport Eelde N.V.	5.1. Economie
7.2.6. Waterbedrijf Groningen B.V.	1.2. Waterbeheer
7.2.7. Bank Nederlandse Gemeenten N.V.	8.2. Algemene dekkingsmiddelen

Stichtingen en verenigingen	Deelprogramma
7.3.1. Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging	3.1. Natuur en landschap
7.3.2. Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO)	7.3. Bestuurlijke samenwerking en toezicht
7.3.3. Stichting Revolverend Fonds Groningen (SRFG)	1.1. Ruimtelijke ontwikkeling

7.1. Gemeenschappelijke regelingen

7.1.1. Havenschap Groningen Seaports

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Delfzijl	
Doelstelling:	De gemeenschappelijke regeling Havenschap Groningen Seaports (GR GSP) fungeert als het 'tehuis' voor het aandeelhouderschap van Groningen Seaports N.V. (GSP NV). Deze heeft het juridisch eigendom van de gronden en is verantwoordelijk voor de nautische taken (waaronder het Havenmeesterschap). De uitvoering van de nautische taken is via een dienstverleningsovereenkomst overgedragen aan GSP NV. Het stimuleren van werkgelegenheid en duurzaamheid van de bedrijvigheid zijn de belangrijkste publieke doelen van de participanten van de GR GSP. In de aandeelhouderstrategie zijn voor beide onderdelen concrete doelstellingen opgenomen, namelijk een gemiddelde groei van werkgelegenheid van 2% per jaar en 40% CO ₂ -reductie tussen 2015 en 2030.	
Ontwikkelingen:	In 2017 hebben geen significante ontwikkelingen binnen de GR GSP plaatsgevonden.	
Financieel belang:	Risico's die vanaf 14 juni 2013 door GSP NV worden aangegaan zijn volledig voor rekening van GSP NV en komen niet bij de GR GSP te liggen. Begin 2016 zijn de financieringsafspraken herzien waardoor de GR GSP nu voor 100% garant staat voor de financiering (de borgstelling is gemaximeerd tot € 268 miljoen). Met een belang van 60% in de GR GSP staat de provincie voor een bedrag van € 160,8 miljoen garant. Daarnaast blijft de GR GSP borg staan voor de bijstortingsverplichting van het derivaat (CSA).	
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen heeft samen met de gemeenten Delfzijl en Eemshaven zitting in het Algemeen Bestuur en het Dagelijks Bestuur van de GR GSP. De provincie Groningen is voorzitter van zowel het Algemeen Bestuur als het Dagelijks Bestuur.	
Mogelijke risico's:	De GR GSP zal nog geruime tijd borg moeten staan voor de betaling van de rente over en aflossing van door GSP NV aan te trekken externe financiering (met een maximum voor de provincie van 60% van € 268 miljoen) en voor de betaling van de rente over enkele derivatencontracten die door GSP eerder zijn afgesloten. Voor dit risico is in het weerstandsvermogen van de provincie een bedrag van € 4,02 miljoen opgenomen. Het beschikbare weerstandsvermogen ultimo 2017 bedraagt € 220 miljoen.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 219,9 miljoen	€ 219,9 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 3,0 miljoen	€ 2,9 miljoen
- Solvabiliteit	99%	99%
- Resultaat	€ 0	€ 0
- Provinciale bijdrage 2017	€ 0 Programma: Economie Deelprogramma: Economie en werkgelegenheid	

7.1.2. Prolander

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Assen	
Doelstelling:	Prolander is de uitvoeringsorganisatie voor het landelijk gebied van de provincies Drenthe en Groningen en staat voor de opgave om voor de komende jaren het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in de beide provincies te realiseren.	
Ontwikkelingen:	In 2017 is een conform afspraak bij de oprichting een organisatie-ontwikkelingsplan (inclusief plan van aanpak) opgesteld en door het Bestuur vastgesteld waarin de organisatorische, inhoudelijke en personele ontwikkelingen staan beschreven. Tevens is in 2017 een evaluatie naar Prolander opgestart, die in 2018 zal worden afgerond.	
Financieel belang:	Provincie Groningen circa 1/3 deel en de provincie Drenthe circa 2/3.	
Bestuurlijk belang:	De provincies Groningen en Drenthe vormen samen het Bestuur van de GR. Namens het college nemen twee leden zitting in het Bestuur.	
Mogelijke risico's:	Indien zich risico's voordoen die niet binnen de financiële mogelijkheden van Prolander kunnen worden opgelost, dan zal aan de deelnemers een extra bijdrage worden gevraagd. Het beschikbare weerstandsvermogen ultimo 2017 bedraagt € 450.891.	
Financiële kengetallen: - Eigen vermogen - Vreemd vermogen - Solvabiliteit - Resultaat - Provinciale bijdrage 2017	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
	€ 1,2 miljoen	€ 1,3 miljoen
	€ 10,5 miljoen	€ 7,0 miljoen
	9%	15%
	€ 523.800	€ 516.200
	€ 2.586.990	Programma: Platteland en natuur Deelprogramma: Natuur en landschap

7.1.3. Waddenfonds

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling waaraan de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland deelnemen. Bij de gemeenschappelijke regeling is ingesteld het openbaar lichaam Waddenfonds.
Vestigingsplaats:	Leeuwarden
Doelstelling:	Het behartigen van de belangen van de deelnemende provincies met betrekking tot het beheer van het Waddenfonds en de besteding van middelen ten laste van dit fonds. Het gaat om de volgende taken: • het beheer van het Waddenfonds; • het vaststellen van enig wettelijk voorschrift als bedoeld in artikel 4:23, eerste lid Awb; • het verstrekken van subsidies ten laste van het Waddenfonds; • het op privaatrechtelijke titel besteden van middelen ten laste van het Waddenfonds; • de voorbereiding van het door Provinciale Staten vast te stellen Uitvoeringskader Waddenfonds; • het verlenen van onderlinge steun tussen de deelnemende provincies en het bevorderen van de uitwisseling van en taakverdeling tussen personeel van de deelnemende provincies.
Ontwikkelingen:	-
Financieel belang:	De uitvoerings- en beheerskosten die rechtstreeks voortvloeien uit de regeling komen ten laste van het Waddenfonds.
Bestuurlijk belang:	De organen van het openbaar lichaam Waddenfonds zijn: het Algemeen Bestuur, het Dagelijks Bestuur, de voorzitter, de commissies. Het voorzitterschap rouleert om de vier jaar tussen de deelnemende provincies. De voorzitter wordt benoemd door en uit het midden van het Algemeen Bestuur. Het Dagelijks Bestuur bestaat uit de voorzitter en twee andere leden, door en uit het Algemeen Bestuur aan te wijzen, zodanig dat vanuit elke deelnemende provincie de gedeputeerde die

	het Waddenfonds in portefeuille heeft wordt aangewezen. Het Algemeen Bestuur bestaat uit negen leden; Provinciale Staten van de deelnemende provincie wijzen elk drie leden aan, waaronder in ieder geval de gedeputeerde Waddenfonds. Het Algemeen Bestuur (AB) kan adviescommissies instellen om specifieke zaken te onderzoeken en hierover te adviseren aan het AB. In dat verband is ingesteld de adviescommissie kwaliteitstoetsing Waddenfonds.	
Mogelijke risico's:	geen	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 78,1 miljoen	€ 101,8 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 99,3 miljoen	€ 82,2 miljoen
- Solvabiliteit	44%	55 %
- Resultaat	€ 14,5 miljoen	€ 14,3 miljoen
- Provinciale bijdrage voor 2017	€ - Programma: Platteland en natuur Deelprogramma: Natuur en landschap	

7.1.4. OV-bureau Groningen Drenthe

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Assen	
Doelstelling:	Het OV-bureau, een initiatief van de provincies Groningen en Drenthe en de gemeente Groningen, is verantwoordelijk voor het openbaar vervoer per bus in Groningen en Drenthe. Het OV-bureau stuurt de vervoerders aan en geeft het stads- en streekvervoer vorm. Het OV-bureau is verantwoordelijk voor het beheer van de concessies, toekomstige aanbestedingen en, samen met de partners, de ontwikkeling van het openbaar vervoer.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	De bijdrage van de provincie Groningen aan het OV-bureau bedroeg in 2017 € 41,1 miljoen op een totale omzet van het OV-bureau van € 120,2 miljoen. Naast de bijdrage van de provincie Groningen bestaan de overige baten van het OV-bureau uit een bijdrage van de provincie Drenthe en reizigersopbrengsten.	
Bestuurlijk belang:	Naast de busconcessies die door het OV-bureau worden beheerd, is de provincie verantwoordelijk voor het openbaar vervoer op de regionale spoorlijnen. Daarenboven is de provincie systeemverantwoordelijk voor het openbaar vervoer in de provincie Groningen. De provincie heeft samen met de provincie Drenthe en de gemeente Groningen zitting in het Algemeen Bestuur en het Dagelijks Bestuur van het OV-bureau. Besluiten worden genomen bij meerderheid van stemmen, behoudens een aantal zaken betreffende de begroting en de concessie die bij unanimiteit genomen worden. De provincie Groningen is voorzitter van het Algemeen Bestuur en het Dagelijks Bestuur.	
Mogelijke risico's:	Op 24 maart 2016 heeft het algemeen bestuur de notitie Risicomanagement en weerstandsvermogen 2016-2019 vastgesteld. Het OV-bureau streeft naar een weerstandscapaciteit van minimaal € 4,1 miljoen om alle risico's financieel te kunnen ondervangen. Ultimo 2017 bedraagt het weerstandsvermogen € 17,4 miljoen.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017:
- Eigen vermogen	€ 15,1 miljoen	€ 17,4 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 2,8 miljoen	€ 3,2 miljoen
- Solvabiliteit	84%	84%
- Resultaat	€ 7,3 miljoen	€ 2,3 miljoen
- Provinciale bijdrage voor 2017	€ 41,1 miljoen Programma: Bereikbaarheid Deelprogramma: Openbaar vervoer	

7.1.5. Omgevingsdienst Groningen

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Veendam	
Doelstelling:	De Omgevingsdienst Groningen (ODG) verzorgt de uitvoering van vergunningsverlening, toezicht en handhaving op het gebied van milieu, bouwen en wonen in opdracht van de gemeenten in de provincie Groningen en de provincie Groningen met als doel de kwaliteit van de uitvoering van deze taken te verbeteren.	
Ontwikkelingen:	In 2017 is een nieuwe interim-directeur aangetreden, is het Leefomgevingssysteem (LOS) geëvalueerd en heeft het Algemeen Bestuur ingestemd met aanpassing van de tekst van de gemeenschappelijke regeling die in 2018 aan uw Staten ter instemming wordt aangeboden (6/2018).	
Financieel belang:	Jaarlijks ontvangt de ODG van de deelnemers bijdragen die middels dienstverleningsovereenkomsten worden verstrekt. De provincie Groningen draagt circa 34% bij aan de totale kosten.	
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen neemt samen met alle deelnemers (gemeenten in de provincie Groningen) zitting in het Algemeen Bestuur. Tevens heeft de provincie zitting in het Dagelijks Bestuur. De provincie Groningen levert de voorzitter van zowel het Dagelijks Bestuur als het Algemeen Bestuur. Deze functie wordt ingevuld door een lid van het college.	
Mogelijke risico's:	Indien zich risico's voordoen die niet binnen de financiële mogelijkheden van de ODG kunnen worden opgelost is men aangewezen op extra bijdragen van de deelnemers. Voor de provincie Groningen komt dit neer op circa 34%. Het beschikbare weerstandsvermogen ultimo 2017 bedraagt € 656.790.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 2,5 miljoen	€ 1,7 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 4,3 miljoen	€ 4,2 miljoen
- Solvabiliteit	35%	29%
- Resultaat	0,3 miljoen	-/- 0,3 miljoen
- Provinciale bijdrage 2017	€ 5.008.051	Programma: Milieu en Energie Deelprogramma: Milieu

7.1.6. Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN)

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Groningen	
Doelstelling:	Dit is een gemeenschappelijke regeling waaraan de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe deelnemen. De gemeenschappelijke regeling heeft het openbaar lichaam SNN opgericht dat de belangen, waarvoor de gemeenschappelijke regeling is aangegaan, behartigt. Deze belangen zijn: • verbreden en intensiveren van de samenwerking en het overleg tussen de deelnemende provinciale besturen; • waarborgen van de coördinatie in het beleid van de deelnemende provinciale besturen; • het gezamenlijk onderzoeken van de gevolgen van de werkzaamheden van de Europese Unie voor de deelnemende provincies en het opstellen van gemeenschappelijke standpunten dienaangaande; • het bevorderen van gemeenschappelijk optreden tegenover derden, met name de EU en de rijksoverheid; • het gemeenschappelijk uitoefenen van provinciale taken en het bieden van een kader voor decentralisatie van rijkstaken naar samenwerkende provincies;	

	het verlenen van onderlinge steun tussen de deelnemende provincies en het bevorderen van de uitwisseling van en taakverdeling tussen personeel van de deelnemende provincies.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	De drie deelnemende provincies betalen elk een derde van de uitvoeringskosten SNN-algemeen/SEAN.	
Bestuurlijk belang:	De organen van het Samenwerkingsverband zijn: het Algemeen Bestuur, het Dagelijks Bestuur, de voorzitter, de commissies. Het voorzitterschap rouleert om de twee jaar tussen de deelnemende provincies; vanaf 1 juli 2013 bekleedt de provincie Fryslân in de persoon van de commissaris van de Koning het voorzitterschap. Leden van Gedeputeerde Staten participeren in de genoemde besturen en in de twee bestuurscommissies. Vanaf september 2007 nemen ook de vier grote steden in het Noorden deel aan de beraadslagingen van het DB en de commissies. Leden van Provinciale Staten participeren in het AB.	
Mogelijke risico's:	-	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017:
- Eigen vermogen	€ 8,7 miljoen	€ 9,2 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 251,6 miljoen	€ 265,2 miljoen
- Solvabiliteit	3%	3%
- Resultaat	-/- € 0,161 miljoen	Nihil
- Provinciale bijdrage voor 2017 (algemene uitvoeringskosten)	€ 572.000	Programma: Openbaar bestuur Deelprogramma: Bestuurlijke samenwerking en toezicht

7.1.7. Noordelijke Rekenkamer

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Assen	
Doelstelling:	Om de controlerende rol van Provinciale Staten te ondersteunen is een rekenkamer(funcie) bij de provincies in de provinciewet verplicht gesteld. In Groningen is gekozen om een onafhankelijke rekenkamer met de drie noordelijke provincies op te zetten. De Noordelijke Rekenkamer houdt zich bezig met het onderzoek naar de doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het gevoerde bestuur. Op 10 november 2004 is door de Staten besloten tot het instellen van de gemeenschappelijke regeling en de benoeming van de bestuursleden. De Noordelijke Rekenkamer is vanaf dat moment operationeel.	
Ontwikkelingen:	In december 2017 is door de Noordelijke Rekenkamer een nieuw tweejarig onderzoeksprogramma vastgesteld voor 2018-2019	
Financieel belang:	De drie noordelijke provincies dragen ieder voor een derde bij in de kosten van de Noordelijke Rekenkamer.	
Bestuurlijk belang:	De bestuursleden worden op basis van hun verschillende deskundigheden benoemd door de drie noordelijke Staten. Tevens is gekozen voor het instellen van een Raad van Advies, bestaande uit drie Statenleden per provincie. De Raad van Advies functioneert als een soort gesprekspartner voor de Noordelijke Rekenkamer. Zo bespreekt de Rekenkamer het onderzoeksprogramma met de Raad van Advies. De Rekenkamer hoeft, door haar onafhankelijke positie, de suggesties van de Raad van Advies niet over te nemen.	
Mogelijke risico's	-	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017:
- Eigen vermogen	€ 81.725	€ 113.597
- Vreemd vermogen	€ 113.948	€ 165.735

- Solvabiliteit	42%	41%
- Resultaat	€ 9.514	€ 73.660
- Provinciale bijdrage voor 2017	€ 266.785	Programma: Openbaar bestuur Deelprogramma: Provinciale Staten

7.2. Vennootschappen en coöperaties

7.2.1. Blauwestad

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap
Vestigingsplaats:	Groningen
Doelstelling:	Blauwe Stad BV is opgericht om een aantal taken in het project Blauwestad uit te voeren. Die taken waren met name de coördinatie tussen het provinciebestuur en de besturen van de voormalige drie Blauwestad gemeenten en de coördinatie tussen publieke en private partijen in het project. Inmiddels zijn de drie gemeenten samengevoegd tot de gemeente Oldambt en is de samenwerking met de private partijen beëindigd.
Ontwikkelingen:	-
Financieel belang:	De provincie Groningen is houder van 40% van de aandelen; de gemeente van 60%. De directie van de vennootschap bestaat op dit moment uit één directeur. Voor (eventueel) nodige financiering van de vennootschap put de provincie uit de voorfinanciering Blauwestad.
Bestuurlijk belang:	In de AVA wordt bij meerderheid van stemmen beslist: daarin heeft de provincie een minderheidspositie. Hetzelfde geldt voor de raad van commissarissen: twee leden worden benoemd op voordracht van ons college, drie leden op voordracht van B en W. Ook daar wordt bij meerderheid beslist.
Mogelijke risico's:	Ten behoeve van haar oorspronkelijke doelstelling en/of afwikkeling van daaruit (nog te) ontstane verplichtingen/rechten of anderszins is de vennootschap thans niet actief. Feitelijk gaat het om een 'lege bv', waarin alleen het gestorte aandelenkapitaal actief is. De vennootschap kan (op termijn) worden geliquideerd, na een gezamenlijk besluit daartoe van de aandeelhouders.
Financiële kengetallen:	
- Eigen vermogen	€ 18.000
- Vreemd vermogen	n.v.t.
- Solvabiliteit	n.v.t.
- Resultaat	Nihil
- Provinciale bijdrage 2017	€ 0 Programma: Ruimte en water Deelprogramma: Ruimtelijke ontwikkeling

7.2.2. De vennootschappen voortkomend uit de splitsing van de voormalige holding Essent en de verkoop van haar productie- en leveringsbedrijf

De daadwerkelijke, notariële closing van de verkooptransactie van Essent en RWE, waarbij de volledige eigendom van het productie- en leveringsbedrijf van Essent is overgegaan naar RWE, heeft plaatsgevonden op 30 september 2009. De ex-aandeelhouders van Essent zijn daarbij directe aandeelhouders geworden van drie niet verkochte bedrijfsonderdelen van de voormalige holding Essent in concreto het netwerkbedrijf (Enexis), het milieubedrijf (Attero) en het EPZ-belang (PBE). Enkele specifieke belangen en risico's in verband met de closing van de verkooptransactie van Essent en RWE, zijn bij de genoemde datum ondergebracht in vier zgn. 'special purpose'-vennootschappen (SPV's), die sindsdien zijn belast met de behartiging van die belangen en risico's. Ook van deze vennootschappen zijn de ex-aandeelhouders van Essent, bij de genoemde closingdatum de directe aandeelhouders geworden. In elk van de, in totaal zeven, hiervoor genoemde nieuwe vennootschappen, heeft de provincie Groningen sindsdien een direct aandelenbelang van 6 à 7% en is zij tevens vertegenwoordigd in de betreffende aandeelhouderscommissie. In de afgelopen jaren hebben wij ons belang in Attero en EPZ vervreemd.

7.2.2.1. Enexis Holding

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap	
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch	
Doelstelling:	Enexis beheert het gas- en elektriciteitsnetwerk in Noord-, Oost-, en Zuid-Nederland voor ongeveer 2,7 miljoen huishoudens, bedrijven en overheden. De belangrijkste taak van een netbeheerder is het aanleggen en onderhouden van het energienetwerk in Nederland en bovendien zorgt een netbeheerder voor het transport van energie. De vennootschap heeft ten doel het realiseren van een duurzame energievoorziening door 'state of the art'-dienstverlening en netwerken en door regie te nemen in innovatieve oplossingen. Dit om de energietransitie te versnellen en excellent netbeheer uit te voeren. Deze doelen worden gerealiseerd op basis van de volgende strategieën: • Netten en dienstverlening tijdig gereed voor de veranderingen in de energiewereld; • Betrouwbare energievoorziening; • Excellente dienstverlening: hoge klanttevredenheid en verlaging kosten; • Samen met lokale partners Nederlandse klimaatdoelen realiseren; • Innovatieve, schaalbare oplossingen om de energietransitie te versnellen.	
Ontwikkelingen:	Het strategisch plan 'De energie om te veranderen' is in 2017 goedgekeurd door de aandeelhouders.	
Financieel belang:	6,57%	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017:
- Eigen vermogen	€ 3.704 miljoen	€ 3.808 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 3.580 miljoen	€ 3.860 miljoen
- Solvabiliteit	51%	50%
- Resultaat	€ 207 miljoen	€ 207 miljoen
- Provinciale bijdrage 2017	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.2. PBE (Publiek Belang Elektriciteitsproductie)

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap	
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch	
Doelstelling:	Vanwege de voorlopige uitkomst van een juridische procedure ter zake, is in september 2009 besloten tot een afsplitsing van het 50%-belang van Essent in het Zeeuwse elektriciteitsproductiebedrijf EPZ. Na onderbrenging van dat belang in de daartoe opgerichte, afzonderlijke houdstermaatschappij EPZ, is deze overgedragen aan de voormalige aandeelhouders van Essent. In 2011 is overeenstemming bereikt over een minnelijke oplossing van het geschil dat heeft geleid tot de genoemde juridische procedure, waarna het EPZ-belang alsnog is geleverd aan RWE. PBE heeft sinds 2011 nog taken bij de afwikkeling uit de verkoop EPZ. Daarnaast zijn er verplichtingen aangegaan in het kader van het Convenant Borging Publiek Belang Kerncentrale Borssele 2009.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Circa 6%. Ondanks dat het escrowfonds in 2016 is uitbetaald en geliquideerd, dient de vennootschap nog in stand gehouden te worden	

	tot en met 2019 aangezien de vennootschap partij is in een aantal juridische overeenkomsten.	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 1,6 miljoen	€ 1,6 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 0,05 miljoen	€ 0,05 miljoen
- Solvabiliteit	97%	97%
- Resultaat	€ 58.949	-/- € 18.459
- Provinciale bijdrage 2017	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.3. Verkoop Vennootschap

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap	
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch	
Doelstelling:	De SPV Verkoop Vennootschap is onder andere belast met het beheer van en de afwikkeling van mogelijke claims op het gevormde risicofonds van € 800 miljoen (General Escrow Fonds), dat vanuit de betreffende verkoopopbrengst is gevormd ter dekking van eventuele aansprakelijkheden van de verkopende aandeelhouders in verband met de vervreemding van het productie- en leveringsbedrijf van Essent.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Circa 6%. Ondanks dat het escrowfonds in 2016 is uitbetaald en geliquideerd, dient de vennootschap nog in stand gehouden te worden, aangezien de vennootschap partij is in een aantal juridische overeenkomsten.	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 1,2 miljoen	€ 150.934
- Vreemd vermogen	€ 37.323	€ 19.656
- Solvabiliteit	97%	88%
- Resultaat	-/- € 524.898	-/- € 66.690
- Provinciale bijdrage 2017	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.4. CBL (Cross Border Leases) Vennootschap

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap	
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch	
Doelstelling:	De SPV CBL Vennootschap is belast met het beheer van en de afwikkeling van mogelijke claims op het gevormde escrowfonds, dat is gevormd ter dekking van eventuele aansprakelijkheden van de verkopende aandeelhouders in verband met de eerder door Essent afgesloten cross border leases op centrales en netten en de kosten van een mogelijke vrijwillige beëindiging van de thans nog resterende leases.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Circa 6%. Ondanks dat het escrowfonds in juni 2016 is uitbetaald en geliquideerd, dient de vennootschap nog in stand gehouden te worden, aangezien de vennootschap partij is in een aantal juridische overeenkomsten.	

Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	\$ 0,83 miljoen	\$ 146.779
- Vreemd vermogen	\$ 0,16 miljoen	\$ 16.517
- Solvabiliteit	84%	90%
- Resultaat	-/- \$ 0,15 miljoen	-/- \$ 18.881
- Provinciale bijdrage 2017	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.5. Vordering op Enexis (VoE)

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap	
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch	
Doelstelling:	De SPV Vordering op Enexis is belast met de uitvoering van alle taken die verband houden met het beheer van de aan de aandeelhouders overgedragen bruglening, die eerder door de holding Essent was verstrekt aan haar voormalig netwerkbedrijf. Op dit moment resteert alleen nog de lening van de 4 ^e tranche van totaal € 350 miljoen.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	6,57%	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 23.997	€ 9.172
- Vreemd vermogen	€ 356 miljoen	€ 356 miljoen
- Solvabiliteit	0%	0%
- Resultaat	-/- € 19.455	-/- € 14.825
- Provinciale bijdrage 2017	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.6. Claim Staat Vennootschap Amsterdam (CSV)

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch
Doelstelling:	De CSV Amsterdam B.V. is verantwoordelijk voor het vervolg van de lopende juridische procedure tegen de Staat, die eerder door Essent was opgestart in verband met de van rijkswege opgelegde verplichting tot afsplitsing van haar netwerkbedrijf en de daardoor door Essent geleden schade. Volgens de Hoge Raad is de zogenoemde Splitsingswet niet in strijd met het recht van de Europese Unie, in het bijzonder met het vrij verkeer van kapitaal en de vrijheid van vestiging. Eerder oordeelde het hof dat dit wel het geval was en stelde daarmee energieondernemingen Essent, Eneco en Delta in het gelijk in hun procedure tegen de Staat hierover. Met deze uitspraak van de Hoge Raad zijn de vorderingen van Essent op de Staat definitief afgewezen. In het kader van de verkoop van Attero aan Waterland hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties en vrijwaringen gegeven aan Waterland. Het merendeel van deze garanties en vrijwaringen is door de Verkopende Aandeelhouders overgedragen aan CSV Amsterdam. Een deel van de verkoopopbrengst is ter verzekering van betaling van eventuele schadeclaims op een escrow-rekening aangehouden. CSV Amsterdam en Waterland zijn niet zonder meer

	gerechtigd tot het in escrow gestorte bedrag. Op dit moment blijft het bedrag van de escrow nog onder de notaris en maakt geen deel uit van de balans van CSV Amsterdam.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Circa 6%	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 3,2 miljoen	€ 869.698
- Vreemd vermogen	€ 170.799	€ 64.924
- Solvabiliteit	95%	93%
- Resultaat	€ 3,25 miljoen	-/- € 109.945
- Provinciale bijdrage 2017	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.3. Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland (NOM)

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap	
Vestigingsplaats:	Groningen	
Doelstelling:	De N.V. NOM is opgericht met als doel de werkgelegenheid in Noord-Nederland te bestendigen en ontwikkelen door het stimuleren van duurzaam winstgevendende activiteiten. De activiteiten waarmee de NOM haar doel wil bereiken is het verstrekken van risicodragend kapitaal (leningen, aandelenkapitaal) aan mkb-bedrijven, het bevorderen van investeringen door o.a. het acquireren van (buitenlandse) bedrijven en het initiëren en ontwikkelen van innovatieve projecten. De richting en inzet van de verschillende regionale ontwikkelingsmaatschappijen in ons land (waar de NOM één van de vijf is), worden bepaald door de beleidsterreinen zoals vastgelegd het nationale topsectorenbeleid en de economische programma's van de provincies.	
Ontwikkelingen:	In 2017 is de aandeelhoudersinstructie vastgesteld waarin de aandeelhouders voorwaarden aan de NOM hebben meegegeven voor het investeren in bedrijven.	
Financieel belang:	De NOM is een overheidsvennootschap, waarvan het Rijk en de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe aandeelhouders zijn. Met ingang van 1 januari 2016 is de aandelenverhouding gewijzigd en bezit het Rijk 50% van de aandelen en de provincies ieder 16,67%. Jaarlijks kennen wij de NOM een subsidiebijdrage toe op basis van een werkplan waarin prestatie-afspraken worden gemaakt.	
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen is vertegenwoordigd in de AVA.	
Mogelijke risico's:	Door de aankoop van NOM-aandelen in 2016 tegen de reële waarde loopt de provincie het risico dat de waarde van de NOM (bepaald door de optelsom van de waarde van de NOM-participaties) fluctueert en mogelijk lager kan uitvallen dan de verkrijgingsprijs. Mocht dit gebeuren dan kan dit leiden tot een gedeeltelijke afwaardering. De hoogte van het risico's blijft in elk geval beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng. Voor een actuele stand van zaken wordt verwezen naar de toelichting op de balans.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 52,8 miljoen	€ 58,8 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 20,8 miljoen	€ 6,2 miljoen
- Solvabiliteit	72%	90%
- Resultaat	€ 14,5 miljoen	€ 6 miljoen
- Provinciale bijdrage 2017	€ 0,408 miljoen De verleende bijdrage betreft een exploitatiesubsidie NOM en een bijdrage in de uitvoering van projecten als Greenlinks, HTSM-platform en Business Development.	

7.2.4. Investeringsfonds Groningen (IFG)

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap
Vestigingsplaats:	Groningen
Doelstelling:	Het Investeringsfonds Groningen (operationeel vanaf 1 juli 2015) is bedoeld voor de vestiging, groei en vernieuwing van ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf in Groningen. Het investeringsfonds van € 40 miljoen neemt deel in andere fondsen voor het bedrijfsleven en een deel van de middelen is geoormerkt voor het Acquisitiefonds Groningen dat ook rechtstreeks financieringen aan MKB-bedrijven verstrekt. Het fonds is revolverend. Dat betekent dat de opbrengsten van de investeringen weer worden ingezet voor nieuwe aanvragen. Op deze manier willen we de economie in Groningen stimuleren.
Ontwikkelingen:	-
Financieel belang:	De provincie heeft een belang van 100% in het aandelenkapitaal.
Bestuurlijk belang:	De provincie is vertegenwoordigd in de AvA.
Mogelijke risico's:	Er bestaat een risico dat een deel van de gestorte middelen niet terugkomt. We gaan uit van een revolverendheid van 90% tot 100% maar het investeren in jonge, groeiende bedrijven brengt extra risico's met zich mee. Daarom wordt de Algemene reserve verhoogd met € 8 miljoen. Vanaf 2014 wordt deze verhoging in een periode van 7 jaar gevoed vanuit het krediet Provinciale meefinanciering.
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016: Jaarrekening 2017:
- Eigen vermogen	€ 5,58 miljoen € 7,15 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 0 miljoen € 0,1 miljoen
- Solvabiliteit	100% 100%
- Resultaat	-/- 169.537 -/- € 425.695
- Provinciale bijdrage 2017	- Programma: Economie Deelprogramma: Economie en werkgelegenheid

7.2.5. Groningen Airport Eelde (GAE)

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap
Vestigingsplaats:	Eelde
Doelstelling:	Groningen Airport Eelde N.V. houdt zich bezig met het beheer, de exploitatie en de verdere ontwikkeling van de luchthaven Eelde. De luchthaven is een belangrijk onderdeel van de publieke basis-infrastructuur van Noord-Nederland. Het investeren in de concurrentiekracht van de luchthaven vergroot de aantrekkingskracht van de regio als vestigingslocatie voor bedrijven, wat een voorwaarde is voor verdere groei van de werkgelegenheid bovenop de bestaande direct en indirecte werkgelegenheid die wij hiermee behouden. Tevens is de aanwezigheid van een regionale luchthaven met internationale verbindingen belangrijk voor de uitstraling van de regio.
Ontwikkelingen:	In 2017 heeft Provinciale Staten ingestemd met de de provinciale bijdrage aan de luchthaven behorende bij het scenario 'Investeren – internationale toegangspoort van het Noorden' voor de periode 2017-2026 geregeld. In 2017 is een subsidie van € 1,25 miljoen voor NEDAB-kosten 2017 verleend.
Financieel belang:	De aandelen in Groningen Airport Eelde worden gehouden door de provincies Groningen en Drenthe (ieder 30%) en de gemeenten Groningen (26%), Tynaarlo (10%) en Assen (4%).
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen is vertegenwoordigd in de AVA.
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalbreng.
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016: Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 10,8 miljoen Verwachting medio juni beschikbaar
- Vreemd vermogen	€ 3,9 miljoen

- Solvabiliteit	73%	
- Resultaat	€ - 2,4 miljoen	
- Provinciale bijdrage 2017	€ 1,25 miljoen	Programma: Economie Deelprogramma: Economie en werkgelegenheid (betreft investeringsbijdrage)

7.2.6. Waterbedrijf Groningen (WbG)

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap	
Vestigingsplaats:	Groningen	
Doelstelling:	Het Waterbedrijf Groningen N.V. is een overheidsvennootschap met als belangrijkste doel het zorg dragen voor de drinkwatervoorziening (het produceren en leveren van drinkwater) in haar verzorgingsgebied. Daarnaast houdt het Waterbedrijf Groningen zich bezig met verschillende geliberaliseerde activiteiten op het gebied industriewater (North Water B.V.), watertechnologie (Waterlaboratorium Noord) en is actief op het gebied van Energie & Water (Waterbedrijf Duurzaam B.V) en Internationale Samenwerking.	
Ontwikkelingen:	In 2017 zijn veel ontwikkelingen geweest rond het project WarmteStad. Naar aanleiding van kritische geluiden van de SodM is de boring naar de geothermiebron stopgezet. In 2018 zal bekend worden hoe het project nu verder gaat.	
Financieel belang:	Alle aandelen worden gehouden door de provincie Groningen en de gemeenten die geheel of gedeeltelijk in het voorzieningsgebied liggen. De provincie Groningen heeft een aandelenbelang van circa 10%.	
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders.	
Mogelijke risico's:	De geliberaliseerde activiteiten worden uitgevoerd vanuit afzonderlijke vennootschappen, waardoor de risico's voor de provincie Groningen en de drinkwatervoorziening beperkt blijven. Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalinzet.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017 (concept):
- Eigen vermogen	€ 71,4 miljoen	Verwachting medio juni beschikbaar
- Vreemd vermogen	€ 110,7 miljoen	
- Solvabiliteit	39%	
- Resultaat	€ 3,8 miljoen	
- Provinciale bijdrage 2017	€ 0	Programma: Ruimte en water Deelprogramma: Waterbeheer

7.2.7. Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap	
Vestigingsplaats:	Den Haag	
Doelstelling:	De Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) is de bank van en voor overheden en instellingen met een maatschappelijk belang. Met gespecialiseerde financiële dienstverlening draagt de BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. Daarmee is de bank essentieel voor de publieke taak.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	De provincie Groningen bezit 75.250 aandelen à € 2,50. Dit is een belang van 0,135% in het totale aandelenkapitaal (55.690.720 aandelen à € 2,50). De provincie Groningen heeft in 2015 en 2016 aan de BNG achtergestelde hybride leningen verstrekt, beide groot € 50,0 miljoen (totaal € 100,0 miljoen).	
Bestuurlijk belang:	Eind 1990 heeft de provincie Groningen aandelen gekocht van de BNG. Als mede-eigenaar van deze bank is de provincie Groningen betrokken bij de verdere ontwikkeling van de BNG en haar doelen.	

Mogelijke risico's:	Eind 2010 heeft het Basels Comité voor Bankentoezicht onder de noemer Basel III nieuwe richtlijnen uitgevaardigd met betrekking tot kapitaaleisen waaraan banken op termijn moeten voldoen. Deze richtlijnen kunnen van invloed zijn op de toekomstige dividenduitkering.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017:
- Eigen vermogen	€ 4.486 miljoen	€ 4.953 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 149.514 miljoen	€ 135.072 miljoen
- Solvabiliteit	3%	3,5%
- Resultaat	€ 369 miljoen	€ 393 miljoen
- Provinciale bijdrage 2017	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.3. Stichtingen en verenigingen

7.3.1. Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging (SLB)

Rechtsvorm:	Stichting	
Vestigingsplaats:	Groningen	
Doelstelling:	Het verbeteren van de bodemkwaliteit in aangewezen landinrichtingsgebieden in het veenkoloniaal gebied van de provincie Groningen en Drenthe waar bodemverontreiniging, ontstaan door dempingen van wijken en sloten, risico's veroorzaakt en een belemmering vormt voor de landinrichting en de landbouw. Het beheren van fondsen voor het actief onderzoeken en bestrijden van risico's en voor het vrijwaren van grondeigenaren. Hiermee wordt bijgedragen aan de realisatie van provinciaal beleid: het realiseren van duurzaam bodembeheer en het geschikt maken van de bodem voor het gebruik dat maatschappelijk gewenst is.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Per ultimo 2016: € 1,4 miljoen (60%)	
Bestuurlijk belang:	Deelname aan en stemrecht in de Raad van Toezicht.	
Mogelijke risico's:	-	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017:
- Eigen vermogen	€ 2,4 miljoen	€ 2,4 miljoen
- Vreemd vermogen	€ -	€ -
- Solvabiliteit	100%	100%
- Resultaat	€ 25.300	€ 43.900
- Provinciale bijdrage 2017	€ 0	Programma: Platteland en natuur Deelprogramma: Natuur en landschap

7.3.2. Interprovinciaal Overleg (IPO)

Rechtsvorm:	Vereniging
Vestigingsplaats:	Den Haag
Doelstelling:	De vereniging heeft, evenals haar voorganger, de Gemeenschappelijke Regeling IPO, tot doel de belangen te behartigen van de provincies bij het Rijk en een effectief platform te vormen voor uitwisseling van kennis en ervaring tussen provincies. Jaarlijks wordt een IPO-jaarprogramma uitgebracht waarin en detail de voornemens en de kosten daarvan staan vermeld.
Ontwikkelingen:	-
Financieel belang:	De provincie Groningen betaalt naar rato mee in de kosten van het IPO-secretariaat en de kosten van diverse projecten en programma's.

Bestuurlijk belang:	De twaalf provincies zijn lid van de vereniging. Het bestuur wordt gevormd door de voorzitter (apart gekozen) en een lid van elk college van GS. De vereniging kent een algemene ledenvergadering waarin vanuit elke provincie twee Statenleden participeren. Er zijn voor de behartiging van de provinciale belangen elf bestuurlijke commissies in het leven geroepen die elk een omschreven en afgebakend beleidsterrein behartigen. Deze commissies worden gevormd door leden uit de colleges van GS.	
Mogelijke risico's	-	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017:
- Eigen vermogen	€ 4,3 miljoen	€ 3,7 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 12,4 miljoen	€ 19,7 miljoen
- Solvabiliteit	26%	19%
- Resultaat	€ 1,5 miljoen	€ 341.000
- Provinciale bijdrage 2017	€ 862.000	Programma: Openbaar bestuur Deelprogramma: Bestuurlijke samenwerking en toezicht

7.3.3. Stichting Revolverend Fonds Groningen (SRFG)

Rechtsvorm:	Stichting	
Vestigingsplaats:	Groningen	
Doelstelling:	De stichting heeft als doel maatschappelijke initiatieven op het gebied van leefbaarheid, zorg en energie te stimuleren en financieel te ondersteunen. De stichting ondersteunt (in financiële zin) activiteiten en projecten op het gebied van leefbaarheid, zorg en energie en door het verstrekken van leningen.	
Ontwikkelingen:	In 2017 is het fonds van start gegaan en het uitzetten van leningen verloopt goed. Ultimo 2017 is een bedrag van € 2,1 miljoen als lening verstrekt aan SRFG. De lening à € 2 miljoen aan het project Geothermie Warmtestad komt waarschijnlijk te vervallen vanwege het niet realiseren van het project. Deze € 2 miljoen zou kunnen worden toegevoegd aan het Fonds. In 2018 wordt de voorgenomen uitbreiding van het energietransitiedeel (besloten bij de Najaarsnota 2017) à € 25 miljoen verder uitgewerkt.	
Financieel belang:	De provincie heeft een belang van 100% in het uitgezette fondsvermogen.	
Bestuurlijk belang:	De provincie heeft de uitvoering van het Revolverend Fonds buiten de deur gezet. Het stichtingsbestuur opereert onafhankelijk volgens de daarvoor opgestelde statuten. Indirect levert de stichting wel een essentiële bijdrage aan het uitvoeren van college doelen.	
Mogelijke risico's:	-	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2016:	Jaarrekening 2017:
- Eigen vermogen	€ 0	€ 0,2 miljoen
- Vreemd vermogen	€ -	€ 26,57 miljoen
- Solvabiliteit	100%	87%
- Resultaat	€ 0	€ 232.000
- Provinciale bijdrage 2017	-	Programma: Economie Deelprogramma: Economie en werkgelegenheid

Deel 4

JAAARREKENING

1. Financieel beleid 2017 en rekeningresultaat 2017

Via onze P&C-documenten presenteren wij - als vast onderdeel - geactualiseerde begrotingsbeelden die beïnvloed worden door diverse externe en interne ontwikkelingen. Hieronder vatten we per P&C-document de ontwikkelingen samen, inclusief de gemaakte keuzes daarbij. Tot slot geven we de begrotingsruimte per P&C-document grafisch weer.

Oorspronkelijke Begroting 2017

Het begrotingsjaar 2017 startte met een flexibel budget van € 2,0 miljoen. Deze begrotingsruimte is exclusief de middelen die beschikbaar zijn voor onvoorziene uitgaven (€ 0,5 miljoen).

Voorjaarsnota 2017

In de Voorjaarsnota 2017 nam de omvang van het flexibel budget 2017 per saldo toe met circa € 4,7 miljoen tot circa € 6,7 miljoen. De belangrijkste meevallers waren een hogere uitkering uit het Provinciefonds (meicirculaire 2017), hogere opbrengsten opcenten motorrijtuigenbelasting, vrijval binnen de reserve ESFI en een positief rekeningresultaat 2016. De grootste tegenvaller betrof de hogere personeelskosten. De ontstane begrotingsruimte 2017 van € 4,7 miljoen is bij de voorjaarsnota vervolgens tot een bedrag van € 2,9 miljoen ingezet voor de bekostiging van een aantal prioriteiten en een aantal overige bestedingsvoorstellen. Daardoor resteerde er op dat moment voor 2017 een begrotingsruimte van circa € 3,8 miljoen. In de Voorjaarsnota 2017 hebben wij u voorgesteld deze ruimte door te schuiven naar 2019 zodat tot en met 2019 middelen kunnen worden gespaard voor nieuw beleid in de collegeperiode 2020-2023.

Najaarsnota 2017

Bij het opstellen van de Najaarsnota 2017 ontstond er als gevolg van een aantal externe ontwikkelingen (hogere opbrengsten opcenten motorrijtuigenbelasting, lagere kapitaallasten en voordeel op de verdeling van apparaatskosten) een begrotingsruimte 2017 van circa € 1,6 miljoen. Omdat de ramingen van een aantal bestedingsvoorstellen 2017 in het kader van realistisch ramen werden aangepast, nam de begrotingsruimte 2017 verder toe met circa € 2,2 miljoen. Een groot deel van die bestedingsvoorstellen leidt tot uitgaven in latere jaren zodat de daarmee samenhangende vrijval van middelen in 2017 voor een bedrag van circa € 2,2 miljoen is doorgeschoven naar latere jaren. Door bovenstaande ontwikkelingen nam de begrotingsruimte 2017 per saldo toe tot circa € 1,6 miljoen. In de Najaarsnota 2017 hebben wij voorgesteld deze begrotingsruimte nog niet door te schuiven naar volgende jaren, maar in 2017 budget beschikbaar te houden voor het opvangen van de mogelijke financiële gevolgen van de toen nog te ontvangen septembercirculaire 2017 en de mogelijk hogere IBOI-indexering van de RSP-middelen in 2017.

Op basis van de septembercirculaire 2017 bleek dat de inkomsten uit het Provinciefonds in 2017 circa € 1,2 miljoen lager zouden uitvallen dan tot en met de Najaarsnota 2017 was geraamd en dat er tot een bedrag van circa € 0,4 miljoen beroep moest worden gedaan op de nog resterende begrotingsruimte 2017 om de hogere IBOI-indexering van de RSP-middelen in 2017 te kunnen bekostigen. Daarmee is de toen nog beschikbare begrotingsruimte 2017 alsnog volledig tot besteding gekomen. Deze ontwikkelingen en bestedingen hebben wij verwerkt in de 6^e wijziging van de Begroting 2017 als onderdeel van de voordracht tot vaststelling van de Begroting 2018.

Rekening 2017

Bij de Jaarrekening 2017 blijkt nu dat het gerealiseerde resultaat 2017 uitkomt op € 6,6 miljoen voordelig. In dit bedrag zitten een aantal componenten waarover Provinciale Staten nog een besluit moeten nemen over de bestemming/besteding van de middelen.

Voor de toelichting op het resultaat verwijzen wij naar de toelichting op het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening.

2. Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening

Onderstaand overzicht geeft per programma de gerealiseerde baten en lasten, het saldo daarvan en het verschil ten opzichte van de bijgestelde begroting weer.

LASTEN	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Ruimte en water	48.416.480	4.167.538	16.092.788	7.600.870	8.491.918
Milieu en energie	72.020.922	16.799.851	28.477.559	23.951.517	4.526.042
Platteland en natuur	28.573.603	24.079.094	39.487.192	38.908.843	578.349
Bereikbaarheid	192.403.923	102.458.588	173.477.653	187.087.156	-13.609.503
Economie	46.747.189	34.774.494	70.640.460	89.855.189	-19.214.729
Cultuur en maatschappij	31.069.030	34.894.289	63.867.628	60.627.344	3.240.284
Openbaar bestuur	17.381.686	9.233.450	10.852.979	9.964.956	888.023
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	29.020.485	31.297.758	2.539.796	4.704.884	-2.165.088
Kosten van overhead	0	29.918.720	34.040.948	30.906.528	3.134.420
Bedrag van de heffing voor de vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0
Totaal lasten	465.633.318	287.623.782	439.477.003	453.607.288	-14.130.285

BATEN	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Ruimte en water	4.719.690	1.017.274	8.861.783	5.606.526	-3.255.257
Milieu en energie	49.402.339	730.120	5.420.213	3.498.309	-1.921.904
Platteland en natuur	5.653.430	0	430.000	6.143.767	5.713.767
Bereikbaarheid	102.998.977	5.548.352	21.298.483	31.208.218	9.909.735
Economie	12.086.707	277.582	-2.363.610	16.609.921	18.973.531
Cultuur en maatschappij	1.258.921	312.769	743.198	1.545.019	801.821
Openbaar bestuur	548.195	103.075	151.311	938.850	787.539
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	329.243.073	283.019.389	321.215.878	323.149.018	1.933.140
Kosten van overhead	0	0	0	850.306	850.306
Bedrag van de heffing voor de vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0
Totaal baten	505.911.332	291.008.561	355.757.256	389.549.934	33.792.678

SALDO LASTEN-BATEN	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Ruimte en water	-43.696.790	-3.150.264	-7.231.005	-1.994.344	5.236.661
Milieu en energie	-22.618.583	-16.069.731	-23.057.346	-20.453.209	2.604.137
Platteland en natuur	-22.920.173	-24.079.094	-39.057.192	-32.765.077	6.292.115
Bereikbaarheid	-89.404.946	-96.910.236	-152.179.170	-155.878.937	-3.699.767
Economie	-34.660.482	-34.496.912	-73.004.070	-73.245.268	-241.198
Cultuur en maatschappij	-29.810.109	-34.581.520	-63.124.430	-59.082.326	4.042.104
Openbaar bestuur	-16.833.491	-9.130.375	-10.701.668	-9.026.106	1.675.562
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	300.222.588	251.721.631	318.676.082	318.444.134	-231.948
Kosten van overhead	0	-29.918.720	-34.040.948	-30.056.222	3.984.726
Bedrag van de heffing voor de vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0
Totaal saldo lasten-baten	40.278.014	3.384.779	-83.719.747	-64.057.354	19.662.393

In het volgend overzicht zijn de totale baten en lasten opgenomen, leidend tot het gerealiseerde saldo. Conform de voorschriften dienen de stortingen in en onttrekkingen aan reserves apart zichtbaar gemaakt te worden. Dit leidt tot een saldo mutaties op reserves. Het verschil tussen het gerealiseerde saldo en het saldo mutaties op reserves geeft het gerealiseerde resultaat.

RESULTAAT	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Totaal lasten	465.633.318	287.623.782	439.477.003	453.607.288	-14.130.285
Totaal baten	505.911.332	291.008.561	355.757.256	389.549.934	33.792.678
Gerealiseerd totaal saldo van baten en lasten	40.278.014	3.384.779	-83.719.747	-64.057.354	19.662.393
Stortingen in reserves	160.246.054	30.106.245	145.143.461	170.621.791	-25.478.330
Onttrekkingen aan reserves	86.869.173	28.721.466	228.863.208	241.236.659	12.373.451
Saldo mutaties op reserves	-73.376.881	-1.384.779	83.719.747	70.614.868	-13.104.879
Gerealiseerd resultaat	-33.098.867	2.000.000	0	6.557.514	6.557.514

In onderstaande tabel zijn de algemene dekkingsmiddelen nader onderverdeeld. Zie voor een toelichting deel 2 (Programmaverantwoording), programma 8. Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering.

Algemene dekkingsmiddelen	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Opcenten motorrijtuigenbelasting	53.987.181	54.241.000	55.490.100	55.407.783	82.317
Uitkering Provinciefonds	213.915.248	173.190.000	233.295.300	233.218.001	77.299
Dividenden	834.565	9.139.145	6.920.917	6.524.250	396.667
Saldo financieringsfunctie	16.359.164	20.033.036	21.722.621	21.592.441	130.180
Saldo overige dekkingsmiddelen	140.886	-3.045.923	98.000	146.193	-48.193
Onvoorzien	0	-500.000	-100.000	0	-100.000
Saldo algemene dekkingsmiddelen	285.237.044	253.057.258	317.426.938	316.888.668	538.270

3. Toelichting op overzicht van baten en lasten in de jaarrekening

3.1. Analyse saldo van baten en lasten

De jaarrekening 2017 kent een voordelig resultaat van € 6,6 miljoen ten opzichte van een sluitende begroting na de laatste wijziging.

- Het gerealiseerde saldo van baten en lasten over 2017 bedraagt € 64,1 miljoen nadelig.
- Per saldo werd over 2017 een bedrag van € 70,6 miljoen aan reserves onttrokken.

Het gerealiseerd resultaat komt daarmee uit op (afgerond) € 6,6 miljoen voordelig.

In de voordracht bij de jaarrekening hebben wij bestemmingsvoorstellen opgenomen voor het gerealiseerd resultaat. Daarmee is het gehele gerealiseerde resultaat bestemd. Zie onderstaande tabel.

RESULTAAT	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Totaal lasten	465.633.318	287.623.782	439.477.003	453.607.288	-14.130.285
Totaal baten	505.911.332	291.008.561	355.757.256	389.549.934	33.792.678
Totaal saldo van baten en lasten	40.278.014	3.384.779	-83.719.747	-64.057.354	19.662.393
Stortingen in reserves	160.246.054	30.106.245	145.143.461	170.621.791	-25.478.330
Onttrekkingen aan reserves	86.869.173	28.721.466	228.863.208	241.236.659	12.373.451
Saldo mutaties op reserves	-73.376.881	-1.384.779	83.719.747	70.614.868	-13.104.879
Gerealiseerd resultaat	-33.098.867	2.000.000	0	6.557.514	6.557.514
- Overboekingen categorie 2 - Resultaat voortijdige verkoop NWB obligaties naar Algemene reserve - Milieubedrijven: North Refinery en Talen Recycling t.l.v. weerstandsvermogen Algemene reserve - Voorziening IFG BV t.l.v. gespaarde middelen Algemene reserve - Koningsdag 2018 (Voordracht 4/2018) - Aanvulling weerstandsvermogen (Algemene reserve) - Vrijval voorziening Friciekosten toevoegen aan reserve AKP - Aanvulling stamkapitaal (Reserve Compensatie dividend Essent)				2.728.700 1.270.750 -911.833 -425.695 185.000 2.100.000 1.150.307 460.285	
Totaal bestemmingsvoorstellen				6.557.514	

Net als afgelopen jaar hebben wij er voor gekozen om de analyse van de verschillen tussen de begroting na de laatste wijziging en de werkelijke baten en lasten alleen op te nemen in de Programmaverantwoording (deel 2). Dit geldt ook voor het onderdeel mutaties op reserves. Op deze wijze willen wij op een effectieve en efficiënte wijze, zonder onnodige dubbeling aan uw Staten rapporteren. In deel 2 worden per programma de afwijkingen groter dan € 50.000 per productgroep toegelicht.

In onderstaande tabel hebben wij de tien belangrijkste c.q. grootste afwijkingen, na verrekening met reserves, opgenomen. Van het voordelig gerealiseerd resultaat van € 6,6 miljoen is € 6,2 miljoen te verklaren door de tien grootste afwijkingen. De overige verschillen resulteren in een positief resultaat van € 0,4 miljoen.

RESULTAAT	rekening 2016	primitieve begroting 2017	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Totaal lasten	465.633.318	287.623.782	439.477.003	453.607.288	-14.130.285
Totaal baten	505.911.332	291.008.561	355.757.256	389.549.934	33.792.678
Totaal saldo van baten en lasten	40.278.014	3.384.779	-83.719.747	-64.057.354	19.662.393
Stortingen in reserves	160.246.054	30.106.245	145.143.461	170.621.791	-25.478.330
Onttrekkingen aan reserves	86.869.173	28.721.466	228.863.208	241.236.659	12.373.451
Saldo mutaties op reserves	-73.376.881	-1.384.779	83.719.747	70.614.868	-13.104.879
Gerealiseerd resultaat	-33.098.867	2.000.000	0	6.557.514	6.557.514
De 10 belangrijkste afwijkingen (na verrekening met reserves)					
1. Overboeking kredieten 2017-2018 (via bestemming rekeningresultaat)				2.728.700	
2. Afwikkelingsresultaat projecten wegen en waterwegen				2.503.575	
3. Koerswinst verkoop NWB-obligaties				1.405.000	
4. Vrijval voorziening Friciekosten				1.150.307	
5. Hogere kosten milieubedrijven: North Refinery en Talen Recycling				-911.833	
6. Lager rendement garantieproduct				-746.395	
7. Vrijval voorziening Appa				701.507	
8. Hogere apparaatskosten				-662.951	
9. Afwikkeling voorgaande jaren				428.418	
10. Vormen voorziening vordering bestuursdwang en dwangsommen				-422.000	
Totaal 10 belangrijkste afwijkingen				6.174.327	
Overige afwijkingen				383.187	
Totaal gerealiseerd resultaat				6.557.514	

Voor een deel hebben de afwijkingen betrekking op één specifiek thema en in bepaalde gevallen op meerdere thema's. Wij hebben hierna een toelichting gegeven op de afwijkingen en hierbij aangegeven op welk thema de afwijking betrekking heeft.

1. Overboeking kredieten via 2017-2018 (via bestemming rekeningresultaat)

Het totaal aan over te boeken middelen bedraagt € 10,7 miljoen en is verdeeld over 3 categorieën. Hiervan verloopt € 2,7 miljoen via de resultaatbestemming en € 8,0 miljoen via de reserve Overboeking kredieten. De onderstaande tabel geeft een nadere verdeling van de over te boeken kredieten.

	(bedragen in euro's)		
	direct naar reserve	via rekening- resultaat	totaal
Overboekingen categorie 1	10.515.700		10.515.000
Overboekingen categorie 2		2.728.700	2.728.700
Overboekingen decentralisatie-uitkeringen	-2.521.900		-2.521.900
Totaal	7.993.800	2.728.700	10.722.500

Structurele overboekingen (categorie 1)

Deze categorie heeft betrekking op meerjarige programma's of projecten, waarover eerder door uw Staten is besloten dat de middelen beschikbaar blijven tijdens de duur van het programma, project of activiteit. Deze middelen blijven via de bestemmingsreserve Overboeking kredieten beschikbaar.

Incidentele overboekingen (categorie 2)

Deze overboekingen zijn verbonden aan toezeggingen die vertraging in de uitvoering oplopen. Het gaat hierbij om 9 overboekingsvoorstellen met een totaalbedrag ad € 2,7 miljoen. Deze zijn dan ook

onderdeel van de resultaatbestemming bij deze rekening. Hieronder zijn de betreffende overboekingen weergegeven.

Overboekingsvoorstel	Bedrag
1. Geur-app	€ 136.000
2. Uitvoeringsagenda duurzaamheid	€ 104.300
3. Energiebesparing ODG gemeenten	€ 83.000
4. Radarvoorziening Eemshaven	€ 600.000
5. Kadewerken Noord-Willemskanaal	€ 1.406.900
6. Acquisitie Noord-Nederland	€ 100.400
7. Leven-lang-lerenfonds	€ 70.100
8. Patiënten- en cliëntenorganisaties	€ 36.100
9. Uitvoeringsprogramma externe veiligheid	€ 191.900
Totaal	€ 2.728.700

Decentralisatie-uitkeringen (categorie DU)

De overboekingen decentralisatie-uitkeringen betreffen overboekingen waarvan uw Staten reeds eerder hebben besloten deze beschikbaar te houden voor het oorspronkelijke doel. Het negatieve saldo wordt veroorzaakt door het naar voren halen (negatief overboeken) van de middelen voor RIG (Regionale Investeringsregeling Groningen) ad € 3,8 miljoen.

Begrotingswijziging

Wij hebben mandaat om de over te boeken middelen in categorie 1 en decentralisatie-uitkeringen reeds in de begroting voor de jaren 2018 en 2019 te verwerken ten laste van de bestemmingsreserve Overboeking kredieten. De overboekingsvoorstellen in categorie 2 zijn opgenomen in de aan deze voordracht toegevoegde begrotingswijziging.

2. Afwikkelingsresultaat projecten wegen en waterwegen

Er zijn in totaal 102 investeringsprojecten met een gezamenlijke begroting van € 189 miljoen afgesloten. Het afsluiten van deze projecten heeft tot een positief resultaat geleid van circa € 2,5 miljoen. Bij een groot aantal projecten kwam een deel van de dekking ook van derden. In dit resultaat zijn alle inkomsten verdisconteerd die op basis van afspraken toegezegd dan wel verkregen zijn. Een deel is als nog te ontvangen verantwoord.

3. Koerswinst verkoop NWB-obligaties

Bij de voortijdige verkoop van de NWB-obligaties van in totaal € 10,0 miljoen is een koerswinst gerealiseerd van € 1,4 miljoen. Bij de Najaarsnota 2017 is besloten om het incidentele voordeel bij de Jaarrekening 2017 ten gunste te laten komen van de Algemene middelen ter afdekking van de lagere rentebaten in de daarop volgende jaren. Bij de bestemming van het rekeningresultaat stellen wij voor de koerswinst voor een bedrag van € 1,3 miljoen toe te voegen aan de Algemene reserve voor de dekking van de toekomstige rentederving 2018 tot en met 2022. Het verschil tussen de € 1,4 miljoen en de € 1,3 miljoen is de rentederving over het jaar 2017 en dit blijft derhalve in het rekeningresultaat achter.

4. Vrijval voorziening Frictiekosten

Het continueren van de voorziening Frictiekosten past niet goed meer binnen de kaders van het BBV. Wij stellen voor de middelen die daar nu nog inzitten ad € 1,2 miljoen vrij te laten vallen en via de bestemming van het rekeningresultaat toe te voegen aan de reserve AKP. Hiermee wordt bewerkstelligd dat de middelen beschikbaar blijven voor de (financiële) afronding van de bezuinigingstaakstelling.

5. Hogere kosten milieubedrijven: North Refinery en Talen Recycling

In het kader van de handhaving bij North Refinery hebben wij voor € 306.752 aan kosten gemaakt voor onder andere juridische ondersteuning, monsternamen en extra toezicht. Daarnaast hebben we de in 2016 getroffen voorziening voor tank 301 opgehoogd met € 30.000. In totaliteit bedroegen de kosten in 2017 € 336.752. Daartegenover staan baten ad € 44.127 wat betrekking heeft op de verkoop van verkochte onderdelen (de ontmantelde installaties). Per saldo wordt een bedrag ad € 292.625 gedekt uit het weerstandsvermogen binnen de Algemene reserve.

Voor de handhaving bij Talen Recycling hebben wij voor € 619.208 aan kosten gemaakt voor de uitvoering van de bestuursdwang. Hiervoor is een kostenverhaal bestuursdwang van € 615.376 opgenomen. Wij stellen voor om de kosten inzake de bestuursdwang te dekken ten laste van het weerstandsvermogen binnen de Algemene reserve.

6. Rendement garantieproduct

Begin december 2017 heeft de afwikkeling plaatsgevonden van een garantieproduct ad € 10,0 miljoen, waarvan 50% provinciale middelen en 50% nazorgmiddelen. Doordat bij de raming van het rendement abusievelijk geen rekening is gehouden met de boekwaarde van de initiële inleg in het fonds, is een nadeel ontstaan van in totaal € 1,5 miljoen. Aangezien het gedeeltelijk nazorggelden betreft, heeft dit geleid tevens tot een lagere voeding van de voorziening (zie programma 2 Milieu en energie - Nazorg stortplaatsen). Per saldo heeft dit geleid tot een lager rekeningresultaat van € 0,8 miljoen.

7. Vrijval voorziening Appa

Pensioenuitvoerder APG doet jaarlijks de berekening van de actuariële waarde van de pensioenafspraken van actieve bestuurders, bestuurders met recht op een uitkering, 'slapers' en van de reeds gepensioneerde bestuurders. Als gevolg van de meest recente berekening kunnen wij de voorziening Appa verlagen met een bedrag van € 0,70 miljoen. De minder benodigde middelen zijn vrijgevallen uit de voorziening Appa en ten gunste van het rekeningresultaat gekomen.

8. Hogere apparaatskosten

Dit is nader toegelicht in de volgende paragraaf (3.2 Verdeling en omvang apparaatskosten).

9. Afwikkeling voorgaande jaren

Als gevolg van de afwikkeling van inkoop- en subsidieverplichtingen, ontvangen baten en het opschonen van balansrekeningen is met betrekking tot voorgaande jaren een voordeel ontstaan van € 0,4 miljoen.

10. Bestuursdwang en dwangsommen

Als gevolg van het toepassen van een voorzichtige waardering worden alle thans openstaande vorderingen uit hoofde van het opleggen van bestuursdwang en dwangsommen volledig (100%) voorzien, hetgeen leidt tot een nadeel van € 0,4 miljoen. We constateren dat de inning van vorderingen uit hoofde van het opleggen van bestuursdwang of dwangsommen in alle gevallen onzeker is. Daarnaast kan worden opgemerkt dat we primair dergelijke vorderingen opleggen om de rechtspersoon te bewegen zijn/haar handelen te wijzigen. Met het direct bij het ontstaan van dergelijke vordering deze voor 100% te voorzien, voorkomen wij dat de niet begrote baten direct leiden tot een positief resultaat in het jaar t (waardoor de begrotingsruimte groter wordt) en dat de oninbaarheid leidt tot een negatief resultaat in het jaar t + 1 (waardoor de begrotingsruimte kleiner wordt). De vorderingen uit hoofde van het opleggen van bestuursdwang en dwangsommen leiden pas tot baten c.q. begrotingsruimte op het moment dat deze daadwerkelijk zijn ontvangen, dus op het moment dat er geen onzekerheid meer bestaat.

De afwijkingen op apparaatskosten en kapitaallasten worden niet per programma toegelicht, maar op totaalniveau geanalyseerd. In de volgende onderdelen treft u betreffende analyse aan.

3.2. Verdeling en omvang apparaatskosten

De totale apparaatskosten zijn ten opzichte van de bijgestelde begroting € 5,8 miljoen lager. De apparaatskosten worden verdeeld over de productgroepen (onderdeel van de programma's), overhead en investeringsprojecten. In de toerekening van de apparaatskosten heeft een verschuiving plaatsgevonden. Dit heeft te maken met een wijziging van de inzet van personeel.

Omschrijving	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Personele kosten (AKP)	67.645.454	63.179.101	4.466.353
Materiële apparaatskosten	15.638.579	14.247.096	1.391.483
Totaal apparaatskosten	83.284.033	77.426.197	5.857.836
Waarvan toegerekend aan:			
- programma's	45.908.020	45.189.134	718.886
- overhead	34.040.948	30.116.963	3.923.985
- investeringswerken wegen en vaarwegen	3.339.915	2.120.100	1.219.815
Totaal toegerekend *)	83.288.883	77.426.197	5.862.686

*) Het geraamde bedrag aan apparaatskosten is lager dan de verdeelde apparaatskosten. Nadat de apparaatskosten in het kader van de Najaarsnota zijn verdeeld is er nog één wijziging doorgevoerd. De verlaging van het betreffende budget is opgenomen als stelpost onverdeelde apparaatskosten. Als stelpost is een bedrag van € 4.850 negatief opgenomen.

De apparaatskosten zijn vooral lager door de lagere personele kosten ter grootte van € 4,5 miljoen (7% van de begroting). Daarnaast zijn de materiële apparaatskosten € 1,4 miljoen lager uitgevallen. Hierbij is nog geen rekening gehouden met de verrekening met stelposten, diverse baten en mutaties in reserves.

De personele kosten van zowel de beleidsafdelingen als de stafafdelingen zijn lager dan begroot. De onderbesteding is voor het grootste deel het gevolg van het integraal opnemen van de restantbudgetten 2016 in de Begroting 2017. Vanuit 2016 is € 4,8 miljoen toegevoegd aan de budgetten van beleids- en stafafdelingen. Eind 2017 resteert van het totale budget 2017 (inclusief deze restanten uit 2016) nog een onderbesteding van € 3,7 miljoen.

De kosten van inhuur van personeel daarentegen zijn hoger dan begroot. Dit wordt veroorzaakt door extra inzet op diverse projecten, het wegwerken van achterstanden en de werken voor derden. Daarnaast zijn medewerkers tijdelijk vervangen en is vacatureruimte tijdelijk ingevuld met inhuur van personeel.

Het voordeel op de materiële apparaatskosten van € 1,4 miljoen bestaat uit diverse voor- en nadelen. De grootste afwijkingen worden hierna kort toegelicht.

Op het onderdeel personeelsbeheer en -beleid resteert aan het eind van 2017 een bedrag van € 0,7 miljoen. Dit wordt per saldo veroorzaakt doordat een aantal budgetten niet-beïnvloedbaar zijn en er minder beroep is gedaan op de beschikbare middelen. Hierbij moet gedacht worden aan verhuiskosten, jubilea en afscheid, het eigen risico WAO en specifieke vertrekregelingen. Dit heeft geleid tot diverse over- en onderbestedingen. Daarnaast is het Periodiek ArbeidsGezondheidskundig Onderzoek (PAGO) doorgeschoven naar 2018. Het restant van de concernkredieten blijft overigens beschikbaar binnen de reserve AKP, met uitzondering van het overschot op het eigen risico WAO, dat valt vrij ten gunste van het rekeningresultaat.

Tegenover het voordeel op het onderdeel personeelsbeheer en -beleid staat een nadelig saldo op de kosten voor automatisering. In totaal is op dit onderdeel € 0,8 miljoen meer besteed dan begroot. In 2017 is begonnen met het vervangen van het DWO2-werkplekconcept naar het DWO3-concept.

DWO3 is gebaseerd op Windows 10 en Office 2016 waarbij er tevens een aantal verbeteringen zijn doorgevoerd. Gedurende het project zijn de lasten hoger uitgevallen doordat er meer apparatuur is vervangen. Daarnaast is gedurende de uitvoering van het project de scope uitgebreid. Daardoor is er een tekort ontstaan van € 0,2 miljoen op dit project, dat overigens is gedekt uit de reserve Automatisering.

In 2017 is een verbetertraject uitgevoerd in de vorm van het programma Datahuishouding op Orde (DOO). Dit loopt deels door in 2018. De onderlinge projecten van het verbetertraject zijn niet in de begroting opgenomen. Hierdoor is er een tekort ontstaan van € 0,6 miljoen en ook dit is gedekt uit de reserve Automatisering.

Als gevolg van het uitvoeren van meerjarige ICT-projecten is er € 0,2 miljoen niet besteed. Deze middelen zullen in 2018 worden besteed. De middelen zijn toegevoegd aan de reserve automatisering.

Als gevolg van de extra werkzaamheden die de accountant heeft verricht voor de controle van de Jaarrekening 2016 is het budget voor accountantskosten met circa € 125.000 overschreden. De extra kosten waren het gevolg van aanvullende werkzaamheden vooral op het verantwoorden van subsidieelasten. Naar aanleiding hiervan is eind 2017 een stelselwijziging doorgevoerd om in de toekomst dit te voorkomen. Vanuit de DT-buffer, onderdeel van de personele apparaatskosten, is € 100.000 beschikbaar gesteld ter dekking van de overschrijding, waardoor per saldo het resultaat voor € 25.000 nadelig beïnvloed is.

Op de budgetten voor bedrijfsvoeringskosten resteert € 0,3 miljoen. Dit heeft voor een groot deel betrekking op de budgetten overig materieel, gereedschappen en dienstkleding van de afdeling Beheer en Onderhoud. Als gevolg van de inkrimping van het materieel is minder geïnvesteerd en zijn er minder onderhoudskosten geweest. De niet bestede middelen ad € 0,2 miljoen zijn conform afspraken toegevoegd aan de reserve Beheer wegen en kanalen.

Op het onderdeel rollend en varend materieel zijn minder kosten gemaakt. In totaliteit is er eind 2017 sprake van een onderbesteding van € 0,9 miljoen. Er heeft in 2017 geen vervanging plaatsgevonden van het wagenpark van Gedeputeerde Staten en de commissaris van de Koning. Daarnaast is ook de vervanging van een vrachtwagen, auto's en een tractor uitgesteld naar 2018. Ook deze middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten en de reserve Beheer wegen en kanalen.

Naast een lagere toerekening van de apparaatskosten vindt ook een verschuiving plaats in de verdeling van de kosten naar investeringswerken, programma's en overhead. In verhouding wordt in de rekening meer toegerekend aan de programma's en overhead. Dit wordt met name veroorzaakt doordat meer ingezet is op de voorbereiding, werken voor derden en minder op de uitvoering van investeringswerken van wegen en vaarwegen.

Zoals eerder aangegeven vindt er nog een verrekening plaats met stelposten, diverse baten en reserves. Een deel van het provinciale personeel is uitgeleend aan of verricht werkzaamheden voor derden. De baten die hiervoor worden ontvangen komen ten gunste aan het personeelskostenbudget van de afdelingen. Ten opzichte van de raming zijn de baten € 1,5 miljoen hoger. Dit heeft voor een groot deel betrekking op inzet van personeel in het kader van de diensten voor derden voor het onderdeel vaarwegen en de in één bedrag ontvangen vergoeding voor personele inzet in het kader van natuurcompensatie in het kader van de hoogspanningsleiding en verrekeningen met de GREX Blauwestad en de capaciteitskredieten.

Bij de Integrale Bijstelling 2015 is voorgesteld om de afrekenperiode van de AKP (Apparaatskosten Personeel) te verlengen tot ultimo 2022. De restantkredieten AKP aan het eind 2017 zijn toegevoegd aan de reserve Apparaatskosten personeel. In totaal betreft de afwijking ten opzichte van de bijgestelde begroting € 6,4 miljoen (zowel personeel als materieel).

De personele en materiële kosten van de afdeling Beheer en Onderhoud zijn gekoppeld aan de reserve Beheer wegen en kanalen. Het resultaat is eind 2017 toegevoegd aan de reserve. Daarnaast wordt voor de dekking van het project Afstandsbediening een bedrag van € 167.854 toegevoegd aan de reserve Afschaffing vervanging kunstwerken Winschoterdiep.

Daarnaast zijn er mede op basis van de Najaarsnota 2017 nog een aantal stelposten opgenomen, namelijk de substitutie van een auto naar metingen grondwater, de uitvoeringskosten van Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid en Addendum Zorg en doelstellingen Participatiewet. Bij de afsluiting 2017 is de stelpost Leefbaarheid aan het saldo Apparaatskosten Personeel van de betreffende afdeling toegevoegd. De stelpost Doelstelling Participatiewet is vrijgevallen ten gunste van het rekeningresultaat.

Het overzicht met betrekking tot de apparaatskosten is in onderstaand overzicht weergegeven. Het voordeel op de apparaatskosten, het effect van de toerekening van de apparaatskosten en de verrekening met stelposten, baten en reserves resulteert voor 2017 in een nadelig effect van € 662.951 op de exploitatie en daardoor ook op het rekeningresultaat 2017.

Omschrijving	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Apparaatskosten programma's en overhead	79.948.968	75.306.097	4.642.871
<i>Mutatie reserves (AKP)</i>			
- reserve AKP	-6.805.224	-987.157	-5.818.067
- reserve RSP	-149.028	-180.615	31.587
- reserve Beheer wegen en kanalen	-46.997	0	-46.997
- reserve Afkoopsom Winschoterdiep	0	167.854	-167.854
Totaal mutaties reserves (AKP)	-7.001.249	-999.918	-6.001.331
<i>Mutatie reserves (materiële kosten)</i>			
- reserve AKP	-356.529	200.921	-557.450
- reserve Automatisering	0	-621.684	621.684
- reserve Beheer wegen en kanalen	0	655.548	-655.548
- reserve Overboeking kredieten	0	487.200	-487.200
Totaal mutaties reserves (materiële kosten)	-356.529	721.985	-1.078.514
<i>Overige posten (AKP)</i>			
- stelposten	252.218	0	252.218
- voorziening Appa	-101.775	-126.875	25.100
Totaal overige posten (AKP)	150.443	-126.875	277.318
<i>Overige posten (materiële kosten)</i>			
- stelposten	-4.850	0	-4.850
- kapitaallasten Havenkwartier t.l.v. GREX Blauwestad	-70.000	-70.001	1
- huuropbrengsten	-217.600	-246.075	28.475
Totaal overige posten (materiële kosten)	-292.450	-316.076	23.626
<i>Baten AKP</i>			
- baten concernniveau	-11.036.347	-12.509.426	1.473.079
Totaal baten AKP	-11.036.347	-12.509.426	1.473.079
Resultaat na verrekening reserves, overige posten en baten			-662.951
Overboeking via bestemming rekeningresultaat			0
Resultaat na overboeking via bestemming rekeningresultaat			-662.951

3.3. Kosten van overhead

Overheadkosten betreffen alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. Deze kosten zijn verantwoord in programma 8. Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering.

In het BBV is één uitzondering gemaakt op het verplicht centraal begroten en verantwoorden van overhead. Dit betreft de toerekening van overhead aan grondexploitaties en te activeren investeringen. Deze uitzondering is gemaakt, omdat het niet toerekenen van overhead aan dergelijke investeringen anders zou leiden tot een begrotingstekort. De jaarlijkse overheadlasten van deze investeringen zouden dan namelijk in één keer ten laste van de exploitatie moeten worden gebracht, in plaats van deze te activeren en meerjarig af te schrijven.

Op basis van de inzet van de medewerkers in het primaire proces voor de investeringen met een maatschappelijk nut, hebben wij een deel van de overhead toegerekend aan deze investeringen. In onderstaand overzicht hebben wij het financiële effect weergegeven.

Omschrijving	begroting 2017 na wijziging	rekening 2017	verschil
Kosten van overhead (apparaatskosten)	35.487.667	30.882.065	4.605.602 *)
Toegerekend aan investeringen	1.446.719	825.842	620.877
Totaal bedrag kosten van overhead	34.040.948	30.056.222	3.984.726

*) inclusief baten van € 60.741 die niet op de apparaatskosten zijn verantwoord, maar direct op de kosten van overhead.

Bovenstaande is de uitkomst van de toerekening van de apparaatskosten aan programma's, investeringen en overhead. De apparaatskosten zijn nader toegelicht in 3.2. Verdeling en omvang apparaatskosten.

3.4. Kapitaallasten

Met ingang van het boekjaar 2017 passen wij de door de Commissie BBV in de Notitie rente 2017 voorgeschreven werkwijze toe inzake omslagrente. Er wordt geen omslagrente meer toegepast wanneer wij geen externe financiering hebben aangetrokken. Wij gaan er vooralsnog vanuit dat er geen specifieke middelen in de nabije toekomst worden aangetrokken. De kapitaallasten bestaan met ingang van 2017 dus alleen uit afschrijvingslasten.

Ten opzichte van de raming zijn de kapitaallasten circa € 91.000 hoger. Dit is voor het grootste deel het gevolg van het afsluiten en tevens opschonen van vele projecten. Dit heeft geleid tot een beter inzicht op projectniveau van de infrastructurele projecten. Dit heeft geleid tot een correctie van met name negatieve boekwaarden per 1 januari 2017. De cumulatieve afschrijvingen (€ 153.000) zijn gecorrigeerd op het onderdeel afschrijvingen en de negatieve investering is gecorrigeerd bij het onderdeel programmakosten.

Per 1 januari 2014 is de hoofdvaarweg Lemmer-Delfzijl overgedragen naar het Rijk. Op basis van het BBV is het niet toegestaan om activa die niet meer in het bezit zijn op de balans te activeren. In de Jaarrekening 2016 heeft er al een correctie plaatsgevonden. Het onderdeel gevaarlijke ligplaatsen Van Starckenborghkanaal/Eemskanaal waarover ook voor een deel wordt afgeschreven, is toen niet meegenomen. Als gevolg van het kritisch op detailniveau doornemen van alle activa is dit geconstateerd en nu hersteld.

In de, in 2017 door uw Staten vastgestelde, Financiële verordening is opgenomen dat de afschrijving met ingang van het jaar na verwerving of gereedkomen van het actief plaats vindt. In de Begroting 2017 was voor een aantal projecten al een afschrijvingslast opgenomen, terwijl het actief nog niet gereed is. Dit resulteert in een lagere afschrijvingslast voor 2017 van € 19.000.

Als gevolg van een aanpassing van de verdeelsleutels van de huisvestingslasten vindt er een verschuiving plaats tussen het programma Openbaar bestuur en de toegerekende overhead (onderdeel van de Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering).

In onderstaande tabel zijn de toegerekende afschrijvingslasten per programma opgenomen.

Omschrijving	Raming	Realisatie	Saldo
Rente	0	0	0
Afschrijvingen	5.122.318	0	5.122.318
Totaal kapitaallasten	5.122.318	0	5.122.318
Toegerekend aan:			
Ruimte en water	51.000	51.001	-1
Bereikbaarheid	3.063.688	3.154.239	-90.551
Openbaar bestuur	144.770	139.681	5.089
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	1.862.860	1.867.957	-5.097
Totaal toegerekend	5.122.318	5.212.878	-90.560

3.5. Overzicht aanwending onvoorzien

Jaarlijks is een bedrag van € 0,5 miljoen beschikbaar voor het opvangen van werkelijk onvoorziene en onvermijdbare uitgaven. In 2017 hebben wij op deze post, door middel van een tweetal in mandaat vastgestelde begrotingswijzigingen, een beroep gedaan van € 80.000 voor de terugbetaling dwangsom North Refinery en de naheffing werkkostenregeling.

Vervolgens hebben uw Staten in de Statenvergadering van 15 november 2017 ingestemd met ons voorstel in de 6^e wijziging van de Begroting 2017 om een bedrag van € 320.000 van deze post in te zetten ter gedeeltelijke dekking van de hogere kosten van de IBOI-indexering van de RSP-middelen in 2017.

Daarmee resteerde na laatste wijziging van de Begroting 2017 nog een bedrag van € 100.000. Op deze resterende middelen is in 2017 geen beroep meer gedaan, zodat nu € 100.000 kan vrijvallen ten gunste van het rekeningresultaat 2017.

3.6. Incidentele baten en lasten per programma

Volgens het BBV zijn de provincies verplicht inzicht te geven in de incidentele baten en lasten. In de Begroting 2017 zijn de incidentele baten en lasten uit de meerjarenraming van 2017-2020 opgenomen. Onder de incidentele baten en lasten worden verstaan:

- De voor maximaal drie jaren geraamde baten en lasten;
- Alle toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves.

In het onderstaande overzicht zijn ook meegenomen die baten en lasten die elkaar opheffen. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om een eenmalige last, die wordt gedekt door een bijdrage van het Rijk of een beschikking over een reserve. Daarnaast valt in onderstaand overzicht op dat dit jaar er sprake is van een groot aantal en een hoog bedrag aan incidentele baten en lasten als gevolg van het eenmalig verwerken van de effecten van de stelselwijziging voor subsidieasten (zie in dat kader ook de toelichting op de balans en vooral de waarderingsgrondslagen).

Voor het opstellen van het overzicht van incidentele baten en lasten 2017 heeft de Begroting 2017, en in aanvulling daarop de diverse begrotingswijzigingen 2017, als basis gediend. Het overzicht van 2017 ziet er als volgt uit (bedragen x € 1.000):

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2017	Begroting na wijziging	Rekening 2017	Verschil
BATEN					
Milieu en energie	Bijdrage Nationaal Coördinator Groningen (VJN16)	101,0	101,0	77,2	23,9
	Waardevermeerderingsregeling (NJN17)		3.300,0	10,0	3.290,0
	Programma Energietransitie 2016-2019 - diverse baten		0,0	121,9	-121,9
	Lokale energietransitie - bijdrage NCG (NJN17)		100,0	90,5	9,5
	Windenergie op land - bijdrage RWE (NJN17) en gemeente Eemsmond (REK17)		55,0	70,0	-15,0
	Samenwerking in de handhavingsketen (NJN17)		20,0	49,7	-29,7
	Handhaving drugsafval - bijdrage provincie Noord-Brabant		0,0	18,7	-18,7
	subtotaal	101,0	3.576,0	438,1	3.138,0
Platteland en natuur	Verkoop gronden EHS t.g.v. reserve EHS Zuidlaardermeer - Midden-Groningen		0,0	1.486,3	-1.486,3
	Natuurontwikkeling ten gunste van reserve PLG2 (NJN17)		16,0	4.125,1	-4.109,1
	Landschap ten gunste van reserve PLG2 - bijdrage provincie Drenthe		0,0	5,0	-5,0
	Waddenslib - bijdrage ministerie Infrastructuur en Waterstaat		0,0	100,0	-100,0
	Ecologie en economie in balans - bijdragen derden		0,0	20,7	-20,7
	subtotaal	0,0	16,0	5.737,0	-5.721,0
Bereikbaarheid	Capaciteitskredieten (NJN16, NJN17)	2.239,0	5.995,0	6.907,9	-912,9
	Actieprogramma verkeersveiligheid - bijdrage uit Duurzaam Veilig		0,0	179,5	-179,5
	Pilot waterstofbus, rijksbijdrage (VJN17)		800,0	800,0	0,0
	RSP - RMF projecten (Bereikbaarheid Lauwersmeergebied en N33-Midden)		2.533,9	1.962,0	571,9
	RSP - RMF-projecten en Concrete projecten (openbaar vervoer)		11.610,5	15.211,4	-3.600,9
	Stelpost Rijksbijdrage RSP - Concrete projecten		-10.818,3	-9.971,8	-846,5
	N33-Midden - bijdrage van RSP-RMF		0,0	173,1	-173,1
	subtotaal	2.239,0	10.121,1	15.262,1	-5.141,0
Economie	RSP - REP-projecten (regioprogramma's)		829,1	826,7	2,3
	RSP - REP-projecten (marktsectoren)		410,9	318,5	92,4
	RSP - REP-projecten (arbeidsmarktbeleid)		584,2	583,8	0,4
	RSP - REP-projecten (recreatie en toerisme)		435,1	385,1	50,0
	Stelpost Rijksbijdrage RSP - REP		-4.742,6	-5.647,2	904,6
	subtotaal	0,0	-2.483,3	-3.533,0	1.049,7
Cultuur en	RSP - REP-projecten (gebiedsgericht werken)		228,5	209,7	18,7
	subtotaal	0,0	228,5	209,7	18,7
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	Provinciefonds - natuur in relatie storting reserve PLG2	10.489,7	10.489,7	10.489,7	0,0
	Vrijval voorziening Friciekosten bezuinigingsoperatie 2011-2015		0,0	1.150,3	-1.150,3
	<u>Onttrekkingen aan reserves per programma:</u>				
Ruimte en water	Reserve OVB - diversen overboeking 2016-17		55,5	55,5	0,0
	Algemene reserve - diversen overboeking 2016-17		793,5	793,5	0,0
	Reserve Leefbaarheid - SDV/ISV-projecten (NJN17)		1.287,230	1.346,6	-59,4
	Reserve Prov. Meefinanciering (Vdr. 50/2017)		54,1	54,1	0,0
Milieu en energie	Reserve OVB - Windenergie op land (NJN16)	60,6	126,1	126,1	0,0
	Reserve OVB - Green Deal (OVb 2016-17, NJN17, voordracht 50/2017)		3.192,8	3.192,8	0,0
	Reserve OVB - diversen OVB 2016-17		1.304,2	1.304,2	0,0
	Algemene reserve - diversen OVB 2016-17		117,1	117,1	0,0
	Reserve Bodemsanering (NJN17)		90,6	513,7	-423,0
	Reserve Provinciale Meefinanciering (voordracht 50/2017)		90,9	78,8	12,1
Platteland en natuur	Reserve OVB - diversen overboeking 2016-17		423,2	423,2	0,0
	Alg. reserve - diversen overboeking 2016-17		32,2	32,2	0,0
	Reserve EHS Zuidlaardermeer - Midden-Groningen (NJN17)		620,0	0,0	620,0
	Reserve PLG2 - diverse projecten (voordracht 50/2017)		880,4	880,4	0,0
	Reserve Provinciale Meefinanciering (Vdr. 50/2017)		354,5	3.042,3	-2.687,7

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2017	Begroting na wijziging	Rekening 2017	Verschil
BATEN					
<i>Bereikbaarheid</i>	Reserve OVB - Capaciteitskredieten (NJN16)	2.525,5	2.525,5	1.326,3	1.199,2
	Reserve OVB - Actieplan Verkeersveiligheid, OVB 2016-17 (NJN16)	1.150,0	1.210,0	1.210,0	0,0
	Reserve OVB - Actieplan Fiets, OVB 2016-17 (NJN16)	581,0	581,0	581,0	0,0
	Reserve ESFI - reservering ringwegen (VJN04, NJN17)	953,3	0,0	0,0	0,0
	Reserve RSP - programmakosten RSP (NJN16)	50,0	50,0	10,6	39,4
	Reserve OVB - diversen OVB 2016-17		0,0		0,0
	Reserve ESFI - investeringswerken wegen (NJN17)		40,5	169,8	-129,3
	Reserve ESFI - investeringswerken waterwegen (NJN17)		1.087,2	272,6	814,6
	Reserve MIT - investeringswerken wegen (NJN17)		589,4	974,0	-384,6
	Reserve MIT - investeringswerken waterwegen (NJN17)		2.211,8	3.885,1	-1.673,3
	Reserve Afschrijvingen - investeringswerken wegen		0,0	186,6	-186,6
	Reserve Vervanging kunstwerken W'diep - investeringswerken waterwegen		0,0	28,0	-28,0
	Reserve Vervanging kunstwerken Winschoterdiep - project Afstandsbediening		0,0	968,9	-968,9
	Reserve MIT - pilot waterstofbus (VJN17)		650,0	650,0	0,0
	Reserve duVV - pilot waterstofbus (VJN17)		850,0	850,0	0,0
	Reserve MIT - mobiliteitsbeleid (NJN17)		742,1	923,9	-181,8
	Reserve MIT - collectief personenvervoer (NJN17)		4.400,0	1.724,1	2.675,9
	Reserve duVV - mobiliteitsbeleid en collectief personenvervoer (NJN17)		6.793,9	16.499,5	-9.705,6
	Reserve RSP - diverse projecten (NJN17, voordracht 50/2017)		17.216,0	18.353,5	-1.137,5
	Reserve MIT - Uitvoeringsprogramma Fiets		390,0	0,0	390,0
	Reserve MIT - Groningen Bereikbaar		0,0	350,0	-350,0
<i>Economie</i>	Reserve OVB - Convenant bedrijventerreinen (NJN16/17, voordracht 50/2017)	1.025,1	3.437,8	3.035,8	402,0
	Algemene reserve - toeristische promotie (VJN11)	88,0	88,0	88,0	0,0
	Reserve OVB - diversen overboeking 2016-17		5.443,0	5.443,0	0,0
	Alg. reserve - diversen overboeking 2016-17		278,6	278,6	0,0
	Reserve PMF - Convenant bedrijventerreinen (voordracht 50/2017)		749,6	113,9	635,7
	Reserve PMF - diverse projecten (NJN17, voordracht 50/2017)		4.558,7	3.544,8	1.013,9
	Reserve Co-financiering Kompas - diverse projecten (NJN17)		10,0	19,3	-9,3
	Reserve RSP - diverse projecten (NJN17, voordracht 50/2017)		6.919,2	6.474,8	444,4
<i>Cultuur en maatschappij</i>	Reserve OVB - Restauratie rijksmonumenten, OVB 2016-17 (NJN16)	950,0	950,0	950,0	0,0
	Reserve OVB - Burgerparticipatie, OVB 2015-17 (IB15)	17,0	17,0	17,0	0,0
	Reserve ESFI - Regio Groningen-Assen (VJN13)	1.213,0	1.213,0	1.213,0	0,0
	Reserve Werk, Energie en Leefbaarheid - Actiepr.WEL (NJN16/17, Vdr. 50/2017)	1.205,7	4.444,0	4.444,0	0,0
	Reserve Leefbaarheid - krimploop Eemsdelta	1.355,0	0,0	0,0	0,0
	Reserve OVB - diversen OVB 2016-17		7.346,1	7.346,1	0,0
	Alg. reserve - diversen OVB 2016-17		601,7	601,7	0,0
	Reserve Leefbaarheid - Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid (VJN17, NJN17)		5.279,7	5.248,9	30,8
	Reserve Leefbaarheid - vrijval ISV3 wordt ingezet voor Actieprogr. WEL (NJN17)		271,0	271,0	0,0
	Reserve ESFI - ontwikkeling Lauwersmeer/Lauwersoog (NJN17, voordr. 50/2017)		1.312,5	1.195,7	116,8
	Reserve ESFI - vrijval wordt ingezet voor Actieprogramma WEL (NJN17)		643,2	643,2	0,0
	Reserve RSP - vrijval wordt ingezet voor Actieprogramma WEL (NJN17)		325,0	325,0	0,0
	Reserve Leefbaarheid - vrijval wordt ingezet op dossier gaswinning (BG18)		190,4	190,4	0,0
	Reserve Leefbaarheid - krimp/ISV3 (voordracht 50/2017)		2.551,8	2.551,8	0,0
	Reserve Prov. Meefinanciering (voordracht 50/2017)		9,8	133,1	-123,4
	Reserve PLG2 - sociaal-economische vitalisering (voordracht 50/2017)		168,5	168,5	0,0
	Reserve RSP - diverse projecten (NJN17, voordracht 50/2017)		699,6	642,3	57,4
<i>Openbaar bestuur</i>	Reserve OVB - Uitvoeringsnota Evenementen, OVB 2016-17 (NJN16)	12,5	12,5	12,5	0,0
	Reserve OVB - diversen OVB 2016-17		197,5	197,5	0,0
	Algemene reserve - diversen OVB 2016-17		145,9	145,9	0,0
<i>Algemene dekkingsmiddelen</i>	Reserve AKP - diverse personeelskosten (BGR17)	909,1	7.161,8	7.161,8	0,0
	Reserve Beheer Wegen en Kanalen - diverse personeelskosten (BGR17, NJN17)	46,8	47,0	47,0	0,0
	Reserve RSP - diverse personeelskosten (BGR17, NJN17)	131,8	180,6	180,6	0,0
	Reserve OVB - diversen OVB 2016-17		388,5	388,5	0,0
	Alg. reserve - diversen OVB 2016-17		210,6	210,6	0,0
	Reserve Comp. dividend Essent - aanwending stamkapitaal i.v.m. GAE (VJN17)		1.083,0	1.083,0	0,0
	Reserve Comp. dividend Essent i.v.m. voorziening Blauwestad (VJN17)		36.972,4	36.972,4	0,0
	Reserve Bodemsanering - i.v.m. North Refinery (VJN17)		139,5	139,5	0,0
	Reserve Bodemsanering - naar Alg. reserve i.v.m. weerstandsvermogen (VJN17)		1.408,1	1.408,1	0,0
	Reserve Verv. kunstwerken W'diep - bestemming rek.resultaat 2016 (VJN17)		2.541,4	2.541,4	0,0
	Reserve ESFI - vrijval (VJN17)		317,0	317,0	0,0
	Reserve ESFI - naar reserve Afschrijvingen (NJN17)		2.471,8	2.471,8	0,0
	Reserve MIT - naar reserve Afschrijvingen (NJN17)		19.373,0	19.373,0	0,0
	Reserve RSP - naar reserve Afschrijvingen (NJN17)		12.399,5	12.399,5	0,0
	Reserve duVV - naar reserve Afschrijvingen (NJN17)		10.824,1	10.824,1	0,0
	Reserve OVB - naar reserve Afschrijvingen (veeg-/zuigauto) (NJN17)		205,0	205,0	0,0
	Reserve Afschrijvingen - afschrijving veeg-/zuigauto (NJN17)		20,5	20,5	0,0
	Reserve OVB - dekking IBOI-index RSP-middelen (BG18)		775,0	775,0	0,0
	Alg. reserve - verlaging weerstandsvermogen i.v.m. MKB-fonds (VJN17)		1.250,0	1.250,0	0,0
	Alg. reserve - bestemming rek.res. 2016: weerst.verm. (North Refinery) (VJN17)		1.918,9	1.918,9	0,0
	Alg. reserve - bestemming rek.res. 2016: weerst.verm. (MKB-fonds/IFG) (VJN17)		169,5	169,5	0,0
	Alg. reserve - bestemming rekeningresultaat 2016 (VJN17)		3.810,7	3.810,7	0,0
	Alg. reserve - beschikking begrotingsruimte (VJN14 t/m BG18, voordr. 50/2017)	16.447,2	28.571,5	28.571,5	0,0
	subtotaal	39.211,1	239.352,9	250.099,5	-10.746,6
	Totaal BATEN	41.551,2	250.811,2	268.213,5	-17.402,3

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2017	Begroting na wijziging	Rekening 2017	Verschil
LASTEN					
Ruimte en water	Bouweheerschap (OVb 2016-17)		150,0	0,0	150,0
	Uitvoering omgevingsvisie (OVb 2016-17, VJN17, NJN17)		464,7	377,0	87,7
	Verlaging voorziening Blauwestad		0,0	-3.109,0	3.109,0
	Retailagenda (VJN17)		1.250,0	0,0	1.250,0
	SDV/ISV-projecten ten laste van reserve Leefbaarheid (NJN17)		1.287,230	1.346,6	-59,4
	Projecten Provinciale Meefinanciering (ruimtelijk beleid en ontwikkeling)		54,1	54,1	0,0
	Actieprogramma water (OVb 2016-17)		15,0	3,3	11,7
	Hydrologische maatregelen (OVb 2016-17, VJN17)		263,1	0,0	263,1
	Zoetwatermaatregelen (VJN17)		88,8	88,8	0,0
	Waterhuishouding - afwikkeling voorgaande jaren PLG2		0,0	75,0	-75,0
	subtotaal	0,0	3.572,9	-1.164,2	4.737,1
Milieu en energie	Maatschappelijke betrokkenheid Gaswinning (VJN14)	207,0	207,0	207,0	0,0
	Klachtenafhandeling Groningen Airport Eelde (IB14)	18,0	18,0	18,0	0,0
	Verb. toezicht/handh. milieuklachtenstelsel (VJN/IB15, VJN16/17, OVb 2016-17)	39,0	98,7	6,0	92,7
	Programma Bedrijvig en Leefbaar Gemeente Hogeveen-Sappemeer (VJN16)	32,0	32,0	32,0	0,0
	Omgevingswet (VJN16, VJN17, NJN17)	80,0	330,0	151,1	178,9
	Uitvoeringsagenda Duurzaamheid (VJN16, OVb 2016-17, NJN17)	100,0	169,3	65,0	104,3
	Windenergie op land (NJN16, OVb 2016-17, NJN17)	183,6	367,1	152,6	214,5
	Bodemsanering ten laste van reserve Bodemsanering (NJN17)		90,6	513,7	-423,0
	Green Deal (OVb 2016-17, VJN17, NJN17, voordracht 50/2017)		2.952,8	2.952,8	0,0
	Waardevermeerderingsregeling (NJN17)		3.300,0	10,0	3.290,0
	Advies dossier gaswinning (OVb 2016-17, VJN17)		453,6	218,3	235,2
	Handhaving drugsafval (OVb 2016-17)		21,7	0,2	21,5
	Duurzaam Door (OVb 2016-17, NJN17)		126,6	94,5	32,2
	Duurzaam bouwen (OVb 2016-17, NJN17)		12,5	-22,0	34,5
	Vergroening energievoorziening dorpen en buurten (OVb 2016-17)		77,4	77,4	0,0
	Energy Valley (OVb 2016-17)		17,2	12,6	4,6
	Energiebesparing ODG gemeenten (OVb 2016-17)		33,0	0,0	33,0
	Programma Energietransitie 2016-2019 (OVb 2016-17)		653,0	-239,1	892,1
	Monitoringsinstrumentarium Eemsdelta (OVb 2016-17)		45,9	0,0	45,9
	Samenwerking in de handhavingketen (NJN17)		20,0	51,2	-31,2
	Besluit Risico's Zware Ongevallen (NJN17)		79,4	49,0	30,4
	Implementatie richtlijn EED		27,2	0,0	27,2
	Verduurzaming ketens energie-chemie Eemsdelta (VJN17)		35,0	35,0	0,0
	Radarvoorziening Eemshaven (VJN17)		600,0	0,0	600,0
	Lokale energietransitie NCG (NJN17)		100,0	90,5	9,5
	Terugbetaling dwangsom North Refinery		40,0	40,0	0,0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (energie en klimaat)		99,4	78,8	20,6
	subtotaal	659,6	10.007,4	4.594,8	5.412,6
Platteland en natuur	Natura 2000 Waddenzee (VJN15)	100,0	0,0	0,0	0,0
	Herstel (oorspronkelijke) EHS (VJN15)	500,0	315,0	174,2	140,8
	Ombouw/uitbreiding biologische landbouw (VJN15, OVb 2016-17)	300,0	462,548	344,179	118,4
	Natuurontwikkeling ten laste van reserve PLG2 (NJN17, voordracht 50/2017)		7.482,2	6.730,7	751,5
	Aankoop gronden EHS t.l.v. reserve EHS Zuidlaardermeer-Midden-Gron. (NJN17)		620,0	785,7	-165,7
	Natuurbeheer ten laste van reserve PLG2		0,0	464,1	-464,1
	Landschap ten laste van reserve PLG2 (NJN17, voordracht 50/2017)		1.484,1	1.622,9	-138,8
	Beheer flora en fauna ten laste van reserve PLG2 (NJN17)		93,0	390,2	-297,2
	Landbouw (kavelruil) ten laste van reserve PLG2 (NJN17)		-100,0	-110,0	10,0
	Innovatieve kwaliteitssprong landbouw t.l.v. reserve PLG2 (voordracht 50/2017)		45,1	31,5	13,6
	Landbouwprogramma 2017-2020 - samenwerken in de sector (VJN17)		210,0	128,8	81,2
	Landbouwprogramma 2017-2020 - natuurinclusieve landbouw (VJN17)		300,0	44,3	255,7
	Innovatie landbouw Veenkoloniën (VJN17, BG18)		70,0	70,0	0,0
	Ecologie en Economie in balans (OVb 2016-17)		42,0	62,6	-20,7
	Streekrekeningen (OVb 2016-17, VJN17)		0,8	0,0	0,8
	Onderzoek voorkoming ganzenschade (OVb 2016-17)		32,2	0,0	32,2
	Regionaal College Waddengebied (OVb 2016-17)		9,9	12,9	-3,0
	Waddenslib - decentralisatieuitkering (OVb 2016-17)		100,0	0,0	100,0
	Meerjarenprogramma Eems-Dollard 2050 - decentralisatie-uitkering (VJN17)		248,0	0,0	248,0
	Opgave Waddengebied (VJN17)		1.500,0	573,0	927,0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (natuurbeheer)		35,3	35,3	0,0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (landschap)		500,4	500,4	0,0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (landbouw)		2.110,5	2.506,5	-396,0
	subtotaal	900,0	15.561,0	14.367,6	1.193,4
Bereikbaarheid	Capaciteitskredieten (NJN16, NJN17)	4.764,5	7.496,3	8.234,2	-737,9
	Actieplan Veerbaarheid, OVb 2016-17 (NJN16, NJN17)	1.150,0	15,0	-570,4	585,4
	Boordvoorzieningen (IB14, IB15, NJN16, VJN17)	-1.732,5	0,0	0,0	0,0
	Project Afstandsbediening (IB14)	-1.314,5	-1.314,5	527,9	-1.842,4
	Actieplan Fiets, OVb 2016-17 (NJN16)	581,0	971,0	114,1	856,9
	Reservering ringwegen - ESFI (VJN04, NJN17)	953,3	0,0	0,0	0,0
	Programmakosten RSP (NJN16)	50,0	50,0	10,6	39,4
	Kadewerken Noord-Willemskanaal (VJN17)		1.128,0	222,2	905,8

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2017	Begroting na wijziging	Rekening 2017	Verschil
LASTEN					
Bereikbaarheid (vervolg)	Investeringswerken wegen t.l.v. reserve ESFI (NJN17)		40,5	169,8	-129,3
	Investeringswerken wegen t.l.v. reserve MIT (NJN17)		589,4	974,0	-384,6
	Investeringswerken wegen t.l.v. reserve Afkoopsommen		0,0	186,6	-186,6
	Investeringswerken waterwegen t.l.v. reserve ESFI (NJN17)		1.087,2	272,6	814,6
	Investeringswerken waterwegen t.l.v. reserve MIT (NJN17)		2.211,8	3.885,1	-1.673,3
	Investeringswerken waterwegen t.l.v. reserve Vervanging kunstw. Winschoterdiep		0,0	28,0	-28,0
	Pilot waterstofbus (VJN17)		2.300,0	2.300,0	0,0
	Mobiliteitsbeleid t.l.v. res. MIT - N33-Midden en Fietsroute Plus Gr.-Haren (NJN17)		742,1	1.097,0	-354,9
	Mobiliteitsbeleid t.l.v. reserve duVV (NJN17)		-395,9	5.310,4	-5.706,2
	Groningen Bereikbaar t.l.v. reserve MIT		0,0	350,0	-350,0
	Spoorlijn Roodeschol-Eemshaven t.l.v. reserve MIT (NJN17)		2.100,0	1.713,0	387,0
	Verduurzaming openbaar vervoer t.l.v. reserve MIT (NJN17)		1.260,0	0,0	1.260,0
	Innovatief zelfrijdend vervoer t.l.v. reserve MIT (NJN17)		840,0	11,1	828,9
	Opwaardering bushaltes t.l.v. reserve MIT (NJN17)		100,0	0,0	100,0
	Hubs openbaar vervoer t.l.v. reserve MIT (NJN17)		100,0	0,0	100,0
	Collectief personenvervoer t.l.v. reserve duVV (NJN17)		2.479,7	3.442,3	-962,6
	RSP - RMF projecten (Bereikbaarheid Lauwersmeergebied en N33-Midden)		4.510,6	3.492,5	1.018,1
	RSP - RMF-projecten en Concrete projecten (openbaar vervoer)		43.723,5	49.754,5	-6.031,1
	Beter Benutten (Regio Groningen-Assen)		0,0	1.131,8	-1.131,8
	subtotaal	4.451,8	70.034,8	82.657,5	-12.622,8
Economie	Convenant bedrijventerrein (NJN16/17, OVB 2016-17, voordracht 50/2017)	1.025,1	3.437,8	3.035,8	402,0
	Revitalisering lokale bedrijventerreinen (VJN16, OVB 2016-17)	-70,0	-53,2	-74,6	21,3
	Meefinanciering, dekking Economic Board Groningen (VJN14)	-1.500,0	-1.500,0	-1.500,0	0,0
	Meefinanciering, risicoafdekking revolverend fonds MKB (VJN14)	-1.500,0	-1.500,0	-1.500,0	0,0
	Meefinanciering (IB15)	350,0	350,0	350,0	0,0
	Meefinanciering (VJN16)	1.474,9	1.474,9	1.474,9	0,0
	Meefinanciering - substitutie naar projecten div. programma's + reserve (NJN17)		-6.583,0	-6.525,7	-57,3
	Internet-/breedbandinfrastructuur (NJN16, NJN17)	130,0	200,0	195,5	4,5
	Marktsectoren (VJN16, OVB 2016-17, voordracht 50/2017)	350,0	508,5	497,6	10,8
	Leven-lang-lerenfonds (VJN15, OVB 2016-17, voordracht 50/2017)	100,0	245,6	175,5	70,1
	Arbeidsmarktbeleid (VJN16, OVB 2016-17, voordracht 50/2017)	425,0	1.064,1	1.007,4	56,6
	Marketing Groningen - van spaarsaldo via Algemene reserve (VJN11)	88,0	88,0	88,0	0,0
	Recreatie en toerisme - Visie toerisme (VJN15, OVB 2016-17)	384,1	742,1	83,7	658,4
	Regionale Investeringsregeling Groningen (OVB 2016-17)		3.000,0	6.831,8	-3.831,8
	Innovatie en duurzaamheid 1 (OVB 2016-17)		45,0	45,0	0,0
	Innovatie en duurzaamheid 2 (OVB 2016-17)		1.592,7	1.036,8	555,9
	Versterking toeristische infrastructuur (OVB 2016-17)		261,8	261,8	0,0
	Acquisitie Noord-Nederland (VJN17)		200,0	99,6	100,4
	Projecten Provinciale Meefinanciering (regioprogramma's)		436,7	436,7	0,0
	Projecten Cofinanciering Kompas (marktsectoren)		10,0	0,0	10,0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (marktsectoren)		7.940,7	9.502,7	-1.562,1
	Projecten Provinciale Meefinanciering (recreatie en toerisme)		335,1	131,0	204,2
	Projecten Cofinanciering Kompas (recreatie en toerisme)		0,0	19,3	-19,3
	RSP - REP-projecten (regioprogramma's)		7.945,6	7.923,2	22,4
	RSP - REP-projecten (marktsectoren)		3.937,740	3.052,7	885,1
	RSP - REP-projecten (arbeidsmarktbeleid)		5.599,0	5.599,0	0,0
	RSP - REP-projecten (recreatie en toerisme)		4.170,2	3.691,0	479,2
	PLG2-projecten (recreatie en toerisme)		0,0	-12,0	12,0
	subtotaal	1.257,1	33.949,3	35.927,0	-1.977,6
Cultuur en maatschappij	NAD-Nuis Groot Onderhoud (NJN16, OVB 2016-17)	-25,0	159,0	-15,0	174,0
	Restauratie rijksmonumenten, OVB 2016-17 (NJN16)	950,0	2.048,7	1.724,4	324,3
	Erfgoedmonitor (VJN15, OVB 2016-17)	150,0	237,3	169,5	67,8
	Subsidie instellingen (BG16)	160,0	160,0	160,0	0,0
	Krediet participatieprojecten (BG16, OVB 2016-17)	90,0	102,6	102,6	0,0
	Burgerparticipatie, OVB 2015-17 (IB15, NJN17)	17,0	199,7	200,1	-0,4
	Bijdrage voedsel- en kledingbanken (BG16)	40,0	40,0	40,0	0,0
	Subsidieregeling asielzoekersbeleid (BG16, VJN17)	100,0	133,8	133,8	0,0
	Sportbeleid (VJN15, OVB 2016-17, voordracht 50/2017)	300,0	571,3	482,7	88,6
	Ondersteunen vrijwilligerswerk (incl. sport) (VJN15, OVB 2016-17, BG18)	254,6	244,7	240,1	4,6
	Behoud ziekenhuiszorg in de regio / Herinrichting zorglandschap (VJN15, IB15)	50,0	50,0	50,0	0,0
	Zorgmonitor (BG16)	100,0	100,0	103,2	-3,2
	Bijdrage Regio Groningen-Assen 2023 (VJN13)	1.213,0	1.213,0	1.213,0	0,0
	Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid (NJN16/17, voordracht 50/2017)	1.205,7	4.444,0	4.444,0	0,0
	Uitv.progr. Leefbaarh. (VJN15/17, NJN16/17, OVB 16-17, BG18, voordr.50/2017)	7.948,3	15.293,0	15.879,1	-586,0
	Fin.Arr. Eemsdelta aand. kringsloop/res. Leefb. (VJN13, NJN17, voordr. 50/2017)	1.355,0	7.557,499	7.458,7	98,8
	Bijdrage gem. De Marne t.l.v. reserve Leefbaarh./ISV3 (VJN14/17, voordr. 50/2017)	-300,0	478,5	478,5	0,0
	Bijdrage Oost-Groningen t.l.v. reserve Leefbaarheid (NJN17, voordracht 50/2017)		2.822,0	2.822,0	0,0
	Actieplan bevolkingsdaling t.l.v. reserve Leefbaarheid (NJN17)		281,5	142,4	139,1
	Innovatieve projecten/experimenten t.l.v. res. Leefb. (VJN/NJN17, voordr. 50/2017)		-209,8	-2,7	-207,1
	Innovatieve projecten/experimenten RLK - vrijval gemeente Appingedam (BG18)		-408,6	-408,6	0,0
	Sociaal-economische vitalisering t.l.v. reserve PLG2 (voordracht 50/2017)		168,5	678,4	-509,9
	Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (VJN17, voordracht 50/2017)		1.770,0	112,5	1.657,5
	Culturele prijzen en opdrachten (OVB 2016-17)		12,5	-13,5	26,1
	Stimuleringsbudget cultuur (OVB 2016-17)		105,6	28,6	77,0
	Activiteitenbudget cultuur (OVB 2016-17)		89,0	89,0	0,0
	Incidenteel budget cultuur (NJN17)		40,0	3,3	36,7
	Erfgoed en ruimte (OVB 2016-17, VJN17)		99,9	0,0	99,9
	Stichting Provinciaal Groninger Studiefonds (OVB 2016-17)		108,5	76,6	31,9
	Patiënten- en cliëntenorganisaties (OVB 2016-17)		46,1	8,4	37,7

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2017	Begroting na wijziging	Rekening 2017	Verschil
LASTEN					
Cultuur en maatschappij (vervolg)	Woningmarktonderzoek aardbevingsgebied (OVB 2016-17)		24,2	24,2	0,0
	Interbestuurlijk actieplan bevolkingsdaling (OVB 2016-17)		75,0	0,0	75,0
	Ontwikkeling Lauwersmeer/Lauwersoog t.l.v. res. ESFI (NJN17, voordr. 50/2017)		1.312,5	1.195,7	116,8
	Projecten Provinciale Meefinanciering (cultuur)		63,8	63,8	0,0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (cultureel erfgoed)		75,0	69,4	5,6
	RSP - REP-projecten (gebiedsgericht werken)		2.189,4	2.009,9	179,5
	subtotaal	13.608,6	41.698,1	39.764,0	1.934,1
Openbaar bestuur	Fractievergoedingen (VJN16)	25,6	25,6	22,3	3,3
	Gemeentelijke herindeling (VJN13, VJN14, VJN17)	110,0	553,4	413,7	139,7
	Noordelijke samenwerking/public affairs SNN (IB15)	125,0	125,0	81,4	43,6
	Website ombouwen naar online dienstverleningskanaal (NJN16)	75,0	75,0	66,4	8,6
	Uitvoeringsnota Evenementen, OVB 2016-17 (NJN16, NJN17)	12,5	-118,3	-111,5	-6,8
	Externe veiligheid (VJN17)		268,6	76,7	191,9
	Lobby-aanpak prov. Groningen (OVB 2016-17)		50,0	38,0	12,0
	Beleidsvoorlichting (OVB 2016-17)		22,0	26,2	-4,2
	Provinciale informatiepagina (OVB 2016-17)		58,3	0,0	58,3
	Opkomstbevordering Statenverkiezingen (OVB 2016-17)		37,6	-5,1	42,8
	subtotaal	348,1	1.097,2	608,0	489,2
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	Personele capaciteit dossier gaswinning (IB14)	80,0	80,0	80,0	0,0
	Archeoloog (VJN15)	40,0	40,0	41,9	-1,9
	Inhuur ondersteuning voorzitter SNN (IB15)	31,7	31,7	31,7	0,0
	Formatie landbouw (IB15)	90,0	90,0	93,9	-3,9
	Bedrijfsvoeringsopgaven (IB15)	273,4	273,4	273,4	0,0
	Verscherping toezicht en handhaving (VJN16)	60,7	60,7	60,7	0,0
	Agenda Internationalisering Provincie Groningen (VJN16)	81,1	81,1	82,4	-1,3
	Vergroten strategisch denkvermogen (VJN16)	741,6	741,6	763,5	-22,0
	Leefbaarheid personeelskosten (VJN15, fasering NJN16)	200,0	200,0	200,0	0,0
	Beleidsmedewerker Waddentaken (VJN16)	90,4	90,4	93,9	-3,5
	Medewerker voor Eemsdelta en EZ-ondersteuning (VJN16)	66,1	66,1	68,5	-2,4
	Diverse verwerkte AKP t.l.v. reserves	1.087,6	7.389,4	7.389,4	0,0
	Krediet Provinciale deelnemingen (IB15)	100,0	100,0	90,0	10,0
	p.m.-posten collegeakkoord (IB15)	350,0	0,0	0,0	0,0
	p.m.-posten collegeakkoord (VJN16)	1.474,9	0,0	0,0	0,0
	p.m.-posten collegeakkoord - fasering jaarschijf 2016 (NJN16)	608,3	0,0	0,0	0,0
	Naheffing werkkostenregeling		40,0	40,0	0,0
	<u>Stortingen in reserves per programma:</u>				
	Reserve OVB - DU Hydrologische maatregelen		47,6	310,7	-263,1
Ruimte en water	Reserve OVB - Retailagenda		0,0	1.250,0	-1.250,0
	Reserve PLG2 - substitutie met programmakosten		0,0	-75,0	75,0
Milieu en energie	Reserve OVB - Advisering dossier gaswinning		0,0	211,4	-211,4
	Reserve OVB - Omgevingswet		0,0	178,9	-178,9
	Reserve OVB - Handhaving drugsafval		0,0	40,2	-40,2
	Reserve OVB - Implementatie richtlijn EED		0,0	27,2	-27,2
	Reserve OVB - Duurzaam Door		0,0	32,2	-32,2
	Reserve OVB - Programma Energietransitie 2016-2019		0,0	1.014,0	-1.014,0
	Reserve OVB - Windenergie op land		0,0	229,5	-229,5
Platteland en natuur	Reserve PLG2 - retour 2014/2015	1.727,0	1.727,0	1.727,0	0,0
	Reserve PLG2 - ontwikkelopgave	8.762,7	8.762,7	8.762,7	0,0
	Reserve PLG2 - substitutie met programmakosten (NJN17)		-7.823,0	-4.004,6	-3.818,4
	Reserve Afschrijvingen - Faunapassage Westerbroek		0,0	311,5	-311,5
	Reserve EHS Zuidlaardemeer - Midden-Groningen		0,0	700,5	-700,5
	Reserve OVB - Opgave Waddengebied		0,0	927,0	-927,0
	Reserve OVB - DU Meerjarenprogramma Eems-Dollard 2050		165,7	413,7	-248,0
	Reserve OVB - DU Waddenslib		0,0	200,0	-200,0
	Reserve OVB - Landbouwprogramma 2017-2020 (incl. biologische landbouw)		0,0	455,3	-455,3
Bereikbaarheid	Reserve Aankoopssommen wegen/waterwegen (IB14, IB15 en NJN16)	1.732,5	0,0	0,0	0,0
	Reserve Vervanging kunstwerken Winschoterdiep (IB14)	1.314,5	1.314,5	0,0	1.314,5
	Reserve OVB - Capaciteitskredieten (NJN17)		1.024,2	0,0	1.024,2
	Reserve OVB - Actieplan verkeersveiligheid		0,0	764,9	-764,9
	Reserve duVV - mobiliteitsbeleid en collectief personenvervoer (NJN17)		9.830,1	12.830,7	-3.000,6
	Reserve duVV - Beter Benutten, OVB 2016-17 (NJN17) en OVB 2017-18		6.709,8	5.578,0	1.131,8
Economie	Algemene reserve - Revolving fund MKB (VJN14)	1.500,0	1.500,0	1.500,0	0,0
	Reserve OVB - bijdrage van reserve PMF (Conv. Bedr.terreinen; voordr. 50/2017)		749,6	113,9	635,7
	Reserve OVB - DU Regionale Investeringssteun Groningen		5.000,0	5.000,0	0,0
	Reserve OVB - DU MKB Innovatiestimulering topsectoren		1.030,0	1.030,0	0,0
	Reserve PLG2 - substitutie met programmakosten		0,0	12,0	-12,0

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2017	Begroting na wijziging	Rekening 2017	Vershil
LASTEN					
<i>Cultuur en maatschappij</i>	Reserve Leefbaarheid - De Marne	300,0	300,0	300,0	0,0
	Reserve Werk, Energie en Leefbaarheid (NJN17)		1.239,2	1.239,2	0,0
	Reserve OVB - vrijval leefbaarheid/zorg en hulpverlening etc. (BG18)		698,6	698,6	0,0
	Reserve PLG2 - substitutie met programmakosten		0,0	-509,9	509,9
<i>Algemene dekkingsmiddelen</i>	Reserve Verv. kunstwerken Winschoterdiep - bespaarde rente (NJN16/VJN17)	239,8	200,2	185,6	14,6
	Reserve EHS Zuidlaardermeer - Midden-Gron. - bespaarde rente (NJN16/VJN17)	67,5	56,3	59,3	-3,0
	Reserve Leefbaarheid - bespaarde rente (NJN16)	167,2	167,2	164,2	3,0
	Reserve MIT - inkomsten rente en dividenden Enexis (NJN16, VJN17, NJN17)	4.971,2	5.592,5	5.893,9	-301,4
	Reserve RSP - IBOI-index 2017 (BG18)		3.409,0	3.565,0	-156,0
	Algemene reserve - Blauwestad (VJN15)	1.930,5	1.930,5	1.930,5	0,0
	Algemene reserve - Economic Board Groningen (VJN15)	4.500,0	4.500,0	4.500,0	0,0
	Algemene reserve - risicobuffer snel internet (VJN17)		500,0	500,0	0,0
	Algemene reserve - Weerstandsvermogen (VJN15/17)	2.500,0	0,0	0,0	0,0
	Reserve AKP - surplus formatiereductie Kleiner en Beter (BG17)	393,5	393,5	393,5	0,0
	Reserve Vervanging kunstw. Winschoterdiep - Vaarweg Lemmer-Delfzijl (NJN17)		1.286,3	1.286,3	0,0
	Reserve Afschrijvingen - bijdrage van reserve ESFI (NJN17)		2.471,8	2.471,8	0,0
	Reserve Afschrijvingen - bijdrage van reserve MIT (NJN17)		19.373,0	19.373,0	0,0
	Reserve Afschrijvingen - bijdrage van reserve RSP (NJN17)		12.399,5	12.399,5	0,0
	Reserve Afschrijvingen - bijdrage van reserve duVV (NJN17)		10.824,1	10.824,1	0,0
	Reserve Afschrijvingen - bijdrage van reserve OVB (veeg-/zuigauto) (NJN17)		205,0	205,0	0,0
	Reserve Afschrijvingen - bijdr. van reserve Verv. kunstw. W'diep (proj. Afst.bed.)		0,0	441,0	-441,0
	Reserve PLG2 - bestemming rekeningresultaat 2016 (VJN17)		479,6	479,6	0,0
	Reserve Comp. dividend Essent i.v.m. voorziening Blauwestad		0,0	3.109,0	-3.109,0
	Algemene reserve - bestemming rekeningresultaat 2016 (VJN17)		41.741,8	41.741,8	0,0
	Algemene reserve - bijdr. van res. Bodemsanering i.v.m. weerstandsverm. (VJN17)		1.408,1	1.408,1	0,0
	Algemene reserve - herschikking begrotingsruimte (VJN17, NJN17)		5.929,2	5.929,2	0,0
	subtotaal	35.482,2	154.427,9	167.439,1	-13.011,2
	Totaal LASTEN	56.707,5	330.348,7	344.214,8	-13.866,1
SALDO BATEN en LASTEN		-15.156,3	-79.537,5	-75.980,3	-3.557,2

3.7. Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingevoerd. Op 28 november 2014 is de Reparatiwet WNT in werking getreden. Per 1 januari 2016 zijn onder andere de normen binnen de WNT verder aangepast. De aanpassingen moeten zorgen voor een betere uitvoering van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT). In deze bijlage is de norm d.d. 28 november 2014 gehanteerd.

Per 1 juli 2017 is de Evaluatiwet WNT in werking getreden. De WNT is op enkele onderdelen vereenvoudigd en verbeterd en worden de administratieve lasten voor WNT-instellingen vermindert. De algemene digitale meldingsplicht via een online meldtool op www.topinkomens.nl is komen te vervallen en kan volstaan worden met het opnemen van de verplichte WNT-gegevens in de jaarstukken.

De WNT stelt, naast een verplichting tot openbaarmaking, een maximum aan de bezoldiging en de contractuele ontslagvergoeding vast. De bezoldiging van de hoogste leidinggevendenden van de provincie dienen te worden gepubliceerd. Het beloningsmaximum geldt ook voor bepaalde ingehuurde derden.

Op grond van de wet bedraagt de totale maximale bezoldiging (exclusief sociale verzekeringspremies) na indexering voor 2017 € 181.000 of een pro rata gedeelte bij deeltijddienstverbanden of dienstverbanden korter dan een jaar. Dit bedrag is inclusief het werkgeversdeel in de pensioenpremie. Voor een topfunctionaris zonder dienstbetrekking die in 2017 in 8 kalendermaanden zijn functie vervult, mag voor maximaal (€ 24.500 maal 6 plus € 18.500 maal 2 =) € 184.000 uitgekeerd worden. De verdeling van dit bedrag over de acht maanden is vrij. Zo mag ook per maand een gemiddeld maandbedrag van (€ 184.000 gedeeld door 8 =) € 23.000 uitgekeerd worden. Voor de gehele periode geldt een maximum uurtarief van € 176.

Voorbeelden zijn zzp'ers, personen met een management-bv en (interim-)arbeidskrachten van adviesbureaus in de functie van topfunctionaris. De beloning in het sectoraal bezoldigingsregime mag niet uitstijgen boven de voor die sector geldende norm. Deze norm wordt door de betrokken minister vastgesteld. Ten slotte geldt er een bonusverbod, tenzij een bonus bij uitzondering is toegestaan op grond van een Algemene Maatregel van Bestuur.

Ten aanzien van interim-functionarissen die geen topfunctie vervullen maakt de provincie Groningen gebruik van de mogelijkheid die paragraaf 6 van de Beleidsregels toepassing WNT biedt inzake de volledige openbaarmaking van deze functionarissen. Op basis van de Beleidsregels toepassing WNT (inclusief de wijziging van paragraaf 6 volgens besluit van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 12 maart 2014, nr. 2014-0000142706 kan en hoeft de provincie Groningen niet volledig te voldoen aan de verplichting voor openbaarmaking van deze interim-functionarissen zoals voorgeschreven in artikel 4.2 lid 2c van de WNT (inclusief verwerking Aanpassingswet WNT).

Op basis van bovengenoemde wetgeving hebben wij onderstaande publicatieverplichting.

A: Bezoldigingen topfunctionarissen. In artikel 1.1 van de WNT staat aangegeven dat onder topfunctionarissen wordt verstaan de secretaris en griffier van de provincie.

bedragen x € 1	H.J. Bolding	H. Engels-van Nijen
Functiegegevens	Provincie secretaris	Griffier
Aanvang en einde functievervulling in 2017	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Deeltijdfactor in fte	1,0	1,0
Gewezen topfunctionaris?	nee	nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	ja	ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	140.935,39	104.766,19
Beloningen betaalbaar op termijn	17.569,31	15.935,16
<i>Subtotaal</i>	<i>158.504,70</i>	<i>120.701,35</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	181.000	181.000
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	0,00	0,00
Totale bezoldiging	158.504.70	120.701,35
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.
Gegevens 2016		
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Deeltijdfactor 2016 in fte	1,0	1,0
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	140.133,09	104.527,93
Beloningen betaalbaar op termijn	20.863,53	18.528,78
Totale bezoldiging 2016	160.996,62	123.056,71

Variabele beloning

Voor alle topfunctionarissen geldt dat het geldende bezoldigingsmaximum over 2017 niet is overschreden. De provincie Groningen heeft, met uitzondering van onderstaande, hiermee over 2017 voldaan aan de WNT.

Beëindigingsvergoedingen

Naast het publiceren van de bezoldigingen dienen ook de beëindigingsvergoedingen gepubliceerd te worden wanneer deze de norm te boven gaan. De maximale ontslagvergoeding is € 75.000 en geldt ook wanneer de ontslaguitkering in termijnen wordt betaald. Voor niet-topfunctionarissen betreft de maximale ontslagvergoeding € 181.000. In 2017 is inzake topfunctionarissen geen beëindigingsvergoeding uitbetaald. Tevens is in 2017 geen beëindigingsvergoeding aan niet-topfunctionarissen betaald hoger dan het geldende maximum.

3.8. Vennootschapsbelasting

Met ingang van 1 januari 2016 geldt de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 ook voor overheidsondernemingen. Dit betekent dat de provincie onder voorwaarden belastingplichtig kan zijn voor de vennootschapsbelasting. Op basis van een inventarisatie en afstemming met de Belastingdienst is de conclusie dat de provincie geen financiële resultaten uit activiteiten heeft die leiden tot betaling van vennootschapsbelasting.

De provincie zal ieder jaar bestaande en nieuwe activiteiten (her)beoordelen om te bepalen of er activiteiten zijn die in de heffing van vennootschapsbelasting moeten worden betrokken. De beoordeling over 2017 heeft niet geleid tot andere inzichten.

4. Balans

		BALANS per 31 december (bedragen in	
ACTIVA			
Omschrijving	2017	2016	
Vaste activa			
Materiële vaste activa			
Investerings met een economisch nut	36.342	36.969	
Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut	59.678	43.117	
Totaal materiële vaste activa	96.020	80.087	
Financiële vaste activa			
Kapitaalverstrekingen aan:			
- deelnemingen	57.543	55.968	
Leningen aan:			
- openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden	225.000	245.000	
- deelnemingen	123.004	123.004	
Overige langlopende leningen	129.368	127.908	
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd van één jaar of langer	25.000	25.000	
Overige uitzettingen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer	94.740	107.510	
Totaal financiële vaste activa	654.655	684.390	
Totaal vaste activa	750.675	764.477	
Vlottende activa			
Voorraden			
Onderhanden werk, waaronder bouwgronden in exploitatie	41.023	36.350	
Gereed product en handelsgoederen	5.699	3.790	
Totaal voorraden	46.722	40.140	
Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar:			
Vorderingen op openbare lichamen	80.154	67.744	
Verstrekte kasgeldleningen aan openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden			
Overige verstrekte kasgeldleningen		1.000	
Rekening-courantverhouding met het Rijk	532.742	453.354	
Overige vorderingen	15.722	24.547	
Totaal uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	628.618	546.646	
Liquide middelen			
Kassaldi	1	1	
Banksaldi	1.299	368	
Totaal liquide middelen	1.300	369	
Overlopende activa			
De voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel, nog te ontvangen van:			
- het Rijk	1.208		
- overige Nederlandse overheidslichamen	2.016		
Overige nog te ontvangen bedragen en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	319	85	
	3.543	85	
Totaal vlottende activa	680.183	587.240	
TOTAAL ACTIVA	1.430.857	1.351.717	

BALANS per 31 december
duizenden euro's)

PASSIVA

Omschrijving	2017	2016
Vaste passiva		
Eigen vermogen		
Reserves:		
- algemene reserve	41.557	55.233
- bestemmingsreserves	771.578	861.616
Het gerealiseerde resultaat volgend uit het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening	6.558	-33.099
Totaal eigen vermogen	819.693	883.750
Voorzieningen	34.084	34.208
Vaste schulden, met een rentetypische looptijd van één jaar of langer		
Waarborgsommen	17	22
Totale vaste schulden	17	22
Totaal vaste passiva	853.795	917.980
Vlottende passiva		
Netto-vlottende schulden, met een rentetypische looptijd korter dan één jaar		
Overige schulden	322.309	189.979
Totaal netto-vlottende schulden	322.309	189.979
Overlopende passiva		
De voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren, ontvangen van:		
- Europese overheidslichamen	1.861	3.049
- het Rijk	177.827	176.713
- overige Nederlandse overheidslichamen	70.607	63.904
Overige vooruitontvangen bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	4.458	91
Totaal overlopende passiva	254.753	243.757
Totaal vlottende passiva	577.063	433.736
TOTAAL PASSIVA	1.430.857	1.351.717
Totaalbedrag waartoe aan natuurlijke en rechtspersonen borgstellingen of garantstellingen zijn verstrekt	5.258	7.207

5. Toelichting op de balans

5.1. Algemene grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Inleiding

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de voorschriften zoals opgenomen in het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de financiële verordening. Dit is de verordening ex artikel 216 van de Provinciewet, waarin door Provinciale Staten de uitgangspunten voor het financiële beleid, alsmede de regels voor het financiële beheer en voor de inrichting van de financiële organisatie zijn vastgesteld.

Waarderingsgrondslagen

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden in principe plaats op basis van historische kosten. Tenzij anders vermeld worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden. De waarderingsgrondslagen worden in het vervolg van de toelichting op de balans bij de specifieke onderdelen nader toegelicht.

Grondslagen voor resultaatbepaling

De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben, ongeacht of dit tot ontvangsten of uitgaven heeft geleid. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Toelichting stelselwijziging subsidielasten t.b.v. de Jaarrekening 2017

De provincie heeft de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling van de verstrekte subsidies heroverwogen.

Verschil tussen het oude en nieuwe stelsel

Oude stelsel

Op basis van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) heeft de provincie in voorgaande jaren de lasten in verband met de verstrekte subsidies toegerekend aan het jaar waarin de subsidieontvanger de prestatie heeft geleverd. Dit heeft tot gevolg dat de realisatie van de projecten en activiteiten waarvoor de subsidie is verstrekt nauwlettend moet worden gevolgd en dat de subsidieontvangers tijdig actuele informatie moesten aanleveren ten behoeve van het opstellen van de jaarrekening van de provincie. Het moment van aanleveren van deze informatie strookt niet met de rapportagemomenten zoals opgenomen in de diverse onderliggende subsidieregelingen. Dit strookt niet met de insteek dat de provincie de administratieve lastendruk voor de subsidieontvanger zo laag mogelijk wil houden.

Nieuwe stelsel

Om deze reden heeft de provincie er voor gekozen om met ingang van boekjaar 2017 voor het bepalen van de last bij subsidies over te gaan op het voorzichtigheidsprincipe:

Voor subsidies geldt dat de last wordt genomen in het jaar waarin de subsidieverlenings-beschikking wordt afgegeven.

Net als andere provincies die dit toepassen, passen wij hierop twee uitzonderingen toe, te weten:

1. *Uit de subsidiebeschikking blijkt onomstotelijk dat de activiteit waarvoor de subsidie wordt verleend in één of meerdere volgende jaren zal plaatsvinden of;*
2. *Uit een bestuurs-/samenwerkingsovereenkomst blijkt dat lastneming meerjarig dient plaats te vinden en/of dat deze lastneming bij het aangaan van deze overeenkomst nog niet is vast te stellen.*

Redenen voor de stelselwijziging

Belangrijkste argumenten om over te gaan tot dit principe zijn voor ons:

- het verschaffen van een verbeterd inzicht in onze balansposities ten aanzien van reserves en verplichtingen uit hoofde van verstrekte subsidies;

- het aansluiten op de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling met betrekking tot verstrekte subsidies die door het merendeel van de provincies wordt toegepast;
- vereenvoudiging van onze administratieve processen;
- beperken van de administratieve lasten voor de subsidieontvangers;
- verbeteren van de kwaliteit en het vereenvoudigen van het realistisch ramen.

Met een tweetal voordrachten is deze stelselwijziging aan Provinciale Staten voorgelegd en conform besloten:

- [voordracht 50/2017](#): Vaststelling van de Nieuwe systematiek verantwoording subsidielasten en wijziging van de Begrotingen 2017 en 2018;
- [voordracht 51/2017](#): Aanpassing van de Financiële verordening provincie Groningen 2017.

Gevolgte verwerkingswijze

Het kiezen voor een andere grondslag van waardering en resultaatbepaling voor de verstrekte subsidies is een stelselwijziging. In overeenstemming met de notitie 'Het BBV en stelsel-/schattingswijzigingen' van de Commissie BBV is deze stelselwijziging prospectief verwerkt in de jaarrekening 2017. Dit betekent dat de financiële gevolgen van de stelselwijziging niet zijn verwerkt in de beginbalans en dat de vergelijkende cijfers niet zijn aangepast.

Betekenis voor het vermogen en resultaat

In de begrotingswijziging bij het voorstel tot wijziging van de verantwoordingswijze is het financiële effect voor 2017 meegenomen. Het is in meerjarenperspectief budgettair neutraal verwerkt. Het grootste deel van de aangegane verplichtingen wordt gedekt vanuit budgetten die zijn gekoppeld aan een bestemmingsreserve. De verplichtingen die worden gedekt uit budgetten die niet zijn gekoppeld aan een bestemmingsreserve, zijn voor zover het budget 2017 niet toereikend was in eerste instantie ten laste van de Algemene reserve gebracht. De voorfinanciering uit de Algemene reserve in 2017 is met het aframen van de betreffende beleidsbudgetten en het verhogen van de storting in de algemene reserve in de jaren 2018 tot en met 2020 gedekt.

In totaal wordt in de jaarrekening € 243,2 miljoen aan subsidielasten verantwoord. Als gevolg van de stelselwijziging dient voor een bedrag van € 56,3 miljoen aan verplichtingen uit 2018 en verder in 2017 als last te worden verantwoord. Het als last nemen van de verplichtingen uit 2018 en verder van € 56,3 miljoen wordt als volgt gedekt:

- € 19,7 miljoen wordt gedekt uit bijdragen van het Rijk en de gemeente Groningen, die worden ontvangen vanwege de uitvoering van het RSP;
- € 3,3 miljoen wordt gedekt uit de budgetten 2017;
- € 21,8 miljoen wordt onttrokken aan de bestemmingsreserves;
- € 11,5 miljoen wordt in eerste instantie gedekt uit de Algemene reserve.

Hiervan heeft € 41,8 miljoen betrekking op voor 1 januari 2017 verstrekte subsidies.

Van de in de jaarrekening verantwoorde subsidielasten van € 243,2 miljoen heeft € 169,1 miljoen betrekking op verstrekte subsidies voor 1 januari 2017. Dit betekent dat op basis van het nieuwe stelsel (de subsidielast wordt genomen in het jaar waarin de subsidieverleningsbeschikking is afgegeven), het eigen vermogen ultimo 2016 € 169,1 miljoen lager zou zijn.

Hierna volgt per post van de balans een nadere toelichting zoals voorgeschreven is in het BBV.

5.2. Vaste activa

Vaste activa zijn bedoeld om de uitoefening van de werkzaamheid van de provincie duurzaam te dienen.

5.2.1. Materiële vaste activa

Materiële vaste activa zijn fysiek aanwezige activa. Het BBV kent de volgende soorten materiële vaste activa:

- investeringen met een economisch nut;
- investeringen met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven;
- investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut.

Investerings hebben een economisch nut indien ze verhandelbaar zijn en/of indien ze kunnen bijdragen aan het genereren van middelen.
Bij het activeren van nieuw beschikbaar te stellen kredieten ter verwerving van materiële vaste activa met een economisch nut stellen Provinciale Staten de afschrijvingstermijn vast.

Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut worden conform de financiële verordening geactiveerd. De bestede kosten van voorbereiding en toezicht van eigen personeel worden aan de investering toegerekend. Deze activa worden afgeschreven overeenkomstig de afschrijvingsmethodiek die is vastgelegd in de bijlagen bij de begroting.

Op basis van de financiële verordening worden de investeringen met een economisch nut en met een maatschappelijk nut met een omvang van € 100.000 en hoger en een gebruiksduur van 5 jaar en langer geactiveerd.

Alle materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten) of vervaardigingsprijs (de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige directe kosten), verminderd met de ontvangen subsidies en bijdragen die direct gerelateerd zijn aan het actief, de jaarlijkse afschrijvingslasten en afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen. Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen.
De op de oorspronkelijke verkrijgings- of vervaardigingsprijs toegepaste jaarlijkse afschrijvingen corresponderen met een stelsel dat is afgestemd op de verwachte toekomstige gebruiksduur (kortste van de geschatte economische levensduur óf technische gebruiksduur) van de geactiveerde objecten en voorzieningen.

Stelselwijziging investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut

Op de investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut tot en met 31 december 2016 zijn bijdragen vanuit reserves in mindering gebracht op de investeringen en is gebruik gemaakt van de jaarlijkse investeringsruimte ten laste van de algemene middelen. Vanaf 1 januari 2017 is de keuzemogelijkheid ten aanzien van het wel of niet activeren van investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut vervallen. Vanaf 1 januari 2017 worden derhalve de investeringen geactiveerd en over de gebruiksduur afgeschreven.

Buiten gebruik gestelde vaste activa

Indien een vast actief buiten gebruik is gesteld, heeft op het moment van buitengebruikstelling een afwaardering van de boekwaarde plaatsgevonden naar de lagere restwaarde.

Afschrijvingen

De afschrijvingen worden berekend volgens de lineaire methode. De overige dienstgebouwen worden nog afgeschreven volgens annuïteiten. Afschrijvingen geschieden daarnaast onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar. Op gronden wordt niet afgeschreven, tenzij de grond deel uitmaakt van een investering in de openbare ruimte met maatschappelijk nut. Eventuele boekwinsten bij inruil of afstoting van een kapitaalgoed zijn als incidentele baten in de jaarrekening verwerkt.
De volgende afschrijvingstermijnen gelden:

Gronden en terreinen	n.v.t.
Woonruimten	30 jaar
Gebouwen:	
- dienstgebouw Sint Jansstraat 4	66½ jaar
- renovatie provinciehuis	5 tot 40 jaar
- overige dienstgebouwen	30 tot 40 jaar
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken:	
- wegbouwkundige werken	20 jaar
- waterbouwkundige werken	40 jaar
Machines, apparaten en installaties:	
- hydraulische kraan	10 jaar
- veegmachine	10 jaar
- werkboot	30 jaar
Overige materiële vaste activa:	
- Havenkwartier Blauwestad	15 en 40 jaar

De lasten samenhangend met de uitvoering van klein en groot onderhoud, bodemsaneringen en het baggeren van watergangen zijn niet levensduur verlengend en zijn daarom niet geactiveerd, maar direct ten laste van de exploitatie gebracht.

Het onderstaande overzicht geeft het verloop weer van de materiële vaste activa gedurende het jaar 2017:

	Boek- waarde 1 januari 2017	Investe- ringen	Des- inves- teringen	Afschrij- vingen	Bijdragen van derden	Boek- waarde 31 decem- ber 2017
(bedragen x € 1.000)						
Investerings met economisch nut						
Gronden en terreinen	2.723			0		2.723
Bedrijfsgebouwen	32.135	1.805	108	2.147		31.685
Machines, apparaten en installaties	2.044			110		1.934
Overige materiële vaste activa	67		67	0		0
Totaal investeringen met economisch nut	36.969	1.805	175	2.257	0	36.342
Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut						
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken						
Vóór 2017	40.956	1.597	31	2.837	446	39.239
Vanaf 2017	2.162	56.747		10	38.460	20.439
Totaal investeringen met maatschappelijk nut	43.117	58.344	31	2.846	38.906	59.678
Totaal materiële vaste activa	80.087	60.149	206	5.103	38.906	96.020

De boekwaarde van de materiële vaste activa is ten opzichte van 31 december 2016 met € 15,9 miljoen toegenomen. Er heeft in 2017 geen afwaardering wegens duurzame waardevermindering plaatsgevonden.

Met ingang van 2017 schrijft het BBV voor dat investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut op dezelfde wijze moet worden behandeld en verantwoord als investeringen met economisch nut. Deze verplichting geldt echter alleen voor investeringen die vanaf begrotingsjaar 2017 worden gedaan. Voor investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut die zijn gedaan tot en met 2016 gelden de 'oude' regels. Deze laatste categorie is in het bovenstaande overzicht aangegeven met de aanduiding 'Grond-, weg- en waterbouwkundige werken, vóór 2017'.

In 2017 hebben wij circa 100 weg- en waterbouwkundige investeringsprojecten definitief afgesloten waarvan de kosten reeds vóór 2017 zijn gemaakt. Na diverse correcties is het positieve resultaat van circa € 2,5 miljoen vrijgevallen ten gunste van het rekeningresultaat 2017. De vrijval van het positieve resultaat is verwerkt in de kolom Investerings. In deze kolom is ook nog een correctie van provinciale bijdragen van € 0,9 miljoen verwerkt, zodat per saldo de mutatie € 1,6 miljoen bedraagt.

Bovenstaande wijziging heeft tot gevolg dat de boekwaarde op de investeringen met maatschappelijk nut met € 16,6 miljoen is toegenomen. Onderstaand zijn de vijf grootste investeringen in 2017 vermeld. Tevens is de periode waarover wordt afgeschreven opgenomen.

Boordvoorzieningen Noord-Willemskanaal fase 2	2.362	40 jaar
Rondweg Aduard en aansluiting Nieuwklap	2.354	20 jaar
N366 reconstructie Westerstraat Ter Apel	1.613	20 jaar
Herstellen geluidsschermen N370	1.475	20 jaar
Reconstructie N361 Lauwersoog	<u>1.317</u>	20 jaar
Totaal	9.121	

5.2.2. Financiële vaste activa

Het BBV kent de volgende soorten financiële vaste activa:

- kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen, gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen;
- leningen aan openbare lichamen, woningbouwcorporaties, deelnemingen en overige verbonden partijen;
- overige langlopende leningen;
- uitgezette middelen in 's Rijks schatkist met rentetypische looptijd van één jaar of langer;
- uitgezette middelen in de vorm van Nederlands schuldpapier met een rente typische looptijd van één jaar of langer;
- overige uitgezette middelen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer.

De financiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten) minus de jaarlijkse aflossingen, afschrijvingslasten en afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen. Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid op de boekwaarde in mindering gebracht. Participaties in het aandelenkapitaal van nv's en bv's (kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen in de zin van het BBV) zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen. Indien de marktwaarde van de aandelen daalt tot onder de verkrijgingsprijs, vindt afwaardering naar deze lagere marktwaarde plaats.

Overzicht en verloop van de financiële vaste activa gedurende het jaar 2017:

(bedragen x € 1.000)	Boek- waarde 1 januari 2017	Investe- ringen	Aflos- singen	Waarde- vermin- dering	Boek- waarde 31 decem- ber 2017
Kapitaalverstrekkingen aan:					
- deelnemingen	55.968	2.001		426	57.543
Totaal kapitaalverstrekkingen	55.968	2.001	0	426	57.543
Leningen aan:					
- openbare lichamen	245.000		20.000		225.000
- deelnemingen	123.004				123.004
Totaal leningen u/g	368.004	0	20.000	0	348.004
Overige langlopende leningen	127.908	3.246	739	1.047	129.368
Uitgezette middelen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd van één jaar of langer	25.000				25.000
Overige uitgezette middelen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer	107.510	8.598	21.346	22	94.740
Totaal overige	260.418	11.844	22.084	1.069	249.108
Totaal financiële vaste activa	684.390	13.845	42.084	1.495	654.655

De financiële vaste activa zijn in 2017 per saldo afgenomen met € 29.735.000. Dit kan als volgt worden toegelicht (bedragen x € 1.000):

Investeringsfondsen:

Kapitaalverstrekking aan deelnemingen:

- Investeringsfondsen Groningen B.V.	2.000	
- N.V. Waterbedrijf Groningen	<u>1</u>	2.001

Overige langlopende leningen:

- Stichting Revolverend Fonds Groningen	2.128	
- Revolverend Fondsen Groningen Fondsmanagement	197	
- subsidies met terugbetalingsverplichting	850	
- Kredietunie Westerkwartier	45	
- Kredietunie Groningen	<u>26</u>	3.246

Overige uitzettingen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer:

- OVE Global Sustainability Fund	6.681	
- Obligatie NWB 12/22	1.405	
- Garantieproduct via Oyens & Van Eeghen (OVE) 10/20	<u>512</u>	8.598

Totaal aan investeringen in 2017 13.845

Aflossingen:

Leningen aan openbare lichamen:

- diverse leningen aan medeoverheden		20.000
--------------------------------------	--	--------

Overige langlopende leningen:

- achtergestelde lening De Hoven	350	
- hypotheek Onner-/Oostpolder en Ulsderpolder	153	
- Particuliere woningverbetering via SVn	72	
- Energiebesparing via SVn	69	
- Kredietunie Groningen	50	
- Menkemaborg	8	
- verstrekte leningen Provinciaal Accommodatiefonds	<u>37</u>	739

Overige uitzettingen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer:

- Obligatie NWB 12/22	11.405	
- Garantieproduct via Oyens & Van Eeghen (OVE) 10/17	<u>9.941</u>	21.346

Totaal aan aflossingen 2017 42.084

Waardevermindering:

- Toevoeging voorziening Investeringsfondsen Groningen	426	
- Toevoegingen voorzieningen overige langlopende leningen	1.047	
- Toevoeging voorziening garantieproduct OVE Global Sustainability Fund	<u>22</u>	1.495

Afname financiële vaste activa 29.735

Investeringsfondsen Groningen B.V.

Het Investeringsfonds Groningen B.V. (IFG) is in 2015 opgericht ter versterking van het MKB. Hiervoor is € 40,0 miljoen beschikbaar gesteld. Uitbetaling geschiedt op basis van trekkingsverzoeken. In 2017 heeft het IFG € 2,0 miljoen getrokken. In totaal is er per ultimo 2017 cumulatief € 8,1 miljoen opgenomen. Uit de concept jaarrekening 2017 van het IFG blijkt dat over 2017 een verlies gerealiseerd is van € 425.695. Als gevolg van het verlies over 2017 is de marktwaarde van de deelneming in het IFG lager dan de boekwaarde. Daarom hebben wij in 2017 € 425.695 aan de voorziening toegevoegd. De voorziening bedraagt ultimo 2017 € 980.365.

N.V. Waterbedrijf Groningen

In 2011 is gebruik gemaakt van de mogelijkheid om 1 aandeel van nominaal € 500 aan te schaffen van N.V. Waterbedrijf Groningen. Deze mutatie is nu in de administratie verwerkt.

Aandelen NOM

Bij de waardering van de aandelen van de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM) is rekening gehouden met de in het addendum d.d. 16 november 2016 overeengekomen afspraken met het Rijk, zoals dat bij de aankoop van de aandelen in de NOM van het Rijk in 2016 is vastgelegd. In dit addendum is met het Rijk overeengekomen dat een daling van de benaderde marktwaarde van een deel van de participaties van de NOM na de overnamedatum (zijnde 1 januari 2016) bij verkoop van de betreffende participatie(s) door de NOM wordt verrekend met het Rijk als correctie op de koopsom van het in 2016 verworven aandelenbelang. Daarnaast is met het Rijk overeengekomen dat een stijging van de benaderde marktwaarde van een deel van de participaties van de NOM na de overnamedatum (zijnde 1 januari 2016) bij verkoop van de betreffende participatie(s) door de NOM voor een deel toekomt aan het Rijk. Deze afspraken zijn in aanmerking genomen bij de analyse of de marktwaarde van de aandelen in de NOM ultimo 2017 lager is dan de verkrijgingsprijs van de aandelen. Uit deze analyse is gebleken dat de marktwaarde van de aandelen in de NOM ultimo 2017 niet lager is dan de verantwoorde verkrijgingsprijs van € 21,5 miljoen.

Stichting Revolverend Fonds Groningen

Aan de Stichting Revolverend Fonds Groningen (RFG) is in 2017 een subsidie in de vorm van een lening verstrekt van maximaal € 23.000.000, waarmee het RFG leningen/kredieten kan verstrekken aan derden voor initiatieven op het gebied van leefbaarheid, zorg, energie. De uitbetaling van de lening vindt plaats middels trekkingsverzoeken. Het saldo van de verstrekte lening bedraagt per 31 december 2017 € 2.127.813. Aan de leningovereenkomst is in 2017 een addendum toegevoegd. Hierin wordt een subsidie met terugbetalingsverplichting verstrekt van maximaal € 1.880.945 voor het fondsmanagement. Uitbetaling geschiedt op basis van voorschotverzoeken. In 2017 is € 197.230 uitbetaald. Deze subsidie staat op de balans als lening en er wordt voor 100% een voorziening opgenomen. Het saldo van de verstrekte subsidie aan het RFG met terugbetalingsverplichting bedraagt ultimo 2017 € 197.230.

Subsidies met terugbetalingsverplichting

Door het verstrekken van subsidies met terugbetalingsverplichtingen kunnen provinciale middelen revolverend ingezet worden. Deze subsidies staan op de balans als lening en er staat voor 100% voorzieningen tegenover. Door de lening te voorzien zijn bij de afboeking van de lening geen financiële gevolgen voor de Algemene middelen. In 2017 is totaal € 850.000 verstrekt aan subsidies met terugbetalingsverplichting. Het saldo van de verstrekte subsidies bedraagt ultimo 2017 € 850.000.

Kredietunie Westerkwartier

In 2017 is een lening verstrekt aan de Kredietunie Westerkwartier van maximaal € 1.000.000 ter versterking van het eigen kapitaal van de Kredietunie Westerkwartier. De uitbetaling van de lening vindt op afroep plaats. In 2017 heeft de Kredietunie Westerkwartier € 45.000 opgenomen. Het saldo van de lening bedraagt per 31 december 2017 € 45.000.

Kredietunie Groningen

Aan de Kredietunie Groningen is in 2015 een lening verstrekt van maximaal € 1.000.000 ter versterking van het eigen kapitaal van de Kredietunie Groningen. De uitbetaling van de lening vindt op afroep plaats. In 2017 heeft de Kredietunie Groningen € 25.616 opgenomen en € 50.000 afgelost. Het saldo van de lening bedraagt per 31 december 2017 € 175.467.

OVE Global Sustainability Fund

De middelen van het nazorgfonds gesloten stortplaatsen zijn na de afwikkeling van het garantieproduct 10/17 herbelegd in het OVE Global Sustainability Fund. De inleg bedroeg € 6.681.430. Doordat de marktwaarde van het fonds ultimo 2017 lager was dan de inleg is voor het verschil ad € 22.333 een voorziening getroffen. De waarde van het fonds bedraagt per 31 december 2017 € 6.659.097.

Nederlandse Waterschapsbank (NWB) N.V. 12/22

Bij de voortijdige verkoop van de NWB-obligaties totaal € 10,0 miljoen is een koerswinst gerealiseerd van € 1.405.000. Deze verkoop heeft tot gevolg dat het totale rendement van deze obligaties in 2017 voor de resterende looptijd ontvangen is, waardoor in de jaren 2017 tot en met 2022 minder rente ontvangen wordt dan opgenomen in de meerjarenbegroting. Bij de bestemming van het rekeningresultaat wordt voorgesteld om € 1.270.750 toe te voegen aan de Algemene reserve ter afdekking van de rentederving 2018 en de daarop volgende jaren. De rentederving 2017 ad € 134.250 is verwerkt in de Jaarrekening 2017.

Garantieproduct via Oyens & Van Eeghen (OVE) 10/20

In 2010 is een garantieproduct afgesloten via OVE ad € 25,0 miljoen met een looptijd van 10 jaar en een minimum rendement van 2% per jaar. Gedurende de looptijd wordt geen rente ontvangen, maar de rente wordt jaarlijks bijgeboekt op de lening. Voor 2017 gaat het om een bedrag van € 511.966. Het saldo van de lening bedraagt ultimo 2017 € 28.178.472. Bij het garantieproduct is een deel belegd in obligaties van de Rabo en BNP Paribas en een deel door toe te treden tot het OVE Global Sustainability Fund. Op de einddatum zorgen de obligaties voor terugbetaling van de inleg en het minimum rendement. De stijging van het fonds zorgt voor het extra rendement.

Leningen aan openbare lichamen

In 2014 is een lening ad € 20.000.000 verstrekt aan een medeoverheid met een looptijd van 3 jaar. Deze lening is in 2017 door de medeoverheid afgelost.

Garantieproduct via Oyens en Van Eeghen (OVE) 10/17

Begin december 2017 heeft de afwikkeling plaatsgevonden van een garantieproduct ad € 9.940.588 (50% provincie, 50% nazorgmiddelen) met een looptijd van 7 jaar. Het provinciale deel is uitgekeerd en de middelen van het nazorgfonds gesloten stortplaatsen zijn herbelegd in het OVE Global Sustainability Fund.

Voorzieningen

Als gevolg van het verlies over 2017 is € 425.695 aan de voorziening IFG toegevoegd. Daarnaast is een voorziening getroffen van € 1.047.230 voor het fondsmanagement RFG ad € 197.230 en de subsidies met terugbetalingsverplichtingen ad € 850.000. Tenslotte is als gevolg van de lagere marktwaarde van het Global Sustainability Fund een voorziening gevormd van € 22.333.

5.3. Vlottende activa

5.3.1. Voorraden

Onderhanden werk, gronden in exploitatie

De onderhanden werken grondexploitatie zijn opgenomen tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, verminderd met de opbrengst wegens verkopen. Indien de boekwaarde de marktwaarde van de grond overschrijdt, wordt een afwaardering naar de lagere marktwaarde verantwoord. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. Voor de berekening van de contante waarde voor het bepalen van de omvang van de voorziening is een disconteringsvoet van 2% gehanteerd.

Voor het totaal van de in exploitatie zijnde complexen kan van het verloop in 2017 het volgende overzicht worden weergegeven:

Grondexploitatie

	Boekwaarde 31 december 2017	Boekwaarde 31 december 2016
(bedragen x € 1.000)		
Betreft de bouwgronden Blauwestad:		
- boekwaarde per 1 januari	73.321	71.370
- Kosten	4.702	3.512
- Verkoop gronden	-3.032	-1.370
- Overige opbrengsten	-105	-191
Boekwaarde per 31 december (excl. voorziening)	74.886	73.321
Voorziening bouwgronden Blauwestad:		
Saldo voorziening per 1 januari	-36.972	-
Mutatie	3.109	-36.972
Saldo voorziening per 31 december	-33.863	-36.972
Saldo grondexploitatie per 31 december (incl. voorziening)	41.023	36.350

In 2017 heeft de verkoop van de kavels (66 stuks) ruimschoots de planning (26 stuks) overtroffen. Dit mooie resultaat heeft er voor gezorgd dat de voorziening Blauwestad met circa € 3,1 miljoen kan worden verlaagd. De verlaging van € 3,1 miljoen zal ten gunste komen van de reserve Compensatie dividend Essent.

Vanuit de BBV-verslaggevingsregels is het noodzakelijk om jaarlijks de Grondexploitatie te actualiseren. Ernst & Young Real Estate Advisory Services (EY REAS) heeft onze nieuwe grondexploitatie 2018 onafhankelijk getoetst en heeft tevens aangegeven dat wij de looptijd kunnen handhaven op 20 jaar (richttermijn vanuit het BBV is 10 jaar), conform de looptijd van de Grondexploitatie 2017. Hieraan liggen de volgende argumenten ten grondslag.

1. Er zijn ontwikkelovereenkomsten afgesloten met een aantal ontwikkelaars. Gegeven het feit dat deze overeenkomsten nog een potentiële uitgiftecapaciteit van afgerond 120 projectwoningen vertegenwoordigen komt dit overeen met het aantal woningen voor de komende 4 a 5 jaar, zoals voorzien in de grondexploitatie. Daarnaast zijn er nieuwe gesprekken met ontwikkelaars gaande waaruit blijkt dat een mogelijke totale uitgifte potentie voor 134 projectkavels aanwezig is. Hiermee wordt een bepaalde mate van zekerheid voor de komende 6 jaar gerealiseerd.
2. Na het verstrijken van de eerste 10-jaarstermijn (eind 2027) is reeds 78% van de totale nog te realiseren kosten gemaakt. Het grootste deel van de nog te realiseren kosten na 2027 (75%) zijn gerelateerd aan VTU (voorbereidings-, toezichts- en uitvoerings)kosten en transactiekosten (notariskosten e.d.). Het risico op een toenemende boekwaarde zonder parallelle verkopen is hiermee beperkt. Ook geldt dat er voornamelijk opbrengsten zijn geprognosticeerd na eind 2027, en dat deze middels het niet toepassen van opbrengstindexatie voldoende worden beheerst.
3. Het plan heeft een resterende uitgifteopgave van 1.234.402 m² (netto) grond. Deze grond wordt uitgegeven middels een viertal deelprojecten (Havenkwartier, Park, Riet en Wei). Er wordt momenteel in alle deelgebieden grond uitgegeven en bovendien worden thans ook kosten gemaakt. Wanneer de 10-jaarstermijn wordt toegepast, zal het project slechts voor een beperkt deel tot ontwikkeling zijn gebracht waardoor sprake zal zijn van een kwalitatief zwak ontwikkeld gebied. Vanuit maatschappelijk oogpunt is dit niet wenselijk.

Raming grondexploitatie Blauwestad

Boekwaarde bouwgrond in exploitatie 31 december 2017	74.886
Verwachte kosten 2018-2036	38.249
Verwachte opbrengsten 2018-2036	<u>62.816</u>
Verwachte resultaat 2036 (nominaal)	-50.319
Verwachte resultaat 2036 (netto contante waarde 31 december 2017)	-33.863

Op basis van de nieuwe waardering komt het resultaat op basis van de netto contante waarde uit op € 33,86 miljoen. Hierdoor hebben wij dit jaar de voorziening met een bedrag van € 3,1 miljoen kunnen verlagen. Jaarlijks zal de grondexploitatie worden herzien. Deze herziening zal gevolgen hebben voor de omvang van de voorziening. De toekomstige opbrengsten hebben een positief effect op het resultaat van de grondexploitatie, waardoor de voorziening neerwaarts kan worden bijgesteld.

De waardering van grondexploitatie Blauwestad is gebaseerd op een inschatting van de geprognosticeerde opbrengsten en kosten, waarbij verschillende aannames worden gemaakt voor onder andere opbrengstindexatie (2%), inflatie (2,5%) en verkoopfasering (in tijd). Grondexploitatie Blauwestad kent een looptijd tot en met 2037.

Inherent aan grondexploitatie en de looptijd van het project Blauwestad is dat onzeker is in welke mate de werkelijke kosten en opbrengsten overeenkomstig de huidige inschattingen zullen zijn. Om meer inzicht te geven in het effect van de gevoeligheid van de grondexploitatie is een gevoeligheidsanalyse gemaakt. De belangrijkste uitkomsten hiervan zijn in onderstaande tabel opgenomen:

Gevoeligheidsanalyse

	Huidig uitgangspunt	Wijziging	Effect op Contante Waarde ultimo 2017 bij daling	Effect op Contante Waarde ultimo 2017 bij stijging
Inflatie	2,50%	0,50%	+ € 1,0 miljoen	- € 1,1 miljoen
Opbrengstindexatie	2,00%	0,25%	- € 0,04 miljoen	+ € 0,04 miljoen
Opbrengstindexatie	2,00%	0,75%	- € 0,13 miljoen	+ € 0,14 miljoen
Versnelling kavelverkoop	divers	Versnelling 2018-2027 100 kavels extra	n.v.t.	+ € 6,4 miljoen

Indien zich daadwerkelijk wijzigingen gaan voordoen ten opzichte van de huidige uitgangspunten van de bovenstaande parameters, dan zullen wij de effecten daarvan betrekken op de voorfinanciering van de kosten GREX Blauwestad uit de reserve Compensatie dividend Essent (van voorfinanciering wordt gebruik gemaakt vanwege het terugbrengen van de looptijd en het later terugverdienen van kosten). Deze voorfinanciering wordt jaarlijks geactualiseerd.

Wij zijn van mening dat de huidige inschatting van de parameters, en hiermee de Grondexploitatie Blauwestad 2018 (GREX), de meest waarschijnlijke inschatting is.

Gereed product en handelsgoederen

Om zorg te dragen voor de realisatie van het Groningse deel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) heeft de provincie diverse gronden aangekocht en is een deel verkregen in het kader van de decentralisatie van de natuurtaken naar de provincie. Voor een deel zijn het gronden die binnen de grenzen van het NNN liggen en voor een deel zijn het gronden die er buiten liggen. Deze laatste categorie is een strategische grondvoorraad die kan worden gebruikt als ruilgrond.

De gronden die binnen het NNN zijn aangekocht worden omgevormd tot natuur. Daarom worden de gronden bij de aankoop gewaardeerd op 15% van de waarde en wordt het verschil als verwervingskosten verantwoord. De gronden buiten het NNN zijn gewaardeerd voor het aankoopbedrag.

De totale waarde kan als volgt worden onderverdeeld in (bedragen x € 1.000):

	31 decem- ber 2017	31 decem- ber 2016
- gronden binnen het NNN	422,33	488
- gronden buiten het NNN	5.277	3302
	5.699	3.790

5.3.2. Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar

De uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. Deze voorziening wordt statisch bepaald.

De post uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar wordt toegelicht (bedragen x € 1.000) en onderscheiden in:

	31 decem- ber 2017	31 decem- ber 2016
Vorderingen op openbare lichamen:		
betreft de vorderingen op diverse ministeries, gemeenten, provincies en overige publiekrechtelijke lichamen		
Specificatie:		
- btw	22.620	21.757
- investeringswerken	24.003	15.459
- opcenten motorrijtuigenbelasting	4.529	4.423
- rente	4.945	4.137
- vooruitbetaald ILG	2.290	2.712
- vooruitbetaald IAG4	879	
- vooruitbetaald diversen		9.280
- Omgevingsdienst Groningen	292	741
- Rijkswaterstaat inzake samenwerkingsovereenkomsten		1.968
- subsidie aanleg Breedband Netwerk	4.705	
- Waterschap Noorderzijlvest inzake dubbele dijk	3.756	
- diversen	12.136	7.266
	80.154	67.744

	31 decem- ber 2017	31 decem- ber 2016
Overige verstrekte kasgeldleningen		
betreft een spaarrekening welke voornamelijk is uitgezet voor de nazorg stortplaatsen en baggerspeciedepot's.		
Deze valt m.i.v. 2017 onder de liquide middelen.		1.000
Rekening-courantverhouding met het Rijk	532.742	453.354
Overige vorderingen		
- vooruitbetaalde bedragen	667	1.118
- te declareren/vorderen op de NAM	5.143	17.248
- rente banken, kas- en callgelden	1.260	1.237
- Prolander	624	1.273
- Afkoopsom erfpacht	4.200	
- diverse (handels-)vorderingen	5.804	3.796
	17.698	24.672
voorziening voor dubieuze vorderingen	-1.977	-125
	15.722	24.547

Gedurende het boekjaar heeft de provincie Groningen een 26 jarige durende erfpacht afgekocht voor € 8,1 miljoen. Een gedeelte van de gepachte gronden wordt voor dezelfde periode door verpacht aan een derde. De bijdrage van deze derde zijnde € 3,8 miljoen is in mindering gebracht op de afkoopsom.

Met ingang van 2017 is het een beleidslijn om opgelegde dwangsommen voor 100% onder de voorziening dubieuze debiteuren op te nemen.

5.3.3. Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd van één jaar of langer (schatkistbankieren)

Drempelbedrag

In principe dienen alle overtollige middelen in de schatkist te worden aangehouden. Er is echter een aantal uitzonderingen. Eén daarvan is het drempelbedrag. Dat is een minimumbedrag (afhankelijk van de begroting van de decentrale overheid) dat gemiddeld per kwartaal buiten de schatkist mag worden gehouden. Voor de provincie Groningen is dat voor 2017 een bedrag van € 2.383.000.

Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren

Het drempelbedrag is bedoeld om het dagelijkse kasbeheer te vereenvoudigen: niet elke laatste euro hoeft in de schatkist te worden aangehouden. In principe hoeven dus alleen de liquide middelen die boven het drempelbedrag uitgaan in de schatkist te worden aangehouden. Het drempelbedrag is in het vierde kwartaal van 2017 overschreden. De tijdelijke overschrijding is ontstaan door het saldo dat aangehouden moest worden op de bankrekening van het SNN ter verkrijging van de regionale bijdrage RSP voor de noordelijke provincies van het Rijk.

In de volgende tabel is te zien wat de benutting van het drempelbedrag schatkistbankieren gedurende de vier kwartalen 2017 is geweest (bedragen x € 1.000):

		Verslagjaar 2017			
(1)	Drempelbedrag	2.383			
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(2)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	391	298	308	4.975
(3a) = (1) > (2)	Ruimte onder het drempelbedrag	1.992	2.085	2.075	-
(3b) = (2) > (1)	Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	2.592

(1) Berekening drempelbedrag

		Verslagjaar 2017			
(4a)	Begrotingstotaal verslagjaar	317.730			
(4b)	Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	317.730			
(4c)	Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat	-			
(1) = (4b)*0,0075 + (4c)*0,002 met een minimum van €250.000	Drempelbedrag	2.383			

(2) Berekening kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen

		Verslagjaar 2017			
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a)	Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	35.196	27.146	28.361	457.700
(5b)	Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) - (5a) / (5b)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	391	298	308	4.975

5.3.4. Liquide middelen

De post liquide middelen wordt onderscheiden in (bedragen x € 1.000):

	31 decem- ber 2017	31 decem- ber 2016
Kassaldo	1	1
Banksaldi	1.299	368
Totaal liquide middelen	1.300	369

5.3.5. Overlopende activa

De overlopende activa zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

De post overlopende activa bestaat uit:

	Boek- waarde 31 decem- ber 2017	Boek- waarde 31 decem- ber 2016
(bedragen x € 1.000)		
De voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel, nog te ontvangen van:		
- het Rijk	1.208	
- overige Nederlandse overheidslichamen	2.016	
Vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	319	85
	3.543	85

De in de balans opgenomen van Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel, kunnen als volgt gespecificeerd worden:

	Saldo 1 januari 2017	Toe- voegingen	Aan- wendingen	Saldo 31 decem- ber 2017
Rijk				
<i>Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW)</i>				
Motie Koopmans (RSP)		1.208		1.208
Totaal	0	1.208	0	1.208
Totaal Rijk	0	1.208	0	1.208
Overige Nederlandse overheidslichamen				
<i>Gemeenten</i>				
Vooruitbetaalde subsidies		75		75
Bijdrage NOM		568		568
Totaal	0	643	0	643
<i>Overige overheden</i>				
Bijdrage Geopark		13		13
Subsidieregelingen via het SNN		1.360		1.360
Totaal	0	1.373	0	1.373
Totaal overige Nederlandse overheidslichamen	0	2.016	0	2.016
Totaal van de van EU en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel	0	3.224	0	3.224

Bij het opstellen van de jaarrekening 2017 is kritisch gekeken naar de rubricering van de overlopende balansposten. Dit heeft geleid tot her rubricering van enkele posten.

5.4. Vaste passiva

Hieronder is bij de diverse onderdelen van de vaste passiva een toelichting gegeven. De vaste passiva zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij bij het betreffende balanshoofd anders staat vermeld. Alle bedragen in de tabellen van deze paragraaf zijn gedeeld door € 1.000.

5.4.1. Eigen vermogen

In het BBV worden reserves omschreven als vermogensbestanddelen die als eigen vermogen zijn aan te merken en die vanuit bedrijfseconomisch oogpunt vrij te besteden zijn. De vaststelling van de noodzakelijke omvang van reserves is een zaak van Provinciale Staten. Daarom worden reserves ook wel onderverdeeld in algemene en bestemmingsreserves. Zodra Provinciale Staten aan een reserve een bepaalde bestemming heeft gegeven, is er sprake van een bestemmingsreserve. Om die reden kunnen bestemmingsreserves naar de situatie per ultimo verslagjaar geen negatieve stand kennen. Heeft een reserve geen bestemming dan wordt het een algemene reserve genoemd.

Toelichting met betrekking tot de verplichte en gelabelde bedragen:

Verplicht: Schriftelijke toezegging aan derden tot financiering van een programma of tot het uitvoeren van een bepaalde activiteit. Dit betreft de verplichtingen waarvan de prestaties nog in de komende jaren verricht worden.

Gelabeld: Er is een besluit genomen (GS/PS) over een uit te voeren programma of activiteit doch er heeft nog geen schriftelijke toezegging plaatsgevonden aan derden. PS hebben de mogelijkheid om voor het niet verplichte deel programma's bij te stellen of te beëindigen. Bestemmingsreserves zijn niet automatisch gelabeld, pas wanneer GS/PS een besluit nemen over een uit te voeren programma of activiteit binnen deze reserve.

Vrije ruimte: Middelen waarop nog geen verplichting of labeling rust.

Het onderstaande overzicht geeft het verloop weer van de reserves gedurende het jaar 2017:

Naam reserve	Saldo 1 januari 2017	Toevoe- gingen 2017	Rentetoe- rekening 2017	Onttrek- kingen 2017	Verminde- ringen i.v.m. afschrij- vingen op activa	Saldo 31 decem- ber 2017	Verplich- tingen	Gelabeld	Vrij
(bedragen x € 1.000)									
Algemene reserve:									
Algemene reserve	55.233	57.510		71.186		41.557	18.203	700	22.653
Saldo vorig boekjaar	-33.099			-33.099		0			
Totaal Algemene reserve	22.134	57.510	0	38.087	0	41.557	18.203	700	22.653
Bestemmingsreserves:									
ESFI	20.934	53		6.611		14.377	10.113	3.708	556
Automatisering	4.484	379		1.000		3.863		3.863	
Beheer wegen en kanalen	1.351	1.113		1.333		1.131		1.131	
Cofinanciering Kompas	45			19		26		12	14
AKP	8.187	6.790		7.183		7.795		7.764	31
Bodemsanering	15.642			2.061		13.581	7.090	4.430	2.061
Afkoopsom (water)wegen	72.891			187		72.705		72.705	
Prov. Meefinanciering	26.923			6.967		19.956	1.826	15.804	2.326
RSP-ZZL	222.564	3.554	11	38.386		187.742	184.721	3.021	
Comp. Dividend Essent	182.580	3.109		38.055		147.634		147.634	
Leefbaarheid krimpgebieden	11.215	464		9.609		2.071		2.071	
WABO	0	1.051				1.051		1.051	
Afkoop vervanging kunst- werken Winschoterdiep	19.659	1.454	186	3.538		17.761		17.761	
EHS Zuidlaardermeer	6.969	701	59			7.729	83	5	7.641
Actieprogramma WEL	3.206	1.239		4.444		1			1
Overboeking kredieten	35.160	14.875		26.590		23.445		23.445	
PLG2	38.996	6.392		1.049		44.338	2.066	42.272	
MIT	126.530	5.937		27.923		104.544	35.586	68.958	
duVV	64.278	18.409		28.174		54.513	52.778		1.736
Afschrijvingen	0	47.336			21	47.316		47.316	
Totaal bestemmings- reserves	861.616	112.856	256	203.130	21	771.578	294.263	462.951	14.366
Totaal reserves	883.750	170.366	256	241.216	21	813.136	312.466	463.651	37.019

Stand van zaken met betrekking tot reserves ultimo 2017:

Algemene reserve

De Algemene reserve is het vrij besteedbare eigen vermogen van de provincie. Deze reserve heeft als belangrijkste functie het vormen van een buffer voor financiële tegenvallers. Tekorten en overschotten op de jaarrekening komen ten laste respectievelijk ten gunste van de Algemene reserve. De noodzakelijke hoogte van de Algemene reserve wordt mede bepaald aan de hand van het weerstandsvermogen van de provincie.

In de paragraaf weerstandsvermogen hebben wij onze risico-inventarisatie geactualiseerd. Op basis hiervan is bepaald dat het minimaal benodigd weerstandsvermogen € 19,2 miljoen bedraagt. De Algemene reserve bedraagt momenteel € 23,9 miljoen waarvan € 7,9 miljoen betrekking heeft op het risico met betrekking tot revolverende fondsen. Voor de overige geïdentificeerde risico's is een incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit beschikbaar van € 16,8 miljoen. Dit bedrag wijzigt nog als gevolg van de afwikkeling van het faillissement North Refinery en de bij de actie bestuursdwang bij Talen Recycling gemaakte kosten in 2017. In totaal hebben wij voorgesteld om € 0,9 miljoen ten laste van het weerstandsvermogen te brengen. Daarnaast wordt uit het budget Provinciale meefinanciering een bijdrage van € 0,1 miljoen aan de weerstandscapaciteit in de Algemene reserve toegevoegd voor het risico van de lening aan de Kredietunie Westerkwartier van € 1,0 miljoen in 2017. Rekening houdend met deze mutaties is er een incidentele weerstandscapaciteit van € 16,0 miljoen in de Algemene reserve beschikbaar. Het verschil tussen benodigd en beschikbaar weerstandsvermogen (exclusief revolverende fondsen) bedraagt - € 3,2 miljoen. Gelet op het feit dat dit een afwijking betreft van meer dan 10% van de beschikbare weerstandscapaciteit stellen we voor de Algemene reserve aan te vullen met een bedrag van € 2,7 miljoen. Het restant benodigde bedrag van € 0,5 miljoen wordt volgens afspraak aangevuld in 2019 uit het budget Provinciale meefinanciering voor het risico op de lening snel internet. Voor een nadere onderbouwing en toelichting wordt verwezen naar de paragraaf weerstandsvermogen.

(bedragen x € 1.000)		
Omschrijving	begroot	werkelijk
Voorbeslag ophoging weerstandsvermogen	3.408	3.408
Doorschuiven begrotingsruimte 2016 naar 2017	41.742	41.742
Doorschuiven begrotingsruimte 2017	3.784	3.784
Beleidsbrief herwaardering Blauwestad	1.930	1.930
Beleidsbrief voorbeslag Economic Board Groningen	4.500	4.500
Herschikking begrotingsruimte	2.146	2.146
Vermeerderingen Algemene reserve	57.510	57.510
Minimaal noodzakelijk omvang	1.919	1.919
Doorschuiven begrotingsruimte 2012	88	88
Doorschuiven begrotingsruimte 2014	1.866	1.866
Doorschuiven begrotingsruimte 2016	3.911	3.911
Herschikking begrotingsruimte 2015-2019	24.213	24.213
Bestemming rekeningresultaat 2016	3.811	3.909
Overboeking kredieten 2016-2017	2.180	2.180
Verminderingen Algemene reserve	37.988	38.087
Mutatie Algemene reserve 2017	19.521	19.423

Bestemmingsreserves

Een bestemmingsreserve is een reserve waaraan de Staten een bepaalde bestemming hebben gegeven. Deze reserves kunnen als gebonden worden beschouwd.

Hieronder worden deze reserves nader toegelicht (bedragen x € 1.000).

Economische, Sociale en Fysieke Infrastructuur (ESFI)

- Functie Bestemmingsreserve. Verlenen van provinciale bijdragen in programma's en projecten die onder voorwaarden uit ESFI worden gefinancierd.
- Deze reserve is ingesteld vanuit het Bestuursprogramma 1999-2003 (april 1999) en is samengesteld uit de voormalige reserves CESI/IIIE.
- Doel Het doel van de bestemmingsreserve is om bijdragen te kunnen verstrekken in projecten voor een duurzame regionale ontwikkeling en het kunnen realiseren van eigen investeringsprojecten op het gebied van infrastructuur. De bestemmingsreserve ESFI heeft een bestedingsfunctie voor verschillende uitvoeringsprogramma's. De reserve wordt gebruikt voor dekking van uitgaven in de programma's Leven en wonen in Groningen, Bereikbaar Groningen en Gebiedsgericht. De horizon van de reserve loopt tot 2020.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Nagekomen kosten waterwegen		53
Vermeerderingen reserve ESFI	0	53
Overboeking naar reserve Afschrijvingen	2.472	2.472
Bijdrage Regio Groningen-Assen	1.213	1.213
Vrijval reserve ESFI	317	317
Vrijval werelderfgoed	643	643
Opwaardering Termunterzijldiep	954	
Bijdragen projecten recreatie	1.313	1.470
Bijdragen aan projecten wegen en waterwegen	174	496
Bijdragen diverse projecten		
Verminderings reserve ESFI	7.085	6.611
Mutatie reserve ESFI 2017	-7.085	-6.557

Automatisering

- Functie Egalisatiereserve
- Doel Het egaliseren van de lasten en baten in verband met de aanschaf, beheer en onderhoud van ICT-voorzieningen op basis van de periodiek verschijnende ICT-beleidsplannen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Resultaat informatievoorziening		34
Resultaat zaakgericht werken		345
Vermeerderingen egalisatiereserve Automatisering	0	379
Resultaat DOO		386
Resultaat IP-projecten		69
Resultaat informatievoorziening		546
Verminderings egalisatiereserve Automatisering	0	1.000
Mutatie egalisatiereserve Automatisering 2017	0	-622

Beheer wegen en kanalen

Functie Egalisatiereserve

Doel Het egaliseren van de lasten en baten van het beheer en onderhoud van wegen en waterwegen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Aanvulling reserve		1.113
Vermeerderingen egalisatiereserve Beheer wegen en kanalen	0	1.113
Omschrijving		
Verrekening AKP Beheer en Onderhoud bediening	47	47
Resultaat boordvoorziening Beheer en Onderhoud		1.286
Verminderings egalisatiereserve Beheer wegen en kanalen	47	1.333
Mutatie egalisatiereserve Beheer wegen en kanalen 2017	-47	-220

Cofinanciering Kompas

Functie Bestemmingsreserve

Doel Speerpunt van het Kompasprogramma is de wens de te hoge werkloosheid in het Noorden versneld terug te dringen. Het Kompasprogramma is opgebouwd rond de thema's economische kerngebieden/marktsector, stedelijke centra en landelijk gebied. In 2017 zijn nagenoeg alle resterende projecten afgerekend. De reserve Provinciale Meefinanciering is de opvolger van deze reserve.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Diverse projecten	10	19
Vminderingen reserve Cofinanciering Kompas	10	19
Mutatie reserve Cofinanciering Kompas 2017	-10	-19

Apparaatskosten personeel (AKP)

Functie Egalisatiereserve

Doel Het gedurende een collegeperiode beschikbaar houden van de budgetten Apparaatskosten personeel (AKP). De eventuele jaarlijkse over- en onderschrijdingen op de AKP-budgetten moeten via deze reserve worden meegenomen naar een volgend jaar.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Reservering knelpunt vlootschouw	394	394
Reservering POB 2018-2022		150
Restant AKP-budgetten		6.247
Vermeerderingen reserve Apparaatskosten personeel	394	6.790
Restant AKP-budgetten naar volgend jaar	6.578	6.578
Knelpunten vlootschouw	387	408
Bedrijfsvoeringsopgaven	197	197
Vminderingen reserve Apparaatskosten personeel	7.162	7.183
Mutatie reserve Apparaatskosten personeel 2017	-6.768	-393

Bodemsanering

Functie Bestemmingsreserve

Doel Het betreft het volledige Bodemsaneringsprogramma 2015 tot en met 2019 gebaseerd op het 2^e Bodemconvenant met het Rijk. Dit betreft dus alle bodemsaneringsactiviteiten zoals voormalige gasfabrieken, spoedlocaties, waterbodems, stortplaatsen en overige locaties. Daarnaast heeft de provincie in het Meerjarenprogramma Bodem & Ondergrond 2015-2019 de ambitie uitgesproken:
Efficiënt en duurzaam bodembeheer in de provincie Groningen te realiseren. Duurzaam bodembeheer is het zodanig beheren en gebruikmaken van de bodem dat de gezondheid van mens, dier en plant worden beschermd en de functionele eigenschappen van de bodem blijven behouden, terwijl er tegelijkertijd ruimte is voor maatschappelijke ontwikkelingen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Saldo bodemsaneringsprojecten 2017	1.638	2.061
Verminderen reserve Bodemsanering	1.638	2.061
Mutatie reserve Bodemsanering 2017	-1.638	-2.061

Afkoopsom wegen/waterwegen

Functie Bestemmingsreserve

Doel De reserve dient als voeding van de budgetten voor het eeuwigdurende beheer en onderhoud van de naar de provincie Groningen overgedragen wegen en kanalen. Daarnaast zijn er middelen in de reserve gestort voor de toekomstige overdracht van provinciale wegen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Afkoopsommen/dekking kosten		187
Verminderen reserve Afkoopsom wegen/waterwegen	0	187
Mutatie reserve Afkoopsom wegen/waterwegen 2017	0	-187

Reserve Provinciale Meefinanciering (PMF)

Functie Bestemmingsreserve

Doel Het duurzaam versterken van de ruimtelijke-economische ontwikkelingen in de provincie. Het moet in beginsel gaan om projecten die ook uit een van de volgende subsidiekaders wordt gefinancierd (en dus passen binnen/voldoen aan doelstellingen/criteria die voor een belangrijk deel ook door ons zijn onderschreven).

- het Piekenprogramma/OP EFRO
- de Interregprogramma's
- het Waddenprogramma
- het Investeringsprogramma Landelijk Gebied (onderdeel EU-POP/Leader)
- het Europese Visserijprogramma
- het FES
- eventuele nieuwe ruimtelijk-economisch relevante subsidieprogramma's.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Diverse projecten 2017	5.818	6.967
Verminderen Provinciale Meefinanciering	5.818	6.967
Mutatie Provinciale Meefinanciering 2017	-5.818	-6.967

Reserve Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn (RSP-ZZL)

Functie Bestemmingsreserve

Doel Deze reserve dient ter dekking van cofinanciering voor projecten in het Regiospecifiek Pakket. De reserve wordt ter dekking ingezet bij de programma's Bereikbaar Groningen en Ondernemend Groningen. De totale cofinanciering voor RSP-ZZL bedraagt € 325 miljoen. Het aandeel van de provincie bedraagt € 245 miljoen. De overige € 80 miljoen wordt door de gemeente Groningen beschikbaar gesteld (prijspeil 2007).

Omschrijving	begroot	werkelijk
Stelpost RSP rente IBOI	3.409	3.565
Vermeerderingen reserve Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn	3.409	3.565
Overboeking naar reserve Afschrijving	12.400	12.400
AKP-baten afdeling VV	149	149
Diverse projecten 2017	25.241	25.838
Verminderen reserve Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn	37.790	38.386
Mutatie reserve Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn 2017	-34.381	-34.821

Reserve Compensatie dividend Essent

Functie Bestemmingsreserve, met gedeeltelijk het karakter van een egaliseringsreserve en gedeeltelijk het karakter van een inkomensreserve.

Doel De stand van de reserve is ultimo 2017 € 147,6 miljoen. Dit bedrag is opgebouwd uit het structureel benodigde stamkapitaal van € 100 miljoen, de brugleningen die zijn verstrekt aan Enxys ad € 21,0 miljoen, eerder vrijgevallen brugleningen welke niet zijn ingezet voor andere doeleinden ad € 52,6 miljoen en de verkoopopbrengst van Attero ad € 9,0 miljoen. In 2017 wordt het stamkapitaal met € 1,0 miljoen verlaagd voor het compensatiepakket Groningen Airport Eelde en wordt € 37,0 miljoen aangewend voor de voorziening Blauwestad. Uit de GREX 2018 blijkt dat de voorziening met € 3,1 miljoen kan worden verlaagd, en dit bedrag is weer teruggestort in deze reserve. Het restant van de middelen is gelabeld om de 'eeuwigduurende voeding' van de reserve MIT (MIT was tot en met 2015 onderdeel van de reserve ESFI) te realiseren.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Voorziening Blauwestad	0	3.109
Vermeerderingen reserve Compensatie dividend Essent	0	3.109
Aanwending stamkapitaal	1.083	1.083
Voorziening Blauwestad	36.972	36.972
Verminderen reserve Compensatie dividend Essent	38.055	38.055
Mutatie reserve Compensatie dividend Essent 2017	-38.055	-34.946

Reserve Leefbaarheid krimpgebieden

Functie Bestemmingsreserve

Doel De reserve bestaat uit middelen voor Leefbaarheid Krimpgebieden en uit ISV-middelen. Leefbaarheid Krimpgebieden is bedoeld om een bijdrage te leveren aan het voorkomen en oplossen van problemen op het gebied van leefbaarheid. Het gaat om vraagstukken op het terrein van wonen, onderwijs, zorg, cultuur, gezondheid, sociaal-economische vitalisering, kwetsbare groepen en voorzieningen. Deze bijdrage is enerzijds ter ondersteuning van de woon- en leefbaarheidsplannen die door de regio's worden opgesteld en de uitvoering ervan. Anderzijds voor het stimuleren en ondersteunen van innovatieve projecten en experimenten. Deze moeten gerelateerd zijn aan de krimp en worden aangedragen vanuit de samenleving. Ook dragen ze bij aan de doelen zoals genoemd in het Provinciaal Actieplan Bevolkingsdaling. Het eerste ISV-doel is dat van de bevordering van de fysieke kwaliteit van de leefomgeving. Tevens worden ISV-middelen ingezet ter bevordering van de kwaliteit en differentiatie van de woningvoorraad voor zover nodig rekening houdend met een te verwachten afname van het aantal huishoudens. Wij zien het behoud van de leefbaarheid in

gebieden met bevolkingsdaling als een majeure opgave. Om die reden willen wij het ISV-deelbudget voor wonen, waaruit de nog beschikbare ISV-middelen bestaan, volledig inzetten in de krimpregio's in onze provincie.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Compensatie gemeente De Marne	300	300
Rente OZG	167	164
Vermeerderingen reserve Leefbaarheid krimpgebieden	467	464
Dekking kredieten krimp	9.580	9.609
Verminderings reserve Leefbaarheid krimpgebieden	9.580	9.609
Mutatie reserve Leefbaarheid krimpgebieden 2017	-9.113	-9.144

Reserve Wabo

Functie Bestemmingsreserve

Doel Het doel van de reserve is het egaliseren van tekorten en overschotten van de heffing van Wabo-leges. In de jaren 2010 tot en met 2013 waren er tekorten, waardoor de reserve niet kon worden gevuld. In de jaren 2014 tot en met 2016 was er wel een positief resultaat maar vanwege onduidelijkheden over het werkelijke kostenniveau hebben er geen stortingen plaatsgevonden.
In afwachting van de uitkomsten van het onderzoek naar de kosten van de Wabo-vergunningverlening is in 2017 op voorhand een bedrag van € 1,051 miljoen gestort in de egaliseringsreserve Wabo. Dit bedrag is daarmee beschikbaar om in de toekomst tegenvallende opbrengsten op te kunnen vangen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Storting in reserve		1.051
Vermeerderingen reserve Wabo	0	1.051
Verminderings reserve WABO	0	0
Mutatie reserve Wabo 2017	0	1.051

Reserve Afkoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep

Functie Bestemmingsreserve

Doel In 2011 is met het Rijk een overeenkomst gesloten omtrent de overdracht van het beheer en onderhoud van het Winschoterdiep/Rensel naar de provincie Groningen per 1 januari 2012. Onderdeel van de overeenkomst is een afkoopsom van € 22 miljoen voor de toekomstige vervanging van de kunstwerken Winschoterdiep. Deze afkoopsom is gebaseerd op de contante waarde van de toekomstige vervangingskosten. Om te borgen dat de hoogte van de reserve voldoende is om de toekomstige vervangingen te financieren is het noodzakelijk dat de reserve jaarlijks gevoed wordt met rente. Het zwaartepunt van de vervanging van de kunstwerken ligt rond de jaren 2026-2029.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Rente	200	186
Project afstandsbediening	1.314	168
Panden vaarweg Lemmer-Delfzijl	1.286	1.286
Vermeerderingen reserve Afkoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep	2.801	1.640
Diverse projecten		997
Afboeking boekwaarde objecten vaarweg Lemmer-Delfzijl	2.541	2.541
Verminderings reserve Afkoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep	2.541	3.538
Mutatie reserve Afkoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep 2017	260	-1.899

Reserve Ecologische Hoofdstructuur Zuidlaardermeer

Functie Bestemmingsreserve

Doel Bij de herijking van het plan Meerstad heeft de provincie Groningen de opgave van het ministerie van EL&I voor de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) tussen het Zuidlaardermeer en Midden-Groningen overgenomen. De provincie heeft daarvoor van het ministerie middelen ontvangen in de vorm van geld, grond en gebouwen.

Deze bestemmingsreserve is initieel gevoed met het van het ministerie van EL&I ontvangen werkkapitaal van € 5,7 miljoen. Tevens worden in deze reserve de opbrengsten gestort die worden verkregen uit de verkoop van de ontvangen gronden en opstallen die niet bruikbaar zijn voor de realisering van de EHS. Ook worden pachtinkomsten aan deze reserve toegevoegd. De noodzakelijke kosten voor o.a. verwerving, inrichting en beheer van gronden worden ten laste van deze reserve bekostigd. Jaarlijks wordt de reserve gevoed met rente (gemiddelde rente korte en lange uitzettingen) om het doelvermogen zoveel mogelijk waardevast te houden.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Rente	56	59
Restant resultaat krediet	0	701
Vermeerderingen reserve EHS Zuidlaardermeer	56	760
Dekking krediet	620	
Verminderings reserve EHS Zuidlaardermeer	620	0
Mutatie reserve EHS Zuidlaardermeer 2017	-564	760

Reserve Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid

Functie Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid

Doel Met de gemeenten Oldambt, Delfzijl en De Marne is een programma opgesteld dat als doel heeft een impuls te geven aan de ruimtelijke en economische ontwikkeling van Noord(oost)-Groningen, om zo eraan bij te dragen dat het in deze regio ook in de toekomst prettig wonen en werken is. Voor de drie opgaven, centra Winschoten, Delfzijl en aanpak De Marne zijn door ons en de betrokken gemeenteraden drie uitvoeringsprogramma's vastgesteld.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Storting in reserve	1.239	1.239
Vermeerderingen reserve Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid	1.239	1.239
Conform begroting	4.444	4.444
Verminderings reserve Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid	4.444	4.444
Mutatie reserve Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid 2017	-3.205	-3.205

Reserve Overboeking kredieten

Functie Bestemmingsreserve

Doel De over te boeken middelen landen in principe niet meer in de Algemene reserve. Deze reserve heeft hierdoor weer alleen de functies waar die eigenlijk voor is bedoeld, namelijk het verrekenen van rekeningresultaten en het fungeren als risicobuffer. De continuïteit in de uitvoering van beleid en het realiseren van de maatschappelijke ambities worden beter gewaarborgd. Aan het eind van het boekjaar hoeft niet gewacht te worden op het opnieuw ter beschikking stellen van middelen in het kader van de Jaarrekening (via bestemming van het rekeningresultaat).

Voorwaarden:

- De ondergrens om voor overboeking in aanmerking te komen is bepaald op in principe € 50.000.
- Indien uw Staten en ons college eenmalig hebben besloten dat de middelen van een programma, project of activiteit meerjarig beschikbaar blijven ter realisatie van het programma, project of activiteit, blijven de middelen via deze reserve beschikbaar en vallen deze onder categorie 1 (structurele overboekingen).
- Middelen die verbonden zijn aan een schriftelijke toezegging aan derden blijven bij vertraging in de uitvoering beschikbaar via de reserve Overboeking kredieten en vallen onder categorie 2 (incidentele overboekingen).
- Niet bestede eenmalige middelen (bedrag) die beschikbaar zijn gesteld via het Provinciefonds voor een specifiek doel c.q. beleidsterrein blijven beschikbaar via de reserve Overboeking kredieten en vallen onder categorie DU-overboekingen.
- Restantkredieten komen niet in aanmerking voor overboeking. De afweging om deze middelen opnieuw beschikbaar te stellen dient bij voorkeur bij de voorjaarsnota plaats te vinden.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Convenant bedrijventerreinen		114
Vrijval gaswinning	699	699
Overboeking kredieten	1.024	7.819
Overboeking van reserve Provinciale Meefinanciering	750	
Overboeking Provinciefonds	6.243	6.243
Vermeerderingen reserve Overboeking kredieten	8.716	14.875
Overboekingen capaciteitskredieten	2.526	1.326
Convenant bedrijventerreinen	3.438	3.036
Overboeking Green Deal	3.193	3.193
Overboeking kredieten algemeen	18.055	18.055
Stelpost rente RSP-middelen	775	775
Bedrijfsvoeringsopgaven	205	205
Verminderen reserve Overboeking kredieten	28.191	26.590
Mutatie reserve Overboeking kredieten 2017	-19.475	-11.715

Reserve Programma Landelijk Gebied (PLG2)

Functie Bestemmingsreserve

Doel Deze reserve is nodig in de nieuwe periode (2013-2016) omdat het PLG2 een meerjarig karakter heeft, waarbij de middelen en bestedingen gedurende de looptijd van het PLG2 per jaar behoorlijk uiteen kunnen lopen.
De middelen in de reserve PLG2 zijn grotendeels benodigd voor de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Tekort 2014-2015	1.727	1.727
Toevoeging voor natuur	940	940
Middelen DU-natuur	480	480
Resultaat PLG2 budgetten		3.246
Vermeerderingen reserve Programma Landelijk Gebied (PLG2)	3.146	6.392
Substitutie kredieten PLG2	1.049	1.049
Verminderen reserve Programma Landelijk Gebied (PLG2)	1.049	1.049
Mutatie reserve Programma Landelijk Gebied (PLG2) 2017	2.097	5.343

Reserve Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport (MIT)

Functie Bestemmingsreserve

Doel Deze bestemmingsreserve wordt gebruikt ter financiering van de diverse projecten uit het provinciaal MIT. In de Integrale Bijstelling 2015 is besloten om het onderdeel MIT te ontkoppelen uit de reserve ESFI en hiervoor een aparte reserve te creëren.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Resultaat jaarafsluiting 2017		43
Rente Essent	5.593	5.894
Vermeerderingen reserve Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport	5.593	5.937
Investeringen MIT naar reserve Afschrijvingen	19.373	19.373
Overboekingen diverse projecten	8.983	8.550
Verminderings reserve Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport	28.356	27.923
Mutatie reserve Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport (MIT) 2017	-22.764	-21.986

Reserve Decentralisatie-uitkering Verkeer en vervoer

Functie Bestemmingsreserve

Doel Vanaf 2016 worden de middelen voor Verkeer en Vervoer niet meer ontvangen via de BDU-uitkering, maar via het Provinciefonds (decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer). De lasten voor het jaar 2016 zijn nog volledig gedekt uit het saldo van de vooruitontvangen rijksbijdragen BDU tot en met 2015, waardoor de in 2016 ontvangen middelen (€ 64,3 miljoen gestort zijn in de reserve Decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Conform begroting	14.744	14.744
Resultaat DuVV-projecten		3.665
Provincie fonds decembercirculaire	1.796	
Vermeerderingen reserve duVV	16.540	18.409
Overboekingen diverse infraprojecten	6.162	6.162
Voorbeslag pilot waterstofbus	850	850
Overboeking naar reserve Afschrijvingen	10.824	10.824
Overboekingen diverse projecten	632	10.337
Verminderings reserve duVV	18.468	28.174
Mutatie reserve duVV 2017	-1.928	-9.765

Reserve Afschrijvingen

Functie Bestemmingsreserve

Doel Als gevolg van de wijziging van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) moeten met ingang van 2017 ook de investeringen met een maatschappelijk nut worden geactiveerd en over de verwachte toekomstige gebruiksduur afgeschreven. Dit gold al voor de investeringen met een economisch nut. Voor de dekking van de toekomstige afschrijvingslasten is de reserve Afschrijvingen ingesteld. Deze reserve wordt gevoed uit de bestaande dekkingsbronnen van investeringen met een maatschappelijk nut, zoals de reserves ESFI, MIT, RSP, Doeluitkering Verkeer en vervoer en diverse beleidskredieten. De reserve Afschrijvingen wordt ook gebruikt voor investeringen met een economisch nut wanneer middelen gereserveerd zijn voor een bepaalde investering. De reserve zal van voldoende omvang moeten zijn om de toekomstige afschrijvingslasten te kunnen dekken

Omschrijving	begroot	werkelijk
Conform begroting	45.273	45.273
Stortingen		1.752
Bijdrage afschrijving faunapassage Westerbroek		311
Vermeerderingen reserve Afschrijving	45.273	47.336
Afschrijvingen 2017	21	21
Verminderen reserve Afschrijving	21	21
Mutatie reserve Afschrijving 2017	45.253	47.316

5.4.2. Voorzieningen

Voorzieningen behoren tot het vreemd vermogen (schulden) van de provincie. Om die reden kunnen voorzieningen naar de situatie per ultimo verslagjaar geen negatieve stand kennen. Voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbare verlies.

Voorzieningen worden gevormd indien er sprake is van:

- Verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs te schatten.
- Op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten.
- Kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.
- Bijdragen (spaarcomponent) aan toekomstige vervangingsinvesteringen met een economisch nut, waarvoor ter betrijding van de kosten een heffing wordt geheven.
- Middelen verkregen van derden, die specifiek besteed moeten worden, met uitzondering van de voorschotbedragen verkregen van Europese en Nederlandse overheidslichamen met een specifiek bestedingsdoel, die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren.

De vorming van een voorziening, dan wel een dotatie aan een reeds bestaande voorziening, is als een last in het betreffende boekjaar verantwoord. Alle aanwendungen van voorzieningen zijn rechtstreeks ten laste van de voorziening gebracht en in het verslagjaar niet ten laste van de exploitatie verantwoord.

Voorzieningen worden niet gevormd voor jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume. Voor het bepalen van het 'jaarlijks vergelijkbaar volume' is een tijdsperiode van vier jaar gehanteerd.

Rentetoevoegingen aan voorzieningen zijn niet toegestaan.

Overzicht en verloop voorzieningen (bedragen x € 1.000):

Omschrijving van de voorziening	Saldo per 1 januari 2017	Vrij- gevallen bedragen	Toevoe- gingen	Aan- wendingen	Saldo per 31 decem- ber 2017
<u>Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's</u>					
Nazorg stortplaatsen	24.200		2.143	358	25.985
Nazorg baggerspeciedepots	999		2	11	990
Friciekosten bezuinigingsoperatie 2011- 2015	1.360	1.150		209	0
APPA	5.910		287	828	5.369
North Refinery	279		30		309
<u>Voorzieningen ter egalisatie van kosten</u>					
Ontgrondingen	891			32	859
Grondwaterheffing	570		3		573
<u>derden waarvan de bestemming is gebonden</u>					
N.v.t.					
Totaal voorzieningen	34.208	1.150	2.465	1.439	34.084

Nazorg stortplaatsen en baggerspeciedepots

Functie	Voorziening voor de eeuwigdurende nazorg van gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots
Doel	Op grond van de nazorgbepalingen in de Wet milieubeheer is de provincie bestuurlijk, organisatorisch en financieel verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots, waar op of na 1 september 1996 nog afval is gestort. Dit betekent dat, vanaf het moment dat ons college de stortplaats of baggerspeciedepot gesloten heeft verklaard, de provincie verantwoordelijk is voor de uitvoering van maatregelen, die waarborgen dat de stortplaats of het baggerspeciedepot geen nadelige gevolgen voor het milieu veroorzaakt.

Friciekosten bezuinigingsoperatie 2011-2015

Functie	Voorziening voor maatregelen om boventalligheid van medewerkers op te lossen
Doel	Het bekostigen van maatregelen om boventalligheid van medewerkers op te lossen. We merken echter dat het continueren van de voorziening niet meer goed past binnen de kaders van het BBV. De middelen ad € 1.150.300 die daar inzaten worden toegevoegd aan de reserve AKP. Hiermee wordt bewerkstelligd dat de middelen beschikbaar blijven voor de (financiële) afronding van de bezuinigingstaakstelling.

Appa

Functie	Voorziening voor pensioenen van gedeputeerden
Doel	Provincies zijn verplicht op grond van artikel 44, vierde lid, van het Besluit begroting en verantwoording (BBV) een voorziening in te stellen voor pensioenen van gedeputeerden. De reden voor deze voorziening is dat deze verplichtingen onvoorspelbaar zijn. Zij kunnen namelijk sterk fluctueren als gevolg van de mogelijkheid voor gewezen gedeputeerden om de gevormde pensioenrechten tussentijds op te eisen via waardeoverdracht. Het grote effect van waardeoverdrachten is dat de waarde van het pensioen op dat moment moet worden gekapitaliseerd en het bedrag van de voorzieningen direct vrijgemaakt moet worden om het pensioen over te dragen aan een ander bestuursorgaan of aan een pensioenfonds.

Ontgrondingen

Functie	Voorziening voor ontgrondingenheffing
Doel	Onder de naam "ontgrondingenheffing" wordt vanaf 2002 een directe belasting geheven ter bestrijding van: a. Ten hoogste vijftig procent van de ten laste van de provincie komende kosten van werkzaamheden in verband met onderzoek en planning met betrekking tot ontgrondingen en van werkzaamheden, voortvloeiende uit de toepassing van artikel 7b van de (Ontgrondingen)wet. b. Kosten van maatregelen, gericht op het bieden van compensatie in verband met de gevolgen van ingrijpende ontgrondingen ten behoeve van de grondstoffenvoorziening aan gebieden waar zodanige ontgrondingen plaats vinden of plaatsgevonden hebben. c. Kosten met betrekking tot schadevergoedingen ingevolge artikel 26 van de wet.

Grondwaterheffing

Functie	Voorziening voor schommelingen in de kosten en opbrengsten
Doel	Met deze voorziening kunnen schommelingen in kosten en opbrengsten in de jaren en tussen verschillende legesopbrengsten worden uitgevlakt.

North Refinery

Functie	Voorziening voor verwachte kosten met betrekking tot handhaving bij North Refinery. De oorsprong van de kosten is toe te rekenen aan het verantwoordingsjaar 2016.
Doel	Het gaat om de dekking van een verplichting voor het reinigen van tank 301 die voortvloeit uit de vaststellingsovereenkomst die in 2016 met de curator is opgesteld.

5.4.3. Vaste schulden, met een rentetypische looptijd langer dan één jaar

De vaste schulden zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde (hoofdsom) verminderd met het totaal van de gedane aflossingen. De vaste schulden hebben een rentetypische looptijd van één jaar of langer. De onderverdeling van de in de balans opgenomen vaste schulden (bedragen x € 1.000) is als volgt:

	Boek- waarde 31 decem- ber 2017	Boek- waarde 31 decem- ber 2016
Waarborgsommen	17	22

Het saldo van de waarborgsommen bestaat uit de per 31 december terug te betalen waarborgsommen en sleutgeld aan diverse personen en instellingen.

5.5. Vlottende passiva

5.5.1. Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan 1 jaar

De netto vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan 1 jaar zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

De post netto vlottende schulden bestaat uit overige schulden.

Toelichting op de overige schulden:

	Boek- waarde 31 decem- ber 2017	Boek- waarde 31 decem- ber 2016
(bedragen x € 1.000)		
Diverse publiekrechtelijke lichamen	4.647	3.704
Nog te betalen inzake PLG	16.877	6.681
Crediteuren en nog te betalen posten	172.085	80.129
Crediteuren en vooruitontvangen bedragen Prolander	87	887
Vooruitontvangen bedragen		13.810
Saldi in rekening-courant met diverse instellingen:		
- Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN)	103.066	60.553
- Regiovisie Groningen-Assen	15.342	13.719
- Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging	2.405	2.362
- OV-Bureau Groningen Drenthe		
- Groningen Bereikbaar	1.948	-290
- Omgevingsdienst Groningen (ODG)	2.678	4.310
Te verrekenen inzake diverse projecten	3.172	4.114
Totaal overige schulden	322.309	189.979

5.5.2. Overlopende passiva

De post overlopende passiva wordt onderscheiden in:

	Boek- waarde 31 decem- ber 2017	Boek- waarde 31 decem- ber 2016
(bedragen x € 1.000)		
De voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren, ontvangen van:		
- Europese overheidslichamen	1.861	3.049
- Rijk	177.827	176.713
- overige Nederlandse overheidslichamen	70.607	63.904
Overige vooruit ontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen	4.458	91
	254.753	243.757

In onderstaand overzicht wordt het verloop weergegeven van de van EU, Rijk en overige openbare lichamen ontvangen voorschotbedragen voor specifieke uitkeringen over het jaar 2017 (bedragen x € 1.000):

	Saldo 1 januari 2017	Toe- voegingen	Aan- wendingen	Saldo 31 decem- ber 2017
Europese overheidslichamen				
Subsidieregeling Energiebesparende Bouw particulieren (SEBB)	696	5		701
Trans-European Transport Networks (TEN-T)	2.353		1.193	1.160
Totaal Europese overheidslichamen	3.049	5	1.193	1.861
Rijk				
<i>Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW)</i>				
Hoofdkanalen	354		354	0
Regionaal Mobiliteitsfonds (RSP)	131.341	92	9.212	122.221
Planstudies	49			49
Uitvoering werkzaamheden Rijkswaterstaat	20.083	21.486	23.356	18.213
BDU-OV	1.377		1.377	0
BDU-VV	868		868	0
Externe veiligheid	40			40
Samenwerking handhaving	43		43	0
Nuttig toepassen slib		200		200
Totaal	154.157	21.778	35.211	140.723
	Saldo 1 januari 2017	Toe- voegingen	Aan- wendingen	Saldo 31 decem- ber 2017
<i>Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)</i>				
Experiment Geïntegreerde Kindvoorziening	8		8	0
Totaal	8	0	8	0
<i>Ministerie van Economische Zaken en klimaat (EZK)</i>				
Leren voor Duurzaamheid	94	3		97
Project Rodeschool-Eemshaven (RSEH)	62			62
Pilots NTS		10		10
Totaal	156	13	0	169

*Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties (BZK)*

RSP Concrete Projecten	19.177	10.818	847	29.149
RSP Ruimtelijk Economisch Programma (REP)	1.460	5.647		7.108

Totaal	20.638	16.465	847	36.257
--------	--------	--------	-----	--------

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)

Groningen op voorsprong	1.588	274	1.318	543
-------------------------	-------	-----	-------	-----

Totaal	1.588	274	1.318	543
--------	-------	-----	-------	-----

Ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV)

Bestuurlijk strafbeschikking milieu	167	15	48	134
-------------------------------------	-----	----	----	-----

Totaal	167	15	48	134
--------	-----	----	----	-----

Totaal het Rijk	176.714	38.545	37.431	177.827
------------------------	----------------	---------------	---------------	----------------

Overige Nederlandse overheidslichamen

Provincies

Agrodeal	54		18	36
----------	----	--	----	----

Samenwerkingsovereenkomst en Uitvoeringsregeling We the North		114		114
--	--	-----	--	-----

Projecten L'Oog		118		118
-----------------	--	-----	--	-----

Uitvoering werkzaamheden provincie Friesland		205		205
--	--	-----	--	-----

Bijdrage regionale droogstudie		24		24
--------------------------------	--	----	--	----

Overige bijdragen		37		37
-------------------	--	----	--	----

Bijdrage elektrische laadpalen		180		180
--------------------------------	--	-----	--	-----

Bijdragen Noord-Willemskanaal		384		384
-------------------------------	--	-----	--	-----

Studiegroep biologische akkerbouw op zand- en dalgronden		9		9
---	--	---	--	---

Bijdrage CPMR		18		18
---------------	--	----	--	----

Totaal	54	1.089	18	1.124
--------	----	-------	----	-------

	Saldo 1 januari 2017	Toe- voegingen	Aan- wendingen	Saldo 31 decem- ber 2017
<i>Gemeenten</i>				
Bodemsanering	31		31	0
RSP	60.935	10.370	8.473	62.832
Overige bijdragen	2.884	2.766	616	5.035
Totaal	63.850	13.137	9.119	67.867
<i>Overige overheden</i>				
Vooruit ontvangen bedragen Prolander		1.109		1.109
Overige bijdragen		507		507
Totaal	0	1.616	0	1.616
Totaal overige Nederlandse overheidslichamen	63.904	15.842	9.138	70.607
Totaal van de van EU en Nederlandse overheids- lichamen ontvangen voorschotbedragen voor specifieke uitkeringen die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren	243.668	54.392	47.762	250.295

Bij het opstellen van de jaarrekening 2017 is kritisch gekeken naar de rubricering van de overlopende balansposten. Dit heeft geleid tot her rubricering van enkele posten.

5.6. Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Aan natuurlijke en rechtspersonen verstrekte borgstellingen of garantstellingen

Voor zover leningen door de provincie gewaarborgd zijn, is buiten de balansstelling het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen.

De borgstellingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Aard	Oorspron- kelijk bedrag	Percentage leningsbedrag borgstelling	Restant 1 januari 2017	Afge- lost gedurende 2017	Restant 31 december 2017	Door pro- vincie ge- waarborgd	Betaald inzake garant- stelling
(bedragen x € 1.000)								
De Hoven	Borg	681	100%	102	34	68	68	
De Hoven	Borg	2.002	100%	143	143	0		
De Zijlen	Borg	4.084	100%	1.089	136	953	953	
Nationaal Groenfonds te Hoevelaken	Borg	172.016	6,8%	71.004	8.700	62.304	4.237	771
Diverse bedrijven	Borg	34.565	100%	1.045	1.045	0		44
				73.384	10.058	63.325	5.258	816

5.7. Niet in de balans opgenomen belangrijke financiële verplichtingen waaraan de provincie voor toekomstige jaren is verbonden

Overeenkomsten

Op grond van artikel 53 BBV worden in de toelichting bij de balans opgenomen de niet in de balans opgenomen belangrijke financiële verplichtingen waaraan de provincie voor toekomstige jaren is gebonden.

Aangegane verplichtingen inzake contracten:

Contractant	Dienst	Looptijd	Einddatum	Bedrag	Totale verplichtingen per 31 december 2017
(bedragen x € 1.000)					
Canon	centrale repro apparatuur	5 jaar	28-9-2020	59	
Canon	grootformaat (repro)	5 jaar	30-9-2019	125	
Toshiba	decentraal	5 jaar	31-3-2019	120	
Vitam	catering	5 jaar	30-9-2020	1.135	
Structon	onderhoud gebouwen	5 jaar	16-4-2019	315	
Eneco	aardgas	4 jaar	31-12-2018	520	
Selecta	koffieautomaten	7 jaar	1-7-2020	770	
CSU	schoonmaak	7 jaar	1-9-2021	2.590	
Totaal aangegane verplichtingen inzake contracten					5.633
				Bedrag	Totale verplichtingen per 31 december 2017
(bedragen x € 1.000)					
BDU infrastructurele projecten verplichtingen derden					8.429
Infrastructurele werken (wegen en vaarwegen)					14.417
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland RVO (voorheen DR)					
- Agrarisch				8.861	
- Natuur				18.228	
- Landschap				1.141	
- Functieverandering				19.458	
					47.688
Totaal aan niet uit de balans blijvende verplichtingen					76.167

Toelichting verplichtingen RVO

In de periode voorafgaand aan de ILG-periode 2007-2013 zijn de door de Dienst Regelingen (thans RVO: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland), onderdeel van het ministerie van Economische Zaken, verplichtingen aangegaan naar particulieren en terrein beherende organisaties voor de inrichting en beheer van nieuwe natuur. Daarnaast zijn verplichtingen voor functieverandering aangegaan zodat agrarische grond kon worden omgezet naar natuur. Als gevolg van de afronding van het Investeringsbudget Landelijk Gebied en het aangaan van het bestuursakkoord Natuur zijn deze verplichtingen overgegaan naar de provincies. Dit betekent dat de provincie verantwoordelijk is voor de uitfinanciering van de door RVO aangegane verplichtingen, in plaats van het Rijk.

In april 2015 is door de Commissie BBV besloten dat:

1. De verantwoordingswijze van subsidies die zijn verstrekt vóór 2014 ongewijzigd blijft. Dit betekent dat de jaarlijks uitbetaalde jaarschijf wordt verantwoord als last en de resterende verplichting wordt toegelicht onder de niet in de balans opgenomen verplichtingen.

2. Verstrekte subsidies vanaf 2014: de last wordt verantwoord zodra en voor zover aan de subsidievoorwaarden is voldaan. Vanaf 2014 speelt de tussenkomst van het Rijk geheel geen rol meer en bestaat geen aanleiding meer om te spreken van een uitzonderingssituatie. Vanaf 2014 dienen de toegekende subsidies volledig als last te worden verwerkt in het toekenningsjaar, indien sprake is van een onvoorwaardelijke subsidie of subsidievoorwaarden die voor een onbeperkte tijd zijn aangegaan. In het laatste geval is het namelijk niet mogelijk om jaarlijks een toe te rekenen bedrag te bepalen. De last moet dan in één keer genomen worden bij toekenning met daartegenover een verplichting voor 'nog te betalen subsidies'.

Dit betekent dat alle subsidieverplichtingen uit hoofde van functieverandering, inrichting en beheer die vóór 2014 zijn aangegaan op basis van het kasstelsel dienen te worden verwerkt in de jaarrekening.

De (restant)verplichtingen die RVO voor ons is aangegaan maar nog niet als last zijn verantwoord (en dus nog niet zijn betaald) bedragen ultimo 2017 in totaal afgerond € 48 miljoen en zijn in bovenstaand overzicht nader gespecificeerd.

BNG

De provincie Groningen heeft bij de BNG een kredietfaciliteit ter hoogte van € 1.361.340 per ultimo 2017.

Controleverklaring

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: Provinciale Staten van de provincie Groningen

Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van de provincie Groningen te Groningen gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- geeft de in de Rekening 2017 (hierna: jaarstukken) opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2017 als van de activa en passiva van de provincie Groningen op 31 december 2017 in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV);
- zijn de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten, alsmede de balansmutaties over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder provinciale verordeningen, zoals opgenomen in het normenkader die bij besluit van 13 december 2017 is vastgesteld door Provinciale Staten.

De jaarrekening bestaat uit:

- het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening over 2017;
- de balans per 31 december 2017;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen;
- de SiSa-bijlage met de verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen (bijlage 2);
- de bijlage met het overzicht van de geconsolideerde baten en lasten per taakveld (bijlage 17).

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, het besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), het controleprotocol die op 13 december 2017 is vastgesteld door Provinciale Staten en het Controleprotocol Wet normering topinkomens (WNT) 2017 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van de provincie Groningen zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de oprecht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 6.242.000. De bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan de reserves, zoals voorgeschreven in artikel 2 lid 1 Bado.

Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in het Controleprotocol WNT 2017. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn, zoals ook bedoeld in artikel 3 Bado.

Op grond van het controleprotocol die op 13 december 2017 is vastgesteld door Provinciale Staten rapporteren wij aan Provinciale Staten tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 624.200, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve, SISA-, of WNT-redenen relevant zijn.

Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvatten de jaarstukken andere informatie, die bestaat uit:

- 2017 in vogelvlucht (deel 1);
- het jaarverslag, waaronder de programmaverantwoording (deel 2) en de paragrafen (deel 3);
- de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van het BBV is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de relevante vereisten in de Provinciewet en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het college van Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het jaarverslag in overeenstemming met het BBV.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het college van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten voor de jaarrekening

Het college van Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met het BBV.

Het college van Gedeputeerde Staten is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten, alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder provinciale verordeningen, zoals opgenomen in het normenkader die bij besluit van 13 december 2017 is vastgesteld door Provinciale Staten.

In dit kader is het college van Gedeputeerde Staten tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het college van Gedeputeerde Staten noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van de relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Provinciale Staten is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de provincie.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben, waar relevant, professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het Bado, het controleprotocol die op 13 december 2017 is vastgesteld door Provinciale Staten, het Controleprotocol WNT 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude dan wel het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten, alsmede de balansmutaties, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de provincie.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtvaardigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het college van Gedeputeerde Staten en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.

- ▶ Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- ▶ Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Wij communiceren met Provinciale Staten onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Groningen, 8 mei 2018

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. D.E. Engwerda RA

Afkortingenlijst

AC	Ambtelijke Adviescommissie (IPO)
AB	Algemeen Bestuur
ABC	ArbeidsBemiddelingsCoördinatiepunt/AardbevingsherstelBemiddelingCoördinatiepunt/ AardbevingsBemiddelingsCentrum
AKP	Apparaatskosten Personeel
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
ANLB	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
AO	Administratieve Organisatie
AOCS NM	Air Operations Control Station Nieuw Milligen
Appa	Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers
arhi	algemene regels herindeling (wet)
AVA	Algemene Vergadering van Aandeelhouders
Awb	Algemene wet bestuursrecht
B en W	Burgemeester en Wethouders
BAC	Bestuurlijke Adviescommissie (IPO)
Barmm	Besluit algemene regels milieu mijnbouw
BBE	Biobased economy
BBP	Bruto Binnenlands Product
BG	Begroting
Bbk	Besluit bodemkwaliteit
BBV	Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten
BDU	Brede Doeluitkering
BFE	Bestuur, Financiën, Economie (Statencommissie)
Bhvbz	Besluit hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden
Bibob	Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BIJ12	uitvoeringsorganisatie voor de 12 provincies
BIGNAL	Besluit inrichting en gebruik niet aangewezen luchtvaartterreinen
BMWE	Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond (gemeenten)
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BO	Bestuurlijk Overleg
BO	Beheer en Onderhoud (afdeling)
BOR/Bor	Besluit omgevingsrecht
BOIB	Budget Ontwikkeling Innovaties Bibliotheekvoorziening
BPR	Binnenvaartpolitiereglement
BRIK(S)	bouwen, reclame, inritten, kappen(, slopen)
BREEAM	Building Research Establishment Environmental Assessment Method
BRRG	Budget Restauratie Rijksmonumenten Groningen
BRZO/Brzo	Besluit risico's zware ongevallen
BSBm	Bestuurlijke strafbeschikking milieu
BUS (TU)	Besluit uniforme saneringen (- tijdelijk uitplaatsen)
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CBL	Cross Border Leases
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCA	Controle Coördinatie Autoriteit (onderdeel NWWA)
CdK	commissaris van de Koning
CE	Circulaire Economie
CEMT	Conférence Européenne des Ministres de Transport
CESI/IE	Cofinanciering Economische en Sociale Infrastructuur/Investerings Infrastructuur en Economie (voormalige reserves)
cf.	conform
CIAN	Culturele Infrastructuur Aard- en Nagelvast (subsidie)
CPB	Centraal Planbureau
CPI	consumentenprijsindex
CPMR	Conference of Peripheral Maritime Regions
CROW	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek

CSA	Credit Support Annex
CSV	Claim Staat Vennootschap Amsterdam
CUR	Civieltechnisch Centrum Uitvoering Research en Regelgeving
CVW	Centrum Veilig Wonen
DAL	Delfzijl, Appingedam en Loppersum (gemeenten)
DAW	Deltaplan Agrarisch Waterbeheer
DB	Dagelijks Bestuur
DEI	Demonstratie energie-innovatie (subsidie)
DLG	(voormalige) Dienst Landelijk Gebied
DOO	Datahuishouding op Orde (project)
DR	Dienst Regelingen (voormalig, voorloper van RVO)
DRIS	Dynamisch Reizigersinformatiesysteem
DT	Directieteam
DU/du	decentralisatie-uitkering
DUB	decentralisatie-uitkering Bodem
duVV	decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer (reserve)
DVvG	De Verhalen van Groningen (stichting)
DWO	Digitale Werkomgeving
E&E	Economie en Ecologie (in balans)
EB(G)	Economic Board (Groningen)
ECB	Europese Centrale Bank
EED	Europese Energie-Efficiency Richtlijn
EEP	energie-efficiëntieplan
EFRO	Europees Fonds Regionale Ontwikkeling
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EL&I	Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (voormalig ministerie)
EMU	Europese Monetaire Unie
EONIA	Euro Overnight Index Average
EPZ	Elektriciteits-Productiemaatschappij Zuid-Nederland
ERL	Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (opgave)
ERM	Enterprise Risk Management
ESFI	Economische, Sociale en Fysieke Infrastructuur (reserve)
EU	Europese Unie
EZ(K)	Economische Zaken (en Klimaat) (ministerie)
fido	financiering decentrale overheden (wet)
FRS	FaunaRegistratie Systeem
fte	fulltime-equivalent
FUMO	Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing
GAE	Groningen Airport Eelde
GD	Groningen Drenthe
GEA	Grensoverschrijdende Economie en Arbeidsmarkt
GLB	Gemeenschappelijk landbouwbeleid (EU)
GO	Groninger Ondernemersregeling
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GREX	Grondexploitatie
GS	Gedeputeerde Staten
GSA	grondstoffenanalyse
GSP	Groningen Seaports
GWW	Grond-, water- en wegenbouw
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer
HR	Human resources
HUP	handhavingsuitvoeringsprogramma
HVO	Hydrotreated Vegetable Oil
IAG	Innovatief Actieprogramma Groningen
IB	Integrale Bijstelling

IBI	interprovinciale baseline informatiebeveiliging
IBOI	Index Bruto Overheidsinvesteringen
IBT	Interbestuurlijk Toezicht
IC	Interne Controle
ICB	Incidenteel Cultuurbudget
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IenM	Infrastructuur en Milieu (voorormaligministerie)
IenW	Infrastructuur en Waterstaat (ministerie)
IFG	Investeringsfonds Groningen
IKB	Individueel keuzebudget
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
ILT	Inspectie Leefomgeving en Transport
Interreg	Interregionaal (Europees subsidieprogramma)
IPO	Interprovinciaal Overleg
ISV	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
ITS	Intelligente Transportsystemen
Iv3	Informatievoorziening voor derden
IVN	Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid
JenV	Justitie en Veiligheid (ministerie)
KIBO	Kennis- en Innovatieprogramma Bodem en Ondergrond
KLOV	kleinschalig openbaar vervoer
KPI	kritieke prestatie-indicator
KRW	Kaderrichtlijn Water
kV	kilovolt
LGW	Landelijk Gebied en Water (afdeling)
LHB	Luchthavenbesluit
LHR	Luchthavenregeling
LISA	Landelijk Informatiesysteem van Arbeidsplaatsen
LMA	Landelijk Meldpunt Afvalstoffen
LOB	Last Onder Bestuursdwang
LOB	Last Onder Dwangsom
LOS	Leefomgevingssysteem
LTO	Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland
M&O	Misbruik & Oneigenlijk gebruik
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
MC BWK	Managementcontract Beheer Wegen en Kanalen
MEE	Mobiliteit, Economie en Energie (Statencommissie)
MER	milieueffectrapportage
MFC	Multifunctioneel Centrum
MIT	Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport (reserve)
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (rijksprogramma)
MJP	Meerjarenprogramma
MJOP	Meerjarenonderhoudsplan
mkb	midden- en kleinbedrijf
mrh	motorrijtuigenbelasting
MUP	Meerjarenuitvoeringsprogramma
MURA	muskusrattenbestrijding
MW	megawatt
MWp	megawattpiek
NAD	Noordelijk Archeologisch Depot
NAM	Nederlandse AardolieMaatschappij
NCG	Nationaal Coördinator Groningen
NEDAP	Niet Economische Diensten van Algemeen Belang
NEN	Nederlands Normalisatie Instituut
NJN	Najaarsnota

NKL	Nadeelcompensatieregeling verleggen kabels en leidingen provincie Groningen
NMR	Normaal Maatschappelijk Risico
n.n.b.	nog niet bekend
NNN	Natuurnetwerk Nederland
NNO	Noord Nederlands Orkest
NOC/NSF	Nederlands Olympisch Comité/Nederlandse Sport Federatie
NOM	Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij
n.v.t.	niet van toepassing
NVWA	Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ministerie)
ODG	Omgevingsdienst Groningen
OM	Omgeving en Milieu (afdeling)
OP	Operationeel Programma
ORT	Opgaven, Rollen en Taken
OV	Openbaar Vervoer
OVb	Overboeking kredieten
OZG	Ommelander Ziekenhuis Groep
PAS	Programmatistische Aanpak Stikstof
PBE	Publiek Belang Elektriciteitsproductie
P&C-cyclus	Planning- & Controlcyclus
PDC	producten- en dienstencatalogus
PIP	Provinciaal Inpassingsplan
PLG	Programma Landelijk Gebied
PMF	Provinciale Meefinanciering (reserve)
POB	Persoonlijk Ontwikkelbudget
POP3	Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020
PS	Provinciale Staten
pv	proces-verbaal
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
RDW	Rijksdienst voor het Wegverkeer
REK	Rekening
REP	Ruimtelijk-economisch programma (onderdeel RSP-ZZL)
RGa	Regio Groningen-Assen
RIF	Regionaal Investeringsfonds
RIG	Regionale Investeringssteun Groningen
RLK	Reserve Leefbaarheid krimpgebieden
RSP(-ZZL)	Regiospecifiek Pakket (Zuiderzeelijn)
RUD(D)	Regionale uitvoeringsdienst (Drenthe)
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RvS	Raad van State
RVV	Reglement verkeersregels en verkeerstekens
RWE	Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk
RWS	Rijkswaterstaat
SAB	Stichting Afvalstoffen en Vaardocumenten Binnenvaart
SBIR	Small Business Innovation Research
SBB	Staatsbosbeheer
SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie (subsidie)
SDV	Stads- en Dorpsvernieuwing
SEAN	Sociaal-economische Adviesraad Noord-Nederland
SEBB	Subsidieregeling Energiebesparing Bestaande Bouw particulieren
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer
SISA	Single Information Single Audit
SKNL	Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SNL	Subsidie Natuur en Landschap
SNN	Samenwerkingsverband Noord-Nederland

SOK	Samenwerkingsovereenkomst
SodM	Staatstoezicht op de Mijnen
SP	Saneringsplan
SPV	Special Purpose Vehicle
SRFG	Stichting Revolverend Fonds Groningen (Fonds Nieuwe Doen)
STAR	Stichting Stadskanaalrail
STEP	Skyrim Total Enhancement Project
STRONG	Structuurvisie Ondergrond
SVn	Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten
SVO	Structuurvisie Ondergrond
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid (ministerie)
TEN-T	Trans-European Transport Networks
TRI	Toeristisch-recreatieve infrastructuur
TUG	Tijdelijk en Uitzonderlijk Gebruik
u/g	uitgeleende gelden
UMCG	Universitair Medisch Centrum Groningen
UvW	Unie van Waterschappen
VGG	Vereniging van Groninger Gemeenten
VJN	Voorjaarsnota
vLOD	voornemen Last Onder Dwangsom
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VTH	Vergunningverlening, Toezicht, Handhaving
VTU	voorbereiding, toezicht en uitvoering
VV	Verkeer en vervoer
VWNN	Vluchtelingenwerk Noord-Nederland
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
Wbb	Wet bodembescherming
WbG	Waterbedrijf Groningen
WEL	Werk, Energie en Leefbaarheid
Whvbz	Wet hygiëne en veiligheid van badinrichtingen en zwemgelegenheden
WKO	Warmte- en koudeopslag
WKR	Werkkostenregeling
Wnb	Wet natuurbeheer
Wm	Wet milieubeheer
Wob	Wet openbaarheid van bestuur
WVL	Water, Verkeer en Leefomgeving (Rijkswaterstaat)
ZWK	Zuidelijk Westerkwartier